Suzanne Deriex

CELE ŞAPTE VIEŢI ALE LOUISEI CROISIER NĂSCUTĂ MORAZ

Cuvânt înainte

FEMEIA care ne deschide uşa este înaltă, zveltă, uşor căruntă.

Zâmbetul cu care-şi însoţeşte urarea de bun venit este în acelaşi timp cordial şi ezitant. Se mişcă vioi prin încăperi, arătându-ne drumul.

Ştiam, desigur, că Suzanne Deriex, stăpâna casei, suferă de ceea ce «autorii cronicilor literare care i-au fost consacrate în presa elvefiana numeau „o pierdere progresivă a vederii", dar, fără această informaţie, nimic din comportamentul ei nu ne-ar fi lăsat să ghicim, la un prim contact, teribila afecţiune. Iar mai târziu, în focul

discuţiilor pe teme dintre cele mai diferite, cons ide rafia noastră a găsit noi şi noi motive de confirmare în voinţa – curajul şi dârzenia acestei femei hotărâte, nu numai să trăiască normal, ci şi să continue să-şi desăvârşească o creaţie începută cu treizeci de ani în urmă. O operă care numără piese radiofonice, nuvele, povestiri şi şase romane, dintre care trei: Corinne – 1961., L'enfant et fa mort – 1968 şi Les sept vies de Louise Croisier née Moraz – 1986, epuizate, au fost reeditate, iar trei au fost încununate cu premii:

San Domenico – Prix du Jubilé du Lyceum de Suisse, L'enfant et la mort – Prix Charles Veillon şi Les sept vies…

— Prix Alpes-Jura şi

Prix du Livre Vaudois pentru ansamblul operei.

Suzanne Cuendent, fiica unui chirurg bïne cunoscut

din Yverdon, căsătorită Piguet, decide încă de la primul roman să-şi ia un pseudonim. Îl va alege pe cel pur denotativ, de Riex, numele satului natal al mamei sale, unde viitoarea scriitoare şi-a petrecut, în copilărie, lungi perioade. Un sat din ţinutul Lavaux, agăţat de pantele dealurilor pe care, într-o simetrie ameţitoare, se înşiruie faimoasele vii din Vaud.

După studii de matematică şi teologie la universităţile din Basel şi Lausanne, îşi ia licenţa în matematică şi fizică la Universitatea din Lausanne. Timp de mai mulţi ani este preşedinta Clubului Lyceum din Lausanne, iar între 1971 şi 1978 este secretara centrului romand al P.E.N. Clubului sub preşedinţia lui Denis de Rougemont.

Toate romanele Suzannei Deriex sunt marcate de oroarea suferinţei – fizice, morale – a cărei evidenţă i se impune încă din copilărie: o tragedie personală – moartea mamei, urmată imediat de tragedia generală a războiului, cărora li se adaugă lanţul necurmat al ororilor timpului nostru. În faţa violenţei, a suferinţelor, a unui echilibru atât de precar şi primejduit, Suzanne Deriex încearcă să regăsească acel lucru nespus de preţios care conferă nobleţe condiţiei umane:

demnitatea în suferinţă, curajul de a merge mai departe, speranţa.

Cele şapte vieţi ale Louise, Croisier născuta Moraz sunt tot atâtea faţete ale unei prisme în care culorile se recompun în lumină, creând imagini pline de forţă şi adevăr, nesfârşite reflexe ale unei vieţi care atinge înţelepciunea de a se împăca cu sine şi cu cei din jur, cu Viaţa.

3

Neputând să împiedice nenorocirea, omul este dator

să o accepte, să o înfrunte, să-i opună credinţă şi seninătate. Asemeni personajelor sale, neputând să ignore su’erinţa, autoarea este nevoită să-i facă loc în opera sa, şi să desprindă din ea o învăţătură nouă şi în acelaşi timp veche de când turnea: „Această plenitudine, această bucurie rotundă şi strălucitoare ca cea a unui copil, care nu mai depinde de împrejurări şi care aleargă în faţa ta, imponderabilă, da, acesta este ultimul, cel mai mare şi adevărat dar al vieţii”.

Dincolo de relatarea precisă şi colorată a vieţii de zi cu zi a eroinei, a celor din jurul ei, se profilează cu discreţie tabloul vieţii rurale din ţinutul Lavaux de la începutul secolului, viaţă marcată deopotrivă de tensiunile dintre generaţii, purtătoare ale unor valori aflate deseori în conflict, de profundele schimbări sociale şi economice ale ultimului secol, dar şi de solidaritatea exemplară care sudează relaţiile familiale şi interumane, suprema valoare pe care autoarea încearcă să o transmită cititorilor săi.

Simbol al solidarităţii, Louise reprezintă şi continuitatea în acest secol al „rupturilor”. La apusul celor „şapte vieţi”, ea va privi cu’

O îngăduinţă amuzată şi uşor neîncrezătoare intrarea Elveţiei şi a elveţienilor din anii ’70 în circuitul noilor mode ce ţin uneori loc de valori, rămânând legată prin toate fibrele de un trecut care le dă, ei şi celor din jur, legitimitate şi identitate.

Sobra linearitate a povestirii, scriitura clară şi fără artificii, tranşantă şi totuşi reţinută, se dovedeşte a fi în acord cu psihologia personajelor. Şi astfel, armonia unei vieţi devine armonia unei scrituri departe de căutările moderne şi post-moderne, realizând un echilibru fragil şi cu atât mai preţios. Forţa, seninătatea şi adevărul acestei voci par a fi cel mai frumos dar pe care scriitoarea îl face

celor în mijlocul cărora a trăit şi pe care, exprimându-i, îi onorează.

Suzanne Deriexâşi proclamă deseori, explicit sau implicit, identitatea cu acest ţinut atât de drag inimii sale, Lavaux, acest ” peisaj abrupt unde, secole în şir, omul s-a încăpăţânat să ademenească cea mai artificială dintre culturi – viţa de vie”. Această încăpăţânare întru supravieţuire şi propăşire este o blândă încăpăţânare clădită din trudă şi răbdare, din civilitate şi solidaritate, este încăpăţânarea care, treaptă cu treaptă, a ridicat această ţară, învăluită încă, la începutul secolului, într-o modestă unidimensionali tate turistică, la condiţia de model – admirat, invidiat – din zilele noastre. Această metamorfoză de care aminteşte ori de câte ori are ocazia, Suzanne Deriex o priveşte cu o mândrie reţinută şi cu o uimire nedisimulată. Mai mult chiar decât din „modelul elveţian”, mândria ei se hrăneşte din amintirea lungilor, dureroaselor şi răbdătoarelor eforturi ale acestui mozaic de etnii şi culturi atât de perfect îmbinate. În strălucirea robustă a Elveţiei de azi ea vede răsplata umilelor eforturi ale atâtor generaţii de o exemplară modestie. Iar în morala austeră care reglementează viaţa personajelor sale pulsează cu o vigoare nestinsă dar neostentativă ecourile Reformei.

Cititorul din alte zări, neatinse de acest suflu riguros – dar cât de benefic! – va privi, poate, la un moment dat cu scepticism atâta austeritate, atâta. modestie, atâta tenacitate. Dar va înţelege fără îndoială că acesta este preţul împlinirii. Opera Suzannei Deriex depune mărturie pentru împlinirile omului, ale locului.

4

Pentru a vedea care este locul Louise/

În familia autoarei

BUNICA DIN PARTEA MAMEI, al cărei prenume îl port, s-a născut la Cully în 1875. A avut un băiat, trei fete, doisprezece nepofi dar nici unu) nu a fost crescut în Anglia. Nu ştiu aproape nimic despre mama ei şi cu atât mai puţin despre unchi şi mătuşi.

Aceasta nu este povestea vieţii sale. Totuşi, ca şi

Louise, ea a plecat, când era foarte tânără, la Liverpool dar s-a întors să se căsătorească acasă. Ca şi

Louise, a ştiut să facă faţă vremurilor noi, bolilor şi războaielor pentru a asigura viitorul unei familii pe pământul unde se născuse.

Îmi place să cred că era mai jucăuşă şi mai puţin chibzuită decât Louise; că îi plăcea să râdă şi că în privirea senină şi pătrunzătoare vedeai că face diferenţa între oamenii învăţafi şi cei inteligenţi.

Ea, care ştia atât de bine să ne spună poveşti, care scrisese pentru nepoţii săi piese pe care le regiza şi pentru care inventa costume, nu se va supăra dacă, punând laolaltă amintirile mele şi pe ale ei, am inventat-o pe Louise Croisier.

PRIMA VIAŢA

LOUISON

DE LA MORETTES

I

POARTA VERDE A CURŢII scârţâia şi iarna şi vara. Daniel o împinse cu piciorul şi dispăru în magazie. Câteva lovituri de ciocan se rostogoliră dintr-un perete într-altul. Argatul nostru se ivi din nou în prag cu o săpăligă în mână. În lumina soarelui părea şi mai costeliv. Trecu pe lângă noi fluierând şi se îndepărtă cu paşi mari, mai siguri ca de obicei, spre grădina de zarzavat.

— A venit să tragă o duşcă, îmi şopti fratele meu.

— Ba nu, a pus o coadă nouă la săpăligă. Jean dădu

din umeri:

— Vorba vine.

Ghemuifi, scoteam muşchiul şi iarba care creştea între pietrele rotunde ale curţii cu nişte cufite vechi de bucătărie. Jean se ridică, se desmorfi, se furişă spre magazie de unde aduse un sac de iuta pe care-l împături ca să şi-l pună sub genunchi. Stătea la câţiva paşi de mine uitându-se cum munceam fără să se apuce iar de lucru. Într-un târziu se aplecă:

— N-ai decât să te duci să vezi, în spatele grinzilor e ascunsă o sticlă.

— De ce ascunsă? Fiecare are voie să bea cât vrea.

— Numai poşircă. Daniel zice că-l arde la stomac şi trage vin bun din butoi.

7

Ştiam că fratelui meu îi plăcea să născocească tot felul de bazaconii numai şi numai ca să mă audă apoi cum le povestesc mai departe şi nu prea aveam încredere în poveştile lui.

— De unde ştii?

— Am aflat zilele astea şi m-a pus să-i făgăduiesc c-o să-mi ţin gura.

Această confidenţă nu era o trădare. De cum am început să gângurim încheiaserăm un pact de secrete reciproc împărtăşite. De data asta am ghicit că Jean băuse şi el un pahar şi prevedeam că noi griji aveau să umbrească ochii albaştri ai mamei. Am început să râcâi între pietre cu şi mai multă tragere de inimă. Ceasul bisericii bătu o dată şi Jean sări în picioare:

— Am uitat de gustare.

— Ştii foarte bine că e numai trei şi jumătate.

— De-abia I

Acest strigat de regret mă lovi drept în inimă. Jean se

plictisea oare aşa de tare când era cu mine? Am dat la o parte coşul de răchită plin pe jumătate cu iarbă ofilită. În jurul meu se întindea, imensă, curtea, cu pete de soare în dreptul acareturilor, cu umbra de nepătruns de sub platanii cu trunchiurile scorojite.

Tunşi fără milă în fiecare toamnă, ei se trezeau la viaţă odată cu via, ascunzându-şi cioturile sub cascada frunzelor brăzdate de nervuri. Sub ei, buruienile se înmulţeau. Duminica trecută întorcându-se de la biserică, mătuşa Hélène le aruncase o privire supărată şi hotărâse:

— Curtea trebuie curăţata înainte de lăstărit. Privirea lui Jean, se încrucişase cu a mea: cine altul decât noi doi avea timp să cureţe curtea de buruieni?

Terminam orele la trei, miercurea şi sâmbăta după-amiază eram liberi: nici pomeneală să pierdem atâta vreme cu joaca.

Fiindcă nu suporta să primească ordine de la mătuşa Hélène, fratele meu protestă: „

— Tot creşte la loc.

Bătrâna domnişoară nu era de aceeaşi părere:

— Ce-ar zice lumea de noi dacă am avea o curte neîngrijită? Apoi, către mama: Şi de când copiii îşi dau cu părerea în loc să asculte?

8

Mama nu îndrăznea să răspundă că alţi copii la vârsta noastră se mai jucau încă: poate că nici ea nu mai îndrăznea să se gândească la asta. Şi aşa, după corvoada plivitului ne aşteptau altele. Preferam să plivesc curtea mai degrabă decât grădina; îmi plăcea până şi monotonia acestei munci. Seara, când tata întreba „Cum staţi cu treaba” mă simţeam încurajată şi mă împăunam când mama o lua pe vecină de martoră:

— Ia te uită ce de treabă au făcut copiii ăştia.

Atunci când afirma, pe tonul ei fără replică la care rar renunţa „Nu trebuie să laşi copiii să lenevească – Ie vin tot felul de idei” mătuşa Hélène se înşela.

Ideea să explorăm acoperişurile de pe Rue de la Justice – accesibile pe atunci datorită unor schele – ne venise pe când pliveam curtea anul trecut – cât despre expediţia în barca lui moş Charles, pe care o găseai întotdeauna trasă la mal, ea fusese proiectată în timp ce culegeam fasole, toropiţi de căldură. Poveştile pe care le auziserăm despre înecaţi făceau aventura şi mai atrăgătoare. Bineînţeles, se stârnise vântul. Năpustindu-se de-a lungul văii Rhonului, ridicând valuri uriaşe, el ne aruncase pe ţărm barca gata să se scufunde în timp ce mama, sigură că am dispărut, plângea în hohote.

Mătuşa Hélène se indignase:

— Cum le vin copiilor ăstora asemenea idei?

Şi pe când smulgeam buruienile din vie şi legam corzile, Jean îmi povestea, cu nenumărate variante despre nemaipomenitul nostru unchi David.

În după-amiaza aceasta, totuşi, nemaiavând ce să-mi dezvăluie, fratele meu se apropie de cişmea, bău de la ţeava, se stropi cu apă. Apa ţâşnea la orizontală înainte de a cădea în bazinul înverzit de muşchi. Zgomotul ei de cascadă îmi era atât de familiar, încât ziua nici nu-l mai auzeam. Noaptea, cum camera mea dădea spre curte, mă lăsam dusă de el în apa adâncă a somnului, larnă-vară, ca un semn al protecţiei divine, cele două izvoare ale noastre îşi păstrau o temperatură constantă şi un debit abundent. În fiecare dimineaţă, Daniel proptea cazanul în care căra apa pe cele două bare de fier care treceau peste bazin. Cu ochii la apă, se opintea când cazanul se umplea, urca treptele casei cu picioarele depărtate, traversa coridorul, intra în bucătărie, se apleca deasupra rezervorului de

calcar ce alimenta chiuveta. În funcţie de zile, îi trebuiau cinci sau şase cazane ca să-l umple. Mama povestea că, la Lausanne, mătuşa Esther avea un apartament cu apă curentă; aşa, vezi bine, era uşor să îngrijeşti o casă.

Din cauza platanilor nu vedeam decât jumătate din rampa scării pe care o lustruiam în fiecare sâmbătă.

— U-u!

Chemarea de o silabă, repetată pe două tonuri, ca nota ascuţită apoi gravă a unui cântec, răsuna până departe.

Dintr-un salt Jean fu lângă mine prefăcându-se că lucrează de zor.

— U – u, răspunserăm noi ca un ecou.

Zărindu-ne sub pomi, mama a continuat mai încet:

— Destul pentru astăzi. Haideţi repede să le duceţi de mâncare bărbaţior.

Spunea „bărbaţii” fie că tata lucra numai cu Daniel, fie că angaja câte un zilier. Tot astfel, în fiecare dimineaţa, o întreba pe mătuşa Hélène care stabilea ce avea să se gătească în ziua aceea: „Ce facem azi de mâncare la bărbaţi?” Ca şi cum femeile şi copiii nu mâncau sau ca şi cum trebuiau să se mulţumească cu resturile.

M-am ridicat cu grijă. Aveam ameţeli fiindcă stătusem atâta vreme aplecată. Auzisem întotdeauna că nu trebuie să-ţi dai prea multă importanţă şi mă temeam ca mama să nu ia încetineala mea drept o lipsă de bunăvoinţă, ea, care nu se cruţa niciodată şi care nu trăia decât pentru noi.

Pe masa din bucătărie ochii mei înceţoşaţi vedeau numai pietre rotunde peste borcanul cu marmeladă şi peste sticla cu sirop. Mama întrerupse manifestările de entuziasm ale fratelui meu:

— Hai, mănâncă, în loc să scoli toată casa.

Ne-am grăbit să ne înghiţim tartinele înainte să ne trezim cu temuta mătuşă Hélène.

Născută la Morettes, cumnata bunicii Justine, sora acelui bunic care murise prea tânăr ca să apucăm să-l cunoaştem, bătrâna Hélène vedea în noi toţi nişte străini. Ea, fata bătrână neclintită la postul ei, trebuia să vegheze ca averea familiei Moraz să nu fie risipită. Degeaba se speteau muncind mama şi tata ca să întreţină via şi casă, nici ei şi nici noi nu făceam două parale în ochii ei. Toţi patru uzam, murdăream, distrugeam, simboluri ale timpului care trecea şi pe care ea nu reuşea să-l oprească.

Pe când ne turna al doilea pahar cu sirop, mama se interesă:

— L-aţi văzut pe Daniel azi după-amiază?

Simţind privirea fratelui meu aţintită asupra mea, am bâiguit că nu şi mama s-a arătat îngrijorată:

— Parcă nu-i sunt boii acasă de câteva zile.

Deşi nu aveam decât nouă şi respectiv, zece ani, ea ni se destăinuia deseori în această casa unde rămăsese o străină. Lăsându-şi deoparte grijile, ne întrebă arătând spre sticlă şi spre borcanul cu marmeladă:

— Mai vreţi? Nu? Atunci le ascund şi, brusc înveselită, le închise în bufet. Puse în coş o pâine rotundă, o bucată de brânză, două pahare, coborî cu noi până la prima pivniţă, mai puse o sticlă şi închise capacul de răchită:

— Duceţi-vă repede, vedeţi că s-au apucat de copilit înspre Langer.

Cu băgare de seamă ca să nu rupem lăstarii, mergeam de-a lungul zidurilor şi şănţuleţelor care înconjurau viile, căutând cu ochii umerii tatii care abia se zăreau printre araci. Eram mai mică decât Jean şi coşul se apleca spre mine. Cu o mână încleştată pe toartă, cu cotul

încordat, cu braţul celălalt depărtat de corp încercam în zadar să-l aduc la orizontală. Jean se enervă:

— Fii atentă, toate le faci de-andoaseiea.

Cu toate acestea, mândră de misiunea mea, doream ca drumul să fi fost mai lung. În sfârşit, mi-am şters transpiraţia care mi se scurgea pe faţă. Tata îşi şterse ceafa:

— Ce roşie eşti, fetiţo.

— Le este sete copiilor, constată Daniel care se grăbise să umple un pahar şi mi-l întinse. Fără să-mi dea răgazul să spun nu, tata a intervenit:

— La vezi, Daniel, ştii doar că Doamna Madeleine nu le dă voie să bea.

Amândoi izbucniseră în râs. Teama pe care o avea mama de alcool, chiar şi sub forma lui cea mai nevinovată, li se părea o copilărie, le reamintea că ea venea dintr-o regiune unde strugurii creşteau doar în bolţi pe lângă faţadele caselor. Fratele meu trăgea cu ochiul la paharul de vin. Am ghicit că îndată ce o să mă îndepărtez o să se repeadă să bea şi m-am simţit tristă fără să ştiu prea bine de ce: pentru că o înşela pe mama sau pentru că nu mai avea încredere în mine.

Tartinele cu marmeladă de zmeură nu ne tăiaseră pofta de mâncare şi am mâncat şi noi cu ei o bucată de brânză.

Pauza a fost scurtă. Tata şi Daniel munceau pe rupte ca să-şi termine treaba.

— Măcar de-am reuşi să îngrijim cum trebuie viile şi butoaiele, obişnuia tata să spună, şi, în felul ăsta să proptim şandramaua.

Jean, care cotrobăise în şopron, veni cu o săpăligă şi întrebă dacă poate să rămână. Tata aprobă. Pe mine mă trimise înapoi, spunând:

— Du-te repede acasă, sunt sigură că mama are nevoie de tine.

Am găsit-o pe mama în bucătărie; curăţa cartofi pentru cină.

— Singură? m-a întrebat văzând că Jean nu era cu mine. Apöi repede, pentru a-mi alunga părerea de rău:

la un cuţit, să vezi ce bine o să ne simţim numai noi două.

Şi era adevărat că ne simţeam bine, la adăpost timp de o oră-două de clanul bărbaţilor şi de acela al familiei

Moraz, proprietarii acestei case pentru care mama muncea fără preget şi care ne devora.

Aveam ritualurile noastre. De cum m-am aşezat, am rugat-o:

— Povesteşte.

— Asta-i acum! Ce vrei să-ţi povestesc?

— Vorbeşte-mi de Mézières, de când erai mică.

— Mézières? Păi, ştii tot.

— Povesteşte cum ieşeai cu Cornuta la păscut şi cu unchiul Abram.

— Cornuta? Una din cele mai bune vaci de lapte. Tata voia cu tot dinadinsul s-o păstreze. Păştea, aşa, liniştită, ca şi celelalte şi deodată se năpustea asupra noastră. Fratele meu nu voia să recunoască, dar îi era o frică nebună de ea. Este adevărat că dacă o înfruntam cu ciomagul în mână fără să ne mişcăm, dădea înapoi. Doar nu era taur, făcea pe nebuna.

Deşi prinsă de amintiri, mama auzea când începea să fiarbă apa. Se sculă, ridică o oală, mai puse pe sobă o rondea de fontă ca să micşoreze dogoarea focului.

12

Împrăştie tăciunii aprinşi. Rotunjoară, mai mult

scundă decât înaltă, mama putea să ridice fără mare greutate oale de zece litri şi mai bine.

— Şi? am întrebat cu nerăbdare, temându-mă că ar putea să apară mătuşa Hélène înainte să aud sfârşitul povestirii.

Mama îşi scoase inelul de logodnă împodobit cu o perlă şi cu un diamant micuf de tot, singurul ei inel pe care şi-l tot punea şi-l scotea şi era o minune că încă nu-l pierduse. Turnă făina într-un castron de supă, adăugă sare şi untură. Pe când le amesteca, întâi cu vârful degetelor, apoi cu toată mâna, îmi vorbea de vacanfa de toamnă din copilăria ei când se ducea la culesul cartofilor. Dacă îi mai rămâneau câteva zile, păzea vacile cu fratele ei, făceau focul pe câmp, coceau mere în spuză.

Odată, când ea avea poate şapte ani şi Abram zece, un bâlci s-a oprit în orăşelul vecin cu o cămilă şi nişte maimufe. Abram murea să se ducă şi el să le vadă, dar cei mari erau de părere că nu face să-ţi pierzi o după-amiază pentru nişte animale pe care o să ai cu siguranţă ocazia să le vezi altă dată.

În ultima zi de vacantă, în timp ce păzeau turma pe marginea drumului, copiii l-au văzut pe Marcel, argatul, care ducea de frâu o iapă tânără înhămată la căruţă.

Ducea cartofi la Café du Commerce, cine voia să meargă cu el?

— Rămâi tu, îi ordonă imediat Abram soră-sii: doar nu ţi-e frică?

Ridicându-şi ochii de pe coca ce i se lipise de degete, mama îmi zâmbi:

— Eu eram cea mai mică, Louison, ca tine şi ştiam că nu folosea la nimic să mă împotrivesc. Aveam să mă plictisesc singură, dar eram obişnuită.

Mărginită pe o latură de drum, pe celelalte trei de

pădure, păşunea era uşor de supravegheat. Ca să-şi treacă timpul, fetiţa se apucase s-o înconjoare o dată într-un sens, apoi în celălalt, apoi căutase ciuperci la marginea pădurii. Spusese în gând toate poeziile pe care le ştia. În sfârşit începuse să cadă o ploaie măruntă.

Şi, pe negândite, veni seara. Fetiţa trăgea cu urechea, aşteptând să audă zgomot de copite, de roti: nimic şi nimeni. Drumul, de obicei umblat, era acum pustiu. La ora mulsului, vitele începuseră să mugească. M-am mirat:

13

— Nu puteai să le aduci acasă singură?

Dar atunci, micuţa Madeleine l-ar fi dat de gol pe

Ab ram care-şi făcuse de cap. Părinţii l-ar fi pedepsit şi el i-ar fi purtat pică soră-sii. Rămăsese pe loc, nehotărâtă, când, deodată, simţise pe Cornuta că se uită urât la ea. După care o văzu luând-o la galop.

În acest punct al istorisirii, cu coatele pe masă, cu obrajii arzând, mă ascundeam cu mama-copil în spatele unui nuc pe când o vacă turbată, cu pete galbene se năpustea asupra noastră, atingându-ne în treacăt, luând-o la sănătoasa peste câmpul de alături. Stăteam îngheţată de frică şi mama mă trezea la realitate:

— Ce prost eşti la nouă ani! Dar parcă mai târziu eşti mai deştept! ia spune-mi Louison, ai să fii ca mine când o să fii mare? Ai. să-ţi faci griji din toate cele ca şi cum asta îţi foloseşte la ceva?

Apoi, fără să-mi lase timp să-i răspund:

— Cerul se târa deasupra nucului, noaptea căzuse de-a binelea, umedă şi rece. În ajun, tata se plânsese că mistreţii rimaseră pe câmpul nostru şi acum credeam să veniseră să mă pândească. Ca şi cum ei pe mine mă căutau şi nu sfecla, mi-am închipuit chiar că Marcel venise să-l ia

acasă pe fratele meu trimis de mama şi de tata care voiau să scape de mine.

— Dar părinţii tăi nu te iubeau? am întrebat neliniştită deşi ştiam dinainte că o să mă dojenească şi o să mă liniştească.

— Ce tot vorbeşti? Aşa credeam pentru că eram cea mai mică şi mai neîndemânatecă. Poate că fiecare copil, într-un moment sau în altul, îşi închipuie că părinţii vor să scape de el. Tu ce crezi, Louison? Ştii ce însemni tu pentru mine? Sigur că nu, nu poţi să ştii înainte de a avea tu însăţi copii.

— Şi mistreţii?

Un zâmbet lumina obrazul tras al mamei:

— N-am avut curaj să-i aştept, mi-am luat picioarele la spinare, am năvălit pe uşa bucătăriei, gâfâind… A

fost o lecţie bună fiindcă sperietura mea a provocat tărăboiul pe care voisem să-l evit. Abram ajunsese la păşune imediat după ce o luasem la goană. M-a căutat peste tot căci nu îndrăznea să se întoarcă fără mine şi a fost certat zdravăn. Cât îl priveşte pe Marcel, văzând că îl târau în camera lui, am crezut că avusese un accident. A doua zi, Abram mi-a explicat că argatul nostru se întinsese la băutură, în timp ce el se învârtea prin bilei. Fratele meu uitase de oră, apoi abia îl găsise pe Marcel şi cu greu îl convinsese să se urce în căruţă. De altfel a trebuit să-l dăm afară la scurt timp după asta.

— Argaţii beau întotdeauna prea mult, am afirmat eu sentenţioasă.

— De unde ai scos-o şi pe-asla?

Apoi, fără voia ei, ca şi cum n-ar fi reuşit să-şi ascundă îngrijorarea, mama a adăugat:

— Nu numai argaţii beau uneori mai mult decât trebuie.

Toată veselia ei se stinsese şi faţa îi fu năpădită de oboseală. Mă grăbii să o aduc înapoi la ferma copilăriei:

— Ce face unchiul Abram astăzi?

— Coseşte trifoiul.

Nu avusese nevoie să se uite la calendar, ca să-mi răspundă. De la ea de acasă până la vie ştirile se încrucişau în bileţele trimise prin trăsura poştei sau prin cunoştinţe. O ceaşcă de cafea îi aştepta în bucătăria noastră pe cei ce coborau de la Mézières. Adèle

Thévoz, bunică-mea, îi oprea la masă pe mesagerii fiicei sale.

Vara, după ce via fusese legată şi putea, în sfârşit, să se lipsească de îngrijirea noastră, când lungi ghirlande de fasole verde se uscau agăţate de bârnele podului, după culesul mazărei şi înainte să cadă primele prune reines-claudes din care aveam să facem dulceţuri ce vor umple casa cu mireasma lor de miere, urcam să petrecem câteva zile la ferma familiei Thévoz.

Convinsă că mama era la fel de nerăbdătoare ca şi mine, i-am vorbit de calul unchiului Abram. O umbră trecu din nou pe chipul ei atât de drag. Am aflat că anul acesta aveam să trecem în fugă pe la bunica

Adèle, fără să rămânem acolo.

— De când cu căsătoria unchiului tău s-au schimbat multe.

Supărată că lăsase să-i scape mai mult decât ar fi vrut din nevoia de a-şi descărca sufletul, mama mă trimise să-i aduc o cană cu apă pe care o turnă în mijlocul amestecului de făină şi grăsime. Ştiam că unchiul Abram, care se căsătorise, într-un târziu, la 35

15

1. *

de ani, aştepta să i se nască un copil la sfârşitul

anului. Toţi sperau să fie un băiat care, mai târziu, să aibă grijă de fermă.

— Bunica Adèle nu se înţelege cu mătuşa Pierette, nu-i aşa?

Mama oftă:

— Se preţuiesc una pe alta dar ştii cum e, câteodată e greu cu două femei în aceeaşi casă.

— Ca aici.

— Ce vrei să spui? s-a speriat mama ai cărei obraji se îmbujoraseră, ceea ce i se întâmpla rar. Bunica

Justine a fost întotdeauna binevoitoare cu mine şi eu o respect. Dacă o vezi îngrijorată este numai din cauza unchiului tău David.

— Dar mătuşa Hélène şi cu tine, nu sunteţi niciodată de aceeaşi părere”.

— Şi de ce s-ar putea plânge mătuşa ta? Fac întotdeauna ce vrea ea.

— Păi tocmai asta e, am afirmat eu, incapabilă să explic că problema generaţiilor, chiar inversată, rămâne aceeaşi şi că atunci când două femei locuiesc împreună, ori cea mai în vârstă ori cea mai tânără o obligă pe cealaltă să se supună.

În mâinile îndemânatice ale mamei aluatul ajunsese tocmai bun de întins. Am rămas pe scaunul meu, fără să mă gândesc la ceva anume. Ţeapănă, slabă pe cât era mama de rotunjoară, mătuşa Hélène răsări deodată, nu se ştie de unde, în faţa mea:

— Iar visezi la cai verzi pe pereţi, Louise? Ai putea să cureţi mai departe curtea dacă maică-ta nu mai are nevoie de tine.

— Aş prefera să termine ce are de făcut, propuse mama timid. Nu-i aşa că ai un verb de scris?

— Cum, se oţărî mătuşa, nu ţi-ai terminat temele?

— Dar…

— Niciun dar, mi-o reteză ea, cu b formulă binecunoscută. Grăbeşte-te.

Coridorul tăia casa în curmeziş. Uşa din spate era deschisă spre livada pe care o poleiau ultimele raze ale soarelui. Sirena vaporului de ora 6 mă îndemna să alerg către debarcader. Să alerg… păi ăsta era verbul pe care trebuia să-l scriu la cele şase timpuri ale indicativului. Vârful peniţei zgâria hârtia împroşcând-o cu o

16

puzderie de stropi mici de cerneală, care la cea mai mică neatenţie se întindeau. Nici vorbă să cumpăr o peniţă nouă, mătuşa Hélène m-ar fi făcut risipitoare.

— Eu am alergat – tu ai alergaşi, el a alergă…

— Greşit, fetiţo.

Vocea batjocoritoare a lui Jean, peste umărul meu, făcu să mi se umple ochii de lacrimi. Sunt zile când totul merge de-andoaselea. Cu toate că aerul e cald şi lumina blândă – sau poate tocmai de aceea.

Vocea mătuşii Hélène:

— Louison, vino să pui masa. Arată-mi temele. Ce de ştersături! Nu poţi să fii atentă?

Cu excepţia duminicilor, mâncam în bucătărie. Masa de nuc, făcută pe vremea când bunica Justine îşi creştea cei patru băieţi şi când soţul ei, răposatul colonel, avea mai mulţi servitori era acum prea mare pentru noi.

— Mănâncă, îmi porunci tata. Eşti slabă ca un băţ.

Fetiţele trebuie să mănânce ca să fie frumoase şi să crească.

— Sunteţi siguri că n-a venit nicio scrisoare pentru mine? tremură vocea subţirică a bunicii Justine.

— Daniel n-a venit încă. Nu e în apele lui de câteva

zile, se îngrijoră mama.

Mătuşa Hélène spuse ca încheiere:

— Madeleine, iroseşti untul ca să înăbuşi morcovii, poţi să pui tot aşa de bine untură, ţi-am mai spus de o sută de ori.

Îl

ÎNCEPUSEM CLASA A TREIA. Aveam aceeaşi învăţătoare, de la şapte la zece ani. Ne cerea caiete curate şi fără ştersături. Desenam literă cu literă de teamă să nu stric o pagină.

— Iar eşti ultima, Louise. Înceată mai eşti, fetiţo!

Aveam o prietenă, pe Anne-Marie Maillart: păr negru, buclat, gropiţe, un ten perfect. Toată lumea o iubea, iar ea mă prefera pe mine. Iarna plecam împreună de la şcoală şi ne făceam lecţiile la aceeaşi masă. Ne mai rămânea şi puţin timp pentru joacă. Ajungeam acasă gâfâind; mătuşa Hélène nu mă prea certa pentru

17

Întârziere: „Trebuie să ştii să-ţi ţii rangul”. Anne-Maria era fiică de notar, deci, după părerea ei, puteam

Set o frecventez.

Mă întâlneam câteodată cu domnul Maillart pe scară.

Mustăţile negre şi îngrijite ieşeau şi mai bine în evidenţă pe faţa lui palidă, rasă cu grijă. Se îmbrăca de sărbătoare în fiecare zi a săptămânii şi rareori lua un păhărel în pivniţa vreunui podgorean.

Familia Maillart avea servitoare. Se zvonea că nu-i pasă cât costă carnea, dacă era de cea mai bună calitate. Mama lui Anne-Marie, care purta rochie cu turnură, se ducea adesea cu trenul la Lausanne. Mă lua uneori de mână:

— E atât de drăguţ din partea dumitale – şi apăsa pe „Atât” – să vii să-i ţii companie fiicei mele.

În familia noastră adulţii îi tutuiau pe copii până la şaisprezece ani, când terminau şcoala. Intimidată, îmi trăgeam mâna şi preferam să vin la prietena mea când mama ei nu era acasă.

Ca să-şi plătească micile cumpărături, creioane colorate sau caiete, Anne-Marie îi întindea vânzătoarei un carnet albastru. Noi nu aveam carnet, orice ofertă de credit fiind, credea mătuşa Hélène, un şiretlic pentru a ne îndemna la cheltuială.

Copleşită de cadouri, Anne-Marie îmi dădea uneori ce îi prisosea. Am acceptat într-o zi o superbă cutie de acuarele, cu douăzeci şi patru de tuburi, fără să îndrăznesc să-i mărturisesc că nu ştiam cum să fac rost de hârtie şi, de altfel, unde puteam să mă ascund ca să scap de privirea mătuşii Hélène? Pictura ar fi fost pentru ea timp, şi în consecinţă, bani aruncaţi de pomană.

Numai podul îmi putea oferi o ascunzătoare şi un refugiu. Podul care, înăbuşitor vara, îngheţat iarna, ocupa toată suprafaţa casei şi mă intimida cu ferestruicile lui înguste care nu lăsau să pătrundă lumina prin unghere. În zilele când se puneau rufele la fiert urcam acolo cu mama ca să o ajut să întindă frânghiile de la o grindă la alta. Odată, negăsind un tovarăş mai curajos.

Jean îmi îngăduise să merg cu el şi împreună făcuserăm inventarul dulapului care conţinea puşti şi pistoale militare, jobenuri, şepci, chipiuri, binocluri, în sfârşit săbii de toate mărimile, strălucitoare sau rugi

18

rute, după fostul stăpân: tata, unchiul Constant, unchiul Victor sau unchiul David. Uniformele, îmbâcsite de naftalină, erau îngrămădite în patru cufere negre. Câteva jucării se umpleau de praf pe un raft, alături de landoul în care fuseserăm plimbaţi, Jean şi cu mine. Mă uitam la

toate cu acelaşi sentiment de stânjeneală cu care priveam fotografia noastră pusă pe şemineul din salon. Nu puteam să mă identific cu un fânc de care numi aminteam nimic; adevărata mea naştere se petrecuse, pentru mine, într-o după-amiază de aprilie în livada din spatele casei. Pe când mă împleticeam printre bulgării de pământ acoperiţi de iarba care îmi venea până la genunchi, Jean îmi suflă în faţă puful unei păpădii. Am ţipat de frică. El a cules alt glob şi m-a învăţat să-l împrăştii. Râdeam, mai făceam câţiva paşi, culegeam, suflam: figura nemulţumită a mamei la vederea rochiţei mele pătate de sucul amar al tulpinilor de păpădie dispare sub omătul fulgilor care acoperă cea mai veche amintire pe care am păstrat-o.

Un impuls brusc m-a făcut să ascund cutia cu acuarele sub salteluja landoului după care am coborât în fugă în bucătărie.

— Unde ai fost, Louison? Te-am strigat, l-am trimis pe Jean să te caute.

M-am grăbit să pun masa pentru cină.

În districtul nostru unde e mai multă ploaie decât soare şi unde sunt mai multe coarde decât ciorchini, toate viile de pe deal trebuie tăiate, curăfate şi legate în luna iunie. Femeile care ne ajutau la lucru şi care Meneau din Savoia dormeau în camerele servitorilor.

La scurt timp după plecarea lor, culesul coacăzei era treaba noastră, a copiilor. Nu era decât un şir de arbuşti mari la marginea grădinii de zarzavat. Dar culesul lor mi se părea aşa de migălos, că nu i-am fi dat de capăt fără ajutorul lui Anne-Marie căreia, ca răsplată, i se îngăduia să asiste la prepararea jeleului.

Venea mai întâi storsul: În timp ce bobiţele roşii fierbeau pe foc, mama punea pe masă un scăunel cu picioarele în sus. După ce lega strâns de jur-împrejurul

picioarelor un ştergar de in plin de pete viorii care de ani de zile nu mai era folosit decât la asta, turna încet-încet, cu polonicul, toată recolta noastră care

19

se scurgea apoi, filtrată, în cele mai mari vase pe care le aveam în casă. Sucul curgea picătură cu picătură, apoi Jean şi cu mama apucau cele patru capete ale ştergarului două câte două şi răsuceau strâns cu mare grijă.

Toată pânza se acoperea cu o zeamă purpurie, vâscoasă pe care o adunam cu lingura:

— Asta-i partea cea mai bună, zicea mama, este sucul din care se leagă jeleul.

Venea apoi ritualul cântăritului: tara luată cu bucăţele de plumb într-un pahar, greutăţile galbene, strălucitoare în cutiuţa lor din care, niciodată, nu lipsea niciuna. Mătuşa Hélène îşi făcea de lucru trecând, prin bucătărie, cu câte o căpăţână de zahăr sub braţ. Bucătăria era luminată de razele asfinţitului.

Aţâţam focul, înşiram borcanele goale. Prima degustare:

mama lua spuma şi ne întindea farfurioare acoperite cu spumă roză. Urmau clipele de atenţie care ne păreau nesfârşite de îngrijoraţi ce eram. Jeleul nu trebuia să rămână nici prea subţire, nici să se caramelizeze. Singurul judecător calificat, Doamna Madeleine, băga o lingură în lichidul care clocotea, o ridica, privea atent la picătura care se desprindea. În sfârşit, hotăra: „Acum” şi ceremonia umplerii borcanelor începea.

Puneam unul deoparte ca să-l încercăm duminica următoare. Aşteptam până a doua zi ca să le acoperim pe celelalte cu parafină. Anne-Marie pleca ducându-l, în triumf, pe cel mai mare.

Prietena mea spunea despre casa noastră că este una din cele mai frumoase din Lavaux, tatăl ei ne aducea vizitatori la pivniţe şi toţi o vedeam pe mătuşa Hélène cum supraveghea nivelul ulcelelor cu grăsime şi cum vinde până la unul puţinele ouă pe care le mai ouau găinile în decembrie. În grajd nu mai aveai loc de coşuri şi de sticle goale, în timp ce în magazie stătea degeaba o trăsură de basm. În ziua în care culegeam via din parchetele îndepărtate vecinul nostru, domnul Charles, ne împrumuta calul pe câţiva litri de drojdie.

Cum începuse ruina noastră? Poate că Anne-Marie ştia ceva mai mult decât mine, oricum. Neîncrezătoare în scornelile fratelui meu, o întrebasem pe mama. Îmi dăduse răspunsuri în doi peri, până într-o bună zi când am afirmat, ca să o provoc să confirme sau să dezmintă:

20

— Păcat că am vândut calul bunicului, dar ce să-i faci, era prea bătrân.

— Bătrân? Un animal straşnic cum n-ai mai văzut, nici măcar la un concurs de dragoni.

— Şi atunci, de ce?

— De ce să-l fi păstrat? Cine dintre noi ar fi avut timp să-l ţestile şi să-l încalece? Şi de unde ovăz?

— Bunicul putea, că era bogat.

— El n-avea grijile noastre.

Şi fiindcă îi părea rău că vorbise de griji, mama pomenea imediat de viaţa îmbelşugată pe care o întrezărise doar, prea târziu însă ca să se mai bucure de ea.

Devenită Moraz prin căsătorie, acest belşug dispărut îi aparţinea la fel ca şi hainele demodate şi somptuoase atârnate într-un dulap şi pe care le admiram o dată sau de două ori pe an, atingându-le cu sfială.

— Să fi văzut curtea plină de cupeuri, valet».ro”.

chiile cu trenă! Bunicul tău ştia să primească şi nu se uita la bani.

Mama îmi spunea cât o intimida pe ea, o ţărăncuţă îmbrăcată cu ce avea mai bun, rochia lungă de dantelă a bunicii Justine, cu talia ei atât de fină, cu mâinile atât de albe. Colonelul, însă, ştia să-i facă pe toţi să se simtă bine.

— Bunicul purta uniformă?

— Niciodată. I se spunea „colonelul” fiindcă avusese gradul ăsta în armată.

Bunicul murise aşa cum trăise, în noaptea de Anul Nou, înconjurat de prieteni, în toiul petrecerii. Era, un ger de crăpau pietrele. Groparii avuseseră de furcă, nu glumă. În testament, Louis-David Moraz, ca să arate că el era stăpânul până în ultima clipă, hotărâse ca pastorul să rostească slujba morţilor la Morettes. Casă, oricât de încăpătoare, nu-i putuse cuprinde pe toţi cei care veniseră să-i aducă un ultim omagiu şi bărbaţii, lăsându-le pe femei să prezinte condoleanţe, rămăseseră să aştepte în curte.

— Erau coşuri imense cu trandafiri, îşi amintea mama, trandafiri în plină iarnă, îţi dai seama? Când bărbaţii s-au întors de la cimitir, am ajutat-o pe mătuşa Hélène să-i servească la masă. Dreaptă în fotoliul ei, bunica Justine făcea onorurile casei şi cred că avea momente când uita de ce casa era plină de lume; se

21

auzeau iar râsete; avea patru băieţi, Louis se ocupa de proprietate de mai mulţi ani.

— Dacă bunicul, cu aceleaşi vii pe care le avem şi acum era bogat, cum de am ajuns noi săraci?

— Săraci? Ţi-a lipsit vreodată ceva de care aveai nevoie? Nu trebuie toţi să muncească? M-ai auzit pe mine plângându-mă?

Şi pentru că nu ştiam ce să-i răspund, mama a încheiat cu o voce aspră pe care nu o. auzisem până atunci:

— Ce să-i faci? Când ai patru băieţi şi trebuie să îi dai fiecăruia partea lui, lucrurile se schimbă.

III

— LUCRURILE SE SCHIMBĂ, spunea mama. La cei opt. sau nouă ani ai mei mi se părea, dimpotrivă, că în preajma noastră în orăşel aceleaşi împrejurări trezeau de fiecare dată, aceleaşi vorbe şi aceleaşi gesturi.

Oare viile nu se căţărau de când lumea pe deal? Şirul anotimpurilor aducea, la rând, tăiatul, legatul, culesul. Lucrurile nu erau schimbătoare, ca oamenii, gândeam eu, văzând cum Daniel devine de nerecunoscut.

Nu-mi aminteam să fi văzut vreodată alt argat la

Morettes şi îmi închipuiam că Daniel va rămâne la noi până la moarte, ca unul din familie. Deşi tăcut, se simţea bine în tovărăşia noastră, mă saluta cu un „Ce mai faceţi, don’şoară Louise” şi accentul îi trăda originea piemonteză. Acum, de câteva săptămâni – sau poate luni? – bodogănea că vrea să fie lăsat în pace. Mă uitam la el, mirată; săpa jumătate de parcelă fără să-şi tragă sufletul şi apoi se oprea, scăldat în sudoare, începuse să ascundă în magazie mai multă drojdie decât vin. Tata a băgat de seamă şi a. luat cheia pivniţei. După asta, Daniel a început să-şi petreacă serile la cârciumă.

< Sâmbătă seara, când îl auzea împleticindu-se prin curte, mama ieşea în capul scărilor)mându-şi cu amândouă mâinile şalul de lână. De cum vedea deschizându-se uşa şi zărea pata ei de lumină, Daniel îşi iuţea mersul şi mormăia sfidător 4

— N-am băut nimic, doamnă Madeleine, doar vedeţi că n-am băut nimic.

Se mai ţinea pe picioare atât cât să ajungă la scări, se împiedica de o treaptă, le urca în fugă pe celelalte încercând să-şi regăsească echilibrul, se prăbuşea.

— Nu-i nimic de făcut, spunea tata.

— Când te apuci de băutură, n-o mai laşi, adăuga mătuşa Hélène.

„Să bei” – numai cuvântul ăsta şi era de ajuns ca să denunţe un alcoolism adânc înrădăcinat, căci pe la noi toţi bărbaţii beau: vin „drojdie, rachiu pe care femeile le foloseau la toate bolile. Puneau rozmarin la macerat şi scoteau o frecţie împotriva reumatismului, a varicelor, a durerii de cap.

Mama nu putea să accepte prăbuşirea lui Daniel. Dimineaţa, după ce umplea rezervorul de apă din bucătărie, ea îi făcea o cafea proaspăt măcinată şi bea cu el o ceaşcă cu un sentiment de vinovăţie şi cu teama de apariţia bruscă a mătuşii Hélène care vedea un păcat în orice moment de răgaz. Multă vreme mama s-a mărginit la acest simplu gest prietenesc, dar într-o zi pe când curăţăm mazăre, aşezată pe o bancă în spatele ei, în colţul cel mai răcoros şi mai întunecat al casei, am auzit-o spunând – după ce îşi adunase, pentru Daniel, o voinţă la care, în ceea ce o privea, renunţase de mult:

— Aş vrea să vorbesc ceva cu dumneata.

Mi-am ţinut răsuflarea, simţindu-l cum se încordează, la pândă. Nu exista între ei nicio atracţie fizică, nici chiar pentru intuiţia mea de copil care percepea dorinţele adulţilor înainte ca aceştia să-şi fi dat seama de ele, era doar înrudirea sufletească a doi oameni care se simţeau prizonieri ai unei lumi cu neputinţă de schimbat după inima lor. Pentru mama fuga pe care Daniel o căuta în alcool era sinucidere curată;

Oare ea nu se înhămase la o viaţă istovitoare care nu-

i lăsa nicio speranţă şi în care toată veselia ei, toată generozitatea, toată nevoia ei de a iubi se iroseau în zadar?

— Dumneata care erai atât de cumpătat altă dată, continuă mama, îndârjită şi stânjenită în acelaşi timp, ce s-a întâmplat? Aş vrea să te ajut.

— Nu s-a întâmplat nimic, doamnă Madeleine. Şi, dintr-odată, agresiv:

23

— Nu ştiu ce vreţi de la mine. Îmi fac treaba la fel de bine ca oricare.

Mama îi umpluse a doua oară ceaşca de cafea, îşi mai turnase şi ei una. Vedeam cum îi tremură mâna în care ţinea linguriţa. Deodată am văzut-o îmbujorându-se şi asudând:

— Mi se pare… adică… mă gândesc de mai multă vreme, nu îndrăzneam, dar voiam să-ţi propun să semnăm.

„A semna” – unul din cuvintele cheie de pe la noi care însemna că te angajezi în scris să nu mai pui un strop de alcool în gură un anumit timp. Un prieten semna şi el adeseori pentru a susţine hotărârea beţivanului.

— Vrei, Daniel, insista mama cu curaj, deşi se vedea că nu-i e uşor, vrei să semnăm împreună? Pe un an? Pe şase luni?

Ultimele cuvinte, pronunţate în şoaptă, căzură într-o tăcere atât de încordată, încât n-am îndrăznit să las să cadă în castron boabele de mazăre pe care le ţineam în mână. În sfârşit, mama ridică ochii.

— Pe trei luni? Vrei, Daniel?

Omul se sculă brusc, dădu peste masă şi vărsă cafeaua care apucase să se răcească în ceştile pline.

— Cereţi-mi orice, doamnă Madeleine, orice, dar asta nu. Pentru dumneavoastră ar fi uşor, dar mie, mie mi-ar fi

ruşine de dumneavoastră.

Se aplecă, apucă toartele cazanului. În clipa aceea, mama, fără să mai roşească, aruncă în balanţă toată povara singurătăţii ei: /

— Crezi oare că mie mi-e uşor?

Daniel stătea nemişcat, privirile li se încrucişară şi o clipă am crezut că o să cedeze, dar se întoarse pe călcâie şi se îndepărtă. Din prag, simţindu-se la adăpost, o mai înfruntă o ultimă oară:

— Ce vreţi de la mine? Ce vă pasă? Doar nu vă puteţi plânge că nu muncesc.

Paşii săi se îndepărtaseră pe culoarul pardosit cu dale. Mama îşi acoperise faţa cu mâinile. M-am apropiat, credeam că plânge; i-am atins braţul şi ea a tresărit:

— Erai aici? S-a ridicat, a luat o cârpă şi a şters cafeaua care se vărsase pe masă. Văzându-i figura calmă, m-am întrebat dacă nu visasem.

Din acel moment, Daniel a început s-o pândească pe mama aşteptând să se îndepărteze, cu coşul pe bra}, pentru a umple rezervorul. Ne-a ajuns la urechi zvonul că Daniel căuta ceartă cu lumânarea. Mama nu mai întreba: „Unde este Daniel, l-aţi văzut pe Daniel?” dar seara, din patul meu, o auzeam cum întârzia, aşteptându-l să se întoarcă în timp ce tata o chema la culcare.

Anne-Marie îşi petrecea vacanfa de vară cu mama ei într-un hotel din Valais. Culesesem coşuri întregi cu fasole pe care o curăfasem de a (e şi care, înşirată apoi în lungi ghirlande, atârna la uscat în podul înăbuşitor.

Bunica Adèle ne invitase în două rânduri să sărbătorim ziua de 1 august* la Mézière. Mama o scăldase, n-ar fi avut linişte dacă ar fi plecat de acasă.

— Ce să mai aşteptăm, repeta mătuşa Hélène care stăruia să angajăm un argat din Savoia.

Tata mormăia că „mai avem timp”.

Daniel a plecat în urma unei încăierări mai violente decât celelalte. Şi-a luat rămas bun de la fiecare în parte cu multă demnitate. Mama nu a spus nimic ca să-l refina. După o lună am primit o vedere din Marsilia în care ne anunţa că pleacă în Australia sau în America.

— Se duce mai departe decât unchiul David? am întrebat, minunându-mă de îndrăzneala lui de a traversa oceanele.

— Mult mai departe.

N-am mai primit niciodată veşti de la Daniel. În locul lui am angajat un băiat din Val d’Aoste, apoi altul. Nu m-am mai apropiat de niciunul dintre ei. Învăţasem că cei care trec prin viaţa noastră nu sunt întotdeauna sortiţi să rămână şi că îţi trebuie mult curaj ca să te ataşezi de fiecare dintre ei.

IV

ÎN SALON, ÎNTR-UN SERTAR atât de greu că abia puteam să-l deschid, se aflau nişte hărfi vechi împreună cu un album. mare, violet aprins, mai mult lat decât înalt. După ce-l aşezam pe covor, săream primele pagini

— Ziua naţională a Confederaţiei Helvetica.

25

În care erau decupate medalioane cu chipuri severe, care cu mustaţă care cu cioc, şi mă opream la fotografia cu familiile Thévoz şi Moraz reunite în ziua botezului meu. Bunicul Jean Thévoz, care murise în anul următor, era în picioare, cu o mână rezemată pe fotoliul bunicii

Adèle. Cei care îl cunoscuseră spuneau că îi semăn. Sub privirile mătuşii Hélène mă cuprindea ruşinea la gândul că mănânc pâinea familiei Moraz cu pomefii înalţi, părul auriu şi bărbia îngustă a familiei

Thévoz.

Tata nu se prea schimbase, avea aceleaşi mustăţi groase, obrajii laţi şi un început de chelie care-i făcea fruntea şi mai mare. Mama, în schimb, avea în poză un profil tânăr şi energic de care eu nu-mi mai aminteam, în dreapta, estompat şi părând despărţit de ceilalţi printr-o ceaţă uşoară, probabil pentru că se mişcase în momentul declanşării mecanismului, unchiul

David.

Aveam doi ani când fusese ultima oară la Morettes.

Numele lui, care o arunca pe bunica Justine într-o însufleţire plină de voioşie, îl făcea pe tata să se posomorască. Întrebările mele: „unde este unchiul David J când se întoarce unchiul David?" se izbeau de un zid de tăcere.

Dreptul primului născut îl legase pe tata de vie.

Soarta unchiului Victor, al doilea născut, pediatru, stabilit la Lausanne, aceea a unchiului Constant, judecător la Tribunalul cantonai, îmi păreau preferabile.

Celibatar şi disponibil, unchiul Victor sosea, de obicei, duminica la prânz, încărcat de cadouri. Mama, care îşi strânsese părul într-un coc mai puţin sever decât în timpul săptămânii, îşi înveselea rochia cu o broşa sau o fundă. Pe fereastra bucătăriei ieşea un miros de carne friptă şi mătuşa Hélène întindea pe masa din sufragerie faţa de masă ajurată, farfuriile cu flori mov, paharele de cristal de zile mari. Prânzul se lungea. i

O ştergeam pe furiş împreună cu Jean, mă întorceam la timp ca să şterg vasele. Nerăbdător, unchiul Victor se învârtea pe lângă noi. La sfârşit, mama îşi desfăcea repede şorţul: unchiul lua un acord la pian, încerca clapele, începea o melodie din „Frumoasa Elena" sau

„Dunărea albastră", ea îl acompania, greşeau, izbucneau în râs, o luau de la capăt. Până la căsătorie.

26

Madeleine, ţăranca, făcuse parte din corala de la Moudon. Mă minunam de vocea ei amplă şi sigură, cu atât mai mult cu cât nu cânta niciodată când făcea treabă.

Uneori mergând spre şcoală, fredonam melodiile pe care, tot auzindu-le, le învăţasem pe dinafară.

Unchiul Constant, cel de-al treilea frate, participa la veselia noastră printr-un zâmbet ciudat care îi subţia buzele şi îl îmbătrânea. Tata îl lua adesea să-i arate via sau vreun zid care sta să cadă. La întoarcere se opreau la pivniţă.

Deşi ea era slabă şi el mai voinic decât tata îi asociasem, de mică, pe Hélène şi pe Constant, înfrăţit mi-era de teamă să nu mă vadă stând degeaba.

Se vorbea că niciodată colegii săi nu avuseseră de-a face cu un magistrat mai plicticos şi mai plin de zel decât Constant – dar la urma urmei era un Moraz şi noi ştiam să-i apreciem meritele. În schimb soţia lui.

Esther, rămânea o intrusă, chiar şi în prezenţa fiului ei, vărul meu Alexandre, răsfăţatul tuturor, numai că mătuşa Esther se credea cu mult superioară nouă aşa încât nu suferea de răceala cu care o tratam.

Roşcată, frumoasă, dar cam slabă pentru gustul vremii, ea avea acea uscăciune sufletească a femeilor care nu se iubesc decât pe ele.

— Nimeni n-a înţeles niciodată de ce a luat-o unchiul tău, ofta mama. Cu poziţia lui, cu relaţiile pe care le are, cu numele lui…

Alegerea, însă, fusese a lui Esther, din nevoia ei de a domina.

Se zvonea că are amanţi, care ocupau, toţi, funcţii importante în armată, în magistratură şi chiar la

universitate. Aidoma iederei care se agaţă, Esther urca în ierarhia socială oferindu-se numai celor de deasupra rangului său. O prietenă a bunicii Justine nu pierdea ocazia să o ţină la curent ori de câte ori venea la noi să ia ceaiul sub bolta de viţă, iar eu, mică servitoare indiscretă, stăteam în preajma lor ca să le servesc şi să trag cu urechea.

— Adevărat? o întrerupea bunica, prefăcându-se interesată, am să-l previn pe Constant.

Or, duminica următoare, bunica Justine îi întâmpina pe cel de-al treilea fiu al său şi pe nevasta lui, care, de altfel, nu se sinchisea câtuşi de puţin de sfaturile bătrânei, cu o uşoară indiferenţă, îndreptându-şi toată

27

atenţia asupra lui Alexandre şi a năzdrăvăniilor lui.

Văru-meu jefuia cuibarele minusculelor găini Bantams, se tăvălea în iarba încă necosită, trăgea de coadă porumbeii-păuni, muşca din cele mai frumoase pere încă neculese şi când bunica Justine constata încântată că mititelul era leit unchiul său, toată lumea înţelegea că se gândea la unchiul David.

Ca să nu se lase mai prejos, Jean scrijelea porcării, cu litere din ce în ce mai mari de la o lună la alta, pe dovlecii domnului Charles. 1

Ori de câte ori stătea să plouă, cei mari se repezeau să ne ajute să închidem curcanii căci, tot prin grija unchiului Victor care strecura sub cloşti nişte ouă ciudate, albe sau pătate, curtea noastră de păsări se umpluse în două rânduri cu câte un mic cârd de curcani pe cât de proşti pe atât de fragili, care nu rezistau nici la cea mai mică ploaie. Când mătuşa Hélène bombănea contra acestor păsări care nu făceau nici două parale şi care în schimb mâncau prea mult şi murdăreau tot, Victor o săruta

râzând şi bătrâna domnişoară ridica din umerii ei osoşi: „Ce copil, toată viaţa ai să rămâi un copil”.

La nouă ani ai mei nu mai aveam dreptul să fiu un copil. De cum am învăţat să prind ochiurile fugite, mi s-a dat să cârpesc ciorapii tatii şi ai lui Jean. Numai bunica Justine protesta spunând că în felul ăsta o să mă cocoşez. Mă trimitea să-i aduc o perie şi o panglică, îmi lega părul mai cochet, îmi poruncea – ei şi ce dacă trece mătuşa Hélène! – să stau dreaptă, cu picioarele apropiate, cu mâinile odihnindu-se în poală.

— Aşa e bine, e foarte bine, fetiţa mea. E timpul să înveţi englezeşte.

— Şi cu cine să vorbesc englezeşte?

— În afară de bunicul tău, toţi prinţii din poveşti au vorbit englezeşte de când lumea.

Mama tatii, orfană şi bogată, îşi desăvârşise educaţia într-unul din acele pensioane care prosperaseră mult timp pe lângă Montreux. Se căsătorise pe când era încă o copilă neîmplinită, după cum o dovedea mica ei rochie de mireasă. Cu prima, cu singura dragoste a adolescenţei sale şi la douăzeci şi unu de ani se trezise mamă a patru băieţi. Nici naşterile, nici văduvia, nici pierderea averii nu o făcuseră să uite cursurile de ţinută de la pension şi era o adevărată minune, în această casă

28

unde fiecare muncea fără preget, să o vezi – micuţă şi delicată, stând degeaba cu obstinaţie şi seninătate, lângă soba de faianţă albastră iarna, pe terasă, vara, între fântâna arteziană şi crinii martagon.

Uneori răsfoia atlasul care nu cuprindea decât cele cinci hărfi ale continentelor.

— Uite, Europa este o mică parte a lumii şi nici

măcar

David nu cunoaşte decât o treime din ea.

Mă agăţasem de numele magic care îmi îngăduia să pun întrebări. Punând degetul pe coasta Mediteranei, bunica

Justine îmi spunea că unchiul David conducea un hotel la

Menton.

— El vorbeşte englezeşte?

— În fiecare zi, clienţii lui sunt aproape numai englezi.

Reciteam împreună ultima scrisoare în care David se îngrijora de filoxera care făcea ravagii în Franţa, care până la urmă avea să pătrundă şi în ţara noastră. În ceea ce-l privea, totul mergea bine. Iarna era sezonul de vârf şi hotelul era tot timpul plin. În ajun cinase cu nişte vedete şi cu un cap încoronat şi, cu toate acestea, nu va fi niciodată mai fericit ca în seara în care va putea, ca altă dată, să adoarmă în susurul apei din curtea noastră.

Când nu avea nicio scrisoare recentă, bunica Justine desfăcea panglica albastră a unui pachet de plicuri care ocupa tot sertarul noptierei sale. Lua una din ele la întâmplare şi dreptunghiul deschis la culoare indica locul timbrului pe care Jean îl dezlipise pentru colecţia sa: ştirile erau bune, tonul afectuos. Câteva ilustrate ne arătau un cer fără nori, cabine de lemn ce ocupau o plajă îngustă, clădiri înalte împovărate de balcoane. Într-o zi, în sfârşit, în timp ce mama servea ciorba, la sfârşitul lui iunie sau începutul lui iulie, după lăstăritul unei recolte mai mult decât promiţătoare, bunica Justine îi întinse tatii scrisoarea primită în dimineaţa aceea: David şi soţia sa îşi anunţau sosirea la Moreftes.

— E căsătorit, unchiul David?

Răspunsurile contradictorii se pierduseră în agitaţia generală. Bunica Justine, atât de departe de grijile zilnice, începu să dea ordine mătuşii Hélène: podeaua din camera roşie, dată cu ceară, abajurul, schimbat.

29

cuverturile croşetate de bumbac, spălate şi albite. S-a hotărât să se sacrifice un curcan pentru ziua cea mare a sosirii lor. Mama a dat o fugă la doamna Charles, a împrumutat „Jardin des modes” şi mi-a croit o rochie nouă.

V

MAI MIC DE STATURA decât unchiul Victor, cu figura rotundă şi cu pungi sub ochi, unchiul David mi se păru mai puţin cuceritor decât pretindea legenda familiei.

El, în schimb, nu era dezamăgit. Bunica Justine nu fusese nicicând atât de tânără şi nici casa atât de plină de amintiri. Fireşte, mătuşa Hélène îşi ascundea zgârcenia şi rochia nouă mă făcea să arăt mai bine dar cum de nu vedea, sau se făcea că nu vede, crăpăturile faţadei, figura posomorâtă a tatii, obrazul tras al mamei?

Dulapul mare de lemn de cireş se dovedise neîncăpător pentru toaletele tovarăşei sale, care nu-şi făcea apariţia decât spre prânz, gătită şi încântătoare.

— Eşti englezoaică, mătuşă Joyce?

Cuvântul „mătuşă” o făcea să râdă.

— R-Nu, darling, sunt din Anvers, în Belgia.

Anne-Marie îmi desluşi că accentul anglo-saxon era la modă.

Pe când mama şi mătuşa Hélène trebăluiau la bucătărie, efemera mea mătuşă mă năucea sub o avalanşă de complimente: talie fină, păr superb, glezne de prinţesă. Speriată, crescută în respectul axiomei „Când eşti bun, eşti şi frumos”, nu îndrăzneam să mă bucur.

Ca să-l primim cum se cuvine pe cel necuviincios,

luam mesele în sufragerie. Unchiul abia se atingea de mâncare, lăuda fineţea fasolei cu slănină, admira lacul ce se clătina printre platani. După ce tata pleca în vie cu Jean, David îşi aprindea o ţigară de foi şi gusta un păhărel de tescovină pe care îl prefera drojdiei. În sfârşit, se apleca spre Joyce, anunţând că era ora siestei. Asta era semnalul, pentru mama şi pentru mine, să ducem la bucătărie vesela de zile mari, paharele de cristal, argintăria pe care o frecam până strălucea.

30

Când mama termina de spălat şi ea pe jos, apărea şi el în prag:

— Cum, Madeleine, pe o vreme ca asta nu eşti pe terasă?

Lăsând-o pe Joyce cu bunica Justine, o lua înspre târguşor ca să se dezmorţească puţin, accepta, din politeţe, să coboare în vreo pivniţă, se întorcea într-o dispoziţie excelentă, vorbind puţin cam tare. Era ora trenului de Lausanne. Victor venea şi el după o zi petrecută printre micii lui pacienţi. Cu el, hrănitul păsărilor şi stropitul grădinii de legume erau o joacă.

Mă ajuta şi David, care îl imita, punea mâna pe o stropitoare şi îşi uda pantofii. În cursul acestor seri când

Victor rămânea la noi la masă, iar tata îşi uita oboseala şi obida, David ne povestea cele o mie şi una de nopţi ale vieţii lui de patron de hotel.

Imediat după plecarea lui, vraja care îi însoţise V

şederea se risipi sub o rafală de reproşuri acre.

— Să zicem că-l iertăm de dobânzi, admitea Constant, dar e atâta vreme de când ar fi trebuit să înceapă să ramburseze.

— Şi când te gândeşti, repeta Hélène, că cu toţi banii pe care filfizonul de Domnul Nepotu-miu i-a aruncat pe

fereastră am fi putut să tencuim faţada.

— Mai mult decât faţada, întărea tata. Cu o treime din ce-mi datorează…

— L-aţi spus toate astea? se interesă mătuşa Esther, uimită de această furtună inutilă, dezlănţuită după plecarea vinovatului.

Întrebarea ei se lovi de tăcerea lor, o tăcere care spunea cât de străină de familie rămăsese nevasta lui

Constant căci, vezi bine, cum era să-l fi făcut de ruşine pe David? Bărbaţilor nu le rămâne decât să se consoleze cu un pahar de tescovină şi să laude frumuseţea mătuşii Joyce. Mătuşa Hélène nu împărtăşea entuziasmul masculin:

— O aventurieră!

— Ba deloc, protesta bunica Justine. Draga de ea, a avut un castel, a purtat un nume cunoscut şi a părăsit totul pentru David.

— Un castel, să părăseşti tot, şi de când, mă rog, este asta o virtute? Dumneata, Madeleine, i-ai lăsa pe

Louise şi pe copii, aşa, pentru unui bun de gură care…

Mama se îmbujora şi candoarea ei avu darul să destindă

31

atmosfera. Sărutându-şi cumnata pe obraz, Victor se grăbi să încheie:

— N-o fi el, Louis, un as în afaceri… dar se pricepe la altele; în tot cantonul, nimeni n-ar fi putut găsi o nevastă mai bună decât Madeleine.

VI

UN AU NOROCOS, cu toate acestea, care ne-a îngăduit să uităm deocamdată de datoriile unchiului

David. Niciodată, din câte îşi amintea Căpitanul,

decanul oraşului, nu se rotunjiseră atâţia ciorchini enormi, fără boabe stricate şi, deocamdată, fără urmă de mucegai. „Adevăraţi ciorchini din Canaan” admitea mătuşa

Hélène. „De n-ar da grindina”, ne rugam noi de câte ori se înnora. Din fericire, furtunile din august, după ce-şi sloboziseră trăsnetele deasupra lacului, s-au mulţumit să reverse pe dealuri şiroaie care n-au primejduit viile.

La începutul lui septembrie, când la adăpostul îngrăditurilor boabele începeau să se coacă, domnul

Maillart care tocmai se întorsese de la Bordeaux, ne-a descris prăpădul făcut de filoxeră pe mari suprafeţe de vie. Cuvântul ne era familiar; ştiam că este vorba de nişte purici minusculi, aproape de nestârpit, care distrugeau viţa de la rădăcină. Până una-alta, recolta proastă a vecinilor noştri ne «făgăduia că o s-o vindem repede şi bine pe a noastră, căci unii proprietari se temeau că nu vor avea destul loc în pivniţe pentru vinul nou. Tata a controlat etanşeitatea butoaielor care stăteau nefolosite de ani de zile şi le-a spălat îndelung înainte să le afume. Stăteau înşirate de-a lungul faţadelor, curăţate după toate regulile şi, la rândul lor, deşi oamenii, în ce priveşte curăţenia, sunt cu mult mai puţin gingaşi decât vinul, mătuşa Hélène şi cu mama, pregătind primirea culegătorilor, au făcut lună fiecare colţişor din dormitoarele comune; Tocmiserăm vreo zece femei din munţii Savoiei de cealaltă parte a lacului. Când se înţeleseseră, tata le spusese că un foc mare aprins pe mal, la căderea nopţii, va fi semnalul de plecare.

În ajun, mama mă luase să culegem strugurii de masă.

32

După ce am acoperit fundul coşurilor cu frunze frumoase întregi, am cules ciorchinii cei mai aurii; la urmă, pe deasupra, ca să ne încânte privirea, am aranjat câţiva

ciorchini negri şi roşii. Înainte de a coborî spre casă, ne-am aşezat pe zidul încălzit de soare şi am gustat cu smerenie primul ciorchine din anul acela. Deasupra lacului ceafa se risipea, zăpada încununa munţii Savoie?

până la jumătatea pantelor, aerul tare şi călduţ totodată mă cuprindea într-o dulce toropeală. Jos, sub noi, privirile ni se opreau pe orăşelul cu acoperişurile lui de olane maronii. Aşa, văzută de departe, ferma de la

Morettes, cu fafada ei albă, cu obloanele verzi, dădea o impresie de belşug. „Simplon”, unul din ultimele vapoare cu aburi din sezonul acela, care tocmai trecea de capul

Treytorrens, ne-a amintit că era timpul să ne trezim din visare.

În zilele următoare nu ne-a mai stat gândul să alegem ciorchinii: Înaintam cât puteam de repede, având grijă să nu lăsăm nimic în urmă şi adunând boabele care, altfel, s-ar fi pierdut în noroi. Frântă din mijloc, cu degetele înţepenite, cu părul năclăit sub basmaua care ar fi trebuit să-l protejeze, tot împingeam coşul înaintea mea. Uneori izbucneau râsete, câte un flăcău îşi lua plata pentru vreun ciorchine pe care una din fete îl uitase pe vrej. Veni şi rândul meu: Albert avea obrazul ars de soare, părul negru şi creţ îi cădea pe frunte.

M-a sărutat apăsat pe amândoi obrajii şi eu m-am făcut roşie ca focul.

— Doar vezi că-i prea mică, a spus mama.

În primele zile mătuşa Hélène gătise pentru toţi, dar apoi, temându-se că mama nu are autoritate sau că-i lasă pe muncitori să facă pauze prea lungi, ne-a luat locul la vie şi ne-a trimis la erai iţe.

Tata abia dacă se dezlipise de lângă teasc. Prin uşa deschisă zăream, jos, în pivniţele unde nu aveam voie să pătrund, patru oameni încordaţi într-un efort mut care

învârteau vinciul în jurul marelui şurub vertical al cărui lemn lucea ca o mobilă de preţ. Şi brusc, câte o glumă ţâşnea, dându-le răgaz să-şi tragă sufletul înainte de a desprinde cu o sapă turta negricioasa de boască.

Toţi strugurii albi fuseseră tescuiţi pe rând. Cei roşii aşteptau în budane ca mustul să prindă culoare.

Mama culese braţe întregi de dălii din grădină şi împodobi cu ele căpăstrul calului ca să dea de veste că sfârşiserăm culesul şi că în seara aceea avea să fie bal la fermă. Toată după-amiaza copseserăm prăjituri. Am coborât în fugă până la teasc. Unul din flăcăi îşi încerca acordeonul.

— Stai, porunci tata. Şi apoi, către mine: Du-te repede după maică-ta.

O găsii în camera ei, cu obrajii roşii ca focul;

Încerca să-şi încheie bluza de mătase neagră, cu degetele tremurând de nerăbdare. Am ajutat-o să-şi înnoade şorţul cu dungi albastre şi să-şi prindă pe cap, cu ace, găteala de sărbătoare. În sfârşit, intimidate, ne-am oprit în capul scării care cobora la teasc. Din fundul pivniţei a răsunat un acord prelung. Bărbaţii au făcut un pas înainte. Am văzut-o pe mama ridicându-şi cu mâna fusta lungă şi coborând înspre tata. Măsura de trei timpi a valsului deveni mai sprinţară şi mai stăruitoare. Doamna Madeleine şi Domnul Louis deschideau balul.

VII

„LA CE-ŢI FOLOSEŞTE să-ţi faci griji?” spunea deseori mama. Ştia oare că se căsătorise cu un om veşnic neliniştit?

După această recoltă a secolului aşa cum toată lumea a numit-o în anul acela, o atmosferă de sărbătoare a cuprins tot ţinutul. Şi cu toate astea, nici măcar pivniţa plină, pentru prima oară poate, fără a mai socoti că două

butoaie fuseseră puse la dispoziţia Domnului Charles – nu reuşea să-l liniştească pe tata. MI-I

amintesc, cu spatele întors spre cişmeaua din curte, pe pragul uşii grele de lemn, vopsită în verde, cu o lumânare aprinsă în mână. Cobora prudent, atent la flăcăruia care tremura şi se făcea tot mai mică la fiecare treaptă. În clipa în care se stingea, tata se întorcea şi urca scara în fugă, întunecându-se la faţă când dădea cu ochii de mine.

Ştiam că nu e bine să cobori în pivniţă în timpul fermentării mustului. Era mai înţelept să laşi lucrurile să-şi urmeze cursul. Noi ne făcusem datoria şi meritam

34

acum un răgaz. Dar tata, poate pentru că încă din copilărie se izbise de nepăsarea lui David, îşi pierduse încrederea şi chiar şi plăcerea odihnei.

În sfârşit, flăcăruia rezistă, părând încă şi mai mare în întunericul de jos. Tata o puse pe pământfu! bătătorit, apoi ridicând-o cu braţul întins, o fixă pe o grindă. A luat un pahar, l-a umplut la caneauà unuia din butoaie şi l-a golit gânditor cu înghiţituri mici. L-am văzut ştergându-şi mustaţa, zâmbind, urcând sprinten la lumină: vinul, chiar nou, nu se degusta de unul singur.

— Când mama m-a trimis să le duc bărbaţilor o farfurie mare cu săratele din care avea întotdeauna o cutie plină, paharul pe care tata îl ridica în dreptul ochilor de câte ori îl umplea era degustat pe îndelete de

Domnul Charles, apoi de Domnul Mai Mart» şi se întorcea la tata care, potrivit obiceiului, băuse primul.

La cină uitase de orice supărare şi făcea chiar planuri să-l viziteze pe David la Menton unde avea să fie primit regeşte. „Şi tu o să stai toată ziua pe balcon, să te uiţi la mare” îi spunea mamei care devenise tristă şi tăcută. Mă

obişnuisem cu această dispoziţie mereu pe dos a părinţilor mei. În zilele când tata nu deschidea gura, mama era cea care, căznindu-se să fie veselă, îl încuraja şi făcea proiecte.

Abundenta recoltei făcuse să scadă preful vinului. Nu aveam de ce să ne grăbim să vindem: o pivniţă plină avea să ofere garanţiile necesare pentru a cere de la bănci un împrumut, căci reparaţiile la acoperiş şi la ziduri nu mai sufereau amânare; cu atât mai mult cu cât în construcţii, unde lipsea mâna de lucru, preţurile creşteau. Duminica tata cobora cu Constant în pivniţă pentru a discuta ce trebuia făcut. Mai apăreau abia pe la ora cinci. „Ce-i cu tine, Madeleine?” întreba unchiul Victor. „Ce mă fac dacă nici tu nu mai ai chef să cânţi?” Ca în fiecare an, la sfârşitul lui noiembrie tăiasem un porc pe care-l luaserăm pe vin de la un crescător dinspre munte; carnea fusese tranşată, sărată şi pusă la afumat. În ziua aceea plecam la şcoală în goană ca să nu aud guiţatul animalului în timp ce Jean îl ajuta pe tată. Refuzul de a asista la pregătiri nu mă scutea de obligaţia de a mânca, la fel ca toţi ceilalţi, într-o ordine de nestrămutat, dictată de ameninţarea alterării, tocana, caltaboşul, toba, ciorba.

35

friptura, carnea sărată, afumăturile, cârnaţii sau salamul – şunca o păstram pentru musafiri – în sfârşit, slănina care, de regulă, în toiul verii era râncedă.

Seara o mâncam prăjită cu lăptuci sau cu fasole.

Reuşeam s-o înghit, tăiată mărunt şi ascunsă printre legume; nenorocirea era că a doua zi, la micul dejun aveam tot slănină, dar rece de data aceasta. Într-o dimineaţă am cerut să o iau la şcoală, între două felii de pâine sperând să mă descotorosesc de ea pe drum.

— Nu e sănătos să mănânci între mese, a declarat mătuşa Hélène.

Mă sculam târziu ca să evit momentul critic.

— Nu poţi să pleci la şcoală cu stomacul goi, se îngrijora mama.

— Mai ales când eşti numai piele şi os, o susţinea tata.

— Atunci, numai o bucată de pâine, imploram eu.

— În ziua de azi copiii fac numai ce-i taie capul, constata mătuşa Hélène.

Crezându-şi autoritatea ameninţată, tata înăbuşea orice încercare de rezistenţă punându-mi în farfurie o bucată enormă de slănină albicioasă vârstată cu roz. Mă străduiam să o tai în feliuţe, destul de subţiri ca să le pot înghiţi fără să le simt gustul. Laptele, cu pieliţa lui groasă care plutea în cană mă îngreţoşa aproape la fel de mult. Abia dacă mai auzeam comentariile mătuşii Hélène: „Şi când te gândeşti că există copii care ar fi fericiţi să aibă ce mânca” I Plecăm în goană, vomam în şanţ, mă întorceam la cişmea sperând să nu se deschidă fereastra împinsă energic de braţele osoase ale mătuşii Hélène.

H-Domnişoara bea apă rece după gustare! Şi mai pretinde că nu suportă slănina!

Ajungeam la şcoală târziu, cu părul despletit, atât de palidă, încât Anne-Marie îmi şoptea:

— Ţi-e rău?

Îi făceam semn că nu. O fi bănuit vreodată tărăşenia cu slănina? Cât despre mine, ştiam, ca toată lumea din orăşel, că mama ei avea un amant şi că notarul, mai puţin orbit sau mai îndrăgostit decât unchiul Constant, suferea.

ÎMI AM INTESC DE O VARĂ în care a fost mult de lucru, când n-am putut merge la Mézières mai mult de o zi, şi de muncitorii care cântau în timp ce munceau în jurul casei. După ce au scos schelele, casa ne-a apărut atât de frumoasă, zugrăvită în alb, până sub acoperişul pe care

ţiglele noi, mai deschise la culoare, aruncau pete vesele, încât unchiul Victor i-a comandat portretul ca şi pe acela al bunicii Justine aşezată pe terasă în fotoliul ei de răchită.

Domnul Calame nu venea decât în zilele cu soare, tocmai atunci când mama avea nevoie de mine la răsadniţă, îmi făceam totuşi timp ca să mă uit la el cum amesteca vopselele şi când am protestat că pune roşu peste gri mi-a spus că tocmai asta înseamnă să fii pictor: să vezi culorile amestecate cu altele, pe care majoritatea oamenilor nu le deosebesc. Ca şi mătuşa

Joyce, cu doi ani înainte, îmi făcea tot soiul de complimente în legătură cu nasul, cu urechile, cu părul, cu gleznele pe care în curând va trebui să le ascund din cauza vârstei. După portretul bunicii Justine şi al casei, ar fi vrut să-l facă şi pe al meu. Mama s-a sfătuit cu tata, apoi a refuzat temându-se să nu devin vanitoasă şi leneşă. La ultima vizită, Domnul Calame m-a sărutat uşor pe amândoi obrajii şi cu o voce în care se ghicea emoţia mi-a spus de mai multe ori: „Aşa, eşti o fetiţă atât de curată”. Nu ştiam că se poate săruta şi altfel şi cuvântul „curată”, în mod ciudat, m-a tulburat.

După un cules de care nimeni nu s-ar fi putut plânge – o prea mare abundenţă imediat după cea din anul trecut ar fi sleit butucii şi de altfel soarele de septembrie aurise atât de frumos ciorchinii, încât calitatea compensa cantitatea – mama m-a luat la Vevey ca să-mi cumpere botine. De fapt, ne bucuram amândouă la fel de mult să mergem cu tramvaiul electric inaugurat de curând, după cum anunţase „Gazette de Lausanne”. Ne-a în luat bilet până la capăt. Copiii alergau în urma tramvaiului, în staţii lumea cobora şi numai noi două rămâneam să-i întâmpinăm pe cei care se urcau. Ia în

toarcere, abia dacă am mai avut timp să ne facem cumpărăturile.

Mă duceam din ce în ce mai des la Anne-Marie ca să-mi fac temele şi să mă pregătesc pentru examenul de admitere la colegiu. Fratele meu, care-l dăduse şi îl luase, mă asigura că în germană verbele se pun la sfârşitul frazei şi că multe substantive sunt neutre. Aproape în fiecare duminică, unchiul Victor cânta cu mama arii din operete acompaniindu-se la vechiul Pleyel care scârfâia.

Mai multe scrisori de la unchiul David avuseseră darul să întinerească chipul delicat al bunicii Justine, dar cred e eram singura care-şi dădea seama şi care le citea împreună cu ea căci niciunul de-ai casei n-a mai vorbit despre David până în ziua când şi-a anunţat sosirea.

Ca să încălzească pereţii umezi, mătuşa Hélène umpluse cu trei zile înainte sobele din camera roşie cu vrejuri de viţă uscată, ceea ce nu înseamnă că avea de gând să se dea bătută în faţa zăpăcitului ei de nepot.

Toţi păreau hotărâţi de data asta să-l ţină la respect, începând cu tatăl meu care a refuzat categoric să-l aştepte la gară. Eu însă am fost bucuroasă să merg cu argatul care a înhămat calul Domnului Charles la vechea şi încântătoarea şaretă. Fericită de plimbare, am sărit de gâtul unchiului în dizgraţie de cum a pus piciorul pe peron. Mătuşa Joyce, cu mâinile vârâte în manşon, de abia se mai vedea dintr-un guler imens de blană.

— Pauline, ţi-o prezint pe Louison, nepoafă-mea…

— Cum aşa, dar este mătuşa Joyce, am protestat eu, simţind cum Jean mă ciupeşte de braţ. David a izbucnit în râs şi până seara nu mi-am luat ochii de la Joyce, de la năsucul ei drept, de la părul blond, de la gesturile ei măsurate care se potriveau atât de bine cu uşorul accent anglo-saxon pe care-l scoteau buzele plinuţe ale

Paulinei. Temându-mă ca oamenii să nu-l judece greşit pe nestatornicul meu unchi am anunţat-o pe Anne-Marie că, supunându-se ultimei dorinţe exprimate de mătuşa Joyce care murise subit, el se căsătorise cu sora ei geamănă.

Cu toate succesele lui mondene, sau poate tocmai din cauza lui, David avea iarăşi nevoie de bani. Cuvintele de ipotecă de gradul întâi şi doi reveneau tot timpul în conversaţia unchilor mei: Într-o seară Constant şi

Victor şi-au amânat plecarea până la trenul de noapte;

38

culcată pe patul meu din camera care dădea spre curtea pavată cu pietre mici şi rotunde atât de grijuliu curăţate de buruieni, i-am auzit oprindu-se în faţa casei şi vocea uşor nazală a unchiului Constant a acoperit murmurul cişmelei: „Bagă-ţi bine în cap, Louis, dacă cedezi şi de data asta, s-a zis cu Morettes”.

Am înţeles că, de fapt, asta însemna sfârşitul nostru, al tuturor, căci casa avea să rămână solid înfiptă în spatele platanilor, cu zidurile ei albe pe care le înveseleau obloanele verzi, cu acoperişul ei în patru ape, cu adâncurile nesecate ale pivniţelor în timp ce noi vom rătăci necunoscuţi, cu inima zdrobită şi orbi la ce ne înconjoară; şi foşnetul havuzului de pe terasă avea să răspundă multă vreme după ce noi nu vom mai fi celor două cişmele adăpostite sub streşinile lor.

Au urmat zile apăsătoare, întrerupte de mesele luate în tăcere când Jean şi cu mine eram implorаţi să vorbim, când ni se puneau o sumedenie de întrebări. Niciodată colegii noştri, profesorii noştri, cursurile noastre nu stârniseră atâta interes.

„Mi se pare absolut remarcabil să aveţi un liceu într-

un oraş atât de mic”, declara mătuşa Pauline.

Rămâneam descumpăniţi până să înţelegem că „liceu”.

Înseamnă „colegiu”. Jean protesta spunând că oraşul nostru avea aproape o mie de locuri. „Tocmai asta este, replică Pauline, într-o aşezare franceză de importantă egală…” şi, cât mâncam ne umflam în pene văzându-ne puşi în valoare faţa de puternicii noştri vecini.

Veselia noastră dispărea în faţa figurii mohorâte pe care tata o avea când David o ajuta pe mama să strângă masa, iar grija plină de grabă care îl făcea pe unchiul meu să care coşuri cu lemne ca să umple sobele nu era nici ea mai bine apreciată. „Ah, dacă ar trăi bietul frate-meu” suspina mătuşa Hélène şi. În tot acest timp bunica Justine era perfect senină: cred că simpla prezentă a lui David o umplea de fericire.

Într-o seară când nu reuşeam să adorm şi mă dusesem să beau un pahar cu apă, vocea mamei m-a făcut să mă opresc în uşa bucătăriei.

— Să n-aud de ipotecă: David n-o să plătească niciodată dobânzile, iar eu m-am săturat să tot depind de mărinimia lui Victor şi a lui Constant. Să vindem: cu partea noastră ne cumpărăm o fermă frumuşică în Jorat

39

sau o vie în Valais pe care ai putea s-o munceşti singur cu Jean.

Mama, atât de supusă şi devotată fermei de la Morette’s, cum de putea…

— Cum poţi… a articulat vocea gâtuită a tatii.

— Nu vezi cum ne sleieşte casa asta, a strigat mama.

Apoi pentru că tata nu spunea nimic: Mi-ar plăcea atât de mult… vreau să zic, cred… În sfârşit, am simţi că avem şi noi o casă.

— Cum crezi că aş putea să mă simt acasă în altă parte decât aici?

A spus-o pe un ton aspru şi inima-mi bătea cu putere când m-am băgat în pat, cu capul ascuns sub plapuma unde nicio voce nu mai putea să răzbească.

— Măcar de-ar fi aici unchiul Victor, oftă mama a doua zi în timp ce eu ştergeam vasele.

Am stat toată ziua încordată, descoperind brusc că sunt o Moraz din cap până în picioare şi renegind rudenia cu familia Thévoz. Numai unchiul Victor ar fi în stare să-i împace pe părinţii mei şi să-l facă pe David să-şi vâre minţile în cap. Dar el ne anunţase că n-o să vină duminică şi cum era abia joi am hotărî! să mă duc după el.

Aproape în fiecare sâmbătă, Anne-Marie pleca cu mama ei la Lausanne. Era o nimica toată să spun că mă invitase, să iau acelaşi tren imediat după prânz, să-mi plătesc biletul cu banii pe care-i primisem de sărbători de la bunica Justine şi pe care fusesem învăţată să nu-i cheltuiesc, în sfârşit s-o anunţ pe Doamna Maillart pe peronul gării că mă duc la unchiul Constant. La drept vorbind nu pusesem niciodată piciorul în casa lui, mătuşa Esther având altceva mai bun de făcut decât să ne invite pe la ei; în schimb o cunoşteam pe Marie, menajera unchiului Victor, care ne pregătea gustări formidabile ori de câte ori veneam să admirăm orhideele înflorite. Căci Victor, celibatar, avea o seră renumită.

Era oare bogat? Ar fi putut, fără să se strâmtoreze, să-i avanseze lui David suma de care avea nevoie? Tot ce ştiam despre el era privirea lui, încrederea amestecată cu căldură pe care ne-o inspira, şi mai ştiam că, înainte să mă nasc, făcuse turul lumii.

Prefăcându-mă sigură pe mine, m-am despărţit de Anne-Marie luând-o în direcţia opusă, după care am

întrebat

40

trecătorii pe unde s-o apuc. După mai puţin de o jumătate de oră eram la azil, căci pe vremea aceea aveam picioare bune, gata să meargă oricând. Abia acolo au început greutăţile: ora de vizită trecuse şi, oricum, copiii nu aveau voie să intre. Unchiul meu Victor Moraz? Voiam să spun profesorul Moraz? Eram chiar nepoata lui? Ştia că vin? Tocmai plecase la spital.

Trebuia să străbat oraşul, dar asta nu mă speria şi spectacolul mulţimii m-a înveselit. Am avut iarăşi ghinion căci am ajuns la spital la scurt timp după plecarea unchiului. Din fericire, apartamentul lui era* la doi paşi, Bătrâna Marie s-a uitat câteva clipe la mine până să mă recunoască:

— Louison, mica Louison de la Morettes I Este cineva bolnav acasă?

— Casa e bolnavă!

— Ce spui! Şi apoi, după ce mi-a pus în faţă un castron imens cu smântână: Tu, măcar, mănânci. Unchiul tău, abia dacă stă jos. Nu eşti singura care se necăjeşte că nu l-a găsit. Ce de mame cu copii bolnavi am la uşă în fiecare zi, de parc-ar fi bunul Dumnezeu. Ar face mai bine să se gândească mai mult la el şi ceva mai puţin la ceilalţi. Cu viaţa pe care o duce, o să intre el în spital într-o bună zi. Şi chiar nu vrei să mănânci tot? Trebuie să prinzi trenul? Vrei să-i spun… stai, Domnul se supără dacă nu-i transmit mesajele în scris.

Puse în faţa mea un carnet şi un creion şi mă povăţui: „Vezi să se înţeleagă ce scrii”. Mi-am dat osteneala: r

„Dragă unchiule Victor, te-am căutat peste tot, trebuie să vii imediat, te pup, Louison”.

Plecasem veselă la gară, mulţumită că îmi făcusem

datoria, dar la Morettes, când am deschis uşa am găsit toată casa dată peste cap. Anne-Marie se întorsese mai devreme decât îmi spusese, cu nişte prieteni care mergeau la Vevey pe şosea. Se întâlnise cu mama: „Cum.

Louison nu e cu tine?” Deşi am mărturisit că fusesem să-l caut pe unchiul Victor m-au trimis la culcare fără să-mi dea să mănânc. Mamei nu-i trecuse spaima nici a doua zi şi când a sosit unchiul Victor a înţeles, chiar înainte de a-şi deschide trusa, că trebuia să se termine odată cu toată tevatura asta, aşa încât escapada mea avu

41

efectul contrar celui pe care îl sperasem eu: casa a fost ipotecată, iar unchiul Victor i-a şoptit mamei că va plăti dobânzile împrumutului dacă, aşa cum era de aşteptat, David nu-şi va onora obligaţiile. Făcusem o bronşită şi n-am putut să-i duc la gară pe unchiul David şi pe mătuşa Pauline.

— Aşa păfeşti când îţi faci de cap, a comentat mătuşa Hélène.

M-am întors cu faţa la perete gândindu-mă că David, dimpotrivă, nu avusese decât de câştigat.

IX

PRIMĂVARA CARE SE PRELUNGISE ne scutise de teama unui nou îngheţii iunie căldura a venit în câteva ore, însoţită de ploi abundente. Via a legat bine, iar grădinile erau înecate în crini şi trandafiri.

Fasolea încolăcită pe aracii lungi şi subţiri lăsa să atârne păstăi verzi vârstate cu violet.

Într-o zi am surprins-o pe mama la fereastră, nemişcată ca apa lacului, care respira uşor printre platani. O fâşie de ceaţă tivea malul opus deasupra căruia se înălţa Grammontul căruia îi ştiam toate chipurile: acolo era Franţa, străinătatea, la malul căreia ne opream o dată pe

an, fără să coborâm, când făceam turul Lacului de Sus cu unul din vapoarele cu zbaturi ale Companiei de Navigaţie. Chiar la dreapta, dincolo de orizont, Geneva; valea Rhonului, pe care o ghiceam – la stânga. Apa lucea stins, veşnic schimbătoare sub adierea vântului. Mama nu mai pomenea de plecarea de la Morettes; înţelesese că apele acestui lac curgeau, odată cui sângele, în vinele celor născuţi pe malurile lui şi că noi, copiii ei, apoi copiii noştri şi copiii copiilor noştri ne vom întoarce întotdeauna aici, pentru câteva ore sau ca să ne sfârşim zilele. De pe acum mă punea să ud şi să plivesc mormântul colonelului, bunicul meu, pe acela al străbunicilor mei, Henri Moraz, prefectul şi soţia sa Adèle, născută Fonjallaz, mici brazde de pământ fertil, şi mai încărcate de flori decât grădinile noastre: mă plecam astfel în faţa leagănului sufletului familiei Moraz.

42

Mă făcusem măricică. La fel ca Jean, cu un an înainte şi odată cu Anne-Marie reuşisem la examenul de admitere la colegiu. Era rândul nostru acum să memorăm, neîncrezătoare, die sonne, soare în timp ce luna, mai feminină chiar decât stelele, era der mond.

În timpul vacanţei de lăstărit le-am dat, pentru prima oară, o mână de ajutor femeilor care legau via. De atunci, tata a început să mă ia deseori cu el ca să vedem cum cresc ciorchinii. Zona noastră părea că este, pentru moment, la adăpost de invazia viermilor; cât despre filoxeră, care continua să devasteze Franţa, ea avansa atât de încet, încât oamenii sperau să găsească un mijloc de a lupta contra ei înainte să treacă graniţa. Dacă lucrurile aveau să meargă la fel ca în ultimii trei ani, făcea tata socoteala – şi l-am auzit râzând pentru prima oară după multă vreme într-o duminică de faţă cu unchiul Constant

care era cam înţepat – proprietatea va scăpa de datorii în ziua majoratului lui Jean.

Furtunile şi ameninţarea gridinei făceau parte din războiala noastră permanentă şi uneori auzeam tunul înainte chiar de primele bubuituri ale tunetelor. Şi totuşi, în acel ceas de început al amiezii din douăzeci şi opt iulie domnea o tăcere desăvârşită. Tocmai terminaserăm de dereticat bucătăria, mama şi cu mine, când cerul se întunecă brusc. Mă repezii afară. Niciun suflu, nici dinspre Geneva, nici dinspre valea Rhonului, numai deasupra capului meu o cupolă care se înnegrea văzând cu ochii. Câinele Domnului Charles începu să urle lugubru, toate păsările cotcodăceau în coteţul unde se adăpostiseră deja, pisica, cu blana zbârlită, mi se încurcă printre picioare şi mătuşa Hélène ţinând un coş mare cu rufe strânse în grabă apăru în josul scărilor. Apucai coşul de o toartă şi fugii cu el în bucătărie unde mama alerga în toate părţile să închidă obloanele:

— Ce furtună o să vină!

— Doar n-o s-o aşteptăm cu braţele încrucişate, ripostă mătuşa Hélène.

Parcă de braţe era vorba! Jean şi tata, care de obicei nu se sinchiseau de furtună şi continuau să plivească, îşi luaseră picioarele la spinare şi năvăliră pe uşa din spate.

— Vezi de geamurile de la pivniţă, strigă tata repe

43

zindu-se s-o ajute pe mama care se căznea cu un oblon înfepenit. În momentul următor, cerul s-a spart deasupra capetelor noastre.

— Pivniţa, uşa de la pivniţă, a strigat tata.

Jean o închisese, şi ea rezista, dar în curte apa creştea ca şi cum casa începuse să plutească înspre albia unui râu. /

— Cârpe, saci, orice! şi cum mătuşa Hélène şovăia, tata desfăcu patul cel mai apropiat, smulse cearşafurile, cuvertura, plapuma şi dispăru cu prada. Înarmate cu găleţi şi cârpe groase, din pânză de sac, mama şi cu mine încercam, să adunăm apa care se infiltra pe sub uşă şi ferestre în ciuda obloanelor trase. Un huruit de sfârşit de lume ne aruncă pe una în braţele celeilalte.

Mă trezii pe jos, cu mâna încleştată pe glezna ei pentru a o opri să alerge în ajutorul tatii dar deja, tot atât de brusc pe care se deschiseseră, băierile cerului s-au închis. Am ajuns prima în capul scărilor: coşul casei

Domnului Charles dispăruse. Teiul care creştea alături, culcat de-a curmezişul drumului, /măturase în cădere acoperişul de olane care adăpostea cişmelele noastre.

Platanii erau ciungi ca în toiul iernii, frunzele lor pluteau peste pietrele curfii. Teferi, suiţi pe cearşafurile, cuverturile şi sacii pe care-i îngrămădiseră în uşa pivnifei, tata şi cu Jean încercau, cu nişte mături, să îndepărteze, cum puteau, noroiul. Alergau spre camera bunicii Justine: când izbucnise furtuna ea îşi făcea siesta şi rămăsese liniştită în pat; fusese, probabil, prima care văzuse livada noastră prefăcându-se într-un torent de frunze şi fructe. Un şanf, adânc de un metru, se căsca lângă casă şi urca, şerpuind, dealul.

Am lăsat văicărelile şi explicaţiile pentru mai târziu, deocamdată trebuia să golim fără întârziere apa care se scursese totuşi în pivnife. Până la căderea nopţii ne-am trecut găleţile din mână în mână. Vinul era salvat dar, în vie, abia dacă mai rămăseseră câteva vrejuri pe butuci. Proprietatea noastră suferise cele mai multe pagube. Cu excepţia celor două sate vecine/

toată regiunea era neatinsă.

Ultima posibilitate de a economisi ceva a fost să micşorăm şi mai mult numărul zilierilor care ne ajutau în toiul muncilor. Ceea ce a însemnat şi mai mult de lucru pentru fiecare din noi.

44

— Ştiu că mă pot bizui pe tine, zicea mama.

Îmi trecea oboseala şi odată cu ea şi cheful de joacă.

De altfel, în anul acela culesul s-a terminat repede.

Numai câteva parcele îndepărtate şi mai puf în descoperite, cele pe care le numeam viile fetelor, zestre sau moştenire de la vreuna din străbunicile mele, fuseseră cruţate. Domnul Charles ne-a împrumutat calul şi în două zile totul a fost gata.

Meteorologii nu reuşeau să se pună de acord. Unii credeau că o trombă, după ce aspirase apa lacului, asemenea unei balene gigantice, o revărsase deasupra noastră şi că, apoi, aspirând pământul ud, săpase şanfurile care brăzdau dealul. Alfii erau de părere că, printr-o întâlnire neobişnuită a vânturilor, o ploaie banală se adunase pe un teritoriu restrâns.

Ce ne păsa nouă de meteorologi: cărând cu spinarea pământul luat de ape, refăcând zidurile despărţitoare, îngrăditurile, punând proptele trandafirilor şi arbuştilor care nu fuseseră rupt «sau dezrădăcinaţi cu totul, nivelând grădina, fiecare din noi îşi rumega propria lui explicaţie.

Pentru mătuşa Hélène, orice încercare era de la

Dumnezeu şi fiinţa omenească nu putea decât să se plece fără să ceară nimic în schimbul eforturilor şi suferinţelor, în sufletul în ic uf ei şi rotunjoarei domnişoare

Mercanton, învăţătoarea noastră de la şcoala de duminică, se regăsea ideea că loviturile se artei nu aleg între cel bun şi cel rău: totuşi ele trebuiau considerate ca nişte binefaceri pentru că tot ce vom fi suferit pe pământ

ne va fi înapoiat ca bucurie în cer. Cu condiţia să nu ne revoltăm.

Tornada noastră avusese un mare răsunet în ţinutul dinspre munte. Un pastor evanghelist cutreiera oraşele şi satele amintind de plăgile Egiptului antic. Venise vremea pocăinfei; cei din familia Thévoz şi-au arătat într-un târziu nedumerirea: ce tăcuserăm ca să meritătm o astfel de pedeapsă?

— E vina mea, se acuza Madeleine amintindu-şi cu câtă ardoare dorise să vindem proprietatea şi să plecăm.

Primise pământ, un acoperiş, o familie: şi ea în loc să fie recunoscătoare, nu se gândise decât la oboseala ei, la grijile ei.

45

Ne trezirăm într-o zi cu un membru al Cruci i-Albastre, o ligă contra alcoolismului de curând înfiinţata de un oarecare pastor Rochat: nu întâmplător, spunea el, năpasta se abătuse doar asupra viilor – ameninţate, de altfel, de tot soiul de noi paraziţi. Pentru cei care nu scoteau din pământ decât vin sunase ora recoltei lui

Dumnezeu. Mătuşa Hélène l-a trimis la plimbare în

Jura-ul său natal unde nu se bea decât lapte, suc de genţiană şi apă.

În inima lui, tata nu credea că Dumnezeu, infinit mai presus decât ocupaţiile noastre lumeşti, are vreun amestec în toate astea; pentru el, de vină era viaţa, atât de ades nedreaptă. Moştenitor al pământului şi al numelui, el îşi acceptase rolul încă din copilărie. I se părea firesc să-şi sacrifice nevasta şi copiii în interesul pământului, aşa cum se sacrifica şi pe sine.

De altfel, era oare un sacrificiu? O cinste, mai degrabă, un privilegiu din naştere pe care avea să-l transmită fiului său.

Să fi înţeles Jean mai bine decât mama şi decât mine amărăciunea tatii când se uita la dealul pustiit în miezul vërii? Trebuia ridicată streaşină cişmelelor, înlocuite olanele sparte de pe acoperişul care de-abia fusese refăcut. Mugurii noi, lipsiţi de sevă, aveau să dea rămurele plăpânde la primăvară. Din ce în ce mai des, cu un negustor de vinuri ori cu câte un vecin, tata îşi prelungea şederile în pivniţă. După ce găsea acolo curajul de care avea nevoie ca să facă faţă furtunilor viitoare, se apropia de mama* şi se apleca s-o sărute. Ea îl repezea cu un „lasă-mă în pace, am treabă". Sufeream din cauza asta mai mult decât el care mă săruta pe gât cu buzele umede:

— Lată o adevărată fiică de podgorean căreia n-o să-i fie niciodată ruşine cu tatăl ei.

În realitate mi-era ruşine de rolul pe care mă obliga să-l joc.

Tata nu mai suporta s-o audă pe mama cântând duminica, nici s-o vadă zâmbind pe bunica Justine în timp ce citea vreo scrisoare de la David. Cum putea cineva să se bucure când de jur-împrejur pământul crestat îşi arăta trupul ciopârţit?

Într-o seară, intrând în bucătărie şi văzând-o pe mama că se întoarce cu spatele, am întrebat-o îngrijorată:

— Plângi?

46

S-a ridicat brusc, s-a spălat pe faţă şi pe mâini.

— Nici vorbă, am răcit. Închide fereastra, te rog.

Apoi, de cum şi-a putut stăpâni vocea:

— Nu trebuie să-ţi închipui că viaţa e tristă, puişor. Tu o să fii fericită. Eşti întotdeauna fericită dacă-ţi faci datoria şi dacă te gândeşti la ceilalţi. O

să ai copii. O femeie care are copii, orice i s-ar

întâmpla, are un soare în inimă.

Am sărutat-o fără să îndrăznesc să-i spun că tristeţea o dădea de gol.

t

X

DE TREI-PATRU ORI PE AN, spălatul rufelor, cu trecerea lor în revistă, ne amintea de viaţa îmbelşugată de odinioară. Albii mari spre care era îndreptată apa cişmelelor, ocupau cele două curfi. Mama îngrămădea de-o parte albiturile şi de alta rufele colorate, le punea la înmuiat cu două zile înainte, potrivea cenuşă, punea la fiert. Fiecare rufă avea brodate iniţiale care indicau provenienţa trusoului: J-L pentru bunica Justine, M-T

pentru mama, H-M pentru mătuşa Hélène ai cărei pantalonaşi, jupoane şi cămăşi trădau o eleganfă nebănuită.

Cearşafuri de plapumă ajurate, brodate cu flori în relief, cearşafuri de pat marcate într-un coif cu iniţiale mai modeste, literele albe şi drepte pentru şervet, roşii cu cruciuliţe pentru cârpele de bucătărie. De multe ori o cifră, brodată în acelaşi fel ca literele, indica numărul bucăţilor dintr-o serie. Rarele rufe desperecheate veneau de la străbunice cărora numai mătuşa Hélène le mai ştia numele. Cearşafuri, fefe de pernă sau de pilotă: ar fi ajuns şi pentru un han şi nu înţelegeam de ce mama şi mătuşa Hélène îşi petreceau atâtea seri cârpind câte o rufă când aceasta, în sfârşit, se uzase.

În zilele când Doamna Mai Mart lipsea de acasă, şi asta se întâmpla atâta de des, încât notarul spunea că are de gând să se mute din orăşelul a cărui climă nu-i pria soţiei sale, Anne-Marie venea să mă ajute să storc feţele de pernă ca să le punem la uscat şi să împăturesc feţele de masă jilave numai bune de călcat. Mirosul lor de pânză

uscată la soare ne îmbăta. Seara, rupte de obo
47
seală, având sub pleoape numai frânghiile întinse de la un plop la altul în livadă, şorţurile colorate, rufele mari nemişcate între grinzile din podul înăbuşitor, ameţite de lumină şi miresme, reuşeam cu greu să adormim.

Mă mulţumeam cu rolul de spectatoare, când, la începutul iernii, trecea maşina de distilat alcool, învârtindu-mă împreună cu ceilalţi copii în jurul acestei maşini minunate cu alămuri strălucitoare care transforma în alcool ceea ce ne rămăsese din fructe şi în special drojdia. Resturile le aduceam în grădină ca să îngrăşăm pământul. Chiar în anul când ne lovise nenorocirea cu tromba de apă, mătuşa Hélène, care se războia veşnic cu risipa, le-a dat la găini. Erau, de altfel, doar câteva găleţi de pastă negricioasă, şi la început, bătrâna domnişoară a fost mândră că dăduse dovadă de spirit de economie: găinile îmbulzindu-se pe această noutate, ciuguleau, cotcodăceau, se împingeau din ce în ce mai lacom până când, brusc, consternare şi disperare, începuseră să cadă pe spate, cu picioarele în sus, în catalepsie: terminate.

O găină, două, zece. Până să dăm fuga după satâr, vreo douăzeci de găini zăceau nemişcate. Biata mătuşă Hélène, dezolată dar păstrându-şi sângele rece şi vrând să salveze carnea supravieţuitoarelor le aleargă, le prinde, le taie gâtul pe butuc. Apare tata care se informează despre motivul masacrului:

— Ce naiba le-ai dat să mănânce?

Mătuşa îi arată o găleată pe jumătate plină.

— Sunt cherchelite, zburătoarele tale! Bete criţă! Până la noapte ai să le vezi iar pe picioare.

Fratele meu se prăpădea de râs şi aş fi făcut şi eu la fel uitându-mă la găinile care se clătinau, moţăiau şi se

luau la harţă, cu cocoşul dacă jumulitul penelor nu ar fi fost treaba noastră, a femeilor.

— Tocmai bine, ai şi tu ocazia să te deprinzi, a subliniat mătuşa Hélène legându-şi părul cu o bucată mare, pătrată, de pânză. Cu tot frigul şi deşi ne înţepeniseră degetele, am jumulit în livadă. Penele mari se smulgeau uşor din pielea care-şi mai păstrase căldura.

Puneam deoparte penele mai mici şi puful pentru perne.

Zburau, în jurul nostru ca fulgii de zăpadă printre pomii golaşi.

Când s-a înserat am intrat în bucătărie ca să golim

48

păsările. Am învăţat să fac o tăietură mică în piele şi în grăsime, de jos în sus, exact cât să bag mâna ca să scot măruntaiele. Apucam cu grijă ciorchinele de ouă şi mă distram numărându-le începând cu primul, aproape gata, având deja o coajă moale şi până la cele mai mici, abia formate. Venea apoi, stomacul, tare, rotund, ce trebuia tăiat de jur-împrejur, apoi golit. Cel mai greu era să scoţi fierea desprinzând-o de ficat. Gâtul se golea ca şi stomacul. După ce găina era gata curăţată, îi legam atent picioarele. Ultimele fire de puf le pârleam cu lumânarea. Mama mă încuraja spunând că sunt mai îndemânatecă decât ea şi cu tot dezastrul din după-amiaza cu pricina aveam şi noi satisfacţia că puteam să ne lăudăm că nici uneia din noi nu-i scăpase vreo picătură de fiere.

Mă culcasem fără să-mi fie foame. A doua zi, văzând pete maronii pe cămaşa de noapte, am crezut că visez încă sânge de găină şi, cum strângeam în grabă cearşafurile de pe pat, speriată că le murdărisem, mama mi-a explicat că eram de-acum fată mare.

Toate găinile noastre s-au vândut în orăşel.

Păstrasem găina cea mai bătrână pentru a ne răsfăţa duminica următoare; găină cu orez, o mâncare de zile mari. Când am văzut pieliţa groasă, mustind de grăsime, târţiţa, bucata cea mai râvnită, gâtul descărnat, măruntaiele prăjite, mi s-a întors stomacul pe dos. Am şoptit:

„Numai orez" şi cum tata şi mătuşa Hélène au protestat, „Lăsaţi-o" a poruncit mama cu o autoritate neobişnuită, „Louise este fată mare acum, e în zilele ei proaste".

Eram supărată pe mama că trădase ceea ce trebuia să rămână secretul nostru, eram supărată pe tata şi pe Jean că nu erau supuşi aceleiaşi legi ca şi mine.

ACUM AVEAM ALTE JOCURI. De multe ori, unchiul Constant venea singur, seara sau, duminica, deoarece Alexandre trebuia să repete la latină şi mama sa rămânea cu el. Vărul meu îl întrecea pe Jean cu un cap şi vizitele lui însemnau tot atât de mult pentru bunica Justine cât şi scrisorile lui David. Cei doi veri

49

şuşoteau adesea într-un col) şi rareori mă lăsau să ascult ce-şi spun. Cu toate acestea, într-o zi, Alexandre ne-a arătat la amândoi un medalion de aur pe care-l cumpărase pentru aniversarea prietenei lui, apoi, brusc, m-a atacat:

— Dar tu, te-ai sărutat cu vreun băiat?

Gândindu-mă la sărutările flăcăilor care ne ajutau la culesul viilor de câte ori uitam un ciorchine pe vrej, am bâiguit că da, mă sărutasem cu ei. După multe întrebări şi explicaţii am înţeles că un sărut pe obraz nu înseamnă nimic. Am strigat indignată că „eu, pe gură".

niciodată; Alexandre a izbucnit în râs:

— Pariez că o să fii. placă. Numai să fii îndrăgostită.

— Totdeauna se termină prost.

— Cum adică „prost”?

— Unchiul David era îndrăgostit de mătuşa Joyce, apoi a venit aici cu mătuşa Pauline.

— Unchiul David este o excepţie.

— Uită-te la părinţii lui Anne-Marie.

Era clar. A urmat o tăcere, el gândindu-se la părinţii, lui, eu la ai mei. În jurul nostru perechile continuau să trăiască sub acelaşi acoperiş unde aveau copii şi bunuri comune.

— Poate că ai dreptate, a admis Alexandre. Dar când te îndrăgosteşti, îţi închipui că este pentru toată viaţa.

— Bine, dar ştii că nu este adevărat.

— Păi tocmai: când eşti îndrăgostit, nu mai ştii.

Mătuşa Esther s-a apropiat:

— Despre ce vorbiţi? Duceţi-vă la aer. De ce mai venim la ţară dacă staţi închişi în casă?

În ziua aceea Alexandre m-a învăţat Boston. Jean fluiera şi bătea din palme măsura, în timp ce noi ne împiedicam de bulgării de pământ din livadă. Ceva mai târziu, în timp ce mâncam prune şi pere verzi, văru-meu mi-a explicat că fetele de la oraş îşi rotunjeau corsajul băgând în el batiste. Unele purtau turnură şi corset la şaisprezece ani.

Câteva zile mai târziu după ce m-am asigurat că nu mă vede nimeni, m-am proţăpit în faţa dulapului cu oglindă din dormitorul părinţilor, înarmată cu o jumătate de duzină de batiste ale tatii pe care le-am vârât sub bluziţa ce sta întinsă gata să plesnească. Am examinat

50

profilul noii mele siluete: Într-o clipă devenisem o adultă. Am făcut câţiva paşi în întâmpinarea necunoscutei care venea înspre mine, cu ochii aţintiţi asupra ei, şi

deodată m-am simţit foarte singură. Această imagine a unei necunoscute întâlnite pe furiş şi la care nu mă prea gândeam, era oare tot ceea ce ceilalţi ştiau despre mine? Cum lămi exprim tandreţea, această nevoie de linişte şi de ocrotire pe care le căutam încă în braţele calde ale părinţilor mei? Una-două, fremătând, îl sărutam pe tata pe obrajii neraşi:

— Ce-i, Louise? Ce-i cu tine azi?

O strângeam în braţe pe bunica Justine:

— Fii cuminte, ai prea multă forţă pentru mine.

Eşti aşa de veselă, puiule? Eşti prea mare pentru alintăturile astea, răţuşca mea.

Luam o pisicuţă în poală şi visam în faţa caietului de teme. Un iubit? Îmi închipuiam nişte umeri mai largi decât ai tatii, o voce mai gravă, o privire care să-mi fie martoră la necazuri şi la bucurii. L-am văzut în oricare, sau aproape, dintre cei ce, arătându-mi-se în cale mi-au acordat puţină simpatie sau un moment de atenţie: un prieten al lui Alexandre, un prieten al unchiului Victor, bietul notar, tatăl lui Anne-Marie, un flăcău de la Mézières care ne aducea veşti, şi alţii încă, pe care i-am purtat în g îndurile mele vreme de câteva săptămâni sau de câteva luni.

XI)

VÂN PRIMĂVARA când împlineam paisprezece ani am început catehismul şi prima noastră datorie a fost să învăţăm pe de rost tablele de materii ale

Vechiului şi Noului Testament, pe care le-am spus de atâtea ori, încât le mai ştiu şi astăzi. Nu putea fi vorba să cântăm corurile vesele ale copilăriei din cauza băieţilor cărora li se schimba vocea. Duminica, ia slujbă, pastorul ne îndemna să ne gândim la adevăratele bogăţii pe care nici grindina nici gerul nu le-ar fi putut irosi vreodată, dar oare

nu grindina şi gerul risipiseră bunurile noastre cele mai de preţ, dragostea

4*

părinţilor mei şi veselia lor? Proprietatea noastră îşi dădea sufletul şi eu mă rugam cu disperare să se întâmple o minune care s-o readucă la viaţă.

Anne-Marie nu venea cu noi la biserică, ea frecventa un alt catehism. Familia ei aparţinea „Bisericii Libere”. „Un pastor nu trebuie să fie ca un funcţionar”.

repeta notarul convins şi, cum în familia noastră numai unchiul Constant era „funcţionar” – pentru un judecător sau un pastor se spunea magistrat, dar era acelaşi lucru, îmi explica Jean –, aprobam fără ezitare.

Schisma se produsese cu mult înainte de naşterea mea şi, cu toate astea, spiritele nu se potoliseră nici acum. Oamenii îşi aminteau de un pastor al Bisericii

Naţionale care fusese suspendat pe mai multe luni pentru că invitase un misionar liber ist în parohia lui.

Deşi nu dădea prea des pe la biserică, tata aprobase sentinţa.

— Nu văd de ce un pastor ar avea mai multe drepturi decât oricare dintre noi de a călca ogorul vecinului.

Predicatorii se simţeau proprietari ai turmelor de credincioşi ce le fuseseră încredinţate şi îşi apărau teritoriul cu îndârjire. În plus, în regiunea noastră unde erai privit cu îngăduinţă dacă te chercheleai, dar unde beţia era condamnată, unde zăpada, îngheţul, soarele şi ploaia sunt implorate să se arate la timp şi cu măsură, unde orice exces ascunde partea lui de pericol, credinţa fără margini a liberiştilor era criticată, iar ei – erau calificaţi de habotnici. Tot habotnici erau şi sectanţii care renunţaseră la pastor pentru a trăi pe cât posibil precum primii discipoli ai lui Cristos. În ceea ce-i priveşte pe

catolici, singurii pe care-i cunoşteam erau zilierii valezani sau savoiarzi.

La noi în casă se vorbea rar despre religie. Părinţii noştri erau credincioşi şi ar fi fost deplasat să fii liber-cugetător. Un Moraz avea datoria să aparţină

Bisericii Naţionale şi să-şi boteze copiii în aceeaşi credinţă.

Anne-Marie tocmai plecase în vacanţă la nişte veri care locuiau în Val de Travers. O ajutam pe mama la răsadniţă, unde primăvara ploioasă care ne putrezea salatele înmulţise buruienile. A urmat o săptămână de

52

I vreme frumoasa când, în timp ce curăţăm fasolea de aţe pe terasă, mă uitam cu jind la vapoarele cu abur ce se înclinau spre mal sub greutatea pasagerilor. Am fost îngrozită când am aflat într-o seară, la lăptărie, unde aflai toate cele, de explozia cazanului unuia dintre cele mai mari, „Mont Blanc”, în momentul sosirii la

Ouchy! Fuseseră victime numeroase, printre ele se afla şi Doamna Maillart. Ştirea morţii ei ne-a parvenit a doua zi de dimineaţă.

N-am revăzut-o pe Anne-Marie decât o secundă în timpul înmormântării. „Gazette de Lausanne” publicase deja mărturiile tragice ale celor câţiva supravieţuitori:

ferice de cei care muriseră pe loc, ceilalţi agonizaseră în piaţa din Ouchy, unii mai trăiseră trei zile în clinicile din Lausanne.

Această catastrofă i-a înspăimântat pe locuitorii ţinutului nostru cu atât mai mult cu cât, în aceeaşi săptămână, un baraj s-a rupt şi o staţiune balneară de lângă Geneva, în Savoia, a fost distrusă în toiul nopţii. Mai mulţi vilegiaturi şti s-au înecat.

Au fost căutaţi vinovaţii: directorul Companiei de

navigaţie a fost dat în judecată – şi achitat. Care erau adevăraţii vinovaţi – dar era oare cineva vinovat?

Aceste catastrofe în serie nu anunţau oare sfârşitul lumii? De altfel nici anotimpurile nu mai erau ca altă dată. A plouat toată luna august şi şcoala am început-o tot pe ploaie.

Mi s-a părut că Anne-Marie era mai puţin schimbată decât mă aşteptam; aş mai fi avut eu curajul să trăiesc dacă mama ar fi dispărut în asemenea împrejurări? Acum, când veneam să-mi fac lecţiile la prietena mea, tatăl ei era cel care-mi strângea mâna îndelung:

— Ce drăguţ că vii să ne vezi. Suntem tare singuri aici.

În anul acela am cules via pe zăpadă: nişte boabe verzi şi putrede. În luna mai a anului următor îngheţul a stârpit într-o singură noapte mugurii care tocmai se iviseră. De la Geneva la Villeneuve, tot malul Lemanului a avut aceeaşi soartă. În Egipt, pe vremea faraonilor, şapte vaci slabe devoraseră şapte vaci grase. La noi erau atâtea vaci slabe, încât nu mai găseau nimic să devoreze.

!

Jean îşi luase certificatul de studii. În duminica

Floriilor toată familia Thévoz a coborât de la

Mézières pentru ca să asiste la ceremonia confirmării lui. Fratele meu a cerut să petreacă un an în Elveţia alemanică, pe malul lacului Constanţa, la un ţăran care avea şi livadă şi vie, şi cartofi şi grâu, fără să mai socotim vitele. „Aşa ceva i-ar prinde bine şi lui Jean”.

Ofta mama. „Dacă am avea şi noi pământ înspre munte am avea cu ce trăi în anii când via nu produce nimic”.

Bunica Justine era din ce în ce mai slăbită. Abia se atingea de mâncare, avea accese de veselie după care

moţăia oreântregi. Spre sfârşitul verii începu să se îngrijoreze de lipsa lui Jean, convinsă că era ameninţat de tifos.

— Lasă, măicuţă, nu este mai în pericol să ia tifos în Elveţia alemanică decât aici.

Şi cum scrisorile de la fratele meu nu reuşeau s-o liniştească, el ne-a făcut o vizită în duminica Postului federal, mai înalt, mai spătos, cu o foame de lup, ţinându-ne lungi tirade în schwyzerdüsch din care nu înţelegeam nimic. Unchiul Victor şi unchiul Constant veneau mai des ca de obicei. Era puţin probabil că bunica Justine o să apuce Crăciunul şi poate că moartea avea s-o scutească de multe amărăciuni. La Aigle, unde via scăpase de îngheţ, viermii rodeau ciorchinii. Tata i se gândea să-şi schimbe meseria, sperând să găsească o slujbă, oricât de modestă, în industrie prino relaţiile fraţilor săi – trebuia să vândă sau să arendeze pământul? Să împrumute din nou – pe cauţiunea lui Constant?

Şi eu crescusem, întrecând-o acum pe mătuşa Hélène cu o jumătate de cap. Prinzându-mi o broşa în corsaj, ridicându-mi părul pe tâmple, refuzam să cred că proprietatea noastră şi bunica Justine aveau să moară.

Aveam cincisprezece ani, Alexandre şaptesprezece. În timpul interminabilelor discuţii de duminică, în urma cărora părinţii noştri erau tot mai îngrijoraţi de la o săptămână la alta, vărul meu şi cu mine, în livadă sau în pod pe vreme ploioasă, bătând cum puteam măsura, dansam.

— Limba din Elvefia alemanică, diferă de la un canton la altul (n.trad.).

XIII

1

DIN FOTOLIU SAU DIN PAT, bunica Justine nu şi-a dat seama ce repede s-a terminat culesul. David a sosit cu câteva ore înainte de moartea ei. Mama mi-a povestit despre trezirea bruscă a muribundei, despre bucuria ei deşi vedea pe cei patru fii adunaţi la un loc. Mezinul a plecat la scurt timp după înmormântare promiţând că va mai veni. După părerea tuturor, moartea bunicii Justine fusese o uşurare. Ce s-ar fi ales de ea dacă ar fi trebuit să plecăm de la Morettes?. Ca să nu-i mai văd fotoliul acum gol, lângă soba de faianţa albastră mă duceam cât puteam de des să-mi fac lecţiile la

Anne-Marie. Prietena mea avea să-şi continue studiile la

Lausanne începând din primăvara următoare.

— Şi tu* Louise?

Mă gândeam la bunica Justine care dorea să mă audă vorbind englezeşte, limba prinţilor din poveşti. De fapt, aveam să stau probabil un an la o familie din

Berna ca să învăţ germana în timp ce o ajutam la treburi pe stăpâna casei.

Catehismul se termina. Anne-Marie la capelă, eu la biserică eram gata să confirmăm credinţa noastră creştină înainte de a fi primite la masa de comuniune.

Pastorul le-a făcut părinţilor mei vizita tradiţională.

— Trebuie să aveţi încredere, Domnule Moraz. Citiţi.

Biblia: Dumnezeu îi iubeşte pe cei pe care îi pune la încercare. Citiţi minunata poveste a lui Iov.

Mă gândeam că el avea viitorul asigurat şi nu avea grijile noastre. Tata l-a servit cu un pahar de vin, mama – cu săratele. Am pus mâna şi am citit cartea lui

Iov fără să găsesc nici cea mai mică mângâiere. La ce

bun să iei viaţa de la început după ce ai pierdut tot ce ţi-a fost drag? Tata voia să salveze. casa asta, pe femeia asta numită Madeleine, pe Jean şi pe mine, copiii lui.

Şi dintr-odată primirăm două ştiri – una după alta.

Mama a văzut în asta împlinirea rugilor ei, iar tata restabilirea unei dreptăţi în care nu mai credea. În loc să oftăm:

55

— Mai bine că s-a dus bunica Justine, am început să spunem:

— Dacă ar fi şi bunica Justine, ca să se bucure cu noi!

Mai întâi am fost anunţafi că o subvenţie serioasă era acordată de Confédérale proprietarilor de vii care suferiseră de pe urma îngheţului. Bărbaţilor nu le-au mai ajuns pivniţele ca să dezbată cum şi ce fel. Cum fericirea ca şi nenorocirea nu vin niciodată singure, câteva zile* mai târziu o scrisoare de la unchiul David ne anunţa că era în măsură să ne ramburseze tot. „Tot”.

Însemna că odată cu valoarea ipotecilor, le înapoia fraţilor partea lor din titlurile pe care i le dăduse odinioară bunica Justine ţinând seama, bineînţeles, de dobânzi. David ne dădea de ştire că avea să vină de

Paşti ca să-şi pună treburile la punct şi să ne-o prezinte pe soţia sa. Câteva zile mai târziu primirăm o superbă scrisoare de „faire-part”.

— Uite, zise mama, ai o nouă mătuşă, o cheamă Mary.

Apoi, dând fuga la vecina care îi împrumuta tipare îmi croi două rochii de semidoliu, una gri, cealaltă în carouri negre şi albe. Mătuşa Esther îmi aduse panglici noi de catifea şi tafta ca să-mi prind părul. Am ajutat-o pe mătuşa Hélène să deretice camera roşie şi am pus un buchet de narcise galbene pe noptieră.

XIV

MAI PUŢIN FRUMOASA decât Joyce şi Pauline, subţire şi brună într-o vreme când femeia trebuia să fie blondă şi plinuţă, englezoaică ce nu făcea caz de accentul anglo-saxon, mătuşa Mary ne-a câştigat încrederea în câteva ceasuri. Oare influenţa ei îl schimbase în bine pe fiul risipitor? Victor, ca şi părinţii mei, nu mai ştiau cum să-l răsfeţe pe vinovat; până şi mătuşa

Esther îşi dădea osteneala să fie amabilă.

Întoarcerea lui Jean a fost, şi ea, un eveniment. Ne pândeam de departe căci nu avusesem încă timp să ne reluăm vechea complicitate. O ajutam pe mama pe cât puteam, în timp ce bărbaţii discutau afaceri în pivnifa.

Mătuşa Esther a catadicsit chiar să mă ajute să pun

56

masa, iar mătuşa Mary făcea buchete savante şi superbe, în ultima seară, în timp ce serveam cafeaua, am auzit-o întrebând:

— Ce proiecte aveţi pentru Louise?

Abia atunci am aflat că mama hotărâse să mă mai fină un an pe lângă ea socotindu-mă prea slăbuţă ca să muncesc la nişte străini. Educaţia unei fete, de altfel, dă mai puţină bătaie de cap decât aceea a unui băiat, e de ajuns să fie serioasă, să aibă tragere de inimă pentru muncă şi să fie econoamă. Mama spunea că nu-i dădusem niciodată motiv să se plângă de mine.

— Şi dacă am lua-o cu noi?

— S-o luaţi? Unde?

— La Liverpool, la hotelul pe care-l conduce David.

— Şi ce-o să facă ea într-un hotel?

— O să citească, o să-mi ţină de urât, o să plimbe câinele.

— Să citească!

— Să plimbe câinele!

Argumentul hotărâtor a venit de la Victor:

— Fetiţa nu arată prea bine. O schimbare de aer o s-o întărească. Dacă se plictiseşte, mă duc s-o iau.

— Fiţi atenţi, să n-o răsfăţaţi prea mult, a încheiat tata.

Mama s-a interesat imediat cum o să fie cu traversarea

Mânecii. Pe mine, nimeni nu m-a întrebat nimic şi singurul punct comun între noua existenţă şi cea de până acum avea să fie acest unchi încântător şi uşuratic care, în ciuda recentei sale respectabilităţi, rămânea un exemplu de ceea ce nu trebuia să faci. Mama, care nu trecuse niciodată dincolo de masivul Jura, îşi realiza prin mine visele de colindat lumea şi se gândea deja la mândria clanului Thévoz la primirea scrisorilor mele:

„Ai văzut ce noroc au tinerii din ziua de azi. Fata

Madeleinei, abia a împlinit şaisprezece ani şi stă într-un palace în Anglia 1”.

— Dar voi plecaţi mâine şi Louise n-are nimic de îmbrăcat, îşi aminti ea brusc.

Spălă, cusu, calcă până noaptea târziu. Dimineaţa, aşezându-mi lucrurile într-un coş de nuiele, îmi vorbi despre, ocean şi despre mareele pe care nu le cunoştea decât din povestirile lui Victor, despre vapoare de zece ori mai mari decât cele care navigau pe Léman şi despre

57

balenele care puteau să le scufunde. Am privit o clipă

Ai pii Savoiei, mulţumite să-i ştiu atât de aproape;

graniţa lumii închise pe care mă pregăteam să o las în urma mea.

— O să-mi fie dor…

— Dor? Nu vorbi prostii.

Mama mea Madeleine, asemeni unei păsăruici care-şi împinge puii afară din cuib ca să zboare, îmi închidea lumea ocrotită a copilăriei. Dintr-odată, adulţii mă tratau de la egal la egal şi se mirau de purtarea mea nehotărâtă. Am dat o fugă la Anne-Marie, i-am promis să-i scriu în fiecare săptămână. Sărutându-ne pe peronul gării din Lausanne unde mă condusese, mama şi cu mine plângeam, şi în trenul care alerga spre frontieră mi-am mai şters de câteva ori ochii.

— De ce plângi? se informă Mary, fără cea mai mică inflexiune de milă în voce.

— Pentru că m-am despărţit de mama, am bâiguit, scandalizată că nu vede evidenţa tragică a despărţirilor lungi.

— Şi lacrimije te ajută cu ceva?

Am privit-o uluită pe noua mea mătuşă. Ai mei plângeau ori de câte ori se despărţeau pentru mai mult de o săptămână. Să nu verşi o lacrimă în astfel de împrejurări nu ar fi dovada că eşti lipsit de inimă? Şi totuşi, cum Mary aştepta serioasă răspunsul, am bolborosit un „nu” ruşinat şi mi-am turtit nasul de fereastră în faţa primilor brazi de pe coastă: a doua mea educaţie începuse.

x

A DOUA V/AŢĂ

LOUISE MORAZ

SOARELE BATE ÎN GEAM, ne sufocăm de căldură pe banchetele de pluş grena, identic cu acela care acoperă fotoliile de la Morettes. Cu toate acestea, în Jura, petece de zăpadă mai întârzie încă, agăţate de pante. Foarte curând traversăm întinse păşuni pustii în care privirea mea, obişnuită să cuprindă satele, se pierde. Coborând spre Burgundia, pomi învăluiţi în verdele proaspăt al frunzelor tinere adăpostesc printre ramuri – ganglioni sau

tumori – vălătuci de culoare închisă. N-am mai pomenit atâtea cuiburi fără păsări.

„Este vâsc” mă corectează David şi eu fac ochii mari de parcă mi-ar fi spus că e un dinozaur. Vâscul, considerat parazit şi sistematic smuls a dispărut din cantonul meu, şi nu l-am văzut cum arată decât în desenele din abecedar în ziua când am învăţat să fac diferenţa între

„Vî” ele la vârf şi „vi” de la vin.

Mary mi-a întins un ziar de trei ori mai gros decât al nostru. Parcurg titlurile. Trenul mă zgâlţâie, literele dansează, mă doare capul, de altfel nu sunt obişnuită să citesc, la Morettes abia dacă aveam timp să-mi fac lecţiile. Doar tata mai răsfoia „Gazeta” pe care i-o împrumuta Domnul Charles. Cel puţin în privinţa asta mama era de aceeaşi părere cu mătuşa Hélène: lectura îţi bagă-n cap tot soiul de idei, e pierdere de vreme.

59

— Ai şi terminat, Louise? Spune-ne ce se petrece în lume.

Să nu recunosc că majoritatea cuvintelor mi-au rămas indiferente. Şi totuşi, această familie care a ars în ferma ei, cu vite cu tot, şi din caré n-a mai rămas decât pisica mieunând în jurul ruinelor fumegânde…

Aşteptându-mă să văd faţa îngrozită a lui Mary, anunţ:

— O familie întreagă a ars de vie în Landes.

— Ei, Louise, nu orice întâmplare care.» face vâlvă taie un drum spre interesul nostru.

— Dar nu a fost vâlvătaie, a fost un incendiu cumplit.

Unchiul David râde de-i dau lacrimile. Mary îmi explică cum că accidente izolate se întâmplă în fiecare zi şi pretutindeni. Dar cum ele nu influenţează cursul istoriei, nu merită să-ţi pierzi vremea cu ele. Protestez: soarta

acestei familii, tatăl, mama, doi copii, ca la noi acasă, cu un unchi sau o bunică, erau cinci se spune în articolul care mă îngrozeşte. Un incendiu în plină zi, de ce nu au fugit? Sau, văzându-şi casa distrusă au preferat să piară odată cu ea?

Mary se întoarce spre David:

— E încântătoare mica noastră elvefianca. El îi ia mâna:

— Up copil prea mare pentru nişte tineri căsătoriţi de două luni.

Râd, se sărută, eu întorc ochii, părinţii mei nu s-au sărutat niciodată în faţa mea şi nu ştiu dacă mi-ar fi plăcut să-şi spună „dumneata" aşa cum fac David şi soţia sa.

Vagonul-restaurant: pe fiecare masă este o mică lampă şi un buchet. Mă minunez. O privire a mătuşii Mary îmi aminteşte că nu mai am vârsta exploziilor de entuziasm.

Vreau să-i fac semn chelnerului să nu-mi pună prea mult, de altfel nu mi-e foame, m-aş fi mulţumit cu o supă.

David îmi explică blând, că trebuie să accept, să mănânc cât vreau şi să las restul. La Morettes fiecare îşi goleşte farfuria din consideraţie pentru hrana atât de greu câştigată şi pentru munca mamei care a pregătit-o. Dreaptă, cu coatele pe lângă corp, cu ochii plecaţi descopăr că obiceiurile se schimbă în funcţie de mediu. David, unchiul meu, s-a cam îndepărtat de clanul

60

nostru. Până unde poţi să mergi în asemănări şi în diferenţe? Nu mă mai mir cu voce tare, nu mai vreau ca mătuşa Mary să mă găsească „încântătoare". Dacă n-aş fi de faţa, David şi Mary ar vorbi mai liber sau prezenta mea îi face f să-şi închipuie că ar avea mai multe să-şi spună? Din delicateţe sau regretând de pe acum că m-au luat cu

ei, Mary precizează:

— Dacă vrei, mai poţi să te răzgândeşti şi să te întorci de la Paris.

Vreau într-adevăr să văd Anglia eu, care nu fusesem niciodată la Geneva? De-aş şti că mă usuc de singurătate şi tot n-am s-o lipsesc pe mama de călătoria pe care o face prin mine.

Un domn în vârstă cere permisiunea să-şi bea cafeaua la masa noastră, apoi, adresându-se lui Mary:

— Am o fetiţă de vârsta surorii dumneavoastră.

— Louise nu e sora mea!

A replicat atât de prompt, de parca această legătură de rudenie ar fi umilit-o. David comandă al doilea coniac. Îşi priveşte Sofia.

— Eşti frumoasă…

Ea se ridică în picioare:

— Hai să culcăm copilul ăsta.

O cuşetă, un compartiment numai pentru mine, am impresia că visez, dorm, mă trezesc, trenul s-a oprit.

Mi-e frică. De toate: că sunt uitată, că sunt răpită. O

gâscă albă, comerţul cu albe. Trenul zboară, mă trezesc la Paris.

M-amic uf a scumpă.

Am călătorit excelent. Este grozav să dormi în tren.

Nu poţi să-ţi închipui lungimea şi lăţimea străzilor la Paris; nici înălţimea caselor, nu numai din cauza numărului de etaje, dar pentru că fiecare din ele este aproape de două ori cât unul de la noi, ceea ce mă face să mă simt mică de tot. Azi după-masă, mătuşa Mary m-a luat la o paradă a modei apoi s-a dus să „dineze” cu unchiul David. Aici toată lumea spune „dineu” în foc de

„Cină”, iar către miezul nopţii, după teatru, se cinează. Oamenii se culcă foarte târziu şi se pare că toată

lumea se scoală tot târziu. Am rămas singură la hotel şi sunt mulţumită că am timp să-ţi scriu. Unchiul

61

David mi-a spus că pot să comand tot ce vreau în camera mea. Am luat jambon, ca la Crăciun şi la desert, ghici I

nu, n-ai să ghiceşti niciodată: căpşuni i înainte de sfârşit ui lui aprilie l. Se coc în seră.

Mâine, plecăm la Londra şi peste două zile ajungem la

Liverpool unde sper să găsesc veşti de la voi…

O scrisoare sârguincioasă pe hârtie cu antetul hotelului. Mama se va grăbi să o deschidă, va pândi sosirea tatii ca să i-o dea şi lui, o va citi cu voce tare după masă, ca un desert pentru toată familia. Îndată după ce o va arăta unchiului Victor o va trimite la Mézières.

Lumina se cerne printre perdelele trase. Mă duc la fereastră: trăsuri, trecători, mai multă animafie decât în piaţa orăşelului nostru în seara de 1 august. Mă întind pe pat. De câte ori închid ochii revăd, imagini din ziua care a trecut: cumpărăturile de dimineaţă cu

Mary. Cumpără parfumuri „care nu se găsesc în Anglia”, cumpără eşarfe, genţi, mănuşi, cumpără tot ce are timp să cumpere, „fleacuri de dat cadou”. Hotelul este la doi paşi, ne întoarcem cu braţele încărcate. Merg, fascinată de mulţime, de vitrine, de trăsuri şi cupeuri. Mary mă apucă de braţ:

— Fii atentă pe unde calci.

Era să mă împiedic de un sac de pânză negricioasă pus în mijlocul trotuarului. Care se termină cu nişte bocanci fără şireturi. Un om? Capul îi este ascuns în cutele unei pături, câţiva paşi mai încolo, altul, aproape identic. Stau pe un grătar de sub care iese o căldură dulceagă.

Într-o zi la lui ly, întorcându-mă de la şcoală şi descoperind un om în şanţ, m-am repezit acasă într-un suflet. Tata şi argatul se duseseră imediat să-l ajute.

Aici oamenii ocolesc corpurile întinse, îşi văd de drum…

— Hai, vino, zice Mary.

— Sunt bolnavi? Beţi?

— Dorm la căldură pe gurile de aerisire de la metrou.

Pachetele pe care le duc se fac grele ca nişte bolovani. Aş vrea să le dau acestor oameni haine şi încălţăminte ca lumea, să le spun că la noi, în anotimpul ăsta, ca zilieri, ar găsi cu siguranţă de lucru.

— N-ar avea niciun chef să lucreze la vie, adăugă mătuşa-mea care îmi ghiceşte gândurile. Şi când mă

62

Opresc la câţiva metri mai departe în faţa altui sac:

— Lasă copilăriile.

În tonul ei se simte enervarea şi grăbesc pasul.

După-amiază, casa de mode, covoare peste tot, frumuseţea manechinelor şi a vânzătoarelor îmi ia ochii mai mult decât modelele. Cu toate lecţiile bunicii

Justine, nu ştiu ce să fac cu mâinile, nici să stau mult timp nemişcată într-un fotoliu.

— Nu-i aşa că pliseul ăsta e minunat?

Răspund „da” din politeţe. Când să porţi toate toaletele astea? La noi, o rochie şi un palton de duminică sunt de ajuns şi un şal imens de sărbătoare.

— Trebuie să ştii să te îmbraci, spune Mary, cu blândeţe. Am să te învăţ.

„Păcat că la Cully nu înveţi nimic”, spunea bunica mea. Am învăţat, la Cully, să îngrijesc o casă şi o grădină. Astăzi, nu de asta am nevoie. Există mai multe feluri de a trăi. Dar eşti oare liber să alegi? Ştii cum şi când să alegi?

Aprind lumina. Dacă tot nu dorm, măcar să citesc ziarele pe care Mary mi le-a lăsat pe noptieră: „O fată de vârsta ta trebuie să fie în stare să vorbească despre evenimentele zilei”.

Mă poticnesc în nişte cuvinte necunoscute. Şi apoi mai e şi accentul parizienilor. În seara asta, a trebuit s-o pun pe cameristă să repete, iar când am comandat cina – pardon, dineul – maître d’hôtel m-a înţeles numai cu mare greutate.

— Domnişoara este străină?

— Sunt elveţiancă.

— M-am gândit eu. Un accent belgian sau german. Domnişoara este din Zürich?

N-am avut curaj, să-i explic că nu fusesem niciodată la

Zürich. Ca germană, nu cunoşteam decât cele câteva cuvinte cu greu învăţate la şcoală. Limba mea maternă, singura pe care o cunosc este franceza din cantonul Vaud care nu este tot una cu franceza de la Paris. Sensul cuvintelor, chiar şi al celor mai simple, este uşor schimbat. Între mine şi ceilalţi se ridică o ceaţă deformantă. De altfel, dacă aş dispărea în oraşul ăsta nimeni n-ar observa afară de David şi de Mary, iar pentru ei dispariţia mea ar însemna mai mult neplăceri decât amărăciune. Şi nici măcar n-ar face vâlvă. Eu nu exist decât în inima celor pe care i-am lăsat acasă.

63

Mă trezesc, ceea ce înseamnă că până la urmă am adormit totuşi. Afară e frumos. David bate la uşă. Mă invită la plimbare în timp ce Mary se odihneşte.

— Unde vrei să mergem?

— La metrou şi la turnul Eiffel.

— Îţi pare bine?

Spun „da”. Mi-am găsit un tovarăş de joacă.

Să traversezi Mâneca pe o mare învolburată este ca şi cum ai mânca slănina râncedă într-o dimineaţă de iulie.

În ambele cazuri buna-cuviinţă îţi cere să nu laşi să se vadă că ţi-e rău. Astăzi, în schimb, îmi lipseşte apa de la cişmeaua noastră ca să mă răcoresc.

— Stai dreaptă, Louise, îmi spune Mary când punem piciorul pe uscat.

— E tare palidă fetiţa asta, constată David.

Observ că obrajii mătuşii mele sunt trandafirii, pudrafi cu artă. Mergem să ne luăm bagajele. Un vameş pare că vrea să-mi deschidă cufărul de nuiele. Mary are un gest de dispref:

— Numai boarfe.

Cuvântul mă şfichiuieşte. David vine către noi.

— Ţi-ai mai revenit. Ţi-e mai bine. Se vede că Anglia îţi prieşte.

Londra, un hotel ca cel din Paris. Nu mi-e foame, nu vreau nimic.

— Hai, noapte bună I spune David. Mai avem două zile obositoare, mătuşa ta vrea să ajungă mai repede.

Şi eu sunt obosită, şi eu vreau să ajung mai repede, dar unde?

Liverpool. Peronul gării, lachei de o eleganfă discretă, dispărem într-o berlină, bagajele vor veni după noi.

Celebrul hotel „Adelphi”, punctul de plecare al ocolului lui Jules Verne din „Ocolul pământului în optzeci de zile”, cunoscut de o lume, în afară de mine. Lumina de la intrare, oglinzile, armata de personal adunată în hol în ordine de paradă ca să ne întâmpine. Toţi se uită la mine, nu mai ştiu să merg. Mary mă ia de braţ.

— Uite ce e, Louise, e încântător să faci pe timida,

dar nu exagera.

64

Vocea rece îmi curgea pe şira spinării ca o apă îngheţată. Mă îndrept. Mă las împinsă în ascensor.

Dragă mamă.

Am călătorii excelent. Unchiul David şi mătuşa Mary sunt foarte drăguţi cu mine. Hotelul este imens. Puişorii din ouăle pe care le-am pus la clocit sub găina pestriţă or fi ieşit până acum. Scrie-mi repede şi spune-mi câţi sunt. ţi-ai pus răsadurile*? Vântul suflă tot timpul. Se pare că aşa este aici, pe malul mării.

O scrisoare care nu povesteşte nimic. Mi-a trebuit mult timp ca s-o scriu. Cel mai greu, să învăţ să mă las servită. Stupoarea mea alaltăieri când, după ce valetul mi-a adus valiza, o cameristă a venit să mi-o desfacă;

stupoarea mea când am văzut-o aşezându-mi, cu toată seriozitatea, cele câteva lucruri în dulapul imens care ar fi putut înghifi laolaltă trusoul bunicii Justine şi pe cel al mamei. Cămaşa mea de noapte de pânză groasă despăturită pe pat în aşa fel încât nu mai trebuie decât să mă strecor între cearşafuri. Şi apa curentă. Deschid cu prudentă robinetul fermecat, ating cu mâna draperiile de catifea roz, care urcă până la friza de lângă plafon. Două fotolii, o măsuţă de coafat, o masă de scris, fac turul domeniului meu ca o pisică scoasă din casa ei.

— Noi avem treabă în seara asta, mi-a spus Mary.

Comandă-ţi dineul în camera ta. Ne vedem mâine.

Liniştea mă sperie şi mai mult decât ani mafia pariziană. Trag perdelele, deschid fereastra. Vântul suflă în rafale, aducându-mi strigătul unei sirene. Îmi perii părul la nesfârşit. Cineva bate la uşă: David!

Vrăjitorul care ne-a finut atâta vreme în mizerie şi care de trei zile, mă face părtaşă la splendoarea existentei

lui, David Moraz, din rasa mea, din sângele meu, tandru şi sentimental aşa cum sunt cei din Pays de Vaud, a venit numai şi numai ca să-mi ureze noapte bună.

— Va trebui să tragi zăvorul, puiule. Eşti în camera ta, dar un hotel nu este chiar ca o casă din Cully. Ai mâncat bine?

Mărturisesc:

— Dacă aş putea să beau un ceai! N-am vrut să deranjez.

65

— Să deranjezi? Pentru toţi de aici este o onoare să-mi servească nepoata.

David dă ordine şefului personalului. Îmi arată cum să mânuiesc sonerii şi comutatoare. Înainte s-o şteargă, mă ciufuleşte şi îmi lasă pe obraji două pupături de care aveam mare nevoie.

Dragă Anne-Marie, iată-mă într-un palace unde cu siguranţă că tu te-ai simţi mai în largul tău decât mine.

Patru etaje: albastru, galben, mov, roz şi pe fiecare palier, asortate, perdelele, tavanurile, păturile, prosoapele de toaletă, boneta, şi şorţul şi pămătufurile cameristelor. Ai urcat vreodată cu ascensorul? La început mi-a fost teamă. Locuiesc la etajul roz, al patrulea. Când cobor, o iau deseori pe scări, unde, în nişte oglinzi, mă văd în patru exemplare. Cred să ai fi la fel de surprinsă ca şi mine văzându-mă cu coc, cu guler foarte înalt, rochie cu trenă şi această siluetă, nouă pe care mi-o dau corsetul, turnura şi tocurile înalte.

şala de mese, mare cât un hol de gară, armata de chelneri şi de maîtres d’hôtel, bucătăriile-uzine, poate că tu le-ai văzut în alte părţi? dar broaştele ţestoase? Uriaşe, lucitoare în platoşele lor de solzi chihlimbarii, înoată în

două imense bazine de apă sărată, se bulbucesc, se încalecă şi sfâşie tot ce pot atinge cu gurile lor de centenare. De la Edinburgh, de la

Londra, de la Paris, de la Roma, de la New York lumea vine să le vadă şi să le… bea, căci supa de broască ţestoasă a făcut faima restaurantului. Ca să-ţi spun drept, eu nu mă omor după ea. Supa noastră de duminică în care înoată bucăţele de măduvă grasă, dreasă la sfârşit cu un păhărel de vin alb e cel puţin tot atât de bună ca această fiertură marină prea picantă. Zilele trecute am ajuns exact după sacrificarea unuia din aceste pachiderme. Capul, aşezat pe jos, nu părea deloc mirat că este desprins de trunchi şi gâtul continua să se mişte de la dreapta la stânga şi de la stânga la dreapta, împroşcând sânge cât un viţel.

Nu ţi-am vorbit decât de bucătărie, fără să-ţi povestesc cum o duc aici. Data viitoare. Trebuie să mă duc după mătuşa Mary în salon; a venit camerista să mă

66

coafeze. Îţi place la Lausanne? Ai colege bune fa

Şcoala Vinet? Nu mă uita. Te sărut.

Prietena ta, Louise.

Cobor scara încercând să par băţoasă. Aşa cum i-am scris lui Anne-Marie, merg în întâmpinarea propriei mele imagini. Am minţit fără să vreau? Mă obişnuiesc cu noua mea înfăţişare; dacă m-aş vedea azi aşa cum eram fa sosire poate că nu m-aş mai recunoaşte.

Intru în salonul unde mătuşa îşi primeşte musafirii.

Majoritatea ştiu franceza, iar engleza mea se îmbunătăţeşte pe zi ce frece. Am să mă ocup de cei pe care îi văd singuri: de unde vin? Unde merg? Sunt mulţumiţi de şederea lor aici? Au petrecut o zi plăcută? Au dormit bine? Le vorbesc de fără for, de evenimentele politice ale zilei, le

fac femeilor complimente în legătură cu rochia, cu coafura. Cel mai adesea oamenii nu vor decât să îi asculţi. Nimic mai uşor şi nu încetez să mă mir: pare-se că clienţii hotelului nu au familie sau că, cel puţin, nu le pasă niciodată de ea. Nici copii bolnavi, nici pomeneală de fraţi sau de surori şi chiar

Mary pare să fi descins pe pământ la vârsta de douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani.

Oameni foarte ocupaţi care-şi petrec o parte din an în trenuri sau pe pacheboturi. Oameni obosiţi, cel puţin aşa spun ei, deşi nu fac niciodată muncile care-i istovesc pe părinţii mei.

Canişul domnişoarei Willie a murit la New York acum două luni şi nimeni nu reuşeşte s-o consoleze. Doamna

Taylor, cu faţa numai riduri, este dezolată: coaforul hotelului nu i-a ondufaf părul aşa cum i-l ondulează coaforul ei obişnuit. Nu. Înfefeg nimic din conversaţiile oamenilor de afaceri, dar uneori sunt pusă fa curent cu sumefe pierdute la masa de joc. N-am să-i scriu niciodată mamei că într-o singură noapte poţi să pierzi sau să câştigi valoarea unei recolte frumoase.

Mătuşa Mary este mulţumită de mine. Uneori, de atâta stat jos, fără să fac nimic sau în picioare, fără să merg, sunt tot atât de obosită ca după o zi în care am cules struguri. Cel mai plăcut moment al zilei este plimbarea de o oră pe care o fac, înainte sau după masa de prânz, cu Daxi, teckefuf mătuşii mele.

67

Cinez singură sau cu diverşi invitaţi. Mary îmi dă instrucţiuni de pe o zi pe alta. Uneori David se arată îngrijorat:

— Nu eşti prea ocupată? Să ne spui.

11 liniştesc. Am avut întotdeauna obiceiul să ascult

de mătuşa Hélène sau de mama. Ce mi se cere aici e simplu. Să fiu prezentă, să mănânc, să ascult, spunând, când trebuie, câte un cuvânt amabil. Acasă, aveam mai puţin timp pentru mine.

Arăt mult mai bine decât atunci când am venit, cel puţin aşa îmi spun toţi. Nu am povestit nimănui despre perioada de iniţiere organizată de Mary – de altfel totul aici depinde de ea şi datorită ei farmecul acestui bătrân copil răsfăţat de David este în sfârşit rentabil.

Trei zile de izolare petrecute într-o necontenită activitate.

Prima zi, odată cu tradiţionala ceaşcă de ceai, un bileţel de la mătuşa mea prin care-mi anunţa venirea corsetierei. Camerista trage perdelele. Decepţie: de la fereastra mea nu se vede decât oraşul şi numai sirenele vapoarelor amintesc că portul este pe aproape. Baie, mic dejun, mă îmbrac pentru ca după câteva minute să mă dezbrac. Ruşinea de a trebui să mă privesc aproape goală într-o oglindă, în timp ce o necunoscută îmi leagă şireturile de la corset.

— Domnişoara este cam slăbuţă, dar bine făcută.

Soseşte mătuşa:

— Stai dreaptă, Louise, uifă-te drept înainte, la nivelul ochilor – corsetiera şi mătuşa au renunţat să-mi ceară părerea.

— Uifafî-vă, Doamnă, Domnişoara nepoata dumneavoastră are gâtul lung, umerii lăsaţi, cum se poartă acum. Cu modelul acesta, va purta toaletele de minune.

Se îndepărtează câţiva paşi pentru a-şi da mai bine seama unde să pună perniţele care îmi vor da un supliment de sâni şi de fese, în timp ce mătuşa mea, practică şi econoamă, mă sfătuieşte:

— Să-ţi cumperi întotdeauna două corsete la fel.

Louise, şi să le porţi alternativ, o zi unul, o zi altul ca să nu se deformeze. N-are rost să te strângi mai tare deocamdată. E de ajuns dacă îţi simţi talia la locul ei ca să nu-ţi alunece turnura.

Ameţesc de atâta stat în picioare nemişcată, sau aproape. Sunt gata să leşin. Mătuşa mea nu se sperie:

68

— Ce palidă eşti! Apleacă-te în faţă şi stai un minut cu capul la nivelul genunchilor. Bine. Ridică-te.

Urmează, cu croitoreasa, alegerea stofelor şi modelelor în timp ce manichiurista – oh, stupoare I îmi spune să nu-mi mai tai unghiile ci să le pilesc şi că ar fi preferabil să-i las ei, grija asta. Câteva exerciţii de echilibru şi de finută mă mai destind. Fac turul camerei pe tocuri înalte, cu o carte pusă pe creştetul capului. Prânzul în camera mea, lecţia de engleză, lectura atentă şi minuţioasă a ziarelor, căci acum ştiu că va trebui să răspund corect întrebărilor lui Mary.

Să ies, dar cum şi când? Timpul îmi este programat oră cu oră. În trei zile trecând de la probă la lectură, de la lectură la lecţie, am căpătat pentru Mary sentimentele de dependentă – recunoştinţă şi ranchiună una peste alta < – ale unui căfel pentru noul său stăpân acceptat de bine de rău. Nu pare să-şi dea seama. Apariţiile ei rapide presărate cu ordine precise, îmi dau ameţeli. La noi, oamenii repetă la nesfârşit un lucru, apoi aşteaptă un cuvânt de aprobare sau de înţelegere şi discuţia se reia de la cap, de plăcerea de a o mai auzi o dată. Ceea ce contează aici este eficacitatea. Ce vor de la mine? Cât am să mai stau între perefii ăştia cu servitoarele care se învârt în jurul meu? În sfârşit, în a patra zi, un bilet lângă ceaşca de ceai de dimineaţă: „Vom lua masa de prânz împreună. Voi veni să te iau la 12 h.3 o”. Tracul ce precede, intrarea în scenă:

gătită de nerecunoscut, aproape drăguţă, aş vrea să intru în pământ pentru ca să nu trebuiască să-mi expun mâinile umede, mersul nesigur şi obrajii care se îmbujorează din nimic. Mary intră, punctuală şi grăbită ca întotdeauna. Dintr-o ochire îmi e întăreşte toaleta ireproşabilă şi starea de spirit nepotrivită.

— Suntem foarte fericiţi să te avem la masă, Louise.

Prânzul este o masă uşoară şi rapidă. La ora asta sunt mai puţini clienţi decât seara şi îţi vor da mai puţină atenţie. Mergi fără să şovăi, întotdeauna înaintea unchiului tău şi în spatele meu. Este clar că tot personalul va fi cu ochii pe tine. Fă-mi plăcerea să te faci că nu vezi şi ab (ine-te să roşeşti.

— Dar ce să fac dacă nu pot?

— Dilatarea vaselor talé sanguine este un semn de emoţie. Prin urmare, stăpâneşte-ţi emoţia.

69

Mi se umplu ochii de lacrimi. Fără a lăsa să i se ghicească nerăbdarea, Mary se aşază:

— La şaisprezece ani este momentul că capeţi o anumită cunoaştere de sine. Ce motiv ai ca să te tulburi în faţa unor necunoscuţi?

— Sunt timidă…

Timiditatea mi se pare un rău congenital cu care trebuie să te acomodezi aşa cum te resemnezi să ai ochi albaştri sau negri. De altfel, nu este un semn de modestie? Mătuşa Hélène şi chiar bunul Victor erau deseori încântaţi când mă vedeau încurcată. Mary nu este de aceeaşi părere:

— Timidă? De când? Şi de ce? Asta înseamnă că ai o foarte bună părere despre tine şi ţi-e teamă că ceilalţi nu o împărtăşesc. Ţii atât de mult să faci o impresie favorabilă asupra unor oameni care nici nu se sinchisesc de tine? N-

ar fi mai bine să pari ceea ce eşti şi să te impui ca atare? Şi dacă într-adevăr mica ta persoană te stânjeneşte, închipuie-ţi că eşti invizibilă.

Puţin cam ţeapănă, dar perfect impasibilă mă angajez fără să clipesc în traversarea imensei săli de mese. Cu ochii afintifi în ceafa fină a lui Mary, aş vrea să fiu invizibilă. Abia dacă ghicesc personalul de serviciu adunat în fundul sălii. Mă aşez, în sfârşit, la adăpost de priviri în dosul solidului ecran al umerilor unchiului meu şi mă întorc către fereastra cea mai apropiată:

cât vezi cu ochii, cenuşie, brună, mişcătoare, brăzdată de creste albe: marea!

— Ţi-e foame? mă întreabă David.

Uitând de timiditate, arăt priveliştea cu care el este obişnuit:

— Asta e marea, marea Irlandei?

În aceeaşi clipă înţeleg că răceala aparentă a lui

Mary ascunde o atenţie lucidă şi binevoitoare. Cine altcineva decât ea, în aşa de puţine zile, m-ar fi împins într-un mediu atât de diferit de al meu, fără să mă simt paralizată într-o inferioritate fără leac?

JEntuziasmul meu o linişteşte. Înseamnă că pot să ies din pasivitatea mea şi din docilitatea mea de copil cuminte.

De David mă leagă un acord secret şi o complicitate, suntem de acelaşi sânge. Oricare ar fi defectele celuilalt, le acceptăm cu o indulgenţă fără rezerve căutând să vedem în ele pecetea clanului.

70

Dragă mamă.

M-am întors de la plimbare. Daxi este foarte cuminte.

Mergând amândoi în pas vioi facem circa o oră până la capătul digului mare şi înapoi. Am o pălăriuţă plată pe care mi-o îndes pe frunte şi mi-o leg bine din cauza

vântului. Pömii de pe chei sunt toţi înclinaţi în aceeaşi parte. Astăzi, mătuşa Mary îmi dăduse întâlnire în oraş pentru cumpărături. Ai fi râs dacă ai fi văzut cum s-au repezit băieţii de la hotel să «ne ia pachetele *

din mână.

Unchiul David şi mătuşa Mary sunt mulţumiţi de progresele pe care le fac la engleză şi mă încurajează.

Trebuie să te las. Avem douăzeci de persoane la masă diseară şi trebuie să fiu cât mai elegantă. Mulţumesc pentru ultima ta scrisoare. Sper că tatii îi este mai bine şi vă sărut din toată inima.

Louise

Draga mea Anne-Marie.

Portul este fascinant. În fiecare zi intră nave uriaşe, în timp ce altele se pregătesc de plecare.

Macaralele descarcă munţi de bumbac, de cafea, butoaie de ulei, grămezi de banane. Hinduşi şi Americani debarcă la hotel. Dar n-ai să ghiceşti pe ce s-a bazat dezvoltarea oraşului: pe comerţul cu negri l'Acum, bineînţeles, s-a terminat cu aşa ceva. Doar cei mai săraci dintre albi mai emigrează încă în Statele Unite sau în Canada.

N-am avut timp să vizitez tot oraşul dar am fost de câteva ori la grădina botanică. Ai putea să-ţi petreci acolo zile întregi. Se pare că în zona aceasta nu îngheaţă niciodată din cauza Gulf-Stream-ului, aşa încât palmierii cresc aici mult mai bine decât la Montreaux.

Nişte sere imense adăpostesc bananieri şi toi soiul de flori tropicale care l-ar face fericit pe unchiul Victor. Mi-a mai rămas de văzut grădina zoologică, primăria şi muzeul cu antichităţi egiptene. Mătuşa ţine să cunosc tot ce se poate vedea ca să-i informez pe clienţii noştri şi la nevoie răi însoţesc.

Anne-Marie, îţi am iţeşti cum trăiam la Morettes şi tu îţi deduseşi seama de necazurile pe care le aveam cu banii deşi nu vorbeam niciodată despre asta? Îmi închipuiam atunci că a fi bogat înseamnă să te scoli

71

mult mai târziu decât mama şi tata, să ai timp să hoinăreşti, îţi aduci aminte ce fericire era să te întinzi, primăvara, pe un zid călduţ şi să te uiţi la nesfârşit la şopârla care-şi scoate pentru prima dată căpşorul din ascunzătoare? Să fii bogat, înseamnă pentru mine să mănânci tot ce-ţi trece prin cap când şi unde ai chef, să petreci vacanţe foarte lungi în ţara visurilor tale, să-ţi inviţi acolo toţi prietenii; mai înseamnă să faci cadouri şi servicii. Cu siguranţă că ideea aceasta mi-a venit în mare parte datorită ţie, care erai întotdeauna atât de primitoare şi de generoasă.

De mic copil am auzit în jurul meu că „banii nu aduc fericirea”, dar în acelaşi timp constatam în fiecare zi că lipsa lor ne condamna la o viaţă strâmtorată.

Acum trăiesc printre milionari: pe planul averii nu există nicio comparaţie între ei şi mine. Ei bine.

Anne-Marie, nu mai înţeleg nimic; oamenii ăştia au obligaţii care nu se mai termină şi pe deasupra se mai şi plictisesc! Am văzut-o deseori pe mama obosită, dar plictisită? niciodată l Era prea fericită când avea o clipă de răgaz ca să vorbească cu florile ei sau să scrie câteva cuvinte la Mézières. Şi, mai ales, fie că gătea, spăla sau lucra la grădină, îi plăcea ce făcea.

Cred că nici pentru bunica Justine, care-şi petrecea zilele într-un fotoliu, timpul nu trecea prea încet, aşa ocupată cum era să-l aştepte pe David şi să se gândească la el.

Atunci mă întreb de ce aceşti oameni atât de bogaţi şi

liberi – de vreme ce nu depind decât de ei înşişi – îşi organizează atât de greu viaţa.

Este aici un pianist care cântă tot ce îl rog: ai putea să-mi trimiţi partitura noilor cântece de Jaques

Daleroze pe care le-aţi învăţat la Şcoala Vinet?

Nu, mamă dragă, ce-ţi trece prin cap? Duc o viaţă foarte cumpătată. N-am să ajung vanitoasă pentru că am cameristă la dispoziţie sau pentru că mă schimb de trei ori pe zi. Să ştii să te îmbraci în funcţie de împrejurări devine un obicei, un soi de rutină, ca atunci când cureţi morcovi sau culegi fasole. Te plângi că nu-ţi povestesc nimic despre englezi. Închipuieşte-ţi hotelul ca pe o insulă unde ar veni să se aşeze în trecere păsări de toate speciile. Nu le îmblânzesc decât pe cele

72

care nu pot zbura şi doar pe ele învăţ să le cunosc. Cât despre programul meu, în afară de lecţiile de istorie şi engleză, de coafat şi de probele la rochii, principala mea obligaţie este să fiu disponibilă, aşa încât de pe o zi pe alta, şi uneori de la o oră la alta, toate planurile mele se schimbă.

Un exemplu: este ora unsprezece. Tocmai m-am despărţit de Doamna Whiteman căreia îi fac câte o vizită în fiecare dimineaţă de vreo cincisprezece zile. Închipuieşte-ţi o femeie destul de înaltă şi de voinică, la cincizeci de ani, cu părul încă negru, cu puţine riduri, cu o înfăţişare placidă. Doi copii adulţi care nu-i dau nicio bătaie de cap şi de care pomeneşte destul de des ca să-şi justifice existenţa. Văduvă, divorţată? A sosit cu mai mulţi călători de la New York, pe la prânz. După ce s-a informat despre mersul trenurilor, a cerut să i se rezerve un loc pentru Londra, a doua zi. A luat dejunul la hotel după care, răzgândindu-se, s-a hotărât să meargă la Edinburgh. După

o oră, a comandat din nou un bilet pentru Londra şi, în momentul în care funcţionarul l-a obţinut, a anunţat că o să se ducă totuşi la

Edinburgh. Tocmai mă întorceam cu Daxi de la plimbare.

Văzând că portarul dădea semne de enervare, am invitat-o pe Doamna Whiteman să luăm o ceaşcă de ceai împreună.

Problema, ei? Iat-o, mamă dragă. Să-mi spui dacă te-ai fi gândit vreodată la aşa ceva: La Londra, Doamna

Whiteman îşi are pantofarul, la Edinburgh, un cavou de familie. Ţine să se ducă şi într-un oraş şi în celălalt, fără să se hotărască în care mai întâi. Timp de o jumătate de oră am întors pe toate feţele vremea, anotimpul, spectacolele şi expoziţiile. De câte ori credeam că am făcut să se încline balanţa într-o parte, călătoarea îi modifica echilibrul printr-o observaţie neaşteptată.

Până la urmă i-am propus să stea liniştită aici până ce hotărârea se va impune de la sine căci dacă nu, îndată ce se va urca în trenul de Londra se va frământa gândindu-se că ar fi trebuit să fie în drum spre Edinburgh. A fost imediat de această părere şi de atunci mă convoacă în fiecare dimineaţă, constatăm că, pentru moment, nu are niciun motiv să plece şi îi propun pentru ziua respectivă un program satisfăcător. Mătuşa

Mary pretinde că i-am făcut un serviciu. Poate că atunci când vei citi această scrisoare, Doamna Witheman ne va fi părăsit şi eu mă voi ocupa de o domnişoară Black.

M-amico scumpă, sper să ai destui oameni să te ajute la lăstărit. N-am prea înţeles ce-mi scrii despre tata. 11

doare spatele? De ce nu mai poate lucra cu Jean?

Scrisorile mamei sunt din ce în ce mai îngrijorate. O

nelinişteşte sănătatea tatii care nu vrea să fină regim

deşi stomacul lui – sau ficatul? – nu mai suportă nimic. Se plânge de Jean: după ce a petrecut un an departe de casă refuză să mai fie un fiu supus. Când am plecat, toată lumea vorbea de filoxeră: se pare că acum altă boală atacă viile. „Noroc că pot să-ţi scriu, fetiţa mamei, casa mi se pare aşa de pustie fără tine”.

I-am propus să mă întorc dar ea îmi spune să rămân aici cât mai mult, repetând, fără să ştie, cuvintele bunicii

Justine: „La Cully n-ai avea nimic de învăţat”. Am sfătuit-o să urce la Mézières, căci mătuşa Hélène se poate ocupa de casă o săptămână-două. Dar nu vrea să-i lase pe Jean şi pe tata. Crezusem că dacă am scăpat de ipotecă, mama va fi din nou veselă. Am vorbit despre asta cu Mary.

Era pentru prima oară că abordam un subiect mai personal, fără legătură directă cu viaţa noastră de fiecare zi sau cu organizarea hotelului. Îi mărturisesc, de asemenea, că majoritatea cameristelor par mai vesele decât clienţii noştri cei mai bogaţi, pe care ele însă îi invidiază şi care n-ar vrea să fie în locul lor pentru nimic în lume. „Fericiţi cei săraci” repetă Evangheliile fără încetare, dar nimeni nu e de acord. Mary îmi spune că oamenii se plâng de lipsa banilor ca să nuci mai facă alte griji. Oamenii au nevoie să se mintă, să creadă că bunăstarea te face fericit. Protestez:

— Vorbeşti aşa pentru că nu ai ştiut niciodată, nu ştii, nu-ţi poţi închipui cum trăiam noi la Morettes.

— Ba da. Şi noi aveam o casă ameninţată…

— Nu ca noi. Nu în aşa hal. Părinţii mei s-au dezvăţat atât de mult să trăiască, încât acum nu mai pot să aibă încredere în nimic.

— S-au dezvăţat ori n-au învăţat niciodată? Louise, singură ai spus… Doar vezi ce se petrece aici.

Văzând că şovăi, insistă:

— Spune, spune ce vezi.

— De ce atât de mulţi clienţi ai hotelului se plictisesc? Nu depind de nimeni, sunt liberi…

I

74

— Ühteri? Asta îi sperie cel mai mult. Preferă să li se comande, să se simtă jucăria destinului, iresponsabili. De unde şi pasiunea lor pentru jocurile de noroc. Dacă pierd, de vină e norocul. Incapabili să se ocupe de ceva util, se lasă prinşi într-un păienjeniş de convenţii.

Cuvântul destin mi-a amintit nesiguranfa mea în faţa viitorului. În ce măsură pot să aleg, de exemplu, să mă întorc la Cully sau să rămân aici sau, chiar, să trăiesc în altă parte? Uneori mi se pare că nu am avut niciodată de luat o hotărâre importantă. Oare viitorul ne este scris dinainte ca o carte gata tipărită a cărei poveste ni se dezvăluie pe măsură ce întoarcem paginile?

— În orice împrejurare putem avea două atitudini, spune Mary: pasivitatea sau lupta. Poate că amândouă sunt bune şi necesare în fiecare clipă, poate că numai nevoia noastră de logică vede în ele o contradicţie.

Mamă dragă.

A/fă idee de-a mătuşii Mary: am deschis un atelier.

Un profesor predă de trei ori pe săptămână desenul şi acuarela, fii mărturisesc că mi-am dorit asta dintotdeauna. Se pare că mă descurc destul de bine. Atelierul are un dublu succes: cu cei care, curajoşi, lucrează şi cu cei care se distrează uitându-se la ei. Vom face mici expoziţii în fiecare săptămână. Mătuşa Mary desenează uneori cu o mână foarte sigură, dar nu pictează niciodată.

Arăt bine. Îmi vine mereu să râd şi nu mă mai simt niciodată obosită. De trei săptămâni vremea e foarte

frumoasă. Daxi şi cu mine ne plimbăm ore întregi. El slăbeşte, eu mă îngraş sau mai degrabă încep să mă împlinesc. Ne-am făcut frumoşi.

Până ieri la ora unu David şi cu Mary erau pentru mine un cuplu foarte unit. Statornicia nu părea să-l facă să sufere prea mult. pe uşuraticul meu unchi, iar Mary vorbea cu nepăsare de prima ei căsătorie:

— Nu mă măritasem, mă măritaseră. Eram mult prea tânără. O căsătorie hotărâtă de unchiu-meu, fiindcă şi eu aveam un unchi, ca şi tine, dar mai nebun decât al tău: există oare căsătorii, rezonabile fără dragoste?

75

Aprob fără să înţeleg prea bine. Dragostea? O divinitate de temut, încă imaginară, un cuvânt care acoperă pentru mine o nelinişte şi o nevoie de tandrefe imposibil de definit. Este problema celor mari; în aceste prime luni petrecute la Liverpool nu prea văd ce legătură ar avea asta cu mine.

Ieri deci, David, singur, în faţa unui pahar de gin la ora prânzului:

— Mătuşa ta are migrenă.

— Mătuşa Mary? Migrenă?

— Nu cunosc nicio femeie care să nu fi avut vreodată migrenă.

Oare veselia prânzului luat în doi este o trădare faţă de Mary? Sunt doi copii în vacanţă, departe de supravegherea maternă. Când mătuşa mea este cu noi, ştiu că dezaprobă orice cuvânt aproximativ şi orice gest stângaci. Vorbim despre Cully, la nesfârşit, spunându-ne unul altuia, numai de dragul împărtăşirii şi confirmării, ceea ce ştim şi unul şi altul: curtea, cişmeaua şi cântecul ei, piatra de apă de calcar roz, fotoliul bunicii Justine,

podeaua care scârţâie când treci pe lângă sobă, vocea uscată a mătuşii Esther şi paşii mărunţi şi uşori ai mătuşii Hélène. Vorbim şi de părinţii mei:

— În ziua în care a venit la Morettes pentru prima oară, ţinta privirilor curioase şi critice ale noii sale familii, maică-ta, o fătucă de nici douăzeci de ani, plinuţă şi proaspătă, timidă dar hotărâtă, gata de orice sacrificiu de dragul tatălui tău – noi eram plini de admiraţie pentru Louis care exercita o asemenea fascinaţie.

— Dar el?

— Cum adică, el?

— Tata logodit, cum arăta?

— Plin de importanţă. Încântat că o subjugă pe maică-ta. Ştii că i-a plăcut întotdeauna să domine.

— Nu chiar.

— În tinereţe, în orice caz. Era normal. Pentru un bărbat contează să fie primul născut.

— Pentru tine a contat că ai fost mezinul?

— Teribil. Îi imitam pe cei mari. N-aveau decât să ţipe şi să ameninţe, puţin îmi păsa. Oricum tot mie îmi puneau în cârcă lucrurile pierdute sau sparte. Louis

76

voia să se ocupe de educaţia mea. Îl trimiteam la plimbare. Ce ne mai încăieram!

— De-asta nu ţi-ai dat seama.

— Seama de ce?

— După, mai târziu. Când nu mai era vorba de farse şi de rivalitate între fraţi. Nu ţi-ai dat seama ce a însemnat pentru noi să muncim atâta, să trebuiască să facem economii la toate, ameninţaţi permanent de a trebuit să plecăm de la Morettes.

— Cum? Ce spui? De ce mă acuzi? ia te uită ce frumoasă poveste de familie! Ce ţi-au băgat în cap? Şi tu

ce ţi-ai închipuit?

— Nu mi-am închipuit nimic. Îmi amintesc foarte bine.

Ai venit o dată, ai mai venit şi a doua oară…

— Nu era normal să-mi cer partea mea?

— Mai mult decât partea ta. Ca dovadă că ne-ai dat banii înapoi până la urmă.

— E adevărat.

O tăcere. Am marcat un punct. David o recunoaşte fără să se supere:

— Şi tu eşti o figură. Îmi plac femeile care ştiu ce vor. Numai că vezi, poate am dat înapoi banii prea devreme. Poate ar fi fost mai bine pentru taică-tu, pentru frate-tu mai ales, să renunţe la vie. În mod fatal, filoxera o să înghită tot, mai devreme sau mai târziu.

— Ce s-ar alege de pământ fără noi? Ce-ar fi zis tatăl tău, Colonelul?

— Pe vremea lui nu erau toţi paraziţii ăştia.

— Tu nu poţi să înţelegi, unchiule David. Tu nu semeni cu noi. Să renunţăm la vii? Este ca şi cum le-ai spune unor părinţi că nu trebuie să lase să trăiască un copil bolnav.

Dar David îşi urmăreşte ideea:

— L-am spus lui taică-tu că o să-i găsesc ceva în industria hotelieră unde, în ciuda vârstei, ar putea încă să arate ce poate. Pentru că este inteligent.

Louis. Poate chiar cel mai înzestrat dintre noi toţi.

— Dar nu-ţi schimbi aşa, deodată, viaţa numai ca să câştigi mai mulţi bani!

— Eşti sentimentală. Toţi cei din Vaud sunt sentimentali. Dacă rămânând ai muri şi dacă plecând te-ai salva, ce-ai alege?

Pentru David răspunsul este evident. El va fi

întotdeauna gata să părăsească fiinţe sau bunuri pentru a-şi salva nu viaţa, ci independenţa.

Şi eu? Eu tac. Nu ştiu încă la ce ţin. Nu mă cunosc încă, mă mulţumesc să refuz sau să accept ce îmi propun ceilalţi, de fapt accept totul sau aproape, dintr-o mare sete de viaţă şi de noutate. Şaisprezece ani jumătate, în curând şaptesprezece, Louise, fiica lui Madeleine şi a lui Louis Moraz, sora lui Jean, născută şi crescută la

Cully… Ce altceva ar fi de spus despre mine?

Mary stă întinsă în pat, cu câinele la picioare. Care, atunci când intru, îşi ridică botul, îşi întreabă stăpâna din priviri; şi pentru el plimbările noastre sunt o sărbătoare. Şoptesc în semiobscuritatea camerei cu perdelele trase:

— Cum te simţi? Ai nevoie de ceva?

Apoi, arătând spre Daxi căruia nu vreau să-i pronunţ numele de teamă să nu-şi manifeste zgomotos nerăbdarea:

— Îl duc?

— Da, da…

O voce care vine de departe, mai mult distrată decât obosită, apoi, deodată, se stăpâneşte:

— Aţi mâncat bine? Cum era David?

— Păi… foarte bine.

— Aţi vorbit?

— Multe.

— De mine?

— Nu, de noi, de Cully.

— Aşază-fe un moment, Louise.

— Nu te obosesc?

— De vreme cel eu te-am rugat.

Ochii aproape că mi s-au obişnuit cu lipsa de lumină.

Este pentru prima dată că o văd pe Mary nefardată. Nici mai bătrână, nici mai tânără, alta. Vulnerabilă. Îi ating braţul gol: „

— Nu ai febră, nu-i aşa? Cu ce pot să te ajut?

— Vorbeşte-mi despre Cully. Ce se spune despre David în familia voastră?

— Că datorită ţie s-a schimbat mult în bine.

— Schimbat? Şi eu am crezut. Ai nevoie să te simţi necesar, să crezi că celălalt nu păstrează decât ce e

78

mai bun în et aşa cum tu însuti devii mai bună pentru el.

În ciuda lipsei mele de experienţă, aprob:

— Da, e adevărat.

— Şi dacă după ce s-a schimbat, continuă Mary, un om redevine ce era înainte, nu este o dovadă… o dovadă de lipsă de dragoste?

Protestez, nu vreau să o văd că suferă. Mary îmi ghiceşte gândurile:

— Nu, Louise, gândeşte-te: când, după o schimbare ca asta, pe care aţi remarcat-o toţi, se produce o nouă schimbare, în celălalt sens…

Mă simt confruntată cu o problemă de oameni mari pe care sunt incapabilă să o rezolv pentru că la urma urmei, între un bărbat şi o femeie… Mary nu-mi spune tot, nu poate să-mi spună tot.

— De când sunt cu voi, nu cred, nu mi se pare că unchiul s-a schimbat.

I se face milă de bunăvoinţa mea inutilă:

— Gata, nu te mai chinuiesc. Du-te să-l plimbi pe

Daxi.

Auzindu-şi numele, câinele sare jos, latră de nerăbdare şi eu o las, fără să-i pot uşura amărăciunea.

Ştiu deja că David bea. Nu în fiecare zi, nu sistematic; dar din când în când rămâne seara mai târziu. Nu cântă, nu ţipă, nu se supără niciodată ca zilierii care

ieşeau din cârciuma de la Cully sâmbăta seara, ci povesteşte întâmplări minunate; este şi mai fermecător, fericit să ştie că este ascultat şi mai generos. În momentele acelea este de-ajuns ca unul din tovarăşii de pahar să-i admire inelul sau acul de cravată ca să le scoată şi să i le ofere. În nevoia lui de a plăcea, acceptă, promite orice. Cel puţin aşa spune Mary. Chiar când vorbeşte despre asta cu nepăsare, David continuă să fie obsedat de condiţia lui de mezin, adică cel mai mic şi mai slab şi încercă să-şi ia revanşa împăunându-se cu strălucirea unui prinţ oriental. Hotelul merge bine dar cere seriozitate şi isprăvile directorului nu vor întârzia să ajungă la urechile tuturor.

De data aceasta nu casa părintească şi pământul trebuie salvate ci hotelul şi, în ceea ce mă priveşte, nu atât hotelul cât perechea formată din Mary şi David, mitul dragostei lor. Ea a devenit nervoasă, şi-a pierdut

79

puterea de convingere care izvora din calmul său imperturbabil. Are câte o migrenă în fiecare săptămână. David se consolează cu uşurinţă, cel puţin aşa pare. Amândoi îmi spun tot timpul:

— Ce noroc că eşti aici!

— Să-i spui mătuşii tale…

— Să-i spui unchiului tău…

Acest rol de intermediar mă apasă.

Draga mea Anne-Marie, tană-mă că îţi răspund atât de târziu fa ultima ta scrisoare. Am avut multe de făcut în ultimele zile. De altfel trebuie să-ţi spun că am mai puţine lucruri de povestit decât la începutul şederii mele aici.

Cum la Liverpool timpul este şi mai schimbător decât la noi, unchiul David mi-a făcut cadou o umbrelă de mătase neagră cu mâner de aur. Mi-cp atârn de braţ în fiecare zi ca să vadă ce plăcere îmi face cadoul lui şi mi-e tot timpul

teamă să n-o pierd sau să nu o întoarcă vântul pe dos. Vorbesc englezeşte fără efort şi mi se întâmplă chiar să visez în engleză: este aproape ca şi cum aş fi o altă persoană într-o altă viaţă.

Când te întorci din vacanţă vrei să fii drăguţă şi să treci pe la Morettes? Să-mi spui ce-ai găsit pe acofo.

Tata şi Jean nu-mi scriu decât trei cuvinte afectuoase la sfârşitul scrisorilor mamei care lasă întotdeauna să se ghicească o anumită teamă. Ştii că, atunci când eşti departe, îţi faci tot felul de idei. Spune-mi sincer dacă crezi că este cazul să mă întorc.

Îmi spui că nu ţi-ai găsit o altă prietenă adevărată.

Nu ştiu dacă să mă bucur. În tot cazul vei avea întotdeauna în inima mea locul unei surori iubite. Nici eu nu am aici nicio prietenă, oricum nu de vârsta mea. Tinerele care se opresc la hotel sunt doar în trecere.

Pentru cameriste eu sunt, indiferent de împrejurare, nepoata directorului, un fel de patroană. În Anglia există clase sociale foarte distincte. Nimeni n-ar putea crede că la noi stă pinii unei proprietăţi mănâncă la aceeaşi masă cu argaţii şi zilierii. Şi printre salariaţii hotelului există o ierarhie care mă încurcă. O

prăpastie îl desparte pe portar de băieţii de curse, pe maître d’hôtel şi pe femeia de serviciu de cameriste.

Mătuşa mea spune că în calitatea mea de străină pot să

80

fac unele abateri de la regulă şi că succesul lui David se datorează faptului că îi vorbeşte fiecăruia, lord sau valet, cu aceeaşi politeţe amicală.

Pictez cât pot de des şi cred că fac progrese, mai ales la peisaje. Îţi aminteşti cutia cu acuarele pe care mi-a/ dăruit-o când aveam zece ani? Mă aşteaptă în locul unde

am ascuns-o ca pe o comoară şi mă bucur că am s-o regăsesc.

Iată o scrisoare destul de lungă pentru cineva care nu avea nimic de spus. Mi te închipui culegând afine şi făcând plimbări nenumărate pe munte. Aici când se vorbeşte de Elveţia, oamenii se gândesc la „alpinism”.

Începe să fie foarte la modă. Am cunoscut chiar o femeie care a făcut adevărate ascensiuni cu coardă şi piolet.

Părea indignată că nu am fost niciodată pe un gheţar.

Când să fi avut timp?

Ce face tatăl tău? Scrie-mi de îndată ce ai timp.

Prietena ta afectuoasă.

Mary este însărcinată. David va fi obligat de data aceasta să admită că nu mai este cel mai mic, cel mai slab, cel mai iresponsabil din familie! Mătuşa m-a anunţat că va naşte în luna mai, mă roagă să rămân cu ea până vara viitoare, dar îmi îngăduie să-mi petrec câteva zile acasă la culesul viilor. David trebuie să plece în curând la Paris, aş putea să călătoresc cu el o parte din drum şi să mă întorc cu unchiul Victor. Sunt încântată. Să pic oare pe neaşteptate, ca să le fac o surpriză? Dar le-ar face atâta plăcere să se bucure dinainte! Trebuie, de asemenea, să le spun că n-am să-mi petrec Crăciunul acasă.

Cu toate fardurile ei, Mary nu arată mai bine decât arătam eu în ziua când am traversat Canalul Mânecii, dar

David este îndatoritor şi plin de atenţie. Din neînţelegerea lor n-a mai rămas nici amintirea. Sentimentele oamenilor sunt tot atât de variabile ca şi clima; la unii ele rămân neschimbate, la alţii se modifică de câteva ori pe zi, la alfii suferă perturbări tot atât de bruşte ea cele aduse de o furtună, o trombă de apă sau un ciclon. Cum poţi oare să nu mai iubeşti? Când voi fi îndrăgostită

cred că va fi pentru tot restul vieţii şi în fiecare zi mai mult decât în ajun.

81

Rivalitate şi nepăsare în rândul cameristelor. Unul dintre cei mai buni bucătari ameninfă că ne lasă. De două zile, Mary aleargă de la un etaj la altul, îi cheamă la ea pe nemulţumiţi. Şi-a recăpătat culorile şi pofta de mâncare ca şi cum acest gen de activitate ar menţine-o în formă.

Primit dimineaţă o scrisoare de la Anne-Marie.

Tatăl tău târâie de două luni o gripă urâtă care a dat în gălbenare. L-am văzut pentru o clipă în foto/în, dar era clar că tocmai se sculase din pat şi că efortul de a sta în capul oaselor îl obosise. Mi s-a părut foarte slăbit. Nu vreau să te îngrijorez, dar nu crezi că dacă te-ar vedea s-ar face bine mai repede de bucurie? Am vorbit de tine şi iar de tine…

Şi în seara asta un bilet de la mama:

Scumpa mea, am fi cu toţii foarte fericiţi să te sărutăm şi să ne bucurăm că arăţi bine, dar mă tem că nu este momentul. Venirea ta l-ar îngrijora pe tata. Ar putea să-şi închipuie că noi te-am chemat. Cu boala asta

(ce boală? este pentru prima dată că mama face o aluzie directă fără ca totuşi să o numească) eşti înclinat să vezi totul în negru.

Ce să înţeleg?

Plecăm. Victor, ca frate şi ca medic, l-a prevenit pe

David că starea tatii se agravează pe zi ce trece.

Există puţine speranţe să-l salveze. Nu l-am văzut niciodată pe tata bolnav şi nu reuşesc să mi-l închipui altfel decât sănătos. Îmi fac bagajele sau mai curând o opresc pe cameristă să-mi împacheteze nişte rochii care nu voi putea să le port la Cully. Orice s-ar întâmpla, mă voi întoarce, dar peste cât timp? îi dau mii de sfaturi lui Mary, propunându-i

să călătoresc singură pentru ca David să rămână cu ea. Voi şti să mă descurc la Londra şi la Paris. Ea se întoarce cu spatele, îşi şterge ochii, îmi mărturiseşte:

— Nu e numai îngrijorarea deşi, pentru tatăl tău desigur, sper din suflet că Victor se înşală şi că îl vei găsi în afară de orice pericol. De când sunt însărci

nată, pentru orice fleac… tu o să-mi dai acum lecţii, nu mai reuşesc să…

— Să-ţi stăpâneşti emoţiile?

Zâmbeşte, mă sărută, plec liniştită.

Unchiul David, a cunoscut atâţia oameni şi a văzut atâtea fără: nu mă satur niciodată să-l ascult. E bine dispus: „Îmi place să hoinăresc şi îmi place să am un port unde să mă întorc”. La Londra luăm masa de seară cu prietenii lui – dar parcă e cineva care să nu-i fie prieten? – într-un restaurant cu totul diferit de cel de la Adelphi.

Mă prezintă:

— Nepoata mea.

Accentuând puţin pe posesiv, ca şi cum ar fi spus prietenul meu. David alege şi se înconjoară de tot ce e mai bun, lucruri sau oameni. Nu vreau să-i fac de râs reputaţia de om de gust şi mă străduiesc să fiu la înălţime, trecând sub tăcere motivul călătoriei noastre.

A doua zi, în timpul traversării Mânecii, sunt singura sau aproape singura pe puntea goală de oameni şi privesc falezele. Cum se face că nu sunt obosită deşi ne-am culcat târziu? Să fie efectul regimului cu supă de broască ţestoasă şi muşchi de vacă în sânge? Tata se va face bine, va veni cu mine la Liverpool. Jean este destul de mare ca să se ocupe de treburi în timpul iernii. Convalescent, tata se va plimba în port şi în grădina botanică. O vom chema şi pe mama.

Paris. Nu mă opresc decât ca să schimb trenul. David urmează să vină peste două zile. Singură în compartiment, mă gândesc cum o să împing poarta care scârţâie, cum o să urc scările din faţă, pregătită să aud ce e mai rău şi în momentul următor resping această posibilitate.

Tata nu poate muri pentru că acum mai puţin de un an am îngropat-o pe bunica Justine: ne-am plătit tributul faţă de lumea cealaltă, care ar trebui să ne lase în pace cel puţin pentru o vreme. De altfel, tata nu are decât patruzeci şi trei de ani. La vârsfa asta, un bărbat ca el poate să aibă un accident dar nu moare de boală în patul lui, mai ales în momentul când principala grijă a vieţii lui tocmai a dispărut. O să-i meargă mai bine încă de la venirea mea. Am să-l veghez, am s-o trimit pe mama să se culce. Mă simt puternică şi capabilă să comunic această nevoie de viaţă care creşte în mine.

83

O pereche de o vârstă oarecare intră în compartiment.

Mă salută discret apoi mă ignoră. La clasa-ntâi nu vorbeşti cu persoane necunoscute ca la clasa a treia.

N-am chef să citesc nici să dorm. Închid ochii ca să-l revăd mai bine pe tata, tovarăşul meu de joacă din prima copilărie.

Primăvara, când eram mică, mă uitam la el ore întregi cum tăia via. Mă învăţa să apreciez forja mugurilor care crăpau coaja cenuşie a butucilor. „Vei fi o podgoreancă, o adevărată fată din Lavaux!”: În gura lui cel mai mare compliment, râdeam de plăcere. La patru ani eram rotundă ca o minge, cu o poftă de mâncare feroce. Şi puţin câte puţin refectul slăninei râncede? al preocupărilor familiale? grija de a învăţa bine? – mă schimbasem.

Educaţia unei fete este treaba femeilor. La noi în casă

erau destule ca să se ocupe de mine. Începând din adolescenţă tata a început să mă privească oarecum abstract, ca pe fata lui pe care avea s-o cedeze mai devreme sau mai târziu ginerelui său şi s-a mărginit să constate dacă arătam bine sau rău fără să facă mare diferenţă între rochie şi coafură. Din când în când, mă felicita pentru câte o mâncare pe care o pregătisem sau vreun tort de aniversare.

Cum îi voi găsi pe ai mei? Avantajul distanţei care îţi dă o perspectivă nouă. Astăzi, mătuşa Hélène, atât de temută, îmi apare comică, un pic caricaturală. Am să fac din nou cunoştinţă cu lucrurile ca şi cu oamenii:

braţele mele în apa îngheţată a cişmelei; pietrişul scârţâitor al terasei, bordura de merişor care protejează tufişurile, invadându-le. Am să tai de la rădăcină o căpăţână de salată verde a cărei sevă albă îmi va năclăi degetele; voi intra în bucătărie pe uşa dinspre livadă odată cu lumina aurie a unui sfârşit de amiază:

mama în faţa cazanului de pe sobă în care murmură apa;

podeaua de gresie roşie, lemnul lucitor şi neted al mesei din bucătărie.

Şi acest bărbat stând drept în mijlocul viilor, comandând armatele de araci înfipţi pe coaste de sute de ani, acest bărbat, tatăl meu, primul născut, răspunzător fără voia lui de întregul neam Moraz. Mulţumită povestirilor lui David, acum înţeleg că umerii săi largi, orele de muţenie, firele ţepoase de păr din cap, din barba şi mustăţi stau mărturie a puterii lui de a trage la jug. Tata, atâta vreme lipsit de plăcerile vieţii, care găsea un moment de uitare şi uşurare în pivniţa lui răcoroasă, întunecoasă ca o biserică.

Frontiera. Vameşul şi controlorul elveţian al căror

accent mă proiectează într-o lume uitată. M-am dezobişnuit de felul cum vorbesc oamenii pe la noi: acest mod de a şovăi, de a apăsa sau de a tărăgăna, de a-ţi stăvili gândul în chiar efortul de a-l transmite. Neîncrederea oamenilor legaţi de pământ, încetineala prea evidentă care azi îmi pare a face parte dintr-o înţelegere secretă. Trenul zdruncină coborând Jura-ul, se clatină la macazul de la Bussigny. În curând, Lausanne. O privire în oglindă: eu sunt, Louise şi, pe fereastră, sub un cer de plumb, lacul, lacul nostru, ici şi colo, printre pomi. Valiza e uşoară, o ridic fără efort, mama ar fi şocată să vadă că strig un hamal, de altfel poate că Jean a venit cu ea. la gară.

Nici mama, nici Jean, ci Alexandre cu mătuşa Esther.

Alexandre admirativ şi cald, care mă sărută pe amândoi obrajii, face un pas înapoi:

— Dar nu arăţi rău deloc! Eşti o verişoară foarte prezentabilă.

Mătuşa Esther, drapată în eleganţa ei demnă şi rafinată de femeie uşuratică:

— Haideţi copii, lăsaţi glumele, nu e momentul.

În trenul personal, vocea ei seacă şi precisă sună dincolo de compartimentul nostru:

— De mult îi spun maică-tii să te cheme acasă. Familia îşi face întotdeauna iluzii. Cu toate astea diagnosticul lui Victor era alarmant încă de la început.

Trenul se opreşte în fiecare gară. Prevestind vremea rea, coasta Savoiei pare aproape de tot, lăsând să se vadă casele şi drumurile. După ce, atâta vreme privisem în largul mării orizontul, aici, pare că mă împresoară.

De o parte şi de alta a căii ferate – viile care şi-au păstrat haină de vară de un verde închis.

— De mult i-am tot spus şi lui Constant, continuă

Esther. Şi măcar dacă taică-tu ar fi acceptat să se

îngrijească.

Cully: mica gară golaşă, la distanţă de orăşel.

Zăresc de departe codiţele unei foste colege de clasă care se îndepărtează fără să mă recunoască. Coborâm pe

85

Rue de la Justice, facem la stânga, mergem de-a lungul gardului înalt care ne sprijină şi protejează via.

Poarta verde scârfâie ca odinioară dar este mai îngustă, ca şi curtea. Bag mâna în apa cişmelei, apa este la fel de rece, beau o gură chiar de la feavă, şuvoiul mă stropeşte. Mama ne-a văzut, coboară treptele, mă strânge în braţe plângând şi aş vrea să plâng odată cu ea: ca să-i arăt că inima-mi bate în acelaşi ritm cu a ei, dar mă simt atât de bine în braţele sale calde, sub frunzişul ocrotitor al planfanilor. O sărută pe obrajii moi, puţin veştejiţi, încă şi mai moi din cauza asta şi recunosc parfumul lor discret de săpun şi lavandă. Mă gândesc: de vreme ce mama plânge, tata a murit. Dar tata trăieşte; mama ne ia în bucătărie unde ne aşteaptă o ceaşcă de cafea.

— Dar asta nu e Louise a mea! Dacă te-aş fi întâlnit pe stradă oare te-aş fi recunoscut aşa mare şi zdravănă? De parcă eu nu ştiam să te hrănesc sau nu mâncai pe săturate.

Mă mir că e aşa vioaie. Nu vrea să-şi dea seama de starea tatii, aşa cum pretinde mătuşa Esther? Crede, totuşi, că există vreo speranţă? Sau, pur şi simplu, trăieşte de pe o zi pe alta, fericită că-l poate îngriji?

— Ai sosit într-o zi bună, puişor. O să vezi, Esther.

Louis este mult mai bine decât săptămâna trecută. Poate că medicamentele lui Victor încep să-şi facă efectul.

Deşi îi dă prea multe. Îţi pierzi puterile dacă te hrăneşti numai cu pastile şi siropuri. * Un ou proaspăt, nişte morcovi din grădină fac cât toate medicamentele la

un loc. Hai, drăguţa mea, du-te în camera ta cât mă duc să-i spun că ai venit. Se tulbură din orice.

Alexandre, care îmi duce valiza până în cameră, mă previne:

— Ai să-l găseşti schimbat. Mama ta nu-şi mai dă seama: Îl vede în fiecare zi.

Mă opresc în prag. Tata este întins pe pat. Din ochi îmi spune să mă apropii. Mă aplec, îmi lipesc buzele de fruntea şi mai mare deasupra obrajilor care s-au topit.

Mă aşez la căpătâiul lui. Tata se uită la mine ca şi cum ar vrea să-şi întipărească figura mea. Îşi mişcă buzele, cred că-mi pronunţă numele. Mama se mişcă de colo-colo prin cameră, vorbeşte cu o yoce normală care mie mi se pare stridentă, ca şi cum am fi cu toţii sănătoşi. Pune

86

pe masă un buchet de gura-leului. Am luat mâna tatii şi instinctiv, cu un gest matern, îi mângâi încheietura.

Calmat, închide ochii. Mama mai spune:

— Bun, vă las acum. Dormi, Louis, o să-ţi facă bine.

Fetiţa stă cu tine.

Se duce liniştită la bucătărie ca şi cum dintotdeauna ar fi aşteptat să vin să mă aşez pe scaunul ăsta şi să-l veghez pe tata, muribund.

Dragă Anne-Marie.

Ştim cu fofii că trebuie să murim într-o bună zi şi totuşi, ce greu acceptăm moartea celorlalf i! De când m-am întors, trăiesc într-o continuă aşteptare. Într-un pat zace un om care a fost tatăl meu, ceea ce a rămas din el, o conştiinţă care abia mai pâlpâie, un vapor care se scufundă şi este înghiţit de ape. În jurul lui, ne străduim să trăim fără mişcări bruşte, asigurând de pe acum continuitatea la Morettes. Nu l-ai văzut pe Jean ultima oară când ai fost aici. Este acum un bărbat în toată puterea

cuvântului, care se îngrijeşte de toate.

Mătuşa Hélène cârpeşte sau tricotează mai toată ziua, aşezată în fotoliul bunicii Justine. În prima zi mi s-a părut că a uzurpat locul acesta, apoi mi-am dat seama că, la rândul ei, mătuşa Hélène a devenit o femeie foarte bătrână. Înainte, nu mă gândisem niciodată la vârsta ei. Să aibă oare pentru tata o afecţiune pe care noi nu o bănuiam? Am auzit-o spunând de mai multe ori:

„Nu este drept, nu el trebuie să se ducă primul. Eu veneam la rând”.

Mama se încăpăfânează să spere, poate pentru a avea puterea de a apărea senină în faţa tatii. Orice ar fi, bietul tata n-o mai duce decât câteva zile şi chiar ieri seară, de faţă cu noi toţi, unchiul Victor a repetat:

„Ştii, Madeleine, numai o minune…”

Înţelegi deci de ce n-am venit să te văd la Lausanne şi de ce nu te-am invitat aici deocamdată.

Unchiul David a stat la noi douăzeci şi patru de ore.

Starea tatii fiind staţionară, nu a vrut s-o lase pe

Mary singură mai mult timp. L-am dus la gară. M-a sărutat ca pe o soră mai mică:

— Deci aşa, Louisette. Ne gândim la tine. Să ne scrii! Dacă mama nu are nevoie de tine, o să fim fericiţi să te întorci.

87

Am răspuns că datoria mea era să rămân cu mama câteva luni.

Au trecut două săptămâni de la întoarcerea mea. Tata ne recunoaşte încă perfect pe toţi. S-a obişnuit cu prezenţa mea şi uneori, când stau liniştită lângă el şi citesc, cos, îi dau să bea din când în când, şopteşte:

— Ţ„Bine, bine”. Starea lui de bolnav grav mi se pare aproape normală. Am impresia că l-am văzut aşa

dintotdeauna.

Mama îmi atrage atenţia cât de mult seamănă unele gesturi ale lui Jean cu ale tatii; felul lui de a intra în bucătărie şi de a se trânti pe bancă după ce a fost în vie, sau de a se scărpina la ceafă a nedumerire.

Niciodată nu băgasem de seamă. Oare Jean, inconştient, se conformează modelului sau noi retuşăm o imagine al cărei contur este, pe zi ce trece, tot mai şters?

Inima bate încă. Cu toate acestea, unchiul Victor crede că tata nu mâi apucă dimineaţa.

Tata a murit azi dimineaţă la ora şase. Mama continuă să fie la fel de calmă. Unchiul Constant, unchiul Victor şi Alexandre ne ajută să ne îngrijim de toate.

Verii Thévoz au coborât de la Mézières. Unii dintre ei nu mai fuseseră la Morettes de la botezul meu. În ciuda aerului de circumstanţă pe care îl arborau, erau fericiţi să se întâlnească, moartea soţului Madeleinei nu le schimbă cu nimic viaţa. Dimpotrivă unchiul

Constant şi mătuşa Hélène par foarte afectaţi.

Victor, obişnuit cu moartea, nu lasă să se vadă nimic din sentimentele care îl stăpânesc. Tot orăşelul a venit să-i aducă tatii un ultim omagiu. Domnişoara Amélie, croitoreasa care trăieşte singură într-un mic apartament pe lângă port, mi-a spus:

— Când ai o familie mare, este mai uşor să mori.

Cuvintele ei m-au surprins. Nu este oare, din contră, cu atât mai trist cu cât îi părăseşti pe ai tăi? Sunt atât de obişnuită să ţin seama de unchi şi mătuşi, fără a mai vorbi de mama, de Jean, de Anne-Marie de ale căror sfaturi şi afecţiune am nevoie, încât numai amintirea primei nopţi petrecute la Paris îmi dă o imagine despre singurătate. Când o simţi în fiecare zi, fără speranţa de a scăpa de ea, trebuie să fie şi mai greu să trăieşti decât să mori. Îndată

ce voi avea timp, am s-o vizitez pe Domnişoara Amélie.

88

Toată săptămâna am ajutat-o pe mama să facă ordine în casă. Nevoia sistematică de ordine când unele dulapuri puteau foarte bine să aştepte până la iarnă. Poate că este un mod de a-şi afirma fidelitatea faţă de Morettes care va rămâne în grija ei până la majoratul lui Jean;

este şi o ocazie de a uita un trecut recent, dureros, de a regăsi prin obiectele adormite – jucării sau haine primite de Crăciun sau la câte o aniversare şi păstrate cu sfinţenie – amintirea unor zile fericite pe care depărtarea le curăţă de imperfecţiuni. Ocazie, de asemenea, de a-mi vorbi de tata, de a-i retuşa imaginea;

dacă situaţia ar fi fost alta… Mama reface ce ar fi putut să fie şi se gândeşte la un viitor mai bun pentru

Jean. Culesul, până la care nu mai e mult, ne va aduce prima recoltă frumoasă după cinci ani şi viile noastre sunt cele mai frumoase din regiune. Măsurile luate contra manei au reuşit. A fost un curaj din partea lui Jean să întrebuinţeze acea soluţie de sulf atât de controversată. Acum este răsplătit pentru toată truda lui. În loc să fie cu inima strânsă la gândul că este prima oară când tata nu va sta lângă teasc ca să fie atent la toate, mama vedea în această abundentă un semn bun căci tot pentru prima oară Jean va hotărî singur ordinea în care se vor tescui strugurii şi împărţirea mustului în butoaie.

Se spune că aceleaşi griji şi necazuri îi apropie pe oameni. Totuşi nu regăsesc, cu fratele meu, intimitatea care ne unea în copilărie. Se poartă cu mine de parcă aş fi o orăşeancă şi un musafir. În această casă în care ştiu – tot ce e de făcut am puţine ocazii să fiu de folos. Acum, când în sfârşit ne putem permite şi de când tata a fost bolnav, o femeie o ajută pe mama trei dimineţi pe săptămână.

Sarcina mea principală: să împrospătez buchetele de flori şi să primesc în salon vizitele de condoleanţe. În fiecare zi repet, până la sufocare, că tata nu a suferit prea mult, slavă Domnului, că a slăbit încetul cu încetul şi că s-a stins fără să-şi dea seama, în acea toropeală care îi ţinea loc de somn.

— Ce bine că mama te are cu ea şi că fratele dumitale este la vârsta la care se poate ocupa de proprietate.

Plecă, după ce au băut o ceaşcă de ceai, uşuraţi că şi-au făcut datoria de prieteni sau de vecini şi că s-au simţit mai puţin stânjeniţi decât s-ar fi aşteptat, căci

89

e lucru ştiut că niciun cuvânt de simpatie nu e în stare să-i învieze pe moră

Anne-Marie a venit să-şi petreacă toată duminica la

Morettes. Cum eu am crescut, mi-a părut mult mai mică.

Poartă încă părul strâns la ceafă, ca o şcolărifă. Nici nu ştiu cum a trecut după-amiaza. l-am mărturisit că nu-mi mai găsesc locul în familie deşi simt că toate rădăcinile mele sunt înfipte în Lavaux. Ce îmi lipseşte la Liverpool? Drumeagurile noastre abrupte care te duc atât de repede de la un sat la altul. Când o întreb ce face tatăl ei:

— Îi merge bine de când a murit mama.

Încerc să protestez din milă familială. Este mirată:

— De ce să nu spun? Ştii bine că părinţii mei nu s-au înţeles niciodată.

Cu puţin „înainte de a pleca la gară îmi vorbeşte de profesorul ei de istorie la care se duce în fiecare miercuri după masă, căci este ziua în care nu au cursuri.

— Tatăl tău nu zice nimic?

— Crede că merg să învăţ cu vreo colegă, cum

făceam cu fine.

Anne-Marie şi profesorul îşi au tabieturile lor. Ea se aşază în fotoliul de lângă fereastră. El o întreabă:

„Stai comod? Trebuie să te simţi întotdeauna bine la mine”.

— Te sărută?

— Nu, niciodată. Îmi spune că prin mine viaţa lui capătă din nou un sens, că îi place rochia mea, sau părul meu, sau mâinile mele. Îmi cântă o coralĕ de Bach, apoi citim versuri. Pregătim ceaiul, îmi vorbeşte despre el.

— Vrea să se căsătorească cu tine?

— Nu, este însurat.

— O cunoşti pe soţia lui?

— Îmi spune uneori că o să-mi vorbească despre ea, dar până acum nu a făcut-o.

— Ai văzut-o?

— O singură dată. Lucrează la Geneva.

— De vreme ce nu stau împreună, ar putea să divorţeze.

— Nu cred că intenţionează. Iar eu, nu cred că aş vrea să-l iau de bărbat.

90

— De ce? Nu-I iubeşti?

— Nu ştiu. Are patruzeci sau patruzeci şi cinci de ani. Când îl întreb câţi ani are, începe să râdă şi spune că este chiar mai bătrân decât mine.

La Liverpool, bărbaţi de patruzeci, patruzeci şi cinci de ani îmi făceau câteodată complimente. Mătuşa Mary nu-mi dădea voie să conversez mai mult de zece minute cu ei. În schimb se întâmpla să mă trimită să arăt portul sau împrejurimile oraşului vreunui bătrân domn pirpiriu care ar fi putut să-mi fie bunic.

Anne-Marie îmi vorbeşte şi despre cursurile

prietenului ei pe care elevele le găsesc fascinante şi despre recreaţiile în care îl zăreşte de departe şi i se alătură uneori, nu prea des, de frica bârfelor. Colegele o tachinează: „Se vede cât de colo că e îndrăgostit de tine”. Asta îi dă un soi de prestigiu.

— În fiecare luni îmi trimite flori.

— Ce spune tatăl tău?

— Crede că sunt de la un student. Este un pic gelos.

Spune că pe vremea lui n-ai fi trimis niciodată flori unei tinere înainte de a fi mers să-i cunoşti părinţii.

Sunt extrem de interesată. În viaţa lui Anne-Marie se petrec mai multe lucruri decât în a mea. Nimeni nu mi-a spus vreodată că sunt frumoasă şi că, datorită mie, viaţa capătă un sens. Dar, după mine, fericirea cere sentimente legalizate:

— Lucrurile se vor aranja. Se va elibera de vreme ce te iubeşte. Douăzeci de ani, nu este o diferenţă prea mare. Mary spune că pasiunile celor foarte tineri nu sunt adesea decât o căutare a propriului eu…

Trenul soseşte zdrăngănind. Anne-Marie pleacă spunându-mi aceste cuvinte care mă uluiesc şi care mă fac să doresc să o revăd foarte curând;

— Să-l iau de bărbat? Nu, ţi-am mai spus. Nu vreau să iau de la capăt experienţa mamei. Dar aş vrea un copil de la el.

Astă seară, la cină, mama remarcă:

— Este încântătoare micuţa Anne-Marie, se vede că îi place via şi că a rămas legată de Cully. Altă dată n-am fi îndrăznit să ne gândim. Dar acum, când treburile noastre sunt pe drumul cel bun… aşa o nevastă i-ar trebui lui Jean.

91

Azi dimineaţa, întorcându-mă de la lăptărie o zăresc pe mama la răsadniţă. Mă duc la ea, fericită să scap de

prăfăraia din dulapuri.

— Am venit să te ajut.

Se îndreaptă din spate, mă vede cu o săpăligă în mână gata de lucru:

— Lasă, îţi strici mâinile.

Fraza sună ciudat în gura mamei. De când munca strică ceva, indiferent ce? Bătături sau durere de şale, întotdeauna mi s-a spus că nu trebuie să le dau atenţie.

Râd, mama se supără:

— De altfel sunt aproape gata. Du-te să faci cafeaua.

Mă îndepărtez, exclusă, dezamăgită, îmi place să semăn, apoi să pândesc zi de zi tulpiniţele plăpânde care îşi fac loc cu putere printre bulgări şi pietre, îmi place să răsădesc, să ud, să urmăresc cum cresc răsadurile. Deşi ferestrele sunt deschise mă simt prizonier în casă.

Le aud pe mătuşa Hélène şi pe femeia care ne ajută la treabă dând zor în salon. Jean vine cu argatul. Pun şase ceşti pe masă în jurul cafetierei. Mama se aşază o clipă şi, nerăbdătoare, mă duce la ea în cameră; îmi întinde o scrisoare. Este normal ca Mary să fi scris.

Mesajul de condoleanţe se încheie cu o frază care mă priveşte: „Louise să se întoarcă oricând vrea”.

— Ce-ai de gând? Întreabă mama.

Întrebarea ei mă surprinde. Vreau să o liniştesc şi răspund repede:

— Rămân aici. Rămân cu tine. După Crăciun o să mai vedem.

— Louison, draga mea, sunt foarte recunoscătoare că te-ai întors pentru tatăl tău şi că ai fost cu noi într-un asemenea moment. Dar trebuie să ne gândim la viitorul tău.

Mama îmi explică: educaţia mea nu este terminată. E un noroc că pot să o desăvârşesc cu Mary şi cu

David. Nu voi avea o zestre mare, căci e de datoria ei să lase toate viile lui Jean ca să nu ciopârţească proprietatea.

Dar în schimbul unei anumite educaţii, al bunului nume al familiei noastre, al cunoaşterii englezi – şi poate voi învăţa mai târziu germana la Berna – voi putea să am pretenţii să fac o partidă excelentă. Atâta calcul mă revoltă. Să aibă Anne-Marie dreptate?

92

— Nu vreau să mă mărit!

— Ce prostii! spune mama. O să te măriţi cu siguranţă, dar nu vreau să ai o viaţă la fel de grea ca a mea. Apoi adăugă, fără să-şi dea seama că se contrazice:

— O să te mărifi şi o să ai copii. O femeie care are copii nu este niciodată nefericită.

Mama spune că se poate lipsi de mine la cules.

Hotărăsc să plec cu unchiul Victor duminica următoare.

Morettes nu mai este pe de-a-ntregul „acasă”. Va veni oare ziua când un pui tânăr şi durduliu va fi tăiat pentru mine? Când faţa de masă de dantelă şi paharele

„De cristal vor fi scoase pentru mine?

Cine îmi hotărăşte soarta? Pe vremea când făceam catehismul, pastorul pretindea că nu trebuie decât să ai credinţă şi să te laşi călăuzit de Dumnezeu. Mă simt târâtă de şuvoiul unui râu ca o barcă ce n-ar mai putea să se oprească sau să-şi schimbe viteza, despărţită sau apropiată de ceilalţi împotriva voinţei mele. Anne-Marie mă invitase la Lausanne pentru duminica viitoare. Nu aveam s-o mai revăd decât peste mai multe luni.

Trenul se pune în mişcare. Mama îmi face semne fără să plângă. De când a luat asupră-şi întreaga răspundere a proprietăţii s-a schimbat, înlocuind-o pe mătuşa Hélène în grija ei de a păstra totul cum a fost. Ghicesc la ea mai

multă preocupare pentru culesul care se apropie – salariile zilierilor, vânzarea imediată a unei părţi din must, depozitarea vinului în pivniţă – decât pentru plecarea mea. Femeie singură care pe zi ce trece se face tot mai aspră fiindcă se crede ameninţată şi nu se bizuie decât pe ea.

Depărtarea acţionează ca un revelator. Poate că este necesar să te smulgi din obişnuit pentru a învăţa să-i cunoşti şi să-i descoperi pe ceilalţi. Credeam că ştiu totul despre Victor, ca unchi sau că medic. În costum de călătorie, pune stăpânire pe compartimentul nostru cu o nervozitate neobişnuită. Pe măsură ce ne îndepărtăm de casă, este năpădit de amintiri pe care nu izbuteşte să le izgonească. La Paris, unde né oprim o zi, exaltarea lui creşte în timp ce îmi înşiră atracţiile oraşului.

Totuşi mai facem încă pe turiştii dornici să se pătrundă de atmosfera unui loc în câteva ore. A doua zi, în ciuda vântului şi valurilor enorme, unchiul rămâne pe

93

punte tot timpul cât durează traversarea Manecii. Când ajungem la Londra, abia îmi lasă timp să răsuflu.

— Hai să cinăm.

Îl urmez în căutarea unui mic restaurant al cărui nume

— Poate schimbat – îi scapă şi pe care se încăpăfânează să-l găsească cu orice pref. I se pare că a recunoscut o intersecţie, se rătăceşte, întreabă pe unde s-o apuce.

Ajungem în sfârşit la intrarea unei săli înguste. Victor ezită: parcă aici era şi parcă nu. Pereţii au fost zugrăviţi şi iluminatul este schimbat. Masa la care stătea odinioară este ocupată. Urcăm la etaj. Mâncăm:

vorbeşte, tac: pierdut în gânduri, unchiul Victor nu mă vede şi nu mă aude. Mă duce la hotel.:

— Culcă-te, draga mea. Eu mă mai plimb puţin, în dimineaţa următoare:

— Ai ceva împotrivă să mai stăm o zi? Umblăm la nesfârşit prin oraş. Prezenţa mea îl obligă să revină pe pământ. Singur, ar rămâne poate ore întregi nemişcat, fără curaj. În faţa străzii care-l trădează.

— Să mergem mai departe, ai să vezi; şi totuşi aici este; exista o piaţă…

Or, magazinele au luat locul tarabelor şi unchiul pleacă iarăşi, cu mers nesigur, dezorientat de o recunoaştere fragmentară. Diferenţa este atât de mică:

aci, asfaltul acoperă pavajul de altă dată iar acolo o plantă verde – aceeaşi? – pusă la vedere pe pervaz.

— E mult de când n-ai mai fost la Londra, unchiule Victor?

— În altă viaţă, altă viaţă, micuţa mea.

Ştiam totul despre unchiul Victor şi, bineînţeles că făcuse înconjurul lumii; am crescut în respectul colecţiei de scoici care tronează în salonul de la Morettes, cu teama cărţilor ilustrate despre China – Jean le deschidea la paginile cu torturi –, în admiraţia câtorva kimonouri şi a unor maimuţe urâte pictate în mărime naturală pe mătase care se clătinau pe pereţi la bunica

Justine. Înconjurul lumii? Uşor de zis, uşor de închipuit şi la urma urmei, atât de plauzibil:

— Unchiul tău tocmai îşi terminase studiile. Un original – spus de mama cuvântul părea mai degrabă aprobator – avea nevoie de un medic care să-l însoţească în

călătoriile lui timp de trei ani. Victor a navigat pe toate mările lumii.

Nu vorbea despre asta. Când căutam o informaţie

geografică:

— Unchiule Victor, în Noua Zeelandă?

— Dar habar n-am, puiule.

— Păi n-ai fost acolo?

Deschideam dicţionarul ca să-l necăjim pe tema ignoranţei lui.

La barul de la „Adephi” sau în saloane, conversaţiile se prelungesc. Clienţii în trecere, veniţi de pe toate meridianele ne fac să-l descoperim pe Victor care dezgroapă imagini izgonite în cutele cele mai ascunse ale memoriei sale. Pe buzele unchiului meu, oraşele şi nuri le se ivesc, se lăţesc, se desfăşoară la infinit. Un nume îl face să tresară violent răsturnând aproape paharul:

— Cum? îl cunoaşteţi? Când l-aţi văzut ultima oară? Sunteţi sigur? Acum trei ani, la Lépoldville?

Necunoscutul vorbeşte.

Vocea emoţionată a lui Victor:

— Nu v-a spus nimic despre mine? Nu v-a vorbit de un medic elveţian? Primea regulat corespondenţă? l-am scris de mai multe ori… şi cu sănătatea? Bea, nu-i aşa? Am auzit că nu suportă clima.

Necunoscutul face un gest evaziv. Mătuşa Mary cere detalii despre exploatarea unei plantaţii de ananas.

Victor se ridică. Îl urmez. În ascensor îl întreb:

— Prietenul tău din Congo belgian, de când nu mai ai veşti de la el?

— Lasă, draga mea, nu are importanţă. Şi aşa am vorbit prea mult în seara asta. Este timpul să mă întorc la

Lausanne, dacă nu…

— Dacă nu?

— De aici, să te îmbarci pe un vapor, e atât de simplu.

Mama îmi scrie că unul din verii Thévoz va coborî la

Jorat ca să-l ajute pe Jean să taie şi să pregătească porcul. Anne-Marie nu se bucură de vacanţa de Crăciun care o va despărţi de prietenul ei pentru trei săptămâni. Îmi descrie o rochie, vorbeşte de concerte şi

95

de teatru unde merge cu tatăl său, despre portretul lui

Dave! pictat de Charles Gleyres, dar nu spune nimic despre ce este mai important.

Aici, trăim fără să finem seama de anotimpuri. Cele câteva frunze veştede pe care vântul le goneşte pe străzi sunt măturate pe măsură ce cad. Pe mesele hotelului aceleaşi buchete de trandafiri sunt reînnoite în fiecare dimineaţă. New Yorkezii ne vin înfofoliţi în blănuri. Călătorii din India sau de la Capul Bunei

Speranţe tremură în mantouri prea subţiri.

Prinţul de Galles petrece trei zile la Liverpool. A

descins la „Adelphi”. Ce agitaţie pentru primirea lui!

Până şi Mary, atât de stăpână pe ea de obicei, are o figură încordată.

Şi de data aceasta unchiul David îşi face de cap.

Întâlnise deja pe Alteţa sa Regală de mai multe ori, la

Cannes şi la Paris, mi se pare, în tot cazul păreau să aibă amintiri vesele împreună. Deşi David este mai tânăr, există între ei o mare asemănare fizică pe care amândoi o subliniază ca să se distreze: aceeaşi frunte ce se continuă cu aceeaşi chelie, aceiaşi ochi, şi aproape aceeaşi privire, aceeaşi statură, mai ales. Vocea? David imită de minune pe oricine.

Ora şase seara: Îmbrăcat cu o redingotă de-a unchiului meu, Alteţa Sa Regală se plimbă pe culoarele hotelului şi trage cu ochiul la David care primeşte în locul său, în uniformă de gală. Nimeni nu îi dă de gol şi toată

lumea intră în jocul lor. Anturajul imediat al prinţului, portarul, o parte din personalul nostru bănuiesc totuşi ce vă. Mă amuz. Mary, nemulţumită, îmi pretinde discreţie absolută.

Mary şi cu mine cercetăm presa cu de-amănuntul. Niciun cuvânt neobişnuit. Prinţul de-abia aşteaptă s-o ia de la capăt. Proiectează un voiaj în care David va fi sosia lui.

Ultima zi a vizitei regale. Mary, pe care starea ei o face vulnerabilă, nu-şi poate stăpâni dezaprobarea:

— S-au culcat la ore imposibile. Beau mult prea mult.

Prinţul trebuie să rostească un discurs astăzi după-amiază la primărie. Nu are chef. David se oferă să-l înlocuiască. Servesc drept cobai:

96

— Stai jos, îmi spune unchiul meu. Ascultă, priveşte: vezi cea mai mică diferenţă?

Şovăi.

— Cu discursul, merge. Dar înainte? Şi pe urmă? Şi dacă o s-o pun întrebări?

— O Altefa Regală nu este obligată să răspundă. De altfel, haina îl face pe om.

Şi, într-adevăr, cu uniforma de gală şi cu toate decoraţiile Prinfului, David este superb.

Mulţimea urlă de entuziasm. Este un succes. Ne întoarcem la hotel pentru banchetul final. Flori pretutindeni. Argintăria şi cristalurile aruncă scânteii.

Bucătarii au făcut minuni. Primarul îşi îneacă, vesel, îndoielile în vinul de Bordeaux.

Iau lecţii de dans. În lume – în această lume? nu se ţine doliu atât de mult timp ca la noi. Moartea tatii nu interesează pe nimeni, este un fapt divers şi eu trebuie să dau dovadă de decentă nevorbind despre ea. Îmi amintesc balurile care încheiau culesul viilor. Nu, mai bine să nu mă

gândesc. Mă simt foarte departe de casă.

Decoratorii şi bucătarii pregătesc sărbătorile de

Crăciun. Mary îmi spune că pruncul a început să mişte.

În hotel sunt puf ine femei şi fete-tinere. Sunt invitată la fiecare dans. Matroanele mă urmăresc din ochi cu bunăvoinţă: ştiu că a doua zi mă voi ocupa de ele. Îmi place să dansez şi această aprobare unanimă îmi face plăcere, dar uneori visez / să aud şi altceva decât complimente banale pentru rochia mea, talia mea, zâmbetul meu sau uşurânfa de a dansa. Îmi amintesc de confidentele lui Anne-Marie. O nevoie de a fi iubită pe care nu îndrăznesc să i-o mărturisesc lui Mary.

Dragă mamă.

(Zum am putui să nu-ţi scriu atâta vreme? Suntem de/à la jumătatea lui februarie. Dacă nu îngheaţă, îmi închipui că ai semănat fasolea şi mazărea. Cu siguranţă că

Jean taie via de dimineaţă până seara. Ce ştiri ai de la

Mézières! Bunica Adèle mi-a scris de Crăciun, l-am răspuns pe larg şi de atunci nu mai ştiu nimic, nici de unchiul Victor, nici de Alexandre. Trebuie că sunt fiecare, foarte ocupaţi.

Mătuşa Mary se simte mult mai bine decât la începutul sarcinii. David este la Londra pentru câteva zile. Vremea este călduţă pentru anotimpul ăsta. Broaştele ţesfoase – care simt că se apropie primăvara, sunt nervoase. Ieri, un vapor ne-a mai adus încă vreo treizeci.

Hotelul nu este chiar plin, dar trebuie să organizăm câteva recepţii importante.

Anne-Marie, draga mea.

Este ora două dimineaţa. Nu izbutesc să adorm. Am dansat cum n-am mai dansat niciodată în viaţă. Îl cheamă

Dick”.

A sosit la hotel de numai două zile, dar mi se pare că îl cunosc dintotdeauna. Încă de la sosire a găsit un pretext ca să-mi spună câteva cuvinte. Ieri, ne-am întâlnit pe chei, unde îl plimbam pe Daxi, şi ne-am întors împreună la „Adelphi”.

Locuieşte la Londra. Îmi spune că accentul meu i se pare încântător, că îi place la Liverpool şi că vrea să rămână toată săptămâna.

Ieri seară, mătuşa Mary, obosită, s-a retras devreme şi de aceea am putut să dansăm toată seara împreună, altminteri nu aş fi îndrăznit. Mătuşa mea are principii: nu trebuie să arăt vreo preferinţă pentru niciunul din clienţii noştri. Ce absurditate I Cum să-mi fi ascuns bucuria când doream să rămân cât mai mult cu el?

Îmi plac ochii lui, părul lui, mâinile lui, vocea lui, felul lui de a râde, de a vorbi, de a merge. Nu pot să fi-l descriu. Nu seamănă cu nimeni, dar aş vrea ca voi toţi să-l cunoaşteţi imediat, îmi place totul la el.

Eu sunt oare cea care îţi scrie astfel în mijlocul nopţii? O asemenea fericire nu este dată decât altora. Mă ciupesc ca să mă asigur că sunt trează: nu, nu visez şi sunt tot în faţa acestei scrisori, cu tocul în mână şi cu un soare în loc de inimă. Am impresia că n-o să mai fiu niciodată tristă. Iubesc lumea întreagă.

Dacă i-ai fi auzit vocea când i-am spus că e târziu şi că trebuie totuşi să ne despărţim I

— Oh 1 mi se pare îngrozitor că plecaţi I Când ne vedem? Am râs, mirată de puterea mea. Şi apoi, ce întrebare, de vreme ce amândoi locuim aici f Mi-a reţinut mâna:

— La ce oră, m/ine dimineaţă, spuneţi!

— Ora unsprezece, în salonul roşu?

— Da, da I Vă mulţumesc, somn uşor I

98

Unchiul David tocmai se îndrepta spre noi. Mi-a venit să mă arunc de gâtul lui şi să-l sărut. A vorbit ceva mai tare decât era nevoie, poate pentru a ne face să ne simţim în largul nostru.

— Buna seara, Louise. Apoi, către Dick: nu-i aşa că nepoata mea este încântătoare? Sper că nu vă culcaţi imediat. Nu mai staţi puţin cu mine?

Bănuiesc ce şi-au spus şi ce cred unul despre celălalt şi mă bucur.

Draga mea, este ora trei, mai am de aşteptat opt ore.

Cum să trec peste aceste opt ore! Tot nu mi-e somn. O

să mă întind pe pat; o să revăd totul în gând.

Daxi nu mai aleargă în jurul meu. Obosit, resemnat, cu botul în pământ. Niciodată nu am mers aşa departe.

Suntem afară din oraş, un pământ acoperii cu iarbă pitică şi care nu este, ca la noi, cultivat până la ultimul petec de loc, cu garduri vii şi pomi foarte înalţi ici şi colo. Nevoia de a fi singură o după-amiază întreagă şi de a nu cere voie nimănui. L-am anunţat pe portar:

— Dacă mătuşa mea întreabă de mine, spuneţi-i că m-am dus să fac o plimbare lungă cu câinele.

Probabil că Mary s-a interesat deja de mine, ea care şi ieri s-a arătat îngrijorată: „Ce ai, Louise? Nu te recunosc”.

Nu am nimic, nimic din ce i-aş putea mărturisi mamei sau chiar lui Anne-Marie. Martie, în curând aprilie. O

eternitate de când n-am mai scris acasă; nimic de spus nimănui atât că nu mai suport niciun zgomot, nici lumina, nici întunericul, nici figurile noi care se perindă zi de zi, nici etajul bleu sau roz sau galben, cameristele,

mesele perfecte şi prea bine servite. Ieri a trebuit să dansez şi am crezut că o să mor.

Educaţia, autocontrolul, să nu laşi să se vadă nimic.

M-am săturat să mai fiu atentă, mereu zâmbitoare, disponibilă şi la curent cu toate. Să plec cu Daxi, oriunde;

să mă aşez sub un pom, să bat la uşa fermei din apropiere, să dorm într-o magazie. Nu sunt o femeie de lume, nu sunt o orăşeancă, nu mai am ce căuta la Morettes. Aş vrea să mor.

„Nu, mătuşă Mary, mă simt perfect. Puţină migrenă.

Doctorul? N-are rost. Până mâine îmi trece”.

99

Să fug.

Să uit.

Să nu mă mai gândesc.

Să uit ceea ce retrăiesc în fiecare oră a fiecărei zile.

Vocea lui:

„Mi se pare îngrozitor că plecaţi, când ne revedem?”

„La ce oră? Mâine dimineaţă, spuneţi!”

„Da, da! Vă mulţumesc. Somn uşor”.

Şi nu mai pot dormi.

La ora unsprezece, salonul roşu, roşu şi auriu şi roşu. Îl aştept, mi-am pus rochia albă cu dungi fine, cenuşii, părul n-a fost niciodată mai moale şi mai blond; când am coborât scara m-am revăzut în patru oglinzi: zâmbetele şi privirile cu înţelesuri ale celor din hol îmi spun că am devenit frumoasă pentru el.

Ora unsprezece; am verificat la ceasul mare de la intrare. Sunt aproape mirată că nu a sosit 4 ncă. Ba nu, este mai bine aşa, în felul ăsta am puţin timp să mă gândesc la el. Am să mă aşez la fereastră, o să mă vadă din profil, va veni, va spune nu, nu va spune nimic; nu trebuie să-mi imaginez nimic; să-l aştept doar, cu încredere.

— Singură, Miss Louise? Tresar, este un client al hotelului cu care stau deseori de vorbă. Scurtez, găsesc un pretext oarecare; mă îndepărtez ca să-l fac să plece; de nu m-ar chema mătuşa mea, de nu ne-am pierde, mă întorc, aştept.

Poate a înţeles greşit ora? Poate m-am înşelat eu?

Poate ora zece în loc de unsprezece. Mi-e rău de atâta aşteptare. Mă tem să nu izbucnesc în lacrimi în momentul când va apărea. Îi revăd fiecare gest; îi aud vorbele.

Nu poate să nu vină pentru că este ei şi pentru că sunt eu.

Mi-e frică; trebuie să fi avut un accident. Să-l întreb pe David. Ajung cu întârziere la dejun. Mary este la masa ei, singură. Unchiul meu a plecat azi-dimineaţă la Londra.

— Du-te să te întinzi, spune mătuşa. Am să trimit să aflu cum te simţi. Nu te-am văzut niciodată în halul ăsta.

Alerg la recepţie. Dick este cu siguranţă reţinut undeva. O să caute să dea de mine. Pot să-i las un mesaj. Puţin îmi pasă dacă nu se face aşa ceva.

100

— Ce nume aţi spus, Miss Moraz? A plecat azi dimineaţă, foarte devreme.

— Nu v-a lăsat nimic pentru mine?

Figura lui blinda, surprinsă:

— Nu, Miss Moraz, absolut nimic. V-aş fi dat.

O scrisoare se poate pierde; mă agăţ de această speranţă.

— La ce oră aţi coborât? Cine era de gardă înaintea dumneavoastră?

Băieţii de curse mă privesc. Recepţionerul îşi întoarce privirea. Ce citesc ei pe faţa mea? Poate că mama lui Dick a murit în noaptea asta, tocmai îmi scrie, mi-a

scris. Să aştept. Să stau în camera mea ca să se ştie unde pot fi găsită.

N-am mai aflat niciodată nimic despre el.

Atâta suferinţă, care nu foloseşte nimănui, e prea mult. Să sufăr pentru câteva ore petrecute cu un necunoscut pe care aş fi putut să nu-l întâlnesc niciodată…

Nu era un necunoscut, inima şi corpul meu n-au putut să mă înşele în aşa hal; această încredere acordată de la prima privire, această înţelegere, această senzaţie de linişte, acest sentiment de a mă naşte în faţa lui. Dacă mi-ar fi cerut în seara aceea să-l urmez pentru restul vieţii aş fi spus da.

Cum de n-am ghicit că pentru el a fost un joc?

Cu câte femei a mai dansat de atunci?

Nu mai pot avea încredere în nimeni.

Mi-am jucat întreaga viaţă şi am pierdut-o într-o singură zi.

Daxi latră. O turmă de oi. Turnurile primăriei nu se mai zăresc. Trebuie să ne întoarcem. Să nu o sperii sau s-o contrariez pe Mary care mai are o lună până să nască. Şi ea suferă uneori. Oare unchiql David are cu adevărat atâtea afaceri importante la Londra? Dar Mary va avea un copil. Dacă aş aştepta un copil de la Dick aş suporta mai bine trădarea şi absenţa lui?

— Vă cheamă mătuşa dumneavoastră.

Intru în micul ei birou. Mary poartă o rochie amplă de interior din catifea vişinie, care imprimă o căldură figurii sale mai rotunde şi mai blânde ca altă dată.

— Stai jos, Louise; aş vrea să stăm de vorbă.

Mă supun, dar rămân în gardă, gata să mă eschivez dacă ar mai încerca din nou să pătrundă secretul suferinţei mele. Îmi spune că doctorul a consultat-o. Totul e în ordine. A angajat o moaşă şi o dădacă. Copilul se va naşte

cam peste trei săptămâni.

— Aş fi fericită dacă ai mai rămâne, aşa cum am vorbit, o lună sau şase săptămâni după naştere până când mă voi pune din nou pe picioare, şi aş vrea să ştiu că pot conta pe tine.

Este un reproş?

— Mătuşa Mary, ştii doar…

— Îi voi scrie mamei tale. Iar la vară, ce zici? Cred că ar fi mai bine să ne despărţim.

Ar trebui să spun ceva, să-i mulţumesc măcar. Îmi va fi mai uşor să trăiesc la Morettes decât aici?

— Louison…

Mary îşi alege vorbele cu grijă. A reluat, fără să ştie, numele cu care mă alinta mama şi nu-i mai resping ajutorul.

— …tocmai am vorbit despre tine cu unchiul tău. Îi făgăduise ceva tatălui tău în ziua când te-am luat cu noi. Eu n-am ştiut nimic şi cred că tu nu ştii nici acum nimic.

— Făgăduit?

— Că nu te vei căsători cu un străin. David a acceptat imediat. Numai Louis se putea gândi la măritişul tău.

Erai aproape un copil. Dar iată că ai devenit p adevărată domnişoară şi tatăl tău nu-şi mai poate dezlega fratele de legământ.

— Dar nu vreau să mă mărit!

Mătuşa mea continuă cu aceeaşi blândeţe şi fără să ţină seama de afirmaţia mea.

— S-ar putea să găseşti aici prilejul, iată de ce, tuturor celor pe care-i vei cunoaşte până la plecare spune-le că ai un logodnic ia Cully.

— Nu sunt logodită!

— Fă-te că eşti. Ca să eviţi experienţele dureroase…

Unchiul tău nu poate trăda memoria fratelui său.

Am înţeles; mă revolt; cine i-a dat dreptul lui

David să vorbească cu Dick fără să mă întrebe? L-a anunţat fără menajamente că sunt logodită şi că logodnicul mă aşteaptă la Cully? Şi el, ce va fi gândit despre mine?

102

I

Mă ridic:

— Vreau să-l văd imediat pe unchiul David.

Vocea mătuşii:

— Păreai atât de tânără… Unchiul tău nu şi-a închipuit…

O ultimă speranţă îmi dă puterea să ies calmă pe uşă.

Să-i scriu lui Dick. Să-i explic totul. Adresa? Voi căuta în fişele hotelului; voi cere ajutor portarului.

Sunt în camera mea, am în faţă cerneală şi hârtie.

Dragă Domnule? sau dragă Dick? sau dragă prietene? 9

Sufăr… aş vrea să vă revăd?

Dar oare nu ştie? Dacă ar fi simţit pentru mine tot ce am simţit eu pentru el ar fi crezut măcar o clipă ce i-a spus unchiul meu? Cine este omul acesta care a pus stăpânire pe gândurile mele în câteva ore şi către care, de o lună încheiată, îmi îndrept întrebările?

În timpul ultimelor săptămâni de sarcină Mary nu prea iese din apartamentul său. Mă opreşte uneori după plimbarea lui Daxi. Îmi povesteşte despre ea; înţeleg că în felul acesta vrea să-mi vorbească despre mine şi să mă ajute să-mi recapăt încrederea.

— Ştii că la vârsta ta nu eram prea veselă? Tinereţea este un moment greu de trecut şi n-ar fi rău ca oamenii să-şi amintească mai des de asta. Chiar dacă trupul încetează să mai crească, inima şi mintea nu şi-au atins împlinirea. Prima dezamăgire este interpretată ca un eşec definitiv.

Refuz să mă las consolată.

— Niciodată n-am să mai iubesc pe nimeni!

Mătuşa mea ştie că activitatea îmi va grăbi convalescenţa mai sigur decât orice vorbă înţeleaptă.

— Du-te să dai o raită prin atelier înainte de cină. O să-mi povesteşti ce e pe acolo.

Mi-am reluat pensulele. Sfaturile pe care mi le dădea profesorul acum câteva luni îmi mai călăuzesc degetele fără să-mi dau seama. Îmi spune că mă pot lipsi de ajutorul lui şi că am făcut progrese enorme.

— Mi s-a întâmplat să nu mai aştept nimic de la viaţă, în afară de bătrâneţe şi de moarte, spune Mary. Şi întotdeauna, după o perioadă de ne-speranţă am avut o mare bucurie. Şi noi avem anotimpurile noastre, mai mult

103

sau mai puţin grăbite. În miezul iernii, pomul ştie că se pregăteşte să înflorească.

Mătuşa mai spune:

— Suntem lipsiţi de memorie. La suferinţă uităm clipele de bucurie şi la bucurie nu ne amintim de necazuri.

Şi seara:

— Să nu crezi că la vârsta mea nu-mi mai pun întrebări. Mile. pun, mereu, mereu aceleaşi întrebări.

Doar viaţa le va dezlega dacă îi dau răgaz.

Mary îmi cere să-i dau socoteală rapid de programul meu zilnic, şi apoi să stabilesc un plan pentru ziua următoare.

— Există o vreme pentru fapte şi o vreme pentru visare. În momentul acesta ai face mai bine să acţionezi decât să visezi. Şi iată-mă ocupată ceas de ceas, ca în primele zile pe care le-am petrecut ia „Adelphi”.

Mărturisesc:

— Ştii, la început nu eram defel liniştită. Mă

întrebam ce aşteptaţi de la mine. Regretafi că m-aţi luat cu voi?

— Numai dacă tu regreţi că ai venit.

— Cum să regret? M-aţi făcut să descopăr că lumea este mult mai mare decât îmi închipuiam şi m-aţi învăţat să mă simt în largul meu în această lume.

— Ai fost o elevă bună.

— La Morettes mi-aduc aminte, când eram mică, mi se părea că nimic nu s-ar putea schimba vreodată.

— Unchiul tău, tu şi cu mine, toţi ne-am schimbat în acest an. Am adus un copil; mă despart de o prietenă.

Scrisorile mamei sunt vesele, nerăbdătoare la vestea că mă întorc.

„Toţi mă întreabă de tine. Am atâtea să-ţi povestesc.

Prin scrisoare e prea lung. Ştii că nu sunt obişnuită să scriu”.

Anne-Marie va veni să stea cu noi câteva săptămâni vara asta.

Dragă mamă.

Mătuşa Mary a născut un băiat, azi dimineaţă la ora 104

cinci şi un sfert. Cântăreşte trei kilograme trei sute şi are exact cincizeci de centimetri. Nu ştiu cu cine seamănă. Ce mic este un nou-născut l Mătuşa Mary a suferit mai bine de douăzeci şi patru de ore şi noi am fost îngrijoraţi. Dar acum este bine. Unchiul David este mândru ca un împărat.

Două cufere numai pentru mine. Din fericire la Morettes exista dulapuri mari. Ultimele săptămâni au trecut foarte repede fără mari evenimente, pline de progresele micuţului şi importantului David-Edouard-Louis şi de marea petrecere a botezului. Nu mai sunt supărată pe unchiul meu şi am chiar curajul să zâmbesc la cuvintele

de rămas bun ale prietenilor lui:

— Drum bun, Miss Louise. Vă aşteaptă logodnicul. În cantonul Vaud există un băiat tare norocos.

Când o s-o revăd pe Mary? Ne promitem să ne scriem.

Cécilia, o prietenă de-a sa, mă ia sub aripa ei ocrotitoare până la Paris. „O originală” mă previne mătuşa.

Aflând că nu cunosc decât casele de modă din capitală şi câteva magazine, a obţinut permisiunea să mă călăuzească două zile prin muzee şi expoziţii. Mi se învârtea capul. „Felix Vallotton este totuşi din Vaud, ca şi dumneata”, spune Cécilia. Greu de crezut: Ce diferenţă faţă de tablourile lui François Bocion care înfăţişează lacul nostru şi care atârnă pe pereţi în casa unchiului Victor!

Seara am mers să ascultăm „După-amiaza unui faun” de un compozitor francez. Era prima dată că mergeam la un concert. Mă aşteptam la o muzică de la noi. Şi uite că este cu totul altceva, un soi de vis. Publicul este atât de entuziasmat, încât orchestra repetă bucata în întregime. A doua oară îmi place şi mai mult. Sunt foarte surprinsă când aflu că tânărul dirijor, Gustave

Doret, este şi el din Vaud. Cum se face că rudele mele nu-şi cunosc concetăţenii care trăiesc la Paris?

Găsesc casa plină de zarva lăstăritului. Blândeţea lungilor seri senine care se pelungesc în grădină; duminici în familie înveselite de glumele lui Alexandre.

Din nou găinile noastre au clocit nişte ouă aduse de

Victor şi răţuşte galbene, portocalii şi cenuşii se împleticesc la adăpostul ţarcului lor de nuiele. Mama mă ia la Lausanne să facem cumpărături. Îmi cere sfatul c. a să cumpere o rochie şi o pălărie:

— Ştii mai bine ca mine ce se poartă. Nu vreau să-mi fac fata de ruşine.

— De ruşine I

— Te-ai făcut atât de elegantă!

Fără voia mea: cu neputinţă să mă mai strecor în rochiile vechi. O conving pe mama să-mi facă una nouă, simplă şi practică care să nu mătură podeaua. Dar duminica şi de fiecare dată când mă trimite cu ouă sau cu flori la câte o vecină, mama mă pune să mă îmbrac cu ce am mai bun. Cedez: Îi face atâta plăcere să se împăuneze cu mine.

Mi-am găsit cutia cu acuarele dăruite de Anne-Marie cu atâţia ani în urmă. Tuburile, bine închise, nu s-au uscat. N-a trebuit decât să cumpăr hârtie şi câteva pensule. Jean, mătuşa Hélène şi mama îmi admiră orice mâzgăleală. Nu sunt mulţumită. Aici, lumina este altfel decât la Liverpool, mai stridentă. În câteva minute, un cer întunecat de furtună lasă locul unui soare necruţător al cărui reflex pe lac ne orbeşte. Peisajele mele sunt lipsite de nuanţe. Renunţ şi mă apuc să pictez flori.

Mama nu mi-a mai pomenit de viitorul meu şi nici de plecarea la Berna ca să învăţ germana. Repetă întruna fericită:

— O să petrecem o vară minunată!

Primim adesea vizite. O mică servitoare, din Elveţia alemanică, spală vasele şi curăţă legumele.

În după-amiaza aceasta îl aşteptăm pe Domnul Croisier, deputat în Marele Consiliu. Locuieşte la Riex, satul vecin care se întinde pe coastă deasupra noastră.

— L-ai mai văzut, era la înmormântarea tatălui tău, spune mama.

Poate. Era atâta lume şi în ziua aceea nu-mi ardea să fac noi cunoştinţe.

— În tot cazul, el îşi aminteşte foarte bine de tine.

Ai să vezi, este un om încântător, distins şi foarte

simplu. Ultimul adjectiv înseamnă că oricât o fi el de deputat, acest domn Croisier nu-i face pe ceilalţi să-i simtă superioritatea. Mama ar vrea să pun o rochie de gală ca să-l primesc. De data aceasta refuz categoric.

De vreme ce sunt la mine ar fi ridicol. De altfel e frumos afară. Vom sta sub umbrarul din grădină.

106

Aşez pe gheridon tava încărcată cu ceşti. Mjehel

Croisier se ridică, îi întind mâna. O uşoară corpolenţa dă un aer cuminte figurii sale palide, tăiată de lungi mustăţi blonde şi mătăsoase. Ochi albaştri mari şi limpezi, o privire mereu mirată. Măsurat în gesturi şi în voce. Anglia? Liverpool? Răspund în câteva cuvinte politicoase. Am povestit atâta şi pe toate tonurile, astăzi nu am chef să mai repet. Mama întreţine conversaţia. Vorbeşte despre Mézières. Michel Croisier cunoaşte bine regiunea Jorat. În fiecare vară petrece câteva zile la proprietatea lui de la Praz-Lovaz, înspre

Forel, la douăzeci de minute de aceea a familiei

Thévoz. Când vom merge la bunica, va veni să ne ia cu cabrioleta şi ne vom plimba pe valea râului Broye.

Mama pare încântată de felul cum şi-a petrecut după-amiaza.

— A găsit că eşti încântătoare. Va trebui să urcăm la

Riex să-i facem o vizită mamei sale. Sora lui cea mare s-a căsătorit cu pastorul din Vevey; au două fete. A

două soră, cea mai drăguţă, este soţia unui inginer cu care are doi gemeni.»

Ascult cu gândul aiurea. Povestea familiilor din regiune nu mă interesează ca pe mama. Îmi lipsesc Daxi şi plimbările noastre. Îmi pun cei mai vechi pantofi pe care-i am şi mă duc să le ajut pe femeile care curăţă o ultimă dată via de lângă casă.

Anne-Marie s-a mai rotunjit puţin, dar n-a crescut niciun centimetru. Sânii mari şi pietroşi o fac să pară mai mare de douăzeci de ani. Când am întrebat-o ce mai face profesorul de istorie, s-a înroşit* toată. M-am făcut că nu-i observ stânjeneala. Nu ştiu dacă mama mai are încă proiecte de căsătorie între prietena mea şi

Jean.

Jean se ţine cu îndârjire departe de noi, considerând că suntem cu toţii, inclusiv Alexandre, prea neserioşi pentru vârsta noastră. N-a vrut să meargă cu noi duminică pe lac pretextând că este singura lui zi de odihnă.

Alexandre îşi adusese un prieten, Jacques Follonier, coleg cu el la medicină. Am închiriat o barcă. Băieţii s-au distrat vâslind foarte repede şi prefăcându-se că ne salvează de la înec atunci când treceam în preajma valurilor înalte stârnite de vapoarele cu zbaturi care

107

scuipau fum. Apoi, Anne-Marie şi cu mine am vrut să arătăm ce bine vâslim şi o mişcare greşită a prietenei mele a fost pe ce să ne răstoarne. Duminica viitoare o vom lua de la capăt.

Două bărci: a fost ideea lui Alexandre. Bănuiesc că va încerca să o sărute pe Anne-Marie; care, de altfel, nu pare să se împotrivească. Jacques se opreşte din vâslit ca să-mi vorbească despre surorile lui, despre studiile pe care le face, despre muntele căruia îi duce uneori dorul căci familia sa locuieşte într-un sătuc căfărat pe coastă în Valais. Sub o claie de păr negru, faţa lui are trăsături regulate, ceva deschis, solid, cinstit aşa cum îi sunt şi mersul şi gesturile. Cer fără nori. La suprafaţa apei o ceaţă aurie extrem de subţire ascunde zgomotul. Iluzie de largul mării. După-amiaza trece prea repede. Îi vorbesc şi eu de mama, de

Jean, de David şi Mary şi sunt foarte mirată că am atâtea de povestit.

Sâmbătă va fi bal în sala comunală a orăşelului vecin. Alexandre ne invită şi mama, din cauza prietenei mele, îmi dă voie să merg şi eu cu condiţia să nu mă întorc târziu.

Domnul Croisier a trecut astăzi după-amiază, ca între vecini, fără să stea. Îmi aducea o culegere de versuri.

N-am îndrăznit să-i spun că nu mă pricep la poezii. Mi-a citit câteva pagini. Ce altceva puteam să fac decât să-i mulţumesc? Mama îi ridică în slavă delicateţea.

Eu, în schimb, mă cam plictisesc cu el.

— Ce noroc o să aibă soţia lui! suspină mama.

— Nu este căsătorit?

— Nu; abia a împlinit treizeci de ani.

Mă gândesc la profesorul lui Anne-Marie care are cu zece ani mai mult. Ce găseşte de vorbit cu el? Dacă mă mărit vreodată am s-o fac cu un băiat de vârsta mea sau aproape, cu care să pot râde şi vorbi despre ce mă interesează, cum fac cu Alexandre sau cu Jacques. Dar nu e încă momentul să mă gândesc la asta.

Vărul meu dansează dumnezeieşte. Şi el este la fel de surprins de progresele mele. Facem o demonstraţie de paşi pe care numai noi o cunoaştem şi toată sala ne aplaudă. Cu Jacques, este altfel; în ultimele zile.

108

vorbisem o grămadă cu el în gând, dar când mă conduce acasă mă simt prea bine lângă el ca să mai vorbesc. Ne întoarcem printre vii. Este lună plină şi dâra ei pe lac ţese un drum între Savoia şi plopii din Cully. TI

Întreb:

— Nu-i aşa că este la fel de frumos ca şi munţii dumneavoastră?

— Munţii ar fi la fel de frumoşi ca lacul dacă aş putea

să vă duc acolo.

În faţa porţii, la despărţire mă sărută foarte repede pe obraz:

— Mulţumesc, Louise. N-am fost niciodată atât de fericit.

Anne-Marie mă invită la verii ei de la Neuchitel. Mama preferă să rămân aici şi s-o însoţesc la Mézières.

Mătuşa Hélène mă anunţă că a venit Domnul Croisier.

Sunt iritată: dacă mă întrerup, mi se strică acuarela.

Nu poate să-l primească mama?

— Madeleine nu e acasă şi Domnul Croisier vrea să-ţi vorbească, Louise, spune sever mătuşa. Îmi pierd răbdarea:

— Ei bine, să vină încoace! Nu pot să las totul baltă pentru că dumnealui are chef să mă viziteze în toiul amiezii.

— Nu eşti deloc politicoasă, mă mustră mătuşa.

Michel Croisier pare încântat să mă privească cum amestec culorile. Prezenţa lui mă încurcă. Nu mai sunt atentă la ce fac. Dacă termin de faţă cu el, peisajul meu n-o să facă două parale. Căci am început din nou să pictez peisaje. Ceea ce văd de la fereastra mea, un colţ de grădină, satul vecin, viile care se prăvălesc în cascadă, astăzi – umbrarul. Acopăr bârfia albă pe care n-am apucat s-o pictez cu un uşor fond ocru pentru a-mi uşura racordurile şi las pensulele din mână.

— Regret; îmi dau seama că vă deranjez; dacă nu veneam…

Mă ridic; în trecere iau tava de ceai şi îl poftesc pe terasă. De s-ar întoarce mama ca să nu trebuiască să-i ţin tovărăşie ore întregi.

— Vreau să vă pun o întrebare.

Tonul, mai mult chiar decât cuvintele, mă face să
109
ridic privirea: deputatul are în mână o frunză mare de platan, culeasă pe drum, a cărei tijă şi-o înfăşoară fără să-şi dea seama în jurul degetului.

— Vă dau timp să reflectaţi. Nu trebuie să-mi răspundeţi astăzi… Orice ar fi, sentimentele mele nu se pot schimba.

Emoţia lui îmi este fizic insuportabilă. Tremur la fel de tare ca şi el. Ce să fac ca să-l întrerup? De-ar veni mama!

— Credeţi, credeţi kouise, că aţi putea fi fericită să vă petrecefi viaţa alături de mine? Voi avea, oare, într-o zi, imensa fericire să deveniţi soţia mea?

Vorbeşte aşa de încet. Abia înţeleg ultima frază. Ar trebui să am curajul să ţip „nu”, dar este extrem de palid. Aşteaptă, ridică în sfârşit capul, are să se întoarcă spre mine. Am un moment de panică gândindu-mă că-mi va vedea expresia feţei. Aş vrea s-o iau la fugă şi totuşi nu pot să-l las aşa – mă bâlbâi:

— Sunt mişcată… ar fi o cinste, dar nu vreau să mă mărit… nu acum… nu curând. Pentru mine veţi rămâne întotdeauna un prieten… un prieten de-al mamei.

— Lertaţi-mă…

Brusc, pare foarte bătrân. Nici nu remarcasem că are pungile astea sub ochi. Îşi uită bastonul şi pălăria; îl ajung din urmă, i le dau, vreau să-l însoţesc până la poartă.

— Nu, mulţumesc; sunteţi foarte amabilă. Găsesc eu drumul.

Mă aşez şi privesc în gol până când vocea mătuşii
Hélène mă face să tresar:

— Domnul Croisier o şterge ca un hoţ – mi s-a părut că nu-i e bine. De ce nu i-ai spus să mai stea?

Simt o milă imensă amestecată cu spaimă. Oare suferă şi el cum am suferit eu în salonul roşu de la

„Adelphi?”

— L-am întâlnit pe Domnul Croisier, spune mama la cină. L-am salutat ca de obicei; mă aşteptam să stăm puţin de vorbă dar părea preocupat şi grăbit.

— A trecut azi pe aici, zice mătuşa Hélène.

Privirea mamei, cercetătoare. Vine după mine în camera mea, îmi cere să-i repet cuvânt cu cuvânt vorbele musafirului şi ale mele:

Bine, dar de vreme ce te lasă să te gândeşti!

110

— Dar de vreme ce nu mă voi putea niciodată căsători cu el i

— Vei putea, vei putea; aşteaptă cel puf în să-l cunoşti! Apoi, pe un ton confidenţial: niciodată n-ai să găseşti o partidă mai bună. Una dintre cel mai solide averi din Lavaux. Şi am locui la doi paşi una de alta.

Îmi amintesc întrebarea mătuşii Mary: „Există căsătorii rezonabile fără dragoste?” şi strig:

— Dar mamă, dacă nu-l iubesc; bogat sau sărac, ce contează?

— Nu ştii ce vorbeşti.

— Atunci, dacă ai fi ştiut că într-o zi tata va fi ruinat, nu l-ai mai fi luat?

— Ba da. Pentru că la vârsta ta n-aveam mai multă minte decât tine. O experienţă de acest fel este de-ajuns pentru tot neamul.

Tac şi mama este cuprinsă de bănuială.

— Poate crezi că eşti îndrăgostită de altul? Jacques ăla, prietenul lui Alexandre?

Intuiţia îmi spune că trebuie să neg. Asta nu înseamnă că mint. Pot oare să vorbesc de pe acum de

dragoste?

Mama, care s-a liniştit, insistă:

— Să aşteptăm. Domnul Croisier se va întoarce... Va crede că a vorbit prea devreme. Va crede... să creadă ce vrea, dar la vârsta lui un bărbat îndrăgostit nu se lasă descurajat de un prim refuz.

Un drum la Mézières. Bunica Adèle la fel de vioaie şi activă. Este timpul secerişului, bărbaţii cară recolta cu căruţele până noaptea târziu. O ajutăm pe mătuşa

Pierrette la bucătărie. Copiii nu-mi dau pace: „Povesteşte, verişoară Louise – spune de broaştele ţestoase”.

Ca să-i fac să râdă, vorbesc cu accent englezesc.

Michel Croisier nu vine să ne viziteze – cum promisese. Face o cură la Baden. Sunt extrem de uşurată, mama se îngrijorează.

Anne-Marie s-a întors din vacanţă. Alexandre ne invită la un bal studenţesc, primul din acest sezon. Nu mi-a pomenit nimic de Jacques, dar la gândul că aş putea să-l întâlnesc la bal inima îmi bate nebuneşte. N-am primit nici măcar, o carte poştală, deci nu s-a gândit la mine nici măcar o singură zi. Nu vreau să mai sufăr, încă o

111

dată. Nu-I iubesc, dar din când în când am nevoie să văd tineri de vârsta mea.

Alexandre trebuie să-şi pună tot farmecul la bătaie pentru ca mama să-mi permită să merg, am să dorm la mătuşa Esther astfel că vărul meu va avea grijă de mine până mă voi sui în pat.

Mama i-a făcut o vizită Doamnei Croisier.

— Este încântătoare, atât de fină încât m-am intimidat. Doreşte să te cunoască. Domnul Croisier îţi transmite respectuoase salutări. N-a spus nimic altceva.

Ah! mă tem că nu te-ai purtat frumos cu el.

M-am distrat la nebunie. Am dansat cu Alexandre, am dansat cu o grămadă de băieţi veseli şi interesanţi.

Anne-Marie a avut şi ea succes. O casă mare; trei saloane. Un bufet delicios, am să-i scriu mătuşii Mary că cei din Lausanne ştiu să primească.

M-am întors pe jos azi dimineaţa până la Cully.

Cu Jacques.

Adia briza, pescarii îşi întindeau năvoadele. Am mers pe malul lacului, cu soarele în faţă, un soare proaspăt care ne bătea în ochi să ne orbească. Jacques mi-a zis:

— Ce scurt e un drum de zece kilometri. Aş vrea să locuieşti de partea cealaltă a pământului şi să avem ani de zile de mers.

În faţa porţii l-am invitat să intre, dar preferă să vină duminica viitoare cu Alexandre.

Mama este mirată că m-am întors atât de devreme. Îi povestesc ce am făcut – seara, noaptea, în faptul zilei:

— Deci te-ai întors singură cu el?

— Doar era lumină, mamă. N-am făcut nimic rău.

— Unde ţi-e capul? Te compromiţi!

Cuvântul mă face să râd.

— Nu-i nimic de râs, spune mama pentru că, în sfârşit, băiatul ăsta…

— Jacques. Jacques Follonier.

— Acest tânăr Follonier are intenţia să se căsătorească cu tine?

— Ascultă mamă, are nouăsprezece ani! Doar nu se gândeşte deocamdată la căsătorie!

— Te iubeşte? Ţi-a spus-o?

— Nu. În fine… da. Adică… Pare bucuros că este cu mine.

— Bucuros, bucuros, ce-mi pasă că e bucuros când

strică viitorul fiicei mele.

Cuvântul „viitor” mă face bănuitoare. Mama îşi continuă ancheta:

— Dar tu, tu îl iubeşti?

— Nu… nu ştiu. Mă simt bine cu ei.

— Nu poţi să fii un pic serioasă?

Mama pare cu adevărat supărată, o sărut; nu vreau s-o necăjesc. Îi spun că cel puţin pe ea sunt sigură că o iubesc.

Mă împinge:

— Dacă m-ai iubi, nu m-ai supăra atâta. De ce nu e fericită să mă mai fină lângă ea o vreme? Îmi întoarce spatele de parcă aş fi insultat-o:

— Foarte bine. Aşteaptă-l pe Jacques al tău sau pe vreunul ca el; trei ani, patru ani, mai mult; medicina nu se face într-o zi. Ai să vezi dacă va mai avea chef să te ia atunci. Şi să nu vii la mine să te plângi.

Pentru prima oară mă simt tare departe de mama. Mă mângâi cu gândul că Alexandre mi-l va aduce pe Jacques duminica viitoare.

Duminică. La dejun nu vin decât unchiul Constant şi mătuşa Esther. Au de vorbit cu mama, fără mine… despre mine? După un an în care toată lumea m-a considerat o persoană în toată firea, mă enervează să fiu luată drept un copil. Dacă unchiul Victor ar fi aici, ar avea încredere în mine şi mi-ar pleda cauza. Din păcare, participă la un congres la Budapesta şi va profita de ocazie pentru a coborî pe Dunăre până la Marea Neagră.

Nimic de la Jacques. Am vrut să vorbesc despre el cu

Anne-Marie când a fost pe la noi zilele trecute. În ultimul moment m-am răzgândit presimţind că n-ar putea să mă înţeleagă. Vizitele la profesorul de istorie s-au rărit, lese cu mai mulţi studenţi. Spune uneori lucruri ciudate:

— Ai să vezi şi tu cum e viaţa.

Mă prefac că nu bănuiesc nimic. Să-i scriu vărului meu ca să aflu ce este cu Jacques? Dar dacă ar dori să mă vadă, Jacques n-ar avea decât să vină la Morettes. Cu siguranţă că dau mai multă importanţă decât el momentelor pe care le-am petrecut împreună. Cunoaşte, cu

113

siguranţa, atâtea fete mai interesante decât mine! De vreme ce nu-l iubesc, este inutil să sufăr din cauza lui.

Mă simt obosită de cum mă trezesc, cu dureri de cap şi ameţeli. Mama îmi dă pilule contra anemiei. Nu îndrăznesc să-i spun că aş vrea să mă întorc la Mary.

Devin nervoasă, iritabilă. Croitorie sau acuarelă, tot ce fac mi se pare complet inutil. Cine să aibă nevoie de mine? /

M-am dus s-o conduc pe Anne-Marie la gară. Domnul

Croisier a coborât din trenul în care urcase prietena mea. Am vrut să dispar înainte să mă vadă. M-a ajuns din urmă:

— Nu vă temeţi de mine. Aş vrea să vă fiu prieten.

Nu ştiu ce să răspund. Mai înalt decât îmi aduceam eu aminte, pare vesel, întinerit după cură. Se întoarce dintr-o vizită la sora sa Judith, soţia inginerului:

— Dacă i-aţi vedea pe nepoţii mei: nişte draci de copii. N-ai niciun minut de linişte cu el. Dar ce idee, să ai gemeni!

Fraza asta mă face să râd şi mai pălăvrăgim puţin.

trecut deja un an de la moartea tatii. Am mers să punem flori pe mormântul lui. Într-o parte pământul se lăsase, mama spune că trebuie să mai aşteptăm să punem îngrăditura şi piatra funerară. Culesul se anunţă mai puţin bogat decât anul trecut; cu toată îndrăzneala lui

Jean de a stropi via, mana persistă şi câteva parcele sunt atinse de filoxeră. Trebuie să le smulgem în mare grabă şi să injectăm sulfura de carbon în solul din jur.

La Paris, Academia de Ştiinţe oferă un premiu de trei sute de mii de franci celui care va găsi, pentru combaterea acestui flagel, un tratament mai eficace şi mai puţin nociv; de ani de zile vecinii noştri caută fără să fi găsit nimic. Mai sunt şi alţii descurajaţi, nu numai Jean; unchiul Abram a scris că la Mézières toată recolta de cartofi a fost mâncată de şobolanii de câmp. Cu inima grea, fratele meu verifică dacă butoaiele sunt etanşe. Argatul le spală. Îmi duc rochiile de iarnă la Domnişoara Amélie. Mi le va strâmta, căci am slăbit.

Cos pe terasă. Este aproape frig dar nu-mi vine să intru în casă: vecina care stă în bucătărie cu mama nu

se mai îndura să plece şi conversară lor mă oboseşte.

Aud un pas pe pietriş;

— Vă deranjez?

— Nu, dimpotrivă.

Nu am minţit. Mă simt îngrozitor de singură. Michel Croisier remarcă:

— Păreţi tristă:

Neg fără convingere. Se uită în jurul lui, calm, măsurat, ca la prima vizită:

— Ce frumos este în grădina dumneavoastră!

Michel Croisier vorbeşte; despre vara care s-a scurs, despre singurătatea lui, despre ceea ce-ar dori să găsească la o tovarăşă de viaţă. Vocea lui mă învăluie cu o forţă liniştită şi îl lasă să vorbească, ca sub efectul unui narcotic. Ce aştept eu, în ceea ce mă priveşte, de la viaţă. Totul… Nimic… nu ştiu; ştiu din ce în ce mai puţin.

— Ah, ştiu eu şi pentru dumneavoastră, Louise.

Figura lui este înfrumuseţată de fervoarea cu care vorbeşte. E oare posibil să faci fericit un om pentru care nu simţi nimic? De ce această slăbiciune? De ce să nu-l resping? Am chiar atâta nevoie să mă simt iubită?

— Vă va trebui timp ca să vă obişnuiţi cu mine.

Louise. Pot să vin şi mâine?

Mama stă pe marginea patului meu. Mă mângâie pe umeri, căci m-am întors cu spatele ca să nu vadă că am plâns.

— Sunt fericită. Vezi, nu s-a dat bătut. Acesta este semnul unei mari iubiri.

— Nu pot să mă mărit cu el! Vreau să mă duc la Berna.

Vreau să mă întorc la mătuşa Mary.

— Haide, haide. Fetele tinere sunt de multe ori nervoase. E normal. Nu-ţi face griji, draga mea.

lese, se întoarce cu apă de flori de portocal.

— Bea şi vei dormi bine. Totul se va aranja până la urmă.

Normal? Oh f nu, cu siguranţă nu este normal să fii în aşa hal de tristă.

De ce Jacques nu mi-a dat nici cel mai mic semn de viaţă? Aş avea curajul să lupt. Să-i fac pe plac mamei? Nu este adevărat că eşti fericit dacă te sacri

115

fici ca să faci plăcere celorlalţi. Poate că Anne-Marie are dreptate: habar n-am ce e viaţa.

Culesul viilor aduce o schimbare. Am în sfârşit dreptul de a fi ocupată de dimineaţa până seara la aer curat, dar mi-e ruşine că ţin cu atâta greutate pasul cu ceilalţi pe cele două rânduri ale mele. În copilărie aveam mai multă îndemânare şi rezistenţă. Mă bucur de vizita lui Alexandre căci culesul viilor l-a atras întotdeauna; îi place

să se uite cum se învârte teascul, să dea o mână de ajutor la nevoie: Îi place să glumească cu cele mai drăguţe fete. şi să le facă să plătească printr-o sărutare ciorchinii uitaţi pe butuc.

Mama mă anunţă că – anul acesta nu va veni căci îşi continuă studiile la Zürich. Sunt foarte mirată: de ce nu mi-a spus nimic înainte şi de ce n-a venit să-mi spună la revedere?

Michel Croisier coboară în fiecare zi la Morettes uneori pe jos, cel mai adesea cu cabrioleta. Fratele meu deschide cele două canaturi ale porţii şi are grijă să adape calul. În fiecare zi, aşteptându-l pe vizitator, mama pune să se facă focul în soba din salon.

Aş putea să mă revolt, să refuz să-l primesc, să mă închid în camera mea. Dar momentele pe care le petrec cu el sunt cele mai puţin triste şi dacă atenţia exagerată pe care i-o dă mama nu m-ar face să mă simt atât de prost, l-aş primi ca pe o distracţie binevenită. Mi-a dăruit mai multe culegeri de versuri şi îşi prinde lornionul pe nas ca să-mi citească câteva pasaje din ele. Cred că din cochetărie nu-şi pune ochelarii. Când vine să mă vadă. De după lentile privirea lui îşi pierde acea expresie visătoare, nesigură şi aproape timidă pe care i-o dă miopia. Ti mărturisesc că nu înţeleg defel poezia. Protestează:

— Ascultaţi. Este atât de aproape de viaţă. Domnul

François Coppée mă face să văd ce mă înconjoară şi nu am observat până acum.

Deşi nu prea face caz de ele, vizitatorul meu are o grămadă de cunoştinţe despre plante, animale şi istorie veche:

— Vă înşelaţi. Eu sunt un ignorat. Rămâneţi aşa cum sunteţi, nu recitaţi niciodată lecţii învăţate pe dinafară. Cel mai important este să descifrezi anumite semne.

116

Vorbeşte cu atâta ardoare. La ce semne se gândeşte?

Se întâmpla totuşi ca prezenţa lui să mă sâcâie şi uneori, în sinea mea, le dau dreptate acelor socialişti pe care îi combate atât de vehement. Atunci fac un efort ca să fiu amabilă. Este corect din partea mea? Ar trebui să-i spun că fac un efort? Tactul şi discreţia lui nu-mi îngăduie să-l jignesc. Niciodată un gest sau un cuvânt care ar putea să mă supere. M-a rugat să-i spun pe nume, Michel, dar eu continui să-i spun „Domnule”. Ca să mă pedepsească mă numeşte „Domnişoară” sau

„Domnişoară Moraz” pe un ton glumeţ care îl prinde.

Mama triumfă, mama are întotdeauna dreptate, mama obţine de la mine tot ce a hotărât să obţină: anunţă cu mare pompă logodna. De fiecare dată când se întoarce din orăşel îmi povesteşte imaginându-şi poate că-i împărtăşesc mândria:

— Doamna X m-a felicitat. Spune că ai mare noroc, nu există bărbat mai stimat în tot ţinutul. Dar nici

Domnul Croisier nu i se pare de plâns: trebuie că este de pe acum foarte invidiat.

Aceeaşi satisfacţie greoaie molipseşte şi restul familiei. Mătuşa Hélène, Esther şi Constant îmi arată o stimă neobişnuită, până şi Jean pare încântat de baza politică a viitorului său cumnat. Victor, care s-a întors, care a fost consultat, Victor îmi spune:

— Foarte bine, Louise, căsătoria e un lucru foarte bun.

Nu mă aşteptam la aşa ceva din partea lui!

Anne-Marie? Mă invidiază!

Sunt invitată la Croises unde vom locui cu mama lui

Michel şi cu cele două mătuşi, replica dublă a mătuşii

Hélène. Primire extrem de amabilă cu toată liota de

femei din casă; este momentul ca ultimul Croisier să-şi asigure descendenţa. Bucuria lui Michel de a-mi arăta grădina şi ungherele unde se ghemuiesc amintirile lui de copil. Numai cu greu fac faţă gustării copioase care s-a pregătit în cinstea mea, Am arsuri la stomac, văd pete negre în faţa ochilor. Nu mai dorm. Va trebui să vorbesc cu unchiul Victor.

În sfârşit, vizita lui Alexandre! Nu mai speram să-l văd înainte de Crăciun. Soseşte pe nepusă masă, în

117

mijlocul dimineţii, ud leoarcă şi destui de prost dispus dacă e să mă iau după cum arată dar sunt atât de fericită să-l revăd, încât ameţelile îmi dispar ca prin minune. Nici n-a salutat bine pe cei ai casei că mă şi trage după el:

— Hai la plimbare.

Rafale de ploaie bat în geamuri şi se zice că a nins pe dealurile din aprèpiere. Mama se împotriveşte:

— Doar n-o să ieşiţi pe vremea asta! Louise este bolnavă.

— Mergem doar să vedem furtuna de pe cheiul cel nou, hotărăşte Alexandre punându-şi basca de student.

Iată-ne pe amândoi aplecaţi sub umbrela mea de mătase neagră cu mâner de aur, cadoul unchiului David. Câţiva paşi în tăcere până la debarcaderul pustiu bătut de valuri.

— Felicitări! strigă brusc Alexandre. Frumoasa mea verişoară se logodeşte. Nu o credeam aşa grăbită.

Ce să-i răspund? Poate oare un student să înţeleagă izolarea mea de fiică ce trebuie predată cât mai repede unui temnicer cu reputaţie bună? „Nu iei pe oricine”, spune mama comentând căsătoria uneia din fostele mele colege de clasă. Dragul şi visătorul Alexandre, singurul

Moraz ce pare să ignore avantajele pe care le oferă un văr prin alianţă, bogat şi deputat pe deasupra.

— Ei bine, continuă el în timp ce lebede, lişiţe şi pescăruşi dansează pe apă la câţiva metri de noi, explică-te. Nu puteai să fii sinceră? N-aveai decât să te logodeşti, dar aşa de repede? Şi fără să previi, cât de cât? Crezi că-mi place să-l văd pe Jacques în halul ăsta?

— Jacques?

Am pronunţat numele în şoaptă şi el răsună în inima mea ca un ţipăt. Alexandre nu observă tulburarea mea:

— Da, Jacques, minte scurtă ce eşti. N-ai cunoscut niciodată un băiat pe care-l cheamă Jacques Follonier?

— Dar de ce nu a scris? De ce n-a mai venit?

— Pentru că i-ai cerut să nu încerce să te vadă timp de un an!

Am înţeles bine? Ploaia se înteţeşte. Alexandre mă împinge în prima cafenea unde, mergând pe fir, reconstituim pânza de păianjen familială: intervenţia directă a unchiului meu Constant, scrisoarea mamei:

118

„Louise atât de tânără, fragilă, prea exaltată… nevoie de calm". Sigur de el – «sigur de mine", afirmă

Alexandre – Jacques promisese să nu încerce să te vadă înainte de a-şi fi trecut al doilea examen.

— Chiar nu ştiai nimic? insistă vărul meu. Niciodată n-aş fi crezut că mătuşa Madeleine şi tata… De aceea ne-am hotărât să facem două semestre la Zürich, dar credeam că eşti la curent. Şi chiar te găseam tare proastă că ai cedat atât de repede în faţa maică-tii. De aceea n-am trecut înainte de plecare: pentru că eram supărat pe tine.

Poate viaţa să-ţi repete de două ori aceeaşi farsă?

Toată durerea iscată din inexplicabila dispariţie a lui

Dick îmi opreşte durerea de acum. Fericiţi copiii

găsiţi, mama şi unchii mei sunt nişte duşmani care se îndârjesc să mă piardă.

Voi fi pedepsită pentru astfel de gânduri. Vreau să plec de acasă. Am să fac orice meserie, voi fi dezonorată, renegată de clanul meu căci nicicând vreo fată

Thévoz sau Moraz n-a rupt logodna.

Alexandre se sperie văzându-mi disperarea şi încearcă să mă consoleze:

— La urma urmei, acest Michel Croisier, m-am întâlnit odată cu el, nu este antipatic. Poate că nu vei fi nefericită cu el. iartă-mă că n-am vorbit atât de dur, însă Jacques e tare abătut.

Vărul meu mă aduce înapoi la Morettes fără să bage de seamă că ultimele lui cuvinte îmi sfâşie inima.

Mama fierbând de indignare, aproape că se sufocă:

— Să rupi logodna? Nici vorbă, ţi-ai pierdut capul!

— N-am promis niciodată nimic, tu ai…

— Vrei să mă omori? Dacă te-ar vedea taică-tu! Şi bunica Justine! Nu înţelegi că am făcut-o pentru binele tău? Trebuie să te apărăm de tine însăţi. N-am vrut altceva decât fericirea ta.

Am să-i povestesc tot lui Michel. Va suferi, dar e mai bine să afle adevărul.

În fiecare zi, înainte de venirea lui Michel, mă hotărăsc să-i spun. Când îl văd, nu mai am curaj: ştiu prea bine ce va simţi. Chiar adineauri mi-a spus:

— Îmi păreţi foarte preocupată. Ce se întâmpla? Aveţi încredere în mine. Chiar dacă este foarte grav…

Am scăldat-o, spunând că nu mă simt bine.

119

Lausanne: magazinul specializat în trusouri. Cearşafuri, fefe de pernă, fefe de masă, prosoape. Mama alege tot ce e mai frumos şi mai fin, precum şi desenul

iniţialelor pe care le dă la brodat. Pe lenjeria măruntă şi pe ştergarele de bucătărie le voi broda singură.

Să ţip că nu vreau?

Mă las în voia ei. Fie ce-o fi.

Magazinul se va prăbuşi pe neaşteptate sau trenul va deraia la întoarcere.

Mi-e rău; spatele, stomacul, şalele, mă fin de tejghea să nu cad. Mama mă duce într-un salon de ceai.

— O să-ţi revii. Şi eu, la vârsta ta aveam amefeli. De cum o să ai copii o să te pui pe picioare, ai să vezi.

Ronfăi un biscuit ca să nu-i stric cheful. Are destul de rar ocazia să se răsfeţe cu prăjituri.

— Când vei fi căsătorită, o să facem deseori mici plimbări, numai noi două.

Este oare nevoie să-mi schimb numele ca să fim iarăşi prietene?

Să se îmbrace ca să iasă, să ia trenul, o întreagă bătaie de cap pentru mama care ar vrea să profite de venitul la oraş ca să facă şi alte cumpărături. Durerea mă încovoaie, nu mai pot să merg.

— Eşti îngrozitor de palidă. Ce ghinion, tocmai astăzi. Zău, Louise, n-ai pic de minte, ar trebui să faci un efort, nu mănânci cât trebuie. Nu-i de mirare că eşti anemică. Nu vrei să mă asculţi.

Patul.

Vreau să mor. Am să mor.

Sânge! Vomez sânge i

Mamă, mamă, nu vreau să mor!

Din când în când mă trezesc, atât cât să mă mir şi să sufăr.

Vocea unchiului Victor, privirea înspăimântată, tandră şi mioapă a lui Michel. Un an fără Crăciun şi fără iarnă.

Fereastra deschisă. În curând nu va mai fi nevoie să se facă focul în sobă la căderea serii. Jean şi mama mă sprijină şi mă duc de la pat la fotoliu. Prin pătură soarele îmi linge genunchii.

— Nu te mişca, spune mama, să nu te oboseşti. Aş vrea să te pieptăn înainte să-ţi sosească logodnicul. Mă laşi să-ţi dau cu puţin roz?

120

Îmi întinde oglinda. Să fac din nou cunoştinţă cu această figură nouă, semn că exist pentru toţi ceilalţi.

— Ce fericită sunt că te văd aşa, puişor. Ne-ai speriat mult timp, dar acum suntem pe calea cea bună.

Draga mea Louise, %

Să-ţi spun mai înfii ce plăcere mi-a făcut lunga ta scrisoare. Convalescenţa ta, se vede, se apropie de sfârşit. Victor ne-a ţinut la curent cu starea sănătăţii tale şi noi ne-am făcut griji.

Fii mulţumesc, de asemenea, pentru încrederea pe care o ai în mine. Să nu crezi că sunt mai perspicace decât altele. Singurul meu avantaj faţă de cei din jurul tău este distanţa. Ea îmi permite să judec situaţia în care te afli, fără prejudecăţi şi fără pornire: o obiectivitate relativă îţi poate fi folositoare.

Dacă am înţeles bine, îmi ceri o confirmare a acestei aprobări gnerale care ameninţă să te înăbuşe, sau un avertisment sever care ţi-ar da în sfârşit curajul să te elibereze». N-o să capeţi niciuna nici alta, draga mea; într-adevăr, cine alta decât tine poate să ştie dacă trebuie să te căsătoreşti cu Michel Croisier?

Mi-ai povestit despre îngrijorările, calculele şi amestecul mamei tale. Îmi vorbeşti despre încrederea pe care o ai în logodnicul tău. El, îmi scrii, va însemna tandreţea, siguranţa, dar nu dragostea. Am dreptul să

renunţ la dragoste? Mă tem că întrebarea nu e bine pusă căci, la urma urmei ce este dragostea?

Crezi că i-ai iubit pe Dick şi pe Jacques; ai învăţat numai să-ţi cunoşti nevoia de a iubi şi de a fi iubită şi puterea imaginaţiei tale. Fiecare descoperă, de-a lungul vieţii, mai multe forme, mai multe etape ale dragostei. Relaţiile care se stabilesc în căsătorie – chiar dacă această căsătorie, aşa numită de raţiune, este influenţată de interese familiale – sunt mult mai complexe şi mai schimbătoare decât se spune şi decât îţi închipui tu. Trăieşti destul de aproape de natură, ca să ştii că viaţa este, înainte de toate, creatoare. Cu sau fără Michel, cine poate spune ce o să-ţi ofere ea?

Dacă crezi că poţi trăi în armonie cu acela care este încă logodnicul tău şi pe care ai avut timp să-l cunoşti, mergi înainte cu încredere şi îndată ce îţi va fi posibil, cu bucurie. Dacă îţi inspiră sentimente de dezgust sau de ură, înseamnă că te îndrepţi spre o catastrofă, ai, atunci, suficientă inteligenţă ca să te eliberez», în interesul lui ca şi în acela al mamei tale şi al tău. Orice s-ar întâmpla după aceea, nu pune vina greşelizor tale de apreciere în seama celorlalţi, chiar dacă aceştia te-au influenţat sau constrâns. Numai buzele tale vor pronunţa da-ul legământului, numai ele vor purta răspunderea.

Ştii că nici viaţa mea nu a fost lină. Nu regret nimic, chiar dacă uneori ţi-am dat impresia de contrariu. Ceea ce nu înseamnă că nu mi se întâmpla niciodată să sufăr.

Şi încă ceva: Îmi spui că Michel are cu doisprezece ani mai mult ca tine, că lucrul acesta se vede şi că atitudinea lui faţă de tine îi accentuează vârsta în fiecare clipă. Este posibil că încearcă, în mod inconştient, să-l înlocuiască pe tatăl pe care l-ai pierdut.

Trebuie să ştii să fii pentru el atât soţie cât şi

& copil.

David-Edouard a început să facă primii paşi. Grăbeşte-te să vii dacă vrei să-l vezi. Vom pleca probabil din

Liverpool în California la sfârşitul anului. Mă tem că nu vem mai avea timp să facem un pelerinaj în ţara voastră înainte de a ne îmbarca.

Am recitit de mai multe ori scrisoarea lui Mary.

Răspunzătoare? Dar am oare, am avut vreodată libertatea să aleg? Nu mai sunt cea care visa pe lac în tovărăşia lui Jacques şi ştiu sigur că nu voi avea niciodată curajul să-l fac pe Michel să sufere.

A TREIA VIAŢA

LOUISE CROISIER

8

NUMAI ORĂŞENII îşi fixează data căsătoriei fără să ţină seama de anotimpuri. Michel Croisier a aşteptat sfârşitul culesului viilor pentru a-şi sărbători nunta.

Luna septembrie a fost însorită, cu rouă abundentă care umflă boabele tot mai aurii pe zi ce trece şi în curând străvezii. Din prima până în ultima zi a culesului – lucru rar în ţinut – timpul a rămas uscat. Ceaţa nopţii, pe care o destrămau Alpii Savoiei, se abătea dimineaţa asupra lacului. Ca şi în copilărie, Louise mergea în vie să ducă de mâncare şi de băut. Bătrânele cu care se întâlnea în drum o felicitau prezicându-i că un timp atât de frumos promite o căsătorie lungă şi fericită.

Ploua în dimineaţa nunţii şi Doamna Madeleine se grăbi să le aducă aminte că şi asta era un semn bun, cu condiţia ca la ieşirea din biserică să se lumineze.

Louise s-a lăsat îmbrăcată cu rochia lungă cu trenă în faţa dulapului cu oglindă al mamei sale. Esther, care adusese o coafeză de la Lausanne, a pudrat cu puţin roz

pomeţii nepoatei în timp ce viitoarea nevastă, înainte de a fi acoperită de vălul bogat, înregistra indiferentă, la rădăcina sprâncenelor şi la colţurile buzelor, o cută fină care anunţă primele riduri. După această

123

lunga zi de spectacol când va fi punctul de atracţie şi când fiecare îi va lăuda frumuseţea cu voce tare şi îi va comenta în şoaptă obrajii supţi, la ce i-ar mai folosi să placă?

A fost o nuntă frumoasă chiar şi fără obişnuitele exagerări pe care le adaugă amintirea. Enorme crizanteme roz aduse de Victor, necunoscute pe atunci prin grădini şi pe morminte, împodobeau biserica. Unchiul părea atât de fericit să-i dea nepoatei sale braţul, să fie primul martor al bucuriei ei şi să o conducă până la banca unde

Michel, emoţionat, stând în picioare, în frac, o aştepta, încât Louise înainta cu capul sus, atentă să nu-l dezamăgească.

Toate resursele familiei fuseseră mobilizate. Astfel soţul Juliettei a oficiat ceremonia. Îl chema tot

Michel. Făptura lui puţina îi atrăsese porecla de „micul

Michel”, singurul prenume de Michel revenind de drept fratelui Juliette! şi Judithei, fiului Elisei, singurul

Michel adevărat care, ar fi putut exista vreodată dinspre ramura Croisier. Micul Michel deci, proaspăt ras, palid şi grav în roba sa neagră prea încăpătoare, a fericit auditoriul cu o predică mult mai lungă decât era nevoie.

Nu avea de gând să lase să-i scape o asemenea ocazie:

atâta lume în biserica plină şi, date fiind împrejurările, forţată să-l asculte. Louise a suportat-o fără nerăbdare: oricum, în ceea ce o priveşte, nu în prea

asculta predicile. Era prea preocupată de ea însăşi în ziua aceea ca să mai aibă noţiunea timpului. Deputatul

Michel, totuşi, nu vedea cu ochi răi faptul că în ziua nunţii sale invitaţii au stat în biserică mai mult decât de obicei. Atâta atenţie şi atâta rugăciune la un loc nu puteau să facă decât bine. Nemulţumiţii trebuiau să admită că şedinţele Marelui Consiliu erau de multe ori mai plicticoase şi mai lungi.

— Amin.

Asistenţa care-şi pierduse orice speranţă tresări.

Totuşi, nu aveau încă voie să se mişte. Cât au cântat corurile şcolilor, cârceii au devenit şi mai insuportabili. Ce bine cântau copiii ăştia! Doar primarul nu se însoară în fiecare zi şi nici nu se întâmpla în fiecare zi ca el şi învăţătorul să facă parte din acelaşi partid. Sătenii, reculeşi, observară la progeniturile lor înclinaţii artistice care îi umpleau de

124

mândrie; orăşenii apreciară culoarea locală şi păstrarea tradiţiilor.

Veni din nou rândul micului Michel, un mic Michel mai modest, căruia liturghia îi stăvilea imaginaţia şi efectele oratorice: „Louise Moraz şi Michel Croisier, ridicaţi-vă... Făgăduiţi... Dacă aceasta este voinţa voastră, răspundeţi printr-un «Da» ’1.

Astfel Louise Moraz a făgăduit în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor credinţă şi ascultare lui Michel Croisier în timp ce, la rându-i, Michel Croisier făgăduise să vegheze asupra Louâsei Moraz care devenea soţia sa şi prin urmare o Croisier.

„La bine şi la rău”, subliniase de două ori cumnatul teolog. În timp ce fiecare medita la însemnătatea unui asemenea legământ, veteranul benevol de duminică, de

nunţi şi înmormântări, acompania fără greş un violonist, protejatul lui Victor. Momentul chetei a dat adunării amorţite un rol mai activ. Micul Michel a înmânat tinerilor căsătoriţi o biblie aproape la fel de mare ca el. Binecuvântare generală, marş nupţial, suspine de uşurare, ieşire triumfală a soţilor: crizantemele nu-şi pierduseră prospeţimea de atâtea răsuflări adunate la un loc; soarele despica hotărât norii. Sub arcada portalului, mireasa, cu vălul ridicat, se oferă privirilor.

Oare vederea lui Alexandre este cea care îi aminteşte cuvintele lui Jacques: „Mulţumesc, Louise, n-am fost niciodată atât de fericit" – şi cuvintele în sine spun atât de puţin faţă de timbrul vocii. Momentul este rău ales: lacom, obiectivul fotografului îi înghite faţa. O

tânără mireasă are o mulţime de drepturi, acela de a părea emoţionată poate fi privit ca o datorie, nimeni dintre cei din jur nu se îngrijorează de tulburarea ei:

când fetele au prea multă imaginaţie, realităţile vieţii le readuc repede pe pământ. Prieteni şi rude se îngrămădeau laolaltă, podgorenii, orăşenii: bărbaţii cu pantaloni reiaţi şi guler tare, înalt; femeile cu pene de struţ la pălărie, ca orăşencele căci dulapurile din casele lor încăpătoare ascundeau dantele şi şaluri moştenite din generaţie în generaţie.

Cu caii ţanfoşi, ţesălaţi ca de paradă, cu o garoafă de tul prinsă de hamuri, caleaşca mirilor aştepta la câţiva metri de portal. În spatele ei, şirul trăsurilor

125

şi cabrioletelor se depăna pe drumul lacului. Locuitorii din împrejurimi se adunaseră în calea cortegiului.

Li s-au aruncat caramele copiilor. Trei salve de tun au salutat pe miri la intrarea în sat şi alte şase când au ajuns

în mica piaţă din Riex. Oprire, fanfară, discurs al unui membru al Consiliului comunal; vocea acestuia nu se aude la fel de departe ca alămurile fanfarei;

Oamenii au aplaudat pe încredere din aproape în aproape, apoi cortegiul a urmat noul drum de pe Cornişă care nu fusese deschis oficial. Deputatul obţinuse pentru cortegiul nunţii sale permisiunea de a o lua pe acolo, căci singura sală din ţinut destul de mare pentru a primi pe toţi invitaţii se găsea în noul hotel care domina lacul, acolo unde se terminau viile, câmpurile şi pădurile. Drumul tăia semeţ dealul prin partea sa cea mai povârnită şi părea că atârnă deasupra apei. Din caleaşca nu se vedeau decât butucii de viţă din deal, înşiraţi într-o aliniere fără cusur, căţăraţi pe stâncă, iar la dreapta, jos de tot, lacul, care reflecta văpaia unui apus de soare.

— Ce frumos!

Michel sărută mâna înmănuşată în alb a soţiei sale:

— Sunt bărbatul cel mai fericit.

Ea zâmbi: tot era bună ia ceva dacă îl făcea pe Michel fericit.

Familiile Thévoz şi Moraz laolaltă au fost înghiţite de valul familiei Croisier şi al prietenilor lui Michel.

Întâmpinându-i, Louise simţea că primeşte omagiul unei mulţimi de supuşi care îi oferea, după rangul fiecăruia, admiraţie sau prietenie. Ţinta tuturor privirilor, ea se străduia să-şi joace rolul cu brio. Mai târziu, aşezată în centrul meselor care închipuiau o imensă potcoavă mâncă cu poftă şi bău cu grafie. Oare efectul vinului i-a îngăduit să mulţumească călduros celui care a dat citire telegramelor, coriştilor şi oratorilor numeroşi care au însufleţit nesfârşitul banchet? sau doar dorinţa de a lăsa tuturor celor care făcuseră efortul de a veni până la acest hotel singuratec şi care aveau să plece în zori pe drumurile

reci de noiembrie amintirea unei perfecte ospitalităţi? Deschise balul cu Michel, se avântă uşoară la dans în braţele prietenilor. Când, în sfârşit, Alexandre o luă la un ultim vals, când îi murmură, dezinvolt – dar Louise ştia

126

că asta nu era decât suprafaţa şi că o complicitate de căţeluşi născuţi în acelaşi cuib avea să-i unească până la moarte – când, deci, Alexandre, zeflemitor şi tandru, înlănţuindu-i talia, i-a strecurat la ureche: „Eşti făcută să te măriţi în fiecare zi”, ea râse, bucuroasă că glumeşte cu vărul ei şi că dansează cu el ca pe vremea când îi arătase pasul de Boston în livada de la

Morettes. Era deja o amintire care dădea culoare prezentului, căci zilele când îl admira atât de mult pe

Alexandre, cu doi ani mai mare decât ea, erau moarte şi îngropate. Louise Moraz, care cu atâta patimă şi durere îşi pusese întrebări la una din răscrucile vieţii sale, făcuse loc unei tinere femei deocamdată lipsită de vise şi proiecte, preocupată numai şi numai să se achite de obligaţiile ce-i reveneau, iată de ce, din ziua nunţii, începând cu ilustratele pe care le-a trimis din Veneţia, ea a semnat Louise Croisier, subliniind doar numele de familie pentru a arăta că, de-aci încolo purtarea ei era dictată de acesta.

Nu fusese niciodată în Italia, Michel nu cunoştea decât Roma; când lipsea câteva săptămâni, stătea la proprietatea lui de la Praz-Lovaz sau făcea o cursă la

Baden.

Drumul la Milano era pe vremea aceea cu totul altceva decât o călătorie până la Paris. După câteva ore de tren, o diligentă te trecea peste Simplon. Săpatul tunelului era încă în stadiul de proiect oarecum fabulos;

deocamdată, era mai fascinant să escaladezi munţii.

La Veneţia amândoi au fost încântaţi de canale, de

gondole, de palate, de insulele din preajmă. Michel vedea oraşul şi prin prisma lecturilor. Louise se gândea la povestirile bunicii Justine care, la vremea sa, îşi făcuse şi ea voiajul de nuntă la Veneţia… Regăsi cu bucurie viaţa de hotel în timp ce Michel se minuna văzând-o atât de în largul ei. Un fotograf le-a făcut portretul în mijlocul porumbeilor din piaţa San Marco.

Seara laguna era cotropită de ceaţă şi nopţile se făceau din ce în ce mai reci. Louise dormea în siguranţă lângă pielea caldă a soţului ei, aproape la fel de netedă ca a sa. Se mira că găseşte linişte în anumite mângâieri, se deprindea cu altele. În lipsa ei de experienţă, credea că toate corpurile sunt la fel, că dorinţele bărbatului trezesc întotdeauna o aceeaşi supunere

127

la femeie şi nu se gândea la o căutare mai înflăcărată a plăcerii. Michel, îndrăgostit, timid, neliniştit, tandru, rămânea multă vreme treaz negăsindu-şi somnul.

Îl

LA ÎNTOARCERE, tânăra femeie a făcut o descoperire; casele, la fel ca şi oamenii, te supun încetul cu încetul, l-au trebuit mai multe luni până să se simtă la Croises ca ia ea acasă. Noua sa familie locuia într-o foarte veche clădire. Cu spatele lipit de pantă, înşirată pe trei etaje, cu camerele ei neîncăpătoare, cu treptele scărilor înalte. şi incomode, casa nu avaa prestanţa celei de la Morettes. Teascul şi magaziile ocupau tot nivelul de jos, grădinile, sub nivelul drumului, se întindea în terasă aşa încât trebuia să urci şi să cobori tot timpul. În schimb priveliştea, care nu întâlnea obstacole, era superbă. Pe vreme senină, cu binoclul militar moştenit de la tatăl lui Michel, Louise îşi închipuia că zăreşte săgeata

Catedralei din Geneva şi stânele ciobanilor din Alpii

Savoiei. Dormitorul tinerei perechi se deschidea spre o încăpere mai mică; biroul deputatului. Bucătăria întunecoasă dădea spre curtea din spate. Toată strada avea apă curentă de trei ani.

Se întâmpla ca de la o generaţie la alta situaţiile să se repete aproape identic, fără ca măcar să-ţi dai seama de asta, într-atât lucrurile cunoscute şi repetarea lor par fireşti. Ca şi mama sa, Madeleine Moraz – căreia i se spunea doamna Madeleine după obiceiul locului care numea femeile pe numele mic pentru a deosebi soacrele de nurori – Louise îşi începea viaţa de femeie alături de mama soţului său – Doamna Elise – şi de mătuşi, surorile răposatului ei socru. După ce toată copilăria fusese copleşită de autoritatea bătrânei Hélène, a acceptat dominaţia mătuşi lor lui Michel ca pe un rău necesar. Ele hotărau tot ce ţinea de rostul femeilor în gospodărie; treburile casnice, curtea păsărilor, grădina de zarzavat. Blanche, mezina, mai înaltă decât sora sa, o invoca în toate cele pe Marthe, sora cea mare.

Mama lui Michel broda, se ocupa de fleacuri, cânta la

9

128

pian le scria fiicelor sale fără să pară ca remarcă tirania cumnatelor. Această tiranie, închegată din dragoste şi devotament total faţă de clanul lor, înăbuşise aspiraţiile lor personale cele mai legitime. Când Pierre, cel mai deştept dintre nepofii lui Michel, se interesa, cu nevinovăţia celor cinci anişori ai săi, de ce nu se măritaseră, afectate, protestau:

— Nu vorbi prostii. Doar n-ai vrea să fim obligate să muncim pe la alţii?

Acest dispreţ pentru tot ce nu era Croisier se aplică la obiecte ca şi la persoane. Aşa se face că refuzaseră să

folosească nişte minunate cuverturi de bumbac alb ieşite din mâinile îndemânatece ale cumnatei lor. Cuverturile au zăcut într-un dulap până în ziua când Judith şi Juliette, surorile mai mari ale lui Michel le-au anexat la trusoul lor. Imediat, după ce – acestea s-au căsătorit, mătuşile au suspinat satisfăcute de vreme ce goliseră casă, cu aceeaşi ocazie, de nişte fete care-şi schimbau numele şi de obiectele suspecte – opera unor mâini străine.

Doamna Elisa nu pătrundea în bucătărie decât dacă

Marthe îi cerea ajutorul. În perioada lăstăritului şi a culesului sau în momentul când nu mai pridideau cu dulcefurile, se aşeza într-un coif sebţând din buzunarul şorfuiui un cuţit cu mâner de fildeş şi lamă de argint şi curăţa piersicile sau fasolea cu aceeaşi eleganţă cu care broda. Louise obţinuse favoarea să întocmească meniurile când Michel avea invitaţi, să facă tortul la vreo aniversare şi săratele, specialitate a familiei

Moraz din care mătuşile au refuzat să guste.

„Un Moraz cumpără, dar nu vinde", spunea tatăl Louisei pe vremea când, hărţuit de datorii, se zbătea să-şi salveze proprietatea. Deviza mătuşilor părea să fie: „O

Croisier dă, dar nu primeşte".

Michel o luase pe Louise fără zestre şi, cei din clanul

Moraz nu se sfii seră să-şi arate bucuria. În ce priveşte via, cedaseră „Coussebout", trei parchete aşezate la răscruce de vânturi, departe de orice aşezare. Tâlharii întindeau pe vremuri aici câte o ambuscadă ca să taie drumul spre lac; pentru călători era deci de dorit să nu-şi piardă vremea prin preajmă: „Cours ce bout".

Tâlharii au fost alungaţi, numele a rămas. Agăţate pe

— Fugi pe-aici în trad.).

129

coasta muntelui, mai multe ziduri – care se cereau

îngrijite – decât pământ, aceste câteva rânduri scurte de butuci fuseseră aduse de zestre în casa Moraz de o străbunică a Louisei. Cu toate acestea, nici măcar pe timpul celei mai mari strâmtori, şi deşi nu produceau aproape nimic, nimeni nu se gândise vreodată să le vândă. De-aici încolo reparatul zidurilor de ia Coussebout îi privea pe Croisier, iar Louise îşi prindea în corsaj broşa moştenită de la bunica Justine, pe care avea s-o lase fiicei sale sau fiicei fiului său.

Doamna Madeleine, în schimb, şi aceasta era o problemă de onoare, avusese grijă ca din trusou să nu lipsească niciun ştergar. La o săptămână după întoarcerea tinerilor căsătoriţi, într-o zi când nu avea treabă nici în pivniţă nici în cramă, Jean împrumutase calul vecinului şi îl înhămase ia frăsurica răposatului său bunic François-Louis, în timp ce Doamna Madeleine, numărând o ultimă oară cearşafurile şi feţele de masă ale fiicei sale, le aşează în coşuri mari de răchită. Anunţată din vreme, Louise îmbrăcase cu hârtie înflorată dulapul de nuc, indicat de Blanche. Îngâna un cântec, fericită că ceva, în casa asta, vine de la familia Moraz şi îi poartă însemnele brodate, de neşters.

Jean, distrat, a povestit ultimele ştiri din orăşel.

Se pregătea să se prezinte la unitatea sa din Morges pentru convocarea anuală. Distins cu galoane de bun trăgător, îi plăcuse întotdeauna armata şi aceste săptămâni de camaraderie aspră îi ţineau loc de concediu. După ce-a ascultat valsul Doamnei Elisa, după ce le-a complimentat pe mătuşi pentru plăcinta lor cu gem de fructe, a coborât să bea de la canea cu Michel;

Louise îşi aşeza cearşafurile pe primul raft, când

Marthe, în trecere prin cameră, a spus din vârful buzelor:

— Drăguţ din partea fratelui dumitale; dar v-aţi ostenit degeaba. Credeaţi că în casa Croisier nu este destulă lenjerie pentru dumneata?

Obrajii tinerei femei se aprinseră ca focul. Sucind şi răsucind fraza în minte, se hotărî să nu-i spună nimic

Doamnei Madeleine care s-ar fi necăjit, nici lui Michel care s-ar fi înfuriat. Vrând să uite cât mai repede această jignire, ca o adevărată podgoreancă, obişnuită să nu se încreadă în viitor, ea îşi spuse: „Perfect.

130

Lasă să tocim feţe de pernă, prosoape şi cearşafuri

Croisier. Cine ştie dacă într-o bună zi nu voi fi fericită să le găsesc pe ale mele neatinse1?

Lunga ei boală o adâncise într-o toropeală care îi permitea să suporte fără să se revolte şi aproape fără să se plictisească starea de lâncezeală pe care i-o impune excesul de activitate bănuitoare a mătuşilor.

Căci, pentru ele, Louise nu avea niciodată să cârpească aşa cum trebuie, după cum nu avea să ştie niciodată să deosebească merele care trebuiau păstrate de celelalte.

Când veni primăvara, primăvara, priceperea ei în materie de grădinărit fu contestată: răsadurile de salată se răsădeau altfel în familia Croisier decât în familia

Moraz şi alcătuirea buchetelor se supunea unor ritualuri în care nici nu se punea problema să fie iniţiată noua venită. Cu toate acestea, când Michel era plecat – şi iarna funcţiile sale de deputat îl reţineau deseori la Lausanne –, mătuşile îi dădeau tinerei femei să facă vreun lucru de migală indiferent ce, pentru că oricum nu avea să fie bun de nimic.

Michel, care se închidea ore în şir în biroul său, nu se amesteca niciodată în gospodărie. Încă din copilăria lui,

mătuşile erau atotstăpânitoare şi nu-şi închipuia că ar putea fi altfel. Femeile din casă admirau fără ezitare munca misterioasă – politică? ştiinţifică? – *

care îl absorbea. Pentru ele, care nu aveau nicio încredere în judecata lor proprie – opinia publică era un adevărat oracol. În zilele care urmau după vreo şedinţă a Marelui Consiliu, Doamna Elisa deschidea cu nerăbdare „Gazette de Lausanne” şi, când fiul ei se întorcea, îl întreba sever:

— Am citit darea de seamă. De ce nu se spune nimic despre intervenţia ta?

Serios, Michel lua ziarul, îl parcurgea, indica un rând:

— Aici, vezi? Agitafie în sală. Agitafia – eu sunt ăsta.

De fapt, de aproape zece ani participa activ la viaţa cantonului. Conservator şi profund liber, în cel mai bun sens al cuvântului, privea cu neîncredere amestecul crescut al statului în chestiunile particulare şi dorea ca fiecare mic proprietar să continue să-şi administreze pământul şi oamenii. Cine, mai bine decât el, putea să

131

aprecieze munca unui lucrător şi să-l răsplătească după merit? N-ar fi însemnat socialismul un fel de anonimat, cu indivizi nediferenţiaf i, în cadrul căruia nimeni nu ar fi avut dorinţa să lucreze cât mai bine şi să-şi dea întreaga măsură? Nu erau idei de avangardă, Michel nu era nici de departe un tribun; sănătatea-i şubredă, marea lui sensibilitate făcuseră din el înainte de toate un om de suflet. Numit de foarte tânăr primar al satului său, era convins că orice neînţelegere se putea rezolva într-o discuţie de la om la om, de aceea oamenii se obişnuiseră să apeleze la ei mai degrabă decât la Judecătoria de Pace. Revendicările – şi poate că erau legitime – care „dădeau

naştere la greve în micile oraşe şi în primele uzine ale cantonului, nu-şi aveau rostul într-un finut viticol.

Într-o zi voise să-i împărtăşească Louisei convingerile sale, dar tânăra femeie văzuse prea mulţi bogaţi trândavi în Anglia aşa încât ea ţinea din instinct, şi cu îndârjire, partea oamenilor de rând; şi, mai ales, dacă femeile ar fi putut la vremea aceea să se amestece în politică, pentru nimic în lume nu s-ar fi înrolat în vreun partid.

Spre sfârşitul unei amiezi când Louise cosea la fereastra salonului, în timp ce Doamna Elisa lua acordurile Dunării Albastre, faţadele caselor vecine îşi trimiseră pe rând ecoul unui pas cadenţat care rupse ritmul valsului. Deschise fereastra şi văzu apărând brandenburguri roşii, chipiuri negre, mustăţi pe sub chipiuri, cai trăgând tunurile: o baterie de artilerie.

Apucând de pe masă un buchet de dălii proaspăt culese, tânăra femeie îl aruncă spre primele rânduri. O ovaţie se înălţă, făcând să vibreze strada. „Aşteptaţi”, strigă Louise. Alergă în spatele casei, tăie un braţ din aceste peruci ciufulite, galbene, roşii, violete, care înfloresc din belşug pe la jumătatea lui august şi se întoarse cu braţele încărcate. Fiecare cal primi un panaş. Trupa se urni din nou cu urale. Marthe, furioasă la culme, nu găsea cuvinte să califice o astfel de purtare. De supărare, Blanche arse mâncarea pentru cină.

O rugară pe Louise ca de-acum încolo să-şi petreacă după-amiezile în camera din spate care dădea spre curte.

Cully era la o palmă de loc şi Morettes se vedea

132

din grădina. În zece minute Louise cobora în grabă scurtătura mărginită de zidurile înalte care ducea la mama ei. Doamna Madeleine pregătea ceaiul, refuza să-şi primească fiica la bucătărie, lua în v, cameră” sau sub

bolta de viţă, în funcţie de anotimp, tava şi ceştile păstrate pentru musafiri. Nu avea răbdare să aştepte ca să-i pună întrebarea care-i ardea buzele:

— Ai venit să-mi anunţi, în fine, un eveniment fericit?

Louise făcea din cap semn că nu şi. răspundea evaziv interogatoriului care devenea tot mai indiscret. În faţa îngrijorării crescânde a mamei sale îşi rări vizitele.

Mătuşa Hélène se topea văzând cu ochii. Moartea lui

Constant îi dădu lovitura de grafie. Nimeni nu se aştepta ca judecătorul, imaginea conştiinciozităţii şi a moderafiei, să moară de un atac de apoplexie înainte de cincizeci de ani. La auzul ştirii, inima bătrânei Hélène încetă să bată. Au fost înmormânfafi în aceeaşi zi, unu lângă altul, în cimitirul din Cully. Esther a remarcat cu satisfacţie prezenţa tuturor judecătorilor cantonali. Alexandre, Victor şi Jean primeau condoleanţele. Telegrama trimisă de David din California ajunse à două zi după înmormântare. Doamna Madeleine avea să locuiască de-acum încolo la Morettes singură cu fiul ei, liberă să facă ce vrea, aproape prea singură şi fără să mai aibă chef’s, a schimbe ceva.

DACĂ MOŞTENITORUL pe care familia

Croisier îl spera se lăsa aşteptat, Louise a ştiut în schimb, din prima zi, să-şi asume rolul de stăpână a casei pentru a-i primi pe prietenii şi cunoscuţii lui

Michel. Educaţia primită deopotrivă de la Mary şi de la doamna Madeleine făcuse minuni. Cât timp durau pregătirile, mătuşile renunţau să dea ordine pentru a-i urma sfaturile. Orăşenii erau uimiţi de atâta graţie la o simplă fiică de podgorean. Vara în grădină, iarna în jurul căminului, conversaţiile se prelungeau până la ora ultimului tren. Chiar dacă bărbaţii coborau în pivniţă ca să guste vinul, nu zăboveau prea mult

acolo. Doamna Elisa îi fu recunoscătoare nurorii sale.

Louise şi-a câştigat un prieten. Bătrânul doctor Bergier, stabilit la Chexbres de mai bine de treizeci de ani, asistase la naşterea lui Michel. Pe noul drum de pe

Cornişă făcea o jumătate de oră până la Croisier, unde se oprea după ce îşi vizita pacienfii. Când Michel era acasă, Louise, după ce le pregătea o sticlă de vin alb şi două pahare, îi lăsă pe bărbaţi într-ale lor. Când deputatul nu era acasă, Bergier se aşeza lângă tânăra femeie pe care o găsea întotdeauna cu mâinile ocupate şi cu mintea ameţitor de pustie, l-a adus câteva cărţi pe care i le-a dat de faţă cu mătuşile şi acestea n-au îndrăznit să protesteze.

Louise le citi pe nerăsuflate. Romanele ofereau vieţii ei prea strâmte pentru inima sa nişte vieţi de împrumut în stare să i-o umple. De când cu boala, era de o emotivitate extremă. Atunci când erau prea bine descrise, prea intim imaginate, chinurile vreunei eroine îi provocau o sensibilitate nervoasă din care cu greu se smulgea. Bergier, care îşi dădea seama de asta, o încuraja să iasă, să-şi vadă prietenele. Nu avea prietene în afară de Anne-Marie, pe care o cam pierduse din vedere, căreia îi scrise totuşi. Din California, David şi Mary îi trimiteau ilustrate. Le răspundea în câteva rânduri:

ar fi fost prea mult de spus şi esenţialul rămânea neexprimat…

„Femeia trebuie să fie răbdătoare; trebuie să iei viaţa aşa cum este”: preceptele Doamnei Madeleine se aşezau peste principiile lui Mary în praful lor săptămânal şi le acopereau încetul cu încetul.

După ce-şi luase certificatul de studii, Anne-Marie ducea o viaţă de lâncezeală mai activă decât prietena ei. Pentru o fată de la ţară nu se punea problema studiilor

universitare pe care le frecventau de-a valma studenţii şi câteva străine dezmăţate. Îşi trecea zilele între preocuparea de a fi bine îmbrăcată, de a patrona opere de caritate, de a frecventa balurile şi concertele. Din pasiune pentru teatru urmaşe cursuri de canto şi de dicţie. Câteva experienţe nefericite nu-i răpiseră încrederea în marea dragoste eternă şi împărtăşită.

Răspunse fără întârziere la chemarea Louisei şi nu făcu economie de laudă la adresa casei şi a lui

Michel:

134

— Ştii că te-am invidiat când te-ai întors din

Anglia? Erai atât de elegantă, pictai…

O amintire o înveseli pe Louise:

— Iar eu te-am invidiat ani în şir, de-a rândul, în fiecare dimineaţă, înainte de a pleca la şcoală.

— Pentru ce? întrebă Anne-Marie intrigată, care nu se dumirea.

— Pentru că nu erai nevoită să mănânci slănină le micul dejun.

Râsul lor confirma că nici distantele nici despărţirea nu le zdruncinaseră prietenia.

— Am încercat chiar să te imit, continuă Anne-Marie.

N-am deloc talent şi m-am apucat de acuarele. Un atelier din Lausanne. Mă duc în fiecare joi. Un profesor foarte simpatic.

Cuvântul o puse pe Louise în gardă, dar nu toţi profesorii au căsătorii nefericite şi aleargă după un vis de adolescentă.

— Ar trebui să vii şi tu, urmă Anne-Marie. Nu mai pictezi deloc?

A doua zi, Louise dădu o fugă la mama ei ca să-şi caute culorile. La magazinul din Cully a găsit hârtie

acceptabilă pentru început. În a doua iarnă după căsătorie, în camera din faţă sau în cea din spate, a copiat vederi aduse de la Veneţia. Michel, mândru de talentul Sofiei sale, a dat la înrămat peisajele cele mai reuşite care, la sfârşitul anului şi la aniversări au devenit cadouri apreciate. Mătuşile au văzut în ele o sursă neaşteptată de economii.

În luna iunie, auzind că pleacă ceata voioasă a celor din Valais şi din Savoia, Louise regreta că nu este nevoie de ea* pentru lăstărit. În schimb, culesul mobiliza toate braţele familiei. Marthe mergea cu femeile în vie; Blanche pregătea cafeaua înainte de ivirea zorilor şi nu ieşea din bucătărie înainte de zece seara. Doamna

Elisa care-şi scotea din buzunarul şorţului de mătase briceagul cu plasele de fildeş, curăţa ultima fasole verde din anul acela, primele gulii, morcovii care îi îngălbeneau degetele. Culegătoare, culegători, prieteni în trecere care intrau să guste mustul – erau mai bine de treizeci de guri de hrănit. Se coceau plăcintele tradiţionale ornate cu prune uscate. În această atmosferă de stup harnic, printre tinerii de vârsta ei.

135

Louise îşi regăsea voioşia. Trecea de ia vie la bucătărie, în funcţie de mătuşa care avea cel mai mult nevoie de ea. Învăţa numele viilor, rânduiala culesului, căci pământurile familiei Croisier, împrăştiate, se întindeau de la est la vest, între lac şi creastă. Seara, când se ducea să-i ia pe Michel de la teasc, se interesa de împărţirea mustului în butoaie. El îi răspundea cu îngăduinţă: dintotdeauna pregătirea vinului a fost treaba bărbaţilor. El însuşi, de ia un an la altul, o lăsa tot mai mult în seama lui François, cel mai vechi dintre argaţi, care veghea asupra bunurilor stăpânului cu mai multă grijă decât dacă ar fi fost ale lui.

Când culegătoarele, atrase de sunetul acordeonului,

se iveau în prag cu ochii strălucitori, cu obrajii încinşi, cu părul lins pe tâmple, Michel se ridică şi le adresa tuturor un părintesc:

Distracţie plăcută, copii!

Louise, care îl urma, îşi amintea de culesurile copilăriei sale când părinţii uitau de griji pentru a dansa ca ia douăzeci de ani. Muzica se furişa până la ferestrele ei şi ea se sucea şi se răsucea în pat fără să poată adormi.

În sfârşit, în preajma celei de a treia aniversări a căsătoriei, în timp ce culegea buchetul de dălii cu care să împodobească hamurile cailor, Louise a simţit că sânii îi sunt umflaţi şi o dor. În mijlocul amiezii o apuca somnul. Din superstiţie a aşteptat câteva săptămâni înainte de a anunţa că este însărcinată.

Vecina ei, Agnès Dubois, născuse de puţin timp un băieţel. Louise a fost printre primele care i-a făcut o vizită. Tricotase pentru copil o jacheţică şi o căciuliţă albă. Îndrăzneţ, acest alb. Cine altcineva s-ar fi încumetat să ofere hăinuţe atât de uşor de murdărit şi totuşi nu din cauza culorii era stânjenită Agnès când i-a mulţumit. De multe ori comentase împreună cu femeile din sat pântecul plat al tinerei doamne Croisier.

Că eşti podgorean sau împărat, lipsa de moştenitori este un blestem. Louise, care ghicise gândurile tinerei lăuze, fu cât pe ce să-i împărtăşească noua ei bucurie.

Dar se abţinu, dintr-un soi de pudoare. În treizeci sau patruzeci de ani – cât vor fi vecine – Agnès Dubois şi

Louise Croisier, prizoniere ale familiilor lor, nu vor avea răgaz să lege prietenie deşi aveau aproape aceeaşi

136

vârsta, aceleaşi preocupări şi chiar aceleaşi griji. În timp ce bărbaţii vorbesc mult în cramă, se cuvine ca femeile să fie rezervate. Copiii lor vor putea fi prieteni

când îşi vor rupe pantalonii pe băncile aceleiaşi şcoli.

Agnès împrumuta de la familia Croisier sarea sau făina pe care uitase să le cumpere, Louise avea să împrumute de la familia Dubois maşina de călcat sau săpăligă, dar intimitatea lor avea să se oprească aici, chiar şi în duminica în care copiii lor, unul lângă celălalt, îşi vor confirma angajamentul botezului în biserică. Cândva, într-o zi, una din ele va merge la înmormântarea celeilalte.

Îmbărbătată de noua încredere în trupul ei care nu o trădase, Louise scotoci prin podul de la Morettes după jucăriile vechi care făcuseră fericite mai multe generaţii. Gândindu-se că se apropie Crăciunul, puse iar mâna pe pensulă, amestecă vopselele uitând de ora fixă a meselor. Dar clanu! stătea de veghe şi Doamna Madeleine făcu front comun cu mătuşile poruncindu-i fiicei sale să se plimbe, să mănânce şi să doarmă în funcţie de nevoile micului Croisier pe care îl purta.

Anunţată, Anne-Marie sosi în grabă, mai plină de importanjă decât dacă ar fi fost tatăl şi mama copilului la un loc. Cumpărase mai multe sculuri de lână, colecţiona modele de brasiere şi de botoşei. Avea să fie naşa copilului. Nu se hotărâse încă cine vor fi naşii, în număr de doi după datina din această regiune ameninţată de ger şi grindină: un copil, ca şi o vie, nu era niciodată destul de bine asigurat.

Doamna Madeleine nu contenea să se felicite că îşi măritase fata onorabil. Dacă tot era să suferi este mai avantajos să aduci pe lume pe fiul unui deputat decât pe acela al unui biet student. Jean, în schimb, îi dădea bătaie de cap. De aproape un an îi făcea curte Fernandei

V., din Epesse. Nişte neamuri proaste, aceşti V: o fată lipsită de educaţie, care îşi dădea aere deşi n-avea niciun chior şi pregeta să muncească. Nu ar fi adus nici cea mai

mică speranţă de moştenire, deşi moştenirile, după cum se ştie, îţi scapă în momentul în care ai avea mai mare nevoie şi crezi că ai pus mâna pe ele. Madeleine se îngrijora: toată viaţa muncise din greu ca să salveze averea familiei Moraz. De câţiva ani

137

proprietatea era prosperă. Nu mai număra nimeni câte guri erau de hrănit. În fiece an, primăvara, o elvefiancă germană de şaisprezece ani venea să lucreze ca servitoare şi să învefe franţuzeşte. Şi totuşi, vie după vie, vor fi nevoiţi să recurgă la acest nou soi american, altoit, singurul care rezista la filoxeră. Se profilau serioase lucrări de săpat şi Jean se gândea să angajeze un argat. Asta ar însemna să ridice preţul vinului.

Cine ştie dacă, aşa stând lucrurile, cârciumarii nu se vor orienta către soiurile străine.

Odată cu Fernande, gospodăria ar cunoaşte din nou strâmtorarea şi spaima zilnică care îţi macină inima şi forţele fără milă; spaima, ca acea volbură de grădină care se încolăceşte pretutindeni. Crezi că ai smuls-o, dar mai rămâne o bucată de rădăcină ascunsă într-un bulgăre de pământ, şi dacă nu veghezi, săptămână de săptămână, creşte din nou şi sugrumă şi plantele cele mai viguroase. Doamna Madeleine ştia că grijile băneşti puteau să ucidă dragostea.

În vreme ce dragostea înfrântă, chiar dacă devine boală gravă ca la Louise – şi Madeleine ştia prea bine ce însemnase ulcerul stomacal de care fata ei fusese cât pe ce să moară când se logodise – dragostea se preface, printr-o stranie alchimie, în evaziune, vis, odor, în sfârşit, cu atât mai pur şi mai preţios cu cât inima îi păstrează mai straşnic faina. Astfel că, dacă Doamna

Madeleine a vorbit, n-a făcut-o poate numai ca să

scape de o mustrare de conştiinţă, remuşcare ce începuse să atârne prea greu în singurătatea ei de femeie îmbătrânită.

IV

LOUISE COBORÂSE într-o după-amiază la

Morettes, mai nervoasă decât de obicei şi manifestând o iritare pe care nu şi-o putea explica de vreme ce, în sfârşit, purta în pântece copilul dorit cu atâta ardoare. Cele două femei, după ce împinseseră fotoliu!

bunicii Justine, luaseră ceaiul lângă soba de faianţă albastră. O legătură de vrejuri trosneau în vatră. Îşi împărtăşiseră măruntele ştiri care, de la orăşel la sat.

(ineau loc de distracţie gospodinelor, sclave ale căminului lor. Apoi vorbiseră despre familie: Alexandre nu dădea pe acasă decât o dată pe lună. Esther se simţea părăsită. Amanţii de odinioară o evitau. Madeleine era la fel de surprinsă ca şi cumnata ei:

— Aş fi crezut că o să se recăsătorească în doi timpi şi trei mişcări.

Victor îşi anunţase vizita pentru duminica următoare.

De ce n-ar veni şi Louise cu Michel în cursul după-amiezii? Doamna Madeleine a insistat ca fiica ei să mai ia o bucată de plăcintă:

— Mănâncă, copilul trebuie să fie voinic, nu mai ai dreptul să fii pricăjită acum când ai tot ce-şi poate dori o femeie.

Să fi citit un regret în ochii limpezi pe care Louise s-a grăbit să-i întoarcă în altă parte?

— Uită-te în jurul tău, a certat-o; uită-te la fostele colege de şcoală. Nu e una care să nu vrea să fie în locul tău. Michel te soarbe din ochi. Şi sunt sigură că Jacques, chiar dacă o să se însoare, n-o să te uite niciodată.

La numele lui Jacques, care nu mai fusese pronunţat între ele de mai bine de patru ani, faţa şi gâtul

Louisei se acoperiră de pete stacojii. Nu-şi dădu seama, atât de tare îi bătea inima, atât de tare se străduia să-şi sfăpânească tremurul mâinilor. Madeleine şovăia înainte de a continua. Nu este oare prea devreme?

Louise care poartă copilul lui Michel este oare în stare să mai sufere din cauza unui vis şi a amintirii lui?

— Jacques? repetă Louise gâfâind şi, în faţa privirii ei hămesite, Madeleine pleacă ochii.

— A venit să mă vadă.

— Când?

Madeleine vorbeşte. Şi-a făcut sânge rău uneori crezând că prin sterilitatea trecătoare a fiicei sale cerul o pedepseşte pentru că ascunsese adevărul.

Astăzi, mărturisirea ei va fi chezaş pentru sănătatea copilului aşteptat.

— Jacques a trecut pe aici când erai atât de bolnavă şi când te vegheam zi şi noapte.

Cuvinte mai mult ghicite decât înţelese bătaia nebună a inimii:

— Oh! de ce? de ce?

139

Madeleine îi aruncă o privire, gura întredeschisă, ochii încremeniţi în aşteptare şi repetă ca un fapt evident:

— Nu era momentul să te tulbur. Totul era hotărât;

Îţi dăduseşi cuvântul lui Michel.

— Dar el! El de ce nu a scris? De ce nu a trecut peste tine? De ce…

— Jacques era foarte tânăr, dar era un băiat de onoare. L-am pus să promită că nu o să încerce să te mai vadă; i-am dat de înţeles că n-ar putea să te facă fericită.

Nu cumva Madeleine, văduvă şi singuratecă, n-ar fi

putut suporta fericirea şi independenţa fiicei ei?

Bolnavă, aceasta îi permisese să-şi reia rolul de mamă autoritară.

— Bea, puişor, îi porunci întinzându-i o ceaşcă de ceai. Pari zguduită. Apoi, făcând un ultim efort pentru a se justifica: Am crezut că trebuie să ştii care au fost sentimentele acestui băiat. Există momente în viaţă, când, chiar de foarte departe, ai nevoie să te simţi iubită.

„Nevoie să te simţi iubită", strigătul, mărturisirea lui Madeleine. Louise s-a ridicat, se străduieşte să pară calmă ca să fie lăsată în pace.

— Du-te puiule, du-te, repetă Madeleine. O să vezi:

de-acum totul o să fie bine.

Louise merge de-a lungul zidului înalt de vrejuri de viţă. Noaptea timpurie de decembrie îi ocroteşte singurătatea în care sclipeşte ca un soare numele evitat de atâta amar de vreme. Jacques? Ca ieri, eram pierduţi pe lacul învăluit în ceaţă; ca ieri fusese sala comunală din Grandvaux şi salonul unei case din Lausanne unde dansaseră. Şi parcă nu trecuse nicio oră de când o însoţise acasă. Urcă fără să gâfâie poteca abruptă care o ducea spre tatăl copilului său. Acum totul e simplu:

să-l revadă pe Jacques înainte ca sarcina să n-o îngreuneze prea mult. Nu înseamnă că-l înşală pe Michel, dar trebuie să-l revăd măcar o dată – una singură – pe prietenul ei şi să-i spună toate chemările fără răspuns, toate aşteptările şi toate renunţările pe care le-a adunat în toţi aceşti ani. Alexandre va şti cum să i-l aducă; îi scrise vărului ei chiar în aceeaşi seară.

140

În câteva ore şi-a regăsit strălucirea şi o prospeţime pe care ceilalţi i-o uitaseră. Mătuşile au spus că cel mai greu moment al sarcinii trecuse. Mai intuitiv şi mai iubitor,

Michel, stânjenit, găsea că era ridicol să fie, credea el, gelos pe propriul său copil.

Alexandre şi-a anunţat venirea în a doua duminică a lui decembrie. În joia dinainte, Louise a dorit să se ducă la Lausanne ca să cumpere tuburi de acuarele, hârtie, jucării pentru cadourile de Crăciun. Se bucura să scape câteva ore de apăsarea satului şi să treacă prin faţa vitrinelor de sărbătoare şi a luminilor lor în mijlocul trecătorilor grăbiţi. Poate că voia, cu aceeaşi ocazie, să vadă ce se mai poartă la oraş şi să se asigure că mai poate încă să placă. Fericit că ea îşi exprimă o dorinţă atât de uşor de îndeplinit, Michel s-a oferit să o însoţească.

Au luat trenul de ora două. Ea a insistat să urce pe jos de la gară până la piaţa centrală, un drum în fond mai puţin abrupt decât cel de la Morettes la Croises. La jumătatea pantei, Michel, palid, gâfâind a trebuit să se oprească o vreme, refuzând să intre să se aşeze în cafeneaua de alături. Ea a fost cuprinsă de remuşcări pentru că nu se gândise decât la sine. Doamna Elisa spunea adesea că fiul ei avea greutăţi de respiraţie – dar cât puteai să crezi din ce spune Doamna Elisa? – că trebuia să se menajeze. Când Louise îi punea întrebări.

Michel o tachina drăgăstos:

— Ştii foarte bine că nu mai am douăzeci de ani şi că nu pot să mă ţin după o căpriţă ca tine.

Ajunşi în piaţă, au intrat într-una din băncile care înconjoară biserica şi ale căror ziduri se ridică la înălţimea clopotniţei. Găsind că dependenţa ei financiară era normală, Louise ar fi considerat o indiscreţie să-i întrebe ce treburi avea. Mama şi mătuşile se ocupaseră de toate nevoile ei până în ziua căsătoriei.

După aceea, în rarele ocazii când făcuse cumpărături, însoţită de mama ei sau de Anne-Marie,

Michel o sfătuise:

— Du-te la Bonnard sau la Galeriile St. François unde avem un cont. Dacă vezi ceva care-ţi place în altă parte, dă numele meu şi spune-le să-mi trimită factura.

Aşa se face că Louise nu avusese niciodată mai mult de douăzeci de franci în buzunar: o monedă de aur, mai

141

mult decât era nevoie ca să-i ofere lui Anne-Marie la ora gustării o ceaşcă din ciocolata cea mai savuroasă şi prăjiturile care-i plăceau. Michel, ca toţi prietenii lui, spunea tot timpul că femeile nu trebuie să se gândească cum să câştige banii ci cum să-i cheltuiască.

Louise constata în fiecare zi contrariul, căci în familia Croisier ca şi în alte părţi femeile erau cele care vegheau asupra economiilor, în timp ce soţul ei folosea cu nepăsare o avere dobândită încă din leagăn. În timp ce el se apropia de ghişee, ea se aşează pe un fotoliu.

Chiar şi fără să-l privească, percepea prezenta spatelui lat al soţului ei, pălăria pusă pe placa de marmoră de care îşi agăfase bastonul, mantoul de culoare închisă, excelent croit din stofă englezească, căci în fiece împrejurare ţinea să se apere prin superlativul calităţii, iar Louise, tânăra şi frumoasă, Louise mai puţin cultă decât el dar de provenienţă onorabilă, făcea, poate, parte şi ea din acest scut social care îi permitea să-şi înfrunte semenii. Era prima oară că se plimbau prin oraş împreună de când se întorseseră de la Venefia şi că îşi vedea bărbatul de departe cu ochii alteia.

Aplecat, dând ordine cu calm, era imaginea însăşi, a omului echilibrat, fără spaime şi chiar fără griji. S-a întrebat dacă aparentele sunt la fel de înşelătoare pentru fiecare căci ea cunoştea neliniştea lui Michel;

poate că nimeni altul nu ştia cu cât orgoliu îşi flutura

egoismul pentru a-şi masca bunătatea. Nici Doamna

Elisa nici prietenii nu-l cunoşteau cu adevărat şi ea.

Louise, era nevoită să accepte că, prin apatia ei, îl închisese puţin câte puţin într-un rol care simplifica raporturile lor şi din care era greu să iasă: acela al soţului în vârsta, care-şi protejează tânăra soţie fragilă, uşor iresponsabilă. Nimic nu se întâmplase de-a lungul celor trei ani. Şi iată că era însărcinată, că avea să-l vadă pe Jacques îndată ce Alexandre îl va putea aduce. Ar avea Jacques ori copilul puterea să schimbe modelul de viaţă al acestui om rezervat, care se închidea în micul său birou ore întregi şi care-şi primea prietenii cu o mască de veselie?

După ce au ieşit de ia bancă, au traversat piaţa şi au cumpărat jucării. Amândoi se gândeau la copilul care, ia Crăciunul viitor, va putea deja să stea în poponeţ în leagăn. Au urcat o străduţă pavată unde ea ştia că va

găsi hârtie colorată, tuburi de culori şi idei noi pentru împodobirea bradului. Şi pentru că se oprise în faţa vitrinei unui blănar, el îşi trecu braţul pe sub al ei.

— Spune-mi ce ţi-ar face plăcere.

Ea se întoarse imediat, de teamă că o să-i ofere încă un cadou, căci nu dorea nimic altceva decât să se uite la stelele aurite şi la ghirlandele care şerpuiau de la căciulite la manşoane. Îşi potrivea pasul după pasul lent al lui Michel, când nişte voci zgomotoase au făcut-o să-şi ridice ochii. Un grup de studenfi venea în întâmpinarea lor. Louise se uita la aceşti tineri de vârsta ei. Trăind atâta vreme între mama ei, Doamna

Elisa, mătuşile soţului ei, aproape uitase că mai există tineri. I se întâmpla să se ruşineze de tinereţea ei în mijlocul confortului greoi care o înconjura. Din timp în

timp simţea nevoia să râdă şi să alerge fără motiv, nevoia să danseze o noapte întreagă cu Alexandre sau cu altul.

Grupul trecu. O pereche venea la câţiva metri în urmă.

Băiatul zvelt şi brunet îşi lăsase mâna pe umărul tovarăşei sale. Brusc, Louise se clătină, pradă unui tremur nervos care o ţintui în loc împiedicând-o să se întoarcă: era Jacques; Jacques cu alta, trecând pe lângă ea, recunoscând-o poate în timp ce, ameţită, alături de Michel avea o figură descompusă. S-a trezit în camera din spate a unei farmacii. Un bătrân cu figura calmă, q asculta:

— În luna a treia de sarcină, o cădere de tensiune este frecventă, normală s-ar putea spune dacă se mai adaugă şi frigul şi oboseala.

Louise a băut paharul pe care i-l întindea, atât de atentă să ascundă motivul tulburării sale încât a uitat să mai sufere.

Imediat ce a ajuns acasă s-a culcat pentru ca să nu mai trebuiască să apară la masa de seară. Mătuşile, moralizatoare, au făcut observaţia că nu te duci la oraş în anotimpul ăsta în starea ei şi că, din capriciu, ameninţase viaţa moştenitorului Croisier. De cum rămase singură mâzgăli un biletel pe adresa lui Alexandre în care îi explica că este bolnavă şi îl ruga să-şi amâne vizita. Se vor vedea de Crăciun. Or, a doua zi nu a reuşit să iasă din casă şi nici să-i încredinfeze plicul lui François care l-ar fi expediat expres. L-a rupt şi a aruncat bucăţile în coşul de hârtie, apoi le-a luat una câte una şi le-a ars în sobă.

Şi-a spus că pruncul ei va fi întârziat mintal: apoi, ca o pedeapsă meritată pentru că trădase în ziua când se legase de un bărbat pe care nu era în stare să-l iubească, şi-a imaginat că va muri la naştere. Michel se va căsători imediat. Fiul său, căci va fi un fiu, avea să primească o

educaţie demnă de clanul Croisier. Într-o bună zi, scotocind într-un sertar, aşa cum fac toţi copiii, avea să dea peste o fotografie a mamei sale:

„Cine este doamna?” Şi mătuşa Marthe avea să spună:

„N-ai cunoscut-o. O prietenă de familie, moartă de mult”.

Două zile, Louise n-a ieşit din cameră. Se plimba de colo-colo, tresărea la cel mai mic zgomot. Mătuşa

Blanche îi aduce mâncarea pe o tavă, şi aştepta, în picioare, nemişcată, să termine. Ca să scape de ea.

Louise înghifea tot pe nerăsuflate şi voma în secunda următoare.

— Ce-i cu tine? p întreba Michel când venea să stea cu ea.

A vrut să-l cheme pe doctorul Bergier, dar ea a protestat cu atâta vehementă, încât n-a îndrăznit să mai insiste. Duminică dimineaţa, a poruncit să fie înhămat calul la trăsură şi s-a dus singur la gară să-l ia pe

Alexandre.

Abia dacă se cunoşteau. Studentul a părut surprins când l-a văzut. Persoană onorabilă, fără îndoială, dar care păstrase stilul de viaţă al altei generaţii, care se cruţa şi îşi administra averea, ocupându-se în acelaşi timp, fără mare strălucire, de politică locală.

Michel nu îi trezea interes decât pentru că era căsătorit cu verişoara lui, care, de acum încolo, era aranjată ca un borcan cu dulceaţă pe un raft, la adăpost de orice întâmplare neprevăzută.

Sări în trăsură; Michel se urcă greoi, apucă frâiele.

Calul, care cunoştea drumul, porni să suie coasta.

— Verişoara dumitale se simte rău de câteva zile.

Uimit de tonul solemn, tânărul se interesă, îngrijorat:

— Este grav?

— Ştii că aş face orice ca s-o văd fericită, continuă Michel. Există între noi această diferenţă de vârsta.

* 144

Poate că îi lipsesc distracţiile. În primele săptămâni de sarcină, deşi s-a simţit rău din când în când era mult mai veselă.

— Şi acum?

— Vei vedea.

Alexandre privea în jurul său mozaicul viei care cobora în trepte până la lac, vrejurile, roşcate şi despuiate, erau legate de aracii de lemne cu o împletitură de paie aurii. Cât vedeai cu ochii, ziduri scunde, întrefinute cu grijă, împiedicau alunecările de teren.

Niciun copac, în afară de teiul de la intrarea în sat şi de aleea de plopi ce se întindea undeva sub ei, de-a lungul lacului, în piaţa orăşelului. O regiune aspră pe care, secole de-a rândul, omul o îmblânzise de dragul celei mai gingaşe dintre culturi. Alături de el, pe banca trăsurii – proprietarul unei femei şi al unei părţi a acestui pământ, cu mâinile legate şi cu inima grea nu ştia ce să facă cu aceste bogăţii şi cu această frumuseţe…

— Are încredere în dumneata, a reluat Michel. Mult mai mult decât în fratele sau în mama ei. Faţă de mine, se preface că e veselă. Face un efort, îţi dai seama.

Louise îi aştepta în salonul unde Doamna Elisa broda în fotoliul ei înalt care fusese tras în faţa uneia dintre ferestre. Alexandre a fost impresionat de privirea fixă a verişoarei sale şi de ciudata ei lipsă de atenţie care o făcea să răspundă anapoda la cele mai banale întrebări. Se sufoca în acest spaţiu prea strâmt pentru mobilele greoaie înghesuite aici.

— Eu, când eram însărcinată cu primul copil, anunţă

pe neaşteptate Doamna Elisa cu satisfacţie, nu mâncam decât ceapă crudă sau fiartă. Bărbatu-meu îmi aducea căpşuni, fazani, portocale, în fiecare zi alte bunătăţi iar eu refuzam să le gust.

Şi cum ceilalţi tăceau, cam uluiţi, a conchis:

— De bună seamă, copilul n-a rezistat şi a murit la două zile de la naştere.

— Vino, Alexandre, a intervenit Michel, Louise o să-ţi arate ultimele acuarele pe care le-a făcut.

I-a împins pe cei doi tineri pe coridorul pardosit cu gresie care ducea la camera lor şi s-a făcut nevăzut cu o stângăcie înduioşătoare:

— Am uitat… stai jos, Louise… mă întorc peste câteva minute.

145

I

— Ce înseamnă toate astea, bombăni Alexandre fără să aştepte ca Michel să închidă de tot uşa. Îmi scrii o ilustrată veselă, cam aiurită… ca să-mi spui că vrei să mă vezi cât mai repede şi acum mă primeşti cu o mutră de înmormântare!

Ca şi cum n-ar fi aşteptat decât să-l vadă pe martorul celor mai fericite zile ale adolescentei sale, pe acest băiat din acelaşi sânge cu ea, mai apropiat de inima ei decât un frate, ca să scoată masca pe care o purta cu curaj de atâtea luni, Louise izbucni în lacrimi:

— Bine, bine, mormăi el. Li nişte şte-te, să putem sta de vorbă.

— Sunt însărcinată, hohoti Louise.

— Mi-ai spus. Toată lumea nu vorbeşte de altceva în casa asta; ca şi cum îi s-ar întâmpla ceva nemaipomenit.

— Nu despre asta e vorba.

— Asta, ce? Nu aştepţi un copil?

— Ba da, admise ea, dintr-o răsuflare, şiroind de lacrimi.

— Atunci?

Şi pentru că ea tăcea, o îndoială se furişă în mintea studentului.

— Copilul nu este al lui Michel?

— Ba da, ba da, dimpotrivă! strigă Louise tulburată.

— Cum adică, dimpotrivă?

— Pentru că… Jacques.

Numele, care-i jâşneşte de pe buze, o face să roşească până la urechi.

— L-ai văzut pe Jacques? se îngrijoră el, împărţit între prietenie, loialitate faţă de Michel şi dorinţa sinceră de a-i veni în ajutor acestei femei care dădea totul peste cap tocmai în momentul în care toţi îşi închipuiau că viaţă ei va aluneca lin până la sfârşitul zilelor – fără niciun accident pe parcurs. Revenindu-şi brusc, sub imboldul unei hotărâri nelămurite, ea îl rugă:

— Promite-mi că-mi spui adevărul.

Unde voia să ajungă?

— Aş vrea să-mi spui, a continuat Louise, căutându-şi cuvintele, o dată, o singură dată – aş fi vrut să ştiu…

este adevărat, în sfârşit, eşti sigur că Jacques…

ezită îndelung în faţa verbului: iubea? Cuvântul era

I

146

atât de tare, imperfectul atât de crud – este adevărat că Jacques ţinea la mine? a încheiat ea dintr-o răsuflare.

— Ştii foarte bine.

A citit o asemenea bucurie pe chipul pe care îl îndrepta spre el şi care mai păstra încă pete roşii, încât a adăugat:

— Este trist pentru Michel.

Dar ea a dat din cap, regăsindu-şi tăria:

— Nu, nu este trist, nu mai este trist.

— Ce-ai să faci?

— Am să trăiesc, rosti ea cu exaltare. Din când în când, o să-mi dai veşti despre el.

— Nu! strigă tânărul.

— Aş vrea să fie fericit.

— Atunci lasă-l în pace!

Era cât pe ce să spună: „Gândeşte-te puţin la Michel care merită cu siguranţă atâta lucru”, dar Michel, discret, atent, iubitor, ghicind mai mult decât lăsa să se vadă, tocmai se întorcea.

Pretextând că trebuie să treacă pe la mama lui?

tânărul o luă din loc îndată ce şi-a băut cafeaua, nernulfumit de el şi de ceilalţi pe care este întotdeauna atât de greu să-i ajufi.

DE CRĂCIUN fiecare amănunt îi amintea

Louisei că intrase în altă familie. Deoarece Riex şi

Cully ţineau de aceeaşi parohie, slujba de dimineaţă în biserica copilăriei sale îi dădea prilejul să sărute la ieşire tot neamul Moraz; îi plăcea să simtă pe obraji mustafa mătăsoasă a unchiului Victor pe care regula generală a îmbătrânirii părea că îl ocoleşte. Doamna

Madeleine îşi primea musafirii cu tot elanul de odinioară:

— Trebuie să mă grăbesc să văd ce e cu friptura de curcan. Vino o clipă, Louise, să guşti umplutura de pateuri. Niciodată nu mi-a reuşit atât de bine.

Dar Louise era, şi ea, obligată să se întoarcă imediat acasă pentru a-i întâmpina pe surorile, cumnaţii, nepoa

147

tele şi nepoţii soţului ei. N-ar fi Crăciunul dacă nu s-

ar sta cel puţin trei ore la masă; mâncatul devenise un ritual, cu atât mai necesar cu cât era mai complicat.

Pe copii îi apuca durerea de cap: scânceau şi îşi pierdeau răbdarea. În sfârşit, adoptând o modă adusă din

Germania şi pe care familia Moraz refuza să o accepte, s-au aprins lumânările bradului, s-a cântat: „lată

Crăciunul, oh, noaptea sfântă – cu toate cele trei strofe, sau de trei ori pe prima pentru cei ce nu le ştiau pe următoarele. Fetiţele au cântat la patru mâini la pian; gemenii au recitat o poezie, după care a început tradiţionalul schimb de cadouri. Nu mai pridideau să desfacă pachete, să scoată strigăte de uimire, să mulţumească. Băieţii confecţionaseră suporturi pentru sticle din lemn traforat, fetiţele au oferit şerveţele croşetate, brodate sau chiar tricotate care aveau să desfigureze multă vreme vechile mobile.

Crăciunul, cea mai frumoasă zi a anului – aşa fusese întotdeauna, aşa avea să fie în veci. Louise femeia cea mai norocoasă din sat şi din multe sate din împrejurimi; să ştii să fii fericit cu ce-ţi dă viaţa, dacă nu, te bate Dumnezeu. Copilul aşteptat inspira gesturi de bunăvoinţă neobişnuite: „Stai jos, Louise, nu trebuie să te oboseşti, lasă tava aia”.

Micul Michel a plecat, luându-şi familia, către sfârşitul după-amiezii căci mai trebuia să oficieze şi slujba de seară. Louise a coborât cu Juliette în faţa casei. Din calul înhămat la trăsură ieşeau aburi; era nerăbdător să alerge prin noaptea înstelată. Aerul îngheţat sculpta ţurţuri în buza cişmelelor. Se întâmpla deseori să fie ierni frumoase, uscate şi reci când zăpada nu cădea decât târziu după Anul Nou. Louise a rămas în pragul casei până ce n-a mai auzit uruitul trăsurii, a închis cu părere de rău uşa peste noaptea prietenoasă, dornică să mai scape încă puţin de conversaţiile dezlânate, şi a urcat în dormitorul ei. În

încăpere era mult mai rece decât în salon. Se înfiora, deschise unui din sertarele comodei, căutând un şal.

Când s-a întors l-a zărit pe Michel, sau mai degrabă braţul stâng şi capul lui Michel: aşezat în fotoliul întors către fereastră, stătea cu spatele la ea, şi vedea, ieşindu-i din haina de culoare închisă, ceafa groasă şi albă, ceafa unui bărbat deja matur deşi nu

avea decât 36 de ani. S-a simţit cuprinsă de un sentiment de duioşie ca de fiecare dată când îl privea fără ştirea lui şi de remuşcare că nu-l iubeşte cu toată pasiunea pe care acest cuvânt îl evoca pentru ea. Spuse destul de tare, ca să-i dea de ştire că este acolo:

— Ce Crăciun frumos! Fetiţele au plecat încântate. Nu vorbeau decât de casa lor de păpuşi.

Fără să se mire de tăcerea lui – Michel se adâncea de multe ori în gânduri şi nici nu auzea că i se vorbeşte

— Ea se aşează în faţa oglinzii ca să-şi aranjeze părul.

Un zgomot ciudat, între suspin şi geamăt, o făcu să-şi ridice ochii. În oglindă a văzut capul lui Michel alunecând pe spătarul scaunului fotoliului:

— Michel! Dormi?

Respingând cu întreaga ei voinţă spaima care o cuprindea s-a repezit spre el:

— Michel! Michel! Ce ai, Michel, vorbeşte!

Scăldat în sudoare, palid, el gâfâia cu gura căscată, cu limba umflată monstruos prinsă între buze. Văzând că alunecă spre stânga, s-a încordat ca să-l împingă în mijlocul fotoliului dar capul, prea greu, i-a scăpat:

repezindu-se pe coridor, s-a izbit de François, i-a strigat:

— Doctorul, repede! Du-te după doctorul Bergier.

— Trăsura e la gară, doamnă.

— O să se întoarcă. Dacă nu, împrumută calul lui Dubois, descurcă-te, repede.

Pe când se întorcea în cameră, a auzit pasul greoi al omului care se prăvălea pe scară. Michel respira la fel de greu. A deschis ochii când i-a pus un şervet ud pe tâmple. Atunci ea a. spus tare, prea tare, aproape fipând:

— Nu-i nimic. François s-a dus după doctorul Bergier. O să vină îndată.

În timp ce-i scotea gulerul tare a continuat să înşire cuvinte pe care le voia liniştitoare, fără să-şi dea seama de spaima pe care o trăda vocea răguşită şi ciudată cu care începuse să vorbească, apoi s-a repezit în salon, s-a oprit în prag. Mătuşile stinseseră luminările bradului, aproape arse. Candelabrul arunca o lumină rece peste dezordinea în mijlocul căreia fiecare găsea câte ceva de făcut. Judith strângea sforicelele, împăturea hârtiile, mătuşa Blanche aduna paharele pe o

149

tava. Erau toţi atât de ocupaţi, încât n-au auzit când a intrat. A făcut un pas. Judith a ridicat ochii, a scos un fipăt:

— Louise, ce-i cu tine?

Văzând îngrijorarea care împietrise faţa cumnatei sale, Louise a simţit că-i tremură mâinile şi genunchii fără să poată rosti un cuvânt. Blanche a pus cu grijă pe masă tava pe care sé pregătea s-o ducă din salon, a dispărut la bucătărie, s-a întors de acolo cu o cârpă udă şi a ridicat mâna gata s-o lovească peste faţă pe tânăra femeie; iar Louise, într-o tresărire de revoltă, presimţind plăcerea nemărturisită pe care ar fi avut-o mătuşa s-o umilească prefăcându-se că o îngrijeşte, pronunţă arătând înspre camera unde îl lăsase:

— Michel!

Până în acel moment Judith şi Blanche nu se

gândiseră decât la avortul oricând posibil, cu atât mai de temut cu cât sarcina se lăsase atât de mult aşteptată. Auzind numele lui Michel, ele s-au repezit, fără să mai pună întrebări. Marthe le-a ajuns din urmă pe coridor şi

Louise le-a văzut desfăcând cămaşa lui Michel, masându-i pieptul, strecurându-i între buze un sirop pe care-l dozaseră cu o siguranţă care trăda obişnuinţa. Ea se ţinea deoparte, cu privirea fixată asupra celor două pete albicioase care erau figura lui Michel şi torsul său gol, Marthe dându-se un pas înapoi, a lovit-o:

— Dumnezeule, ce stai ca o mototoală? Adu o sticlă cu apă caldă ca să facem patul!

Când Louise s-a întors, bătrânul doctor Bergier tocmai urca scara. Şi-a pus trusa pe un scaun, s-a aplecat asupra bolnavului, l-a ascultat apoi a întrebat laconic:

— De când?

Judith şi cele două mătuşi s-au întors spre Louise care s-a bâlbâit, ruşinată de parcă ea ar fi declanşat criza şi ar fi hotărât în ce moment anume:

— Imediat după plecarea Juliettei.

— Acum o jumătate de oră, a tradus Marthe.

— L-a mai fost rău în ultima vreme?

Şi cum privirile erau din nou aţintite asupra ei.

Louise făcu semn că nu.

— Hai cu mine, şopti Judith cu blândefe luând-o de braţ.

15 Û

Îl văzu pe doctor cum se apleacă din nou asupra lui

Michel, întoarse capul, ieşi din cameră. Ţipetele care veneau din salon o făcură să înţepenească în faţa uşii:

gemenii se băteau şi se rostogoleau dintr-un capăt al camerei în altul sub privirea interesate a Doamnei

Elisa. Louise a ajutat-o pe Judith să-i despartă, o

văzu, ca prin vis, pe mătuşa Blanche cum pune pe o măsură o cană cu drojdie şi două păhărele. Doctorul se ivi în prag:

— E-n regulă, doarme.

— Trăieşte! tresări inima Louisei.

Bergier se aşează fără alte comentarii şi luă paharul pe care i-l întindea Frédéric, soţul Judithei.

— Şi când te gândeşti că e Crăciunul, spunea întruna

Judith, şi chiar unul dintre cele mai frumoase pe care le-am avut de multă vreme.

Doamna Elisa se întoarse spre Louise:

— Ţi-am spus că Michel nu e prea rezistent.

Nu puteai şti, după ton, dacă-i reproşa nurorii că n-a ţinut seama de avertisment sau dacă aştepta felicitări pentru perspicacitatea ei. În tăcerea care a urmat.

Louise întrebă timid cu o voce abia auzită, ca şi cum avea nevoie de aprobarea clanului:

— Pot să mă întorc la el?

— Lasă-l să se odihnească, a intervenit Blanche.

Bătrânul Bergier îşi goli paharul, se uită o clipă

Jintă la tânăra femeie, se ridică în picioare:

— Vă însoţesc.

Mătuşa se pregătea să îi urmeze; el o opri:

— O să vă chemăm dacă avem nevoie de dumneavoastră.

O apucă pe Louise de cot, o împinse înaintea lui pe coridor şi o preveni

— Soţul dumneavoastră a aţipit după ce i-am dat un calmant.

Pe patul lui, Michel, liniştit, întredeschise ochii când îi auzi apropiindu-se. Ea se uită la el cu un simţământ amestecat, de teamă şi de uşurare. Bergier o luă în biroul alăturat:

— Este puţin probabil să mai facă o criză în noaptea asta.

— Dar de ce? cum… să fac?

— Feriţi-l de emoţii.

Ea se fâstâci, bâlbâindu-se:

— E vina mea.

151

— Vina dumneavoastră? De ce? V-aţi certat azi?

— Astăzi, nu; dimpotrivă, astăzi…

— Atunci nu vă învinuiţi degeaba.

— Dar nu înţeleg, aşa, deodată…

— Crizele neaşteptate sunt, tocmai, unul din simptomele acestei boli.

— Ce boală?

— Nu v-a spus niciodată?

Se apropie de Michel, îi luă pulsul ca şi cum ar fi vrut să câştige timp, reveni către Louise:

— Sunt câţiva ani de când nu mai avusese nimic. A

crezut, fără îndoială, că s-a vindecat. Când eşti sănătos îţi uifi repede suferinţele.

Ea aştepta încă, în picioare, nemişcată şi a primit cuvântul angină pectorală cu uşurare. I se părea mai uşor să lupţi contra unui rău cunoscut, iar doctorul încerca să fie liniştitor. Un accident ca cel de azi rămânea posibil dar cu calm şi cu odihnă, Michel îşi va relua în curând activitatea normală. Trebuie să meargă înainte cu încredere şi să se gândească la copilul pe care-l aştepta.

— Întotdeauna viaţa este mai puternică, încheie bătrânul doctor care lupta fără răgaz împotriva scadenţei inevitabile a morţii.

Rămasă singură, Louise s-a apropiat de pat, temându-se să nu vadă reapărând dintr-un moment în altul, pe figura calmă a lui Michel, groaza pricinuită de

sufocare. Dar când i-a atins fruntea el a zâmbit, şi, a doua zi, sprijinit de perne, glumea deja. Două zile mai târziu a putut să-şi primească, aşezat în fotoliu, fermierii de la Praz-Lovaz. Casa reintra în ritmul obişnuit de viaţă.

Cu toate acestea, în noaptea de revelion, la puţină vreme după ce clopotele anunţaseră noul an, a avut o nouă criză, mai puţin gravă şi mai puţin lungă decât cea dinainte dar în urma căreia a rămas mohorât. Louise dormea în noaptea următoare când a trezit-o puţin după miezul nopţii: se sufoca, durerea exploda în dreptul inimii şi se scurgea de-a lungul spatelui şi în braţul stâng. Ea trecu peste corpul mare şi inert, îl apucă de umeri, se încorda, apăsând cu toată greutatea ca să-l ridice în capul oaselor şi să-l ţină aşa până îi împinse câteva perne sub spate. De atunci, în fiecare noapte, după primul somn, Michel se trezea pradă aceleiaşi senzaţii de sufocare. Domnişoara Rose, infirmiera

152

şi moaşa regiunii, trecea să-l vadă în cursul dimineţii.

Victor, îngrijorat pentru sănătatea nepoatei sale, insista să aducă o infirmieră de la Lausanne, dar Michel prefera s-o aibă tot timpul pe soţia sa lângă el iar

Louise spunea că ea dorea acelaşi lucru.

Spre mijlocul lui ianuarie starea lui s-a agravat, îngrijorarea şi epuizarea o cufundară atunci pe tânăra femeie într-un soi de năuceală din care mai zvâcnea doar voinţa de a trece de fiecare clipă, de fiecare oră care se scurgea, până când albeau zorile. În penumbră, privirea îi aluneca fără să întârzie asupra chipului lui

Michel, atât cât să se asigure că afipise, apoi se oprea câteva minute pe mâinile ce* zăceau pe plapumă. Se simţea oarecum solidară cu aceste degete sensibile, mai vii şi mai expresive decât restul corpului masiv, apoi,

îndepărtându-se în vârful picioarelor, crăpa uşa. Pe coridor stăruia aroma cafelei. Se îndrepta spre bucătărie.

— Te-ai sculat deja? constata Marthe cu satisfacţie fără să pară că ştie că Louise nu afipise decât câteva ore. A fi petrecut o noapte bună?

Louise îşi dădea seama că prin această frază politicoasă mătuşa se interesa numai de noaptea lui Michel.

Ea răspundea că soţul ei doarme, ceea ce era întotdeauna adevărat deoarece apropierea zilei îl liniştea şi că noaptea fusese mai bună decât cea dinainte. Cu aceste informaţii îşi câştiga o libertate provizorie. Vârsta ei, sarcina şi vecinătatea zilnică a bolii o făceau să caute cu înfrigurare aerul curat. Se oferea să hrănească găinile. Când vremea era uscată, făcând un ocol, o lua pe cărăruia care mergea de-a lungul livezii până la curtea găinilor care se afla la o sută de metri de casă.

Păsările, închise peste noapte, cotcodăceau nerăbdătoare. Câţiva porumbei acceptau vecinătatea a vreo treizeci de găini grase Crève-coeur cu pene negre, mai puţin ouătoare decât cele de rasă albă crescute în regiune dar cu o carne mai fragedă. O întâmpinau pe

Louise cu mari bătăi din aripi şi se băteau pe primele mâini de grăunfe. Când era îngheţat, tânăra femeie spărgea gheaţa din bazinul de apă şi turna apa căldufă pe care o adusese. Se ducea la cuiburi, aduna primele oua din ziua aceea pentru micul dejun al lui Michel, ouă cu coajă mai închisă, mai sănătoase decât celelalte.

153, pretindeau mătuşile. Aceasta preferinţă pentru pigmentare venea dintr-o veche duşmănie de care bătrânele domnişoare nu erau decât pe jumătate conştiente. Erau brune amândouă, ca şi fratele lor Albert, tatăl lui

Michel, iar ochii albaştri, părul blond, pielea albă intraseră în familie prin cumnata lor, Elisa. Judith şi

Juliette scăpaseră, dar Michel moştenise tenul, ochii şi părul mamei sale. „Nu-i de mirare că este atât de delicat”, gândeau mătuşile cu ciudă uitând că fratele lor, negriciosul” Albert, murise înainte de a fi împlinit cincizeci de ani, în timp ce Elisa cea blondă, de aproape patruzeci de ani de când trecuse pragul de la Croises nu stătuse la pat decât ca să-şi aducă pe lume copiii.

Din nefericire Louise era blondă şi rasa negricioşilor

Croisier avea să fie pe veci pierdută. Mătuşile se consolau cum puteau: găini închise la culoare, pisici şi câini negri, cal cu coamă întunecată. Marthe voise să aducă, pentru ferma din Jorat, o rasă de vaci mai negre decât cele din regiune, Michel se împotrivise:

— Nu creşti la câmpie vaci de la munte.

— Asta înseamnă că vor fi mai rezistente.

El nu cedase, dar de atunci, ori de câte ori o vacă făta greu sau nu mai avea lapte, figura uscăţivă a

Marthei înfjorea de plăcere:

— Am spus eu, dar nimeni nu vrea să mă asculte…

Louise se întorcea încet spre casă, ţinând două ouă în căuşul mâinii. Uneori i se părea că simte pruncul mişcându-se. Se oprea, ţinându-şi răsuflarea şi pândind un nou semn de viaţă. Aceste prime mişcări, abia percepute, erau încă noi pentru ea. Nu îndrăznea să creadă de-a

binelea, apoi speranţa era mai tare şi se vedea mergând de colo până colo prin grădină sau prin bucătărie, urmată pas cu pas de un omuleţ care se împleticea şi o striga „Mama”. Nevoia ei de tandreţe şi de încredere era atât de mare, încât simţea o lacrimă curgându-i pe obraz. O ştergea, ruşinată că plângea de bucurie în timp ce ochii îi rămăseseră uscaţi în faţa bolii

lui Michel.

Iuţea pasul, intra în bucătărie cu obrajii înroşiţi de frig. Blanche coborâse între timp şi servea masa de dimineaţă argaţilor. Amândouă îi aruncau câte o privire.

— Arăţi bine, spunea Blanche şi Louise nu era sigură dacă mătuşa se bucură sau i-o reproşează. Desigur, copilul putea fi o scuză pentru obrăznicia ei de a se

154

bucura de viaţa, dar poate că el va trage mai mult înspre partea Moraz decât Croisier. Putea chiar să fie o fată şi ce să faci cu o fată în podgoriile de astăzi?

Multe dintre ele se mărită şi deşi li se reducea pe cât posibil din moştenire, ele fărâmiţau totuşi patrimoniul, în sat nu mai găseai pe niciuna care să fi urmat exemplul lui Blanche, Marthe şi al Hélènei Moraz:

În loc să muncească pentru familia lor, plecau la Lausanne ba chiar în străinătate, muşcate de demonul independefei. Lumea se schimbase, suspinau mătuşile şi tinerii deveneau ingrafi.

Cu toate că avea ochii încercănafi de nesomn, obrajii mai plini ca de obicei îi dădeau Louisei o prospeţime de copil. Îşi turna o ceaşcă de cafea cu lapte, îşi tăia o felie de pâine, fără să se aşeze, aşa cum făceau femeile din ţinut care nu stăteau la masă decât atunci când găseau timp să schimbe câteva cuvinte căci Michel se neliniştea dacă, la trezire, nu o* găsea la căpătâiul lui. Când Marthe făcea remarca: „Bei cafea? În situaţia ta?” Louise nu răspundea ştiind că orice replică ar fi fost taxată drept o impoliteţe şi ar fi fost urmată de represalii. Mătuşile ar fi fost indignate dacă cineva le-ar fi spus că nu au inimă. Nu-şi făcuseră oare întotdeauna datoria şi în această datorie nu intra şi

„Supravegherea nevestei nepotului lor? Din când în când îi arătau Louisei acel gen de afecţiune morocănoasă

pe care o ai pentru un servitor sau pentru un cal de care te-ai legat încetul cu încetul Louise nu era mai rea decât alta. Li se întâmpla chiar să recunoască, în faţa altora, că îşi îngrijea bărbatul cu devotament şi că

Doamna Madeleine îi dăduse fiicei sale o educaţie mulţumitoare.

După spaimele nopţii, Michel moţăia o parte din dimineaţă. După-amiaza şi-o petrecea într-un fotoliu. Sătul de ziare, se întorcea la cărţile lui de studiu. Seara, când nu reuşea să adoarmă, o ruga pe Louise să-i citească poemele preferate:

…Am…
Regretul visătorilor ce n-au călătorit.
Zadarnic al meu suflet se-ascunde-n ţările albastre.
El n-a putut nicicând să piardă printre astre
Un dor de verzi cărări ducând în depărtare. – 155
Şi ca un condamnat bătrân în închisoare.
De gratiile strâmtei ferestre se agaţă
Să vadă moartea zilei şi-a zilei nouă viaţă
Sau ca un exilat în fuga-i prelungită
Priveşte de pe deal la fără mult dorită…”

Sfârşită, îşi dădea toată osteneala, fără să mai ştie dacă iubea cuvintele acestea care o apropiau de Michel sau dacă le ura pentru efortul suplimentar pe care-l cereau de la ea.

Nopţile s-au scurtat. Soarele topea repede promoroaca ce încorseta în fiecare dimineaţă paulownia şi teiul. În zilele cu vânt, o ploaie măruntă se transforma într-o ninsoare cu fulgi răzleţi. Luându-se după sfaturile

„Almanahului Vestitorul Şchiop”, Marthe a semănat fasolea. Bărbaţii au început să taie via. François aduse vestea că mai multe ziduri de susţinere au nevoie de reparaţii, dar Michel se enerva ori de câte ori i se vorbea

de proprietate.

— Fă cum crezi. Te pricepi la fel de bine ca mine.

Nu mai credea că va putea să continue să facă viticultură cu noul soi american care, altoit, cerea atâtea îngrijirr în timpul verii. Mai devreme sau mai târziu, via din Lavaux va dispărea ca şi aceea din nordul cantonului. N-ar fi oare mai bine să vândă cât se putea mai repede şi să plaseze banii în industrie, în fondurile ruseşti, de pildă?

Louise, în schimb, era convinsă că podgorenii vor ieşi la liman. În curând, François se obişnui să-i dea socoteală, în fiecare seară, de ce făcuse în ziua respectivă, împreună hotărau ordinea lucrărilor. Mătuşile preferau să creadă că tânăra femeie se consulta cu bărbatul ei.

Doctorul Bergier nu mai venea decât de două ori pe săptămână. Într-o zi, după ce-l ascultă pe Michel, a privit-o pe Louise cu atenţie şi i-a recomandat mai mult somn şi mai multă mişcare. Prietenii lui Michel începuseră să-l viziteze. Ea profita de prezenta lor ca să lipsească câteva ceasuri.

Uitase să se plimbe ca pe vremea când era la Liverpool, fără alt fel decât plăcerea de a respira aer curat şi a descoperi lucruri noi. Din cauza sarcinii nu mai putea să urce drumul pe care în mai puţin de o oră.

156

ajungea de la vie în pădure. O dată sau de două ori pe săptămâna cobora până la mama ei.

Doamna Madeleine petrecuse o iarnă singuratecă. Tot vânturându-şi prin minte grijile pe care nu avea cu cine să le împărtăşească, nu mai reuşea să se gândească şi la altceva. De-abia se însenina la vederea Louisei că se şi mohora pe dată aducându-şi aminte de fata aia din Epesses şi de lipsa de discernământ a lui Jean.

— Se văd în fiecare seară. Îţi spun eu că e o

intrigantă şi că până la urmă o să-l facă s-o ia de nevastă.

— Dar bine mamă, de vreme ce se iubesc…

— Se iubesc, se iubesc: o viaţă e mai lungă decât îţi închipui la vârsta ta; mai există şi altceva decât tinereţea.

Louise o lăsa să vorbească, reconfortată de căldura vocii chiar atunci când cuvintele o izbeau dureros. În timpul ultimelor luni de sarcină simţea o nevoie copilărească de protecţie. În tandreţea ei abuzivă, posesivă care putea să facă atâta rău, Madeleine era singura care punea interesele fiicei sale mai presus de cele ale lui Michel sau ale copilului. Cine altcineva, cu o suspiciune de leoaică ce veghează asupra puiului, ar mai fi întrebat-o fără ocolişuri:

— La arată-mi picioarele! Sper că n-ai făcut varice?! Nu te culca niciodată fără să-ţi pui o pernă sub picioare. Mai ai ulei de migdale? Protejează-ţi pielea contra vergeturilor.

Se interesa şi de trusoul copilului. Mătuşile pregătiseră necesarul fără să se zgârcească. Anne-Marie se ocupa de rest. Şi cum Louise regreta că nu putuse alege perdelufele leagănului:

— Ei, fetiţo, de ce te plângi? N-ai avut destule griji, în iarna asta? În timp ce domnişoarele se vor ocupa de scutece şi cămaşuje, tu o să ai mai mult timp pentru feciorul tău.

— Şi dacă este o fată?

— În familia Moraz primul născut a fost întotdeauna băiat”.

— Şi la Croisier, o fată.

Nemaiavând ce zice, Madeleine se ridica:

— Hai în grădină să-mi admiri răsadurile. Sunt sigură

157

că cele de la Croisier n-au crescut aşa de frumos.

Panselele mele încep să înflorească.

În mod ciudat, femeia asta care sacrificase inima fiicei sale pentru bani, nu pierdea nicio ocazie pentru a sublinia superioritatea gustului şi a îndemânării asupra averii.

Ieşeau pe terasa unde merişorul, tuns prea târziu, începuse să se întindă şi pe brazde. Magnolia golaşă înfipsese flăcăruile palide ale mugurilor la capătul fiecărei crengi. Louis Moraz o sădise, cât o tufă de coacăz, în ziua când se născuse Jean. Astăzi Madeleine se gândea să-i taie vârful care-i acoperea vederea spre deal.

În timp ce mama scotea apă din bazin ca să ude salatele de curând răsădite, Louise dădea o raită pe la bolta de vifă, sub care se înşirau scaunele şi masa verzi, fotoliile de răchită pe care aerul, ploaia şi soarele le decoloraseră. Întoremdu-se prin curtea din fală, băgă de seamă că trunchiul unui platan acoperea încetul cu încetul rampa scărilor de la intrare. Marea bilă de aramă pe care o lustruise de atâtea ori în copilărie, dispărea în măruntaiele copacului.

Coborâse spre Morettes în pas vioi în ciuda greutăfii pe care o purta, fericită că este liberă şi că are douăzeci şi cinci de ani. Acum se întorcea la Croises, urcând încet, sorbind cu nesaf aerul de martie care mirosea a pământ răscolit. Oamenii mişunau prin vii şi prin grădini profitând de ultimul ceas al zilei. Femeile băgau în casă, înainte ca aerul să se răcorească prea tare, rufele şi pruncul din leagăn. Un sentiment ciudat o cuprindea atunci, ca şi cum totul s-ar fi oprit în loc, ca şi cum timpul ar fi rămas suspendat pentru totdeauna, ca şi cum întreaga ei viaţă s-ar fi scurs în dubla aşteptare a unei naşteri şi a însănătoşirii lui Michel. Când ajungea la Croisier, urca încet scara abruptă care ducea la etaj. Michel o pândea:

— Ce mult ai stat! Mi-a fost teamă că ai păfit ceva…

Ea se aşeza pe scaunul înalt care o aştepta la căpătâiul patului fericită să-i aducă câteva veşti mărunte ca să-l distreze. Vorbea şi stătea dreaptă de tot, chiar un pic aplecată pe spate pentru a lăsa cât mai mult loc copilului.

158

VI

ÎN ZIUA DE PAŞTI, Michel a fost în stare să coboare în grădină. De o lună nu mai avusese crize noaptea. Louise, în schimb, se trezea speriată la vremea când îl văzuse de atâtea ori sufocându-se şi suferind.

Se asigura că doarme, pândea mişcările minusculei fiinţe necunoscute care creştea în ea. După ce se agita la începutul nopţii, copilul rămânea total nemişcat. Uneori se gândea că murise. Încleştându-şi mâinile, se ruga aşa cum fac copiii, repetând acelaşi lucru şi nu mai adormea decât odată cu primele fluierături ale mierlei cuibărite în paulownia.

Într-o după-amiază ploioasă, Roger Martin a venit să-l vadă pe Michel. Nu erau, la drept vorbind, prieteni dar învăţaseră în aceeaşi clasă şi se tutuiau. Plictisit de lipsa de mişcare ce i se impusese, Michel l-a primit cu bucurie. Uşurată, Louise a ieşit.

Încercând să găsească un loc liniştit, a împins uşa salonului. Doamna Elisa lâncezea amorţita de vremea prea caldă şi umedă care istovea oamenii şi animalele şi a primit-o cu bucurie:

— Vino să mai stăm de vorbă.

Stând lângă ea, Louise se mira de figura delicată a bătrânei. Zbârciturile fine pe care le scotea în evidenţă lumina nu-i modificau trăsăturile regulate. Privire a-i păstrase o ştrengărie de fetişcană. Este adevărat că

Doamna Elisa avea mare grijă de trupul său şi de felul cum se îmbrăca. Louise se tot întreba cum era cu puţinfa ca cinci sarcini, trei copii, văduvia – să fi trecut peste ea fără să-i distrugă grafia plutitoare, cum mai putea să trăiască astfel, senină şi singuratecă, izolată chiar, ca zidită în această casă în care intrase cu mai bine de patruzeci de ani în urmă.

— Mai ai puţin şi scapi, a constatat bătrâna privind figura trasă şi pântecul nurorii.

— Măcar de-ar fi sănătos, a spus Louise, enunţând unul din principiile clanului Moraz.

— Cine, copilul? s-a mirat Doamna Elisa cu un râs subţire, bine, dar în ce priveşte copilul, n-ai ce să

159

faci! Mort, diform, sau mai frumos ca soarele, trebuie să te obişnuieşti cu idee a.

Şi pentru că Louise se uita la ea, neştiind ce să spună, s-a aplecat în faţă şi a adăugat pe un ton confidenfial:

— Ştiu că ţi-e greu în starea ta. De-abia aşteptam să ajung iar la talia normală, la un ten mai proaspăt, la nopţile cu Albert, vreau să spun soţul meu, tatăl lui

Michel care, din păcate, îi seamănă atât de puţin. Să-l fi văzut: ce siluetă! Femeile îl sorbeau din ochi!

Tocmai terminasem pensionul şi mă întorsesem acasă; de la fereastră l-am văzut pe Albert Croisier intrând în curte cu căruţa în care avea un butoi. Am fugit la tata:

— Invită-l la masă pe omul care ne-a adus vinul.

— Ce idee! De ce?

— Pentru că vreau să mă mărit cu el I

Şi peste şase luni ne-am căsătorit, a încheiat bătrâna doamnă triumfătoare. Văzând privirea fixă a nurorii ei şi o uşoară zvâcnire a buzelor, a fost de acord:

— Evident, pentru tine e altceva, fiu-meu nu seamănă cu taică-său. Fricos de mic, nu-i plăcea să se urce în pomi, nici să coboare de pe ziduri, după ce că este miöp, mai stă şi toată ziua cu nasul în cărţi.

— De ce a murit tat-l lui Michel? a întrebat Louise cu greutate.

— De pneumonie, a răspuns la fel de vioaie Doamna

Elisa căci timpul îi limpezise memoria, îndepărtând durerea amintirii. S-a dus în câteva zile. Ce frumos era!

Cum îl mai sărutam! Cum m-am zbătut să nu mi-l ia!

Dar ce-i cu tine? Nu te simţi bine?

Louise s-a ridicat, cu mâinile încrucişate peste piept şi soacra a lăsat-o să plece la fel de înciudată ca un copil pe care îl iei de la joacă:

— Bine, du-te la fiu-meu. Cum nu te vede e convins să te-ai pierdut.

Tânăra femeie s-a oprit în faţa ferestrei de pe coridor. Ploaia se înteţea. Drumul care cobora pe coasta dealului trecea din cătune în sate fără să ostenească. A

auzit, dinspre bucătărie, vocea Marthei. Cuvintele lui

Roger Martin răsunau până pe coridorul care ducea la camera lui Michel. A urcat scara, a deschis, la al doilea etaj, uşa care ascundea ultima porţiune a rampei.

160

pian le scria fiicelor sale fără să pară că remarcă tirania cumnatelor. Această tiranie, închegată din dragoste şi devotament total faţă de clanul lor, înăbuşise aspiraţiile lor personale cele mai legitime. Când Pierre, cel mai deştept dintre nepofii lui Michel, se interesa, cu nevinovăţia celor cinci anişori ai săi, de ce nu se măritaseră, afectate, protestau:

— Nu vorbi prostii. Doar n-ai vrea să fim obligate să muncim pe la alţii?

Acest dispreţ pentru tot ce nu era Croisier se aplică la obiecte ca şi la persoane. Aşa se face că refuzaseră să folosească nişte minunate cuverturi de bumbac alb ieşite din mâinile îndemânatece ale cumnatei lor. Cuverturile au zăcut într-un dulap până în ziua când Judith şi Juliette, surorile mai mari ale lui Michel le-au anexat la trusoul lor. Imediat, după ce – acestea s-au căsătorit, mătuşile au suspinat satisfăcute de vreme ce goliseră casă, cu aceeaşi ocazie, de nişte fete care-şi schimbau numele şi de obiectele suspecte – «opera unor mâini străine.

Doamna Elisa nu pătrundea în bucătărie decât dacă

Marthe îi cerea ajutorul. În perioada lăstăritului şi a culesului sau în momentul când nu mai pridideau cu dulceţurile, se aşeza într-un colţ scoţând din buzunarul şorţului un cuţit cu mâner de fildeş şi lamă de argint şi curăţa piersicile sau fasolea cu aceeaşi eleganţă cu care broda. Louise obţinuse favoarea să întocmească meniurile când Michel avëa invitaţi, să facă tortul la vreo aniversare şi săratele, specialitate a familiei

Moraz din care mătuşile au refuzat să guste.

„Un Moraz cumpără, dar nu vinde”, spunea tatăl Louisei pe vremea când, hărţuit de datorii, se zbătea să-şi salveze proprietatea. Deviza mătuşilor părea să fie: „O

Croisier dă, dar nu primeşte”.

Michel o luase pe Louise fără zestre şi cei din clanul

Moraz nu se sfiiseră să-şi arate bucuria. În ce priveşte

via, cedaseră „Coussebout”, trei parchete aşezate la răscruce de vânturi, departe de orice aşezare. Tâlharii întindeau pe vremuri aici câte o ambuscadă ca să taie drumul spre lac; pentru călători era deci de dorit să nu-şi piardă vremea prin preajmă: „Cours ce bout”.

Tâlharii au fost alungaţi, numele a rămas. Agăţate pe

— Fugi pe-aici (n.trad.).

129

coasta muntelui, mai multe ziduri – care se cereau îngrijite – decât pământ, aceste câteva rânduri scurte de butuci fuseseră aduse de zestre în casa Moraz de o străbunică a Louisei. Cu toate acestea, nici măcar pe timpul celei mai mari strâmtori, şi deşi nu produceau aproape nimic, nimeni nu se gândise vreodată să le vândă. De-aici încolo reparatul zidurilor de la Coussebout îi privea pe Croisier, iar Louise îşi prindea în corsaj broşa moştenită de la bunica Justine, pe care avea s-o lase fiicei sale sau fiicei fiului său.

Doamna Madeleine, în schimb, şi aceasta era o problemă de onoare, avusese grijă ca din trusou să nu lipsească niciun ştergar. La o săptămână după întoarcerea tinerilor căsătoriţi, într-o zi când nu avea treabă nici în pivniţă nici în cramă, Jean împrumutase calul vecinului şi îl înhămase la trăsurica răposatului său bunic François-Louis, în timp ce Doamna Madeleine, n urnă rând o ultimă oară cearşafurile şi feţele de masă ale fiicei sale, le aşează în coşuri mari de răchită. Anunţată din vreme, Louise îmbrăcase cu hârtie înflorată dulapul de nuc, indicat de Blanche. Îngâna un cântec, fericită că ceva, în casa asta, vine de la familia Moraz şi îi poartă însemnele brodate, de neşters.

Jean, distrat, a povestit ultimele ştiri din orăşel.

Se pregătea să se prezinte la unitatea sa din Morges pentru convocarea anuală. Distins cu galoane de bun trăgător, îi plăcuse întotdeauna armata şi aceste săptămâni de camaraderie aspră îi ţineau loc de concediu. După ce-a ascultat valsul Doamnei Elisa, după ce le-a complimentat pe mătuşi pentru plăcinta lor cu gem de fructe, a coborât să bea de la canea cu Michel;

Louise îşi aşeza cearşafurile pe primul raft, când

Marthe, în trecere prin cameră, a spus din vârful buzelor:

— Drăguţ din partea fratelui dumitale; dar v-aţi ostenit degeaba. Credeaţi că în casa Croisier nu este destulă lenjerie pentru dumneata? (

Obrajii tinerei femei se aprinseră ca focul. Sucind şi răsucind fraza în minte, se hotărî să nu-i spună nimic

Doamnei Madeleine care s-ar fi necăjit, nici lui Michel care s-ar fi înfuriat. Vrând să uite cât mai repede această jignire, ca o adevărată podgoreancă, obişnuită să nu se încreadă în viitor, ea îşi spuse: „Perfect.

130

Lasă să tocim feţe de pernă, prosoape şi cearşafuri

Croisier. Cine ştie dacă într-o bună zi nu voi fi fericită să le găsesc pe ale mele neatinse”?

Lunga ei boală o adâncise într-o toropeală care îi permitea să suporte fără să se revolte şi aproape fără să se plictisească starea de lâncezeală pe care i-o impune excesul de activitate bănuitoare a mătuşilor.

Căci, pentru ele, Louise nu avea niciodată să cârpească aşa cum trebuie, după cum nu avea să ştie niciodată să deosebească merele care trebuiau păstrate de celelalte.

Când veni primăvara, primăvara, priceperea ei în materie de grădinărit fu contestată: răsadurile de salată se răsădeau altfel în familia Croisier decât în familia

Moraz şi alcătuirea buchetelor se supunea unor ritualuri în care nici nu se punea problema să fie iniţiată noua venită. Cu toate acestea, când Michel era plecat – şi iarna funcţiile sale de deputat îl reţineau deseori la Lausanne –, mătuşile îi dădeau tinerei femei să facă vreun lucru de migală indiferent ce, pentru că oricum nu avea să

fie bun de nimic.

Michel, care se închidea ore în şir în biroul său, nu se amesteca niciodată în gospodărie. Încă din copilăria lui, mătuşile erau atotstăpânitoare şi nu-şi închipuia că ar putea fi altfel. Femeile din casă admirau fără ezitare munca misterioasă – politică? ştiinţifică? – care îl absorbea. Pentru ele, care nu aveau nicio încredere în judecata lor proprie – opinia publică era un adevărat oracol. În zilele care urmau după vreo şedinţă a Marelui Consiliu, Doamna Elisa deschidea cu nerăbdare „Gazette de Lausanne" şi, când fiul ei se întorcea, îi întreba sever:

— Am citit darea de seamă. De ce nu se spune nimic despre intervenţia ta?

Serios, Michel lua ziarul, îl parcurgea, indica un rând:

— Aici, vezi? Agitaţie în sală. Agitaţia – eu sunt ăsta.

De fapt, de aproape zece ani participa activ la viaţa cantonului. Conservator şi profund liber, în cel mai bun sens al cuvântului, privea cu neîncredere amestecul crescut al statului în chestiunile particulare şi dorea ca fiecare mic proprietar să continue să-şi administreze pământul şi oamenii. Cine, mai bine decât el, putea să

131

4

aprecieze munca unui lucrător şi să-l răsplătească după merit? N-ar fi însemnat socialismul un fel de anonimat, cu indivizi nediferenţiafi, în cadrul căruia nimeni nu ar fi avut dorinţa să lucreze cât mai bine şi să-şi dea întreaga măsură? Nu erau idei de avangardă, Michel nu era nici de departe un tribun; sănătatea-i şubredă, marea lui sensibilitate făcuseră din el înainte de toate un om de suflet. Numit de foarte tânăr primar al satului său, era convins că orice neînţelegere se putea rezolva într-o

discuţie de la om la om, de aceea oamenii se obişnuiseră să apeleze la ei mai degrabă decât la Judecătoria de Pace. Revendicările – şi poate că erau legitime – care dădeau naştere la greve în micile oraşe şi în primele uzine ale cantonului, nu-şi aveau rostul într-un finut viticol.

Într-o zi voise să-i împărtăşească Louisei convingerile sale, dar tânăra femeie văzuse prea mulţi bogaţi trândavi în Anglia aşa încât ea ţinea din instinct, şi cu îndârjire, partea oamenilor de rând; şi, mai ales, dacă femeile ar fi putut la vremea aceea să se amestece în politică, pentru nimic în lume nu s-ar fi înrolat în vreun partid.

Spre sfârşitul unei amiezi când Louise cosea la fereastra salonului, în timp ce Doamna Elisa lua acordurile Dunării Albastre, faţadele caselor vecine îşi trimiseră pe rând ecoul unui pas cadenţat care rupse ritmul valsului. Deschise fereastra şi văzu apărând brandenburguri roşii, chipiuri negre, mustăfi pe sub chipiuri, cai trăgând tunurile: o baterie de artilerie.

Apucând de pe masă un buchet de dălii proaspăt culese, tânăra femeie îl aruncă spre primele rânduri. O ovaţie se înălţă, făcând să vibreze strada. „Aşteptaţi”, strigă Louise. Alergă în spatele casei, tăie un braţ din aceste peruci ciufulite, galbene, roşii, violete, care înfloresc din belşug pe la jumătatea lui august şi se întoarse cu braţele încărcate. Fiecare cal primi un panaş. Trupa se urni din nou cu urale. Marthe, furioasă la culme, nu găsea cuvinte să califice o astfel de purtare. De supărare, Blanche arse mâncarea pentru cină.

O rugară pe Louise ca de-acum încolo să-şi petreacă după-amiezile în camera din spate care dădea spre curte.

Cully era la o palmă de loc şi Morettes se vedea

din grădina. În zece minute Louise cobora în grabă

scurtătura mărginită de zidurile înalte care ducea la mama ei. Doamna Madeleine pregătea ceaiul, refuza să-şi primească fiica la bucătărie, lua în „cameră" sau sub bolta de viţă, în funcţie de anotimp, tava şi ceştile păstrate pentru musafiri. Nu avea răbdare să aştepte ca să-i pună întrebarea care-i ardea buzele:

— Ai venit să-mi anunţi, în fine, un eveniment fericit?

Louise făcea din cap semn că nu şi. răspundea evaziv interogatoriului care devenea tot mai indiscret. În faţa îngrijorării crescânde a mamei sale îşi rări vizitele.

Mătuşa Hélène se topea văzând cu ochii. Moartea lui

Constant îi dădu lovitura de graţie. Nimeni nu se aştepta ca judecătorul, imaginea conştiinciozităţii şi a moderaţiei, să moară de un atac de apoplexie înainte de cincizeci de ani. La auzul ştirii, inima bătrânei Hélène încetă să bată. Au fost înmormântaţi în aceeaşi zi, unu lângă altul, în cimitirul din Cully. Esther a remarcat cu satisfacţie prezenţa tuturor judecătorilor cantonali. Alexandre, Victor şi Jean primeau condoleanţele. Telegrama trimisă de David din California ajunse a doua zi după înmormântare. Doamna Madeleine avea să locuiască de-acum încolo la Morettes singură cu fiul ei, liberă să facă ce vrea, aproape prea singură şi fără să mai aibă chef să schimbe ceva.

— III

DACĂ MOŞTENITORUL pe care familia

Croisier îl spera se lăsa aşteptat, Louise a ştiut în schimb, din prima zi, să-şi asume rolul de stăpână a casei pentru a-i primi pe prietenii şi cunoscuţii lui

Michel. Educaţia primită deopotrivă de la Mary şi de la doamna Madeleine făcuse minuni. Cât timp durau pregătirile, mătuşile renunţau să dea ordine pentru a-i urma sfaturile. Orăşenii erau uimiţi de atâta graţie la o

simplă fiică de podgorean. Vara în grădină, «iarna în jurul căminului, conversaţiile se prelungeau până la ora ultimului tren. Chiar dacă bărbaţii coborau în pivniţă ca să guste vinul, nu zăboveau prea mult

133

acolo. Doamna Elisa îi fu recunoscătoare nurorii sale.

Louise şi-a câştigat un prieten. Bătrânul doctor Bergier, stabilit la Chexbres de mai bine de treizeci de ani, asistase la naşterea lui Michel. Pe noul drum de pe

Cornişă făcea o jumătate de oră până la Croisier, unde se oprea după ce îşi vizita pacienţii. Când Michel era acasă, Louise, după ce le pregătea o sticlă de vin alb şi două pahare, Îi lăsă pe bărbaţi într-ale lor. Când deputatul nu era acasă, Bergier se aşeza lângă tânăra femeie pe care o găsea întotdeauna cu mâinile ocupate şi cu mintea ameţitor de pustie, l-a adus câteva cărţi pe care i le-a dat de faţă cu mătuşile şi acestea n-au îndrăznit să protesteze.

Louise le citi pe nerăsuflate. Romanele ofereau vieţii ei prea strâmte pentru inima sa nişte vieţi de împrumut în stare să i-o umple. De când cu boala, era de o emotivitate extremă. Atunci când erau prea bine descrise, prea intim imaginate, chinurile vreunei eroine îi provocau o sensibilitate nervoasă din care cu greu se smulgea. Bergier, care îşi dădea seama de asta, o încuraja să iasă, să-şi vadă prietenele. Nu avea prietene în afară de Anne-Marie, pe care o cam pierduse din vedere, căreia îi scrise totuşi. Din California, David şi Mary îi trimiteau ilustrate. Le răspundea în câteva rânduri:

ar fi fost prea mult de spus şi esenţialul rămânea neexprimat.

„Femeia trebuie să fie răbdătoare; trebuie să iei viaţa aşa cum este”: preceptele Doamnei Madeleine se aşezau peste principiile lui Mary în praful lor săptămânal şi le

acopereau încetul cu încetul.

După ce-şi luase certificatul de studii, Anne-Marie ducea o viaţă de lâncezeală mai activă decât prietena ei. Pentru o fată de la fără un se punea problema studiilor universitare pe care le frecventau de-a valma studenţii şi câteva străine dezmăţate. Îşi trecea zilele între preocuparea de a fi bine îmbrăcată, de a patrona opere de caritate, de a frecventa balurile şi concertele. Din pasiune pentru teatru urmaşe cursuri de canto şi de dicţie. Câteva experienţe nefericite nu-i răpiseră încrederea în marea dragoste eternă şi împărtăşită.

Răspunse fără întârziere la chemarea Louisei şi nu făcu economie de laudă la adresa casei şi a lui

Michel:

134

— Ştii că te-am invidiat când te-ai întors din

Anglia? Erai atât de elegantă, pictai…

O amintire o înveseli pe Louise:

— Iar eu te-am invidiat ani în şir, de-a rândul, în fiecare dimineaţă, înainte de a pleca la şcoală.

— Pentru ce? întrebă Anne-Marie intrigată, care nu se dumirea.

— Pentru că nu erai nevoită să mănânci slănină le micul dejun.

Râsul lor confirma că nici distanţele nici despărţirea nu le zdruncinaseră prietenia.

— Am încercat chiar să te imit, continuă Anne-Marie.

N-am deloc talent şi m-am apucat de acuarele. Un atelier din Lausanne. Mă duc în fiecare joi. Un profesor foarte simpatic.

Cuvântul o puse pe Louise în gardă, dar nu toţi profesorii au căsătorii nefericite şi aleargă după un vis de adolescenţă.

— Ar trebui să vii şi tu, urmă Anne-Marie. Nu mai pictezi deloc?

A doua zi, Louise dădu o fugă la mama ei ca să-şi caute culorile. La magazinul din Cully a găsit hârtie acceptabilă pentru început. În a doua iarnă după căsătorie, în camera din faţă sau în cea din spate, a copiat vederi aduse de la Veneţia. Michel, mândru de talentul soţiei sale, a dat la înrămat peisajele cele mai reuşite care, la sfârşitul anului şi la aniversări au devenit cadouri apreciate. Mătuşile au văzut în ele o sursă neaşteptată de economii.

În luna iunie, auzind că pleacă ceata voioasă a celor din Valais şi din Savoia, Louise regreta că nu este nevoie de ea pentru lăstărit. În schimb, culesul mobiliza toate braţele familiei. Marthe mergea cu femeile în vie; Blanche pregătea cafeaua înainte de ivirea zorilor şi nu ieşea din bucătărie înainte de zece seara. Doamna

Elisa care-şi scotea din buzunarul şorţului de mătase briceagul cu plasele de fildeş, curăţa ultima fasole verde din anul acela, primele gulii, morcovii care îi îngălbeneau» degetele. Culegătoare, culegători, prieteni în trecere care intrau să guste mustul – erau mai bine de treizeci de guri de hrănit. Se coceau plăcintele tradiţionale ornate cu prune uscate. În această atmosferă de stup harnic, printre tinerii de vârsta ei.

135

Louise îşi regăsea voioşia. Trecea de la vie i la bucătărie, în funcţie de mătuşa care avea cel mai mult nevoie de ea. Învăţa numele viilor, rânduiala culesului, căci pământurile familiei Croisier, împrăştiate, se întindeau de la est la vest, între lac şi creastă. Seara, când se ducea să-l ia pe Michel de la teasc, se interesa de împărţirea mustului în butoaie. El îi răspundea cu îngăduin (a: dintotdeauna pregătirea vinului a fost treaba bărbaţilor. El însuşi, de la

un an la altul, o lăsa tot mai mult în seama lui François, cel mai vechi dintre argafi, care veghea asupra bunurilor stăpânului cu mai multă grijă decât dacă ar fi fost ale lui.

Când culegătoarele, atrase de sunetul acordeonului, se iveau în prag cu ochii strălucitori, cu obrajii încinşi, cu părul lins pe fâmple, Michel se ridică şi le adresa tuturor un părintesc:

— Distracţie plăcută, copii!

Louise, care îl urma, îşi amintea de culesurile copilăriei sale când părinţii e uitau de griji pentru a dansa ca la douăzeci de ani. Muzica se furişa până la ferestrele ei şi ea se sucea şi se răsucea în pat fără să poată adormi.

În sfârşit, în preajma celei de a treia aniversări a căsătoriei, în timp ce culegea buchetul de dălii cu care să împodobească hamurile cailor, Louise a simţit că sânii îi sunt umflafi şi o dor. În mijlocul amiezii o apuca somnul. Din superstiţie a aşteptat câteva săptămâni înainte de a anunţa că este însărcinată.

Vecina ei, Agnès Dubois, născuse de puţin timp un băieţel. Louise a fost printre primele care i-a făcut o vizită. Tricotase pentru copil o jachefică şi o căciuliţă albă. Îndrăzneţ, acest alb. Cine altcineva s-ar fi încumetat să ofere hăinuţe atât de uşor de murdărit şi totuşi nu din cauza culorii era stânjenită Agnès când i-a mulţumit. De multe ori comentase împreună cu femeile din sat pântecul plat al tinerei doamne Croisier.

Că eşti podgorean sau împărat, lipsa de moştenitori este un blestem. Louise, care ghicise gândurile tinerei lăuze, fu cât pe ce să-i împărtăşească noua ei bucurie.

Dar se abţinu, dintr-un soi de pudoare. În treizeci sau patruzeci de ani – cât vor fi vecine – Agnès Dubois şi

Louise Croisier, prizoniere ale familiilor lor, nu vor avea răgaz să lege prietenie deşi aveau aproape aceeaşi

vârsta, aceleaşi preocupări şi chiar aceleaşi griji. În timp ce bărbaţii vorbesc mult în cramă, se cuvine ca femeile să fie rezervate. Copiii lor vor putea fi prieteni când îşi vor rupé pantalonii pe băncile aceleiaşi şcoli.

Agnès împrumuta de la familia Croisier sarea sau făina pe care uitase să le cumpere, Louise avea să împrumute de la familia Dubois maşina de călcat sau săpăligă, dar intimitatea lor avea să se oprească aici, chiar şi în duminica în care. copiii lor, unul lângă celălalt, îşi vor confirma angajamentul botezului în biserică. Cândva, într-o zi, una din ele va merge la înmormântarea celeilalte.

Îmbărbătată de noua încredere în trupul ei care nu o trădase, Louise scotoci prin podul de la Morettes după jucăriile vechi care făcuseră fericite mai multe generaţii. Gândindu-se că se apropie Crăciunul, puse iar mâna pe pensulă, amestecă vopselele uitând de ora fixă a meselor. Dar clanul stătea de veghe şi Doamna Madeleine făcu front comun cu mătuşile poruncindu-i fiicei sale să se plimbe, să mănânce şi să doarmă în funcţie de nevoile micului Croisier pe care îl purta.

Anunţată, Anne-Marie sosi în grabă, mai plină de importanţă decât dacă ar fi fost tatăl şi mama copilului la un loc. Cumpărase mai multe sculuri de lână, colecţiona modele de brasiere şi de botoşei. Avea să fie naşa copilului. Nu se hotărâse încă cine vor fi naşii, în număr de doi după datina din această regiune ameninţată de ger şi grindină: un copil, ca şi o vie, nu era niciodată destul de bine asigurat.

Doamna Madeleine nu contenea să se felicite că îşi măritase fata onorabil. Dacă tot era să suferi este mai avantajos să aduci pe lume pe fiul unui deputat decât pe acela al unui biet student. Jean, în schimb, îi dădea bătaie

de cap. De aproape un an îi făcea curte Fernandei

V., din Epesse. Nişte neamuri proaste, aceşti V.: o fată lipsită de educaţie, care îşi dădea aere deşi n-avea niciun chior şi pregeta să muncească. Nu ar fi adus nici cea mai mică speranţă de moştenire, deşi moştenirile, după cum se ştie „îţi scapă în momentul în care ai avea mai mare nevoie şi crezi că ai pus mâna pe ele. Madeleine se îngrijora: toată viaţa muncise din greu ca să salveze averea familiei Moraz. De câţiva ani

137

proprietatea era prosperă. Nu mai număra nimeni câte guri erau de hrănit. În fiece an, primăvara, o elvefiancă germană de şaisprezece ani venea să lucreze ca servitoare şi să înveţe. franţuzeşte. Şi totuşi, vie după vie, vor fi nevoifi să recurgă la acest nou soi american, altoit, singurul care rezista la filoxeră. Se profilau serioase lucrări de săpat şi Jean se gândea să angajeze un argat. Asta ar însemna să ridice preţul vinului.

Cine ştie dacă, aşa stând lucrurile, cârciumarii nu se vor orienta către soiurile străine.

Odată cu Fernande, gospodăria ar cunoaşte din nou strâmtorarea şi spaima zilnică care îţi macină inima şi forţele fără milă; spaima, ca acea volbură de grădină care se încolăceşte pretutindeni. Crezi că ai smuls-o, dar mai rămâne o bucată de rădăcină ascunsă într-un bulgăre de pământ, şi dacă nu veghezi, săptămână de săptămână, creşte din nou şi sugrumă şi plantele cele mai viguroase. Doamna Madeleine ştia că grijile băneşti puteau să ucidă dragostea.

În vreme ce dragostea înfrântă, chiar dacă devine boală gravă ca la Louise – şi Madeleine ştia prea bine ce însemnase ulcerul stomacal de care fata ei fusese cât pe ce să moară când se logodise – dragostea se preface, printr-o

stranie alchimie, în evaziune, vis, odor, în sfârşit, cu atât mai pur şi mai preţios cu cât inima îi păstrează mai straşnic taina. Astfel că, dacă Doamna

Madeleine a vorbit, n-a făcut-o poate numai ca să scape de o mustrare de conştiinţă, «/emuşcare ce începuse să atârne prea greu în singurătatea ei de femeie îmbătrânită.

IV

LOUISE COBORTSE într-o după-amiază la

Morettes, mai nervoasă decât de obicei şi manifestând o iritare pe care nu şi-o putea explica de vreme ce, în sfârşit, purta în pântece copilul dorit cu atâta ardoare. Cele două femei, după ce împinseseră fotoliul bunicii Justine, luaseră ceaiul lângă soba de faianfă albastră. O legătură de vrejuri trosneau în vatră. Îşi împărtăşiseră măruntele ştiri care, de la orăşel la sat.

ţineau loc de distracţie gospodinelor, sclave ale căminului lor. Apoi vorbiseră despre familie: Alexandre nu dădea pe acasă decât o dată pe lună. Esther se simţea părăsită. Amanfii de odinioară o evitau. Madeleine era la fel de surprinsă ca şi cumnata ei:

— Aş fi crezut că o să se recăsătorească în doi timpi şi trei mişcări.

Victor îşi anunţase vizita pentru duminica următoare.

De ce n-ar veni şi Louise cu Michel în cursul după-amiezii? Doamna Madeleine o insistat ca fiica ei să mai ia o bucată de plăcintă:

— Mănâncă, copilul trebuie să fie voinic, nu mai ai dreptul să fii pricăjită acum când ai tot ce-şi poate dori o femeie.

Să fi citit un regret în ochii limpezi pe care Louise s-a grăbit să-i întoarcă în altă parte?

— Uită-te în jurul tău, a certat-o; uită-te la fostele colege de şcoală. Nu e una care să nu vrea să fie în locul tău. Michel te soarbe din ochi. Şi sunt sigură că Jacques, chiar dacă o să se însoare, n-o să te uite niciodată.

La numele lui Jacques, care nu mai fusese pronunţat între ele de mai bine de patru ani, faţa şi gâtul

Louisei se acoperiră de pete stacojii. Nu-şi dădu seama, atât de tare îi bătea inima, atât de tare se străduia să-şi stăpânească tremurul mâinilor. Madeleine şovăia înainte de a continua. Nu este oare prea devreme?

Louise care poartă copilul lui Michel este oare în stare să mai sufere din cauza unui vis şi a amintirii lui?

— Jacques? repetă Louise gâfâind şi, în faţa privirii ei hămesite, Madeleine pleacă ochii.

— A venit să mă vadă.

— Când?

Madeleine vorbeşte. Şi-a făcut sânge rău uneori crezând că prin sterilitatea trecătoare a fiicei sale cerul o pedepseşte pentru că ascunsese adevărul.

Astăzi, mărturisirea ei va fi chezaş pentru sănătatea copilului aşteptat.

— Jacques a trecut pe aici când erai atât de bolnavă şi când te vegheam zi şi noapte.

Cuvinte mai mult ghicite decât înţelese; bătaia nebună a inimii:

— Oh! de ce? de ce?

139

Madeleine îi aruncă o privire, gura întredeschisă, ochii încremenifi în aşteptare şi repetă ca un fapt evident:

— Nu era momentul să te tulbur. Totul era hotărât;

Îţi dăduseşi cuvântul lui Michel.

— Dar el! El de ce nu a scris? De ce nu a trecut peste tine? De ce…

— Jacques era foarte tânăr, dar era un băiat de onoare. L-am pus să promită că nu o să încerce să te mai vadă; i-am dat de înţeles că n-ar putea să te facă fericită.

Nu cumva Madeleine, văduvă şi singuratecă, n-ar fi putut suporta fericirea şi independenţa fiicei ei?

Bolnavă, aceasta îi permisese să-şi reia rolul de mamă autoritară.

— Bea, puişor, îi porunci întinzându-i o ceaşcă de ceai. Pari zguduită. Apoi, făcând un ultim efort pentru a se justifica: Am crezut că trebuie să ştii care au fost sentimentele acestui băiat. Există momente în viaţă, când, chiar de foarte departe, ai nevoie să te simţi iubită.

t „Nevoie să te simţi iubită”, strigătul, mărturisirea lui Madeleine. Louise s-a ridicat, se străduieşte să pară calmă ca să fie lăsată în pace.

— Du-te puiule, du-te, repetă Madeleine. O să vezi:

de-acum totul o să fie bine.

Louise merge de-a lungul zidului înalt de vrejuri de vifa. Noaptea timpurie de decembrie îi ocroteşte singurătatea în care sclipeşte ca un soare numele evitat de atâta amar de vreme. Jacques? Ca ieri, eram pierdufi pe lacul învăluit în ceafă; ca ieri fusese sala comunală din Grandvaux şi salonul unei case din Lausanne unde dansaseră. Şi parcă nu trecuse nicio oră de când o însoţise acasă. Urcă fără să gâfâie poteca abruptă care o ducea spre tatăl copilului său. Acum totul e simplu:

să-l revadă pe Jacques înainte ca sarcina să n-o îngreuneze prea mult. Nu înseamnă că-l înşală pe Michel, dar trebuie să-l revăd măcar o dată – una singură – pe prietenul ei şi să-i spună toate chemările fără răspuns, toate aşteptările şi toate renunţările pe care le-a adunat în toţi aceşti ani. Alexandre va şti cum să i-l aducă; îi scrise vărului ei chiar în aceeaşi seară.

140

În câteva ore şi-a regăsit strălucirea şi o prospeţime pe care ceilalţi i-o uitaseră. Mătuşile au spus că cel mai greu moment al sarcinii trecuse. Mai intuitiv şi mai iubitor, Michel, stânjenit, găsea că era ridicol să fie, credea el, gelos pe propriul său copil.

Alexandre şi-a anunţat venirea în a doua duminică a lui decembrie. În joia dinainte, Louise a dorit să se ducă la Lausanne ca să cumpere tuburi de acuarele, hârtie, jucării pentru cadourile de Crăciun. Se bucura să scape câteva ore de apăsarea satului şi să treacă prin fata vitrinelor de sărbătoare şi a luminilor lor în mijlocul trecătorilor grăbiţi» Poate că voia, cu aceeaşi ocazie, să vadă ce se mai poartă la oraş şi să se asigure că mai poate încă să placă. Fericit că ea îşi exprimă o dorinţă atât de uşor de îndeplinit, Michel s-a oferit să o însoţească.

Au luat trenul de ora două. Ea a insistat să urce pe jos de la gară până la piaţa centrală, un drum în fond mai pufni abrupt decât cel de la Morettes la Croises. La jumătatea pantei, Michel, palid, gâfâind a trebuit să se oprească? o vreme, refuzând să intre să se aşeze în cafeneaua de alături. Ea a fost cuprinsă de remuşcări pentru că nu se gândise decât la sine. Doamna Elisa spunea adesea că fiul ei avea greutăţi de respiraţie – dar cât puteai să crezi din ce spune Doamna Elisa? – că trebuia să se menajeze. Când Louise îi punea întrebări.

Michel o tachina drăgăstos:

— Ştii foarte bine că nu mai am douăzeci de ani şi că nu pot să mă ţin după o căpriţă ca tine.

Ajunşi în piaţă, au intrat într-una din băncile care înconjoară biserica şi ale căror ziduri se ridică la înălţimea clopotniţei. Găsind că dependenţa ei financiară era normală, Louise ar fi considerat o indiscreţie să-l întrebe

ce treburi avea. Mama şi mătuşile se ocupaseră de toate nevoile ei până în ziua căsătoriei.

După aceea, în rarele ocazii când făcuse cumpărături, însoţită de mama ei sau de Anne-Marie, Michel o sfătuise:

— Du-te la Bonnard sau la Galeriile St. François unde avem un cont. Dacă vezi ceva care-ţi place în altă parte, dă numele meu şi spune-le să-mi trimită factura.

Aşa se face că Louise nu avusese niciodată mai mult de douăzeci de /franci în buzunar: o monedă de aur, mai

mult decât era nevoie ca să-i ofere lui Anne-Marie ja ora gustării o ceaşcă din ciocolata cea mai savuroasă şi prăjiturile care-i plăceau. Michel, ca toţi prietenii lui, spunea tot timpul că femeile nu trebuie să se gândească cum să câştige banii ci cum să-i cheltuiască.

Louise constata în fiecare zi contrariul, căci în familia Croisier ca şi în alte părţi femeile erau cele care vegheau asupra economiilor, în timp ce soţul ei folosea cu nepăsare o avere dobândită încă din leagăn. În timp ce el se apropia de ghişee, ea se aşeză pe un fotoliu.

Chiar şi fără să-l privească, percepea prezenţa spatelui lat al soţului ei, pălăria pusă pe placa de marmoră de care îşi agăţase bastonul, mantoul de culoare închisă, excelent croit din stofă englezească, căci în fiece împrejurare ţinea să se apere prin superlativul calităţii, iar Louise, tânăra şi frumoasă, Louise mai puţin cultă decât el dar de provenienţă onorabilă, făcea, poate, parte şi ea din acest scut social care îi permitea să-şi înfrunte semenii. Era prima oară că se plimbau prin oraş împreună de când se întorseseră de la Veneţia şi că îşi vedea bărbatul de departe cu ochii alteia.

Aplecat, dând ordine cu calm, era imaginea însăşi a

omului echilibrat, fără spaime şi chiar fără griji. S-a întrebat dacă aparenţele sunt la fel.de înşelătoare pentru fiecare căci ea cunoştea neliniştea lui Michel;

poate că nimeni altul nu ştia cu cât orgoliu îşi flutura egoismul pentru a-şi masca bunătatea. Nici Doamna

Elisa nici prietenii nu-l cunoşteau cu adevărat şi ea.

Louise, era nevoită să accepte că, prin apatia ei, îl închisese puţin câte puţin într-un rol care simplifica raporturile lor şi din care era greu să iasă: acela al soţului în vârsta, care-şi protejează tânăra soţie fragilă, uşor iresponsabilă. Nimic nu se întâmplase de-a lungul celor trei ani. Şi iată că era însărcinată, că avea să-l vadă pe Jacques îndată ce Alexandre îl va putea aduce. Ar avea Jacques ori copilul puterea să schimbe modelul de viaţă al acestui om rezervat, care se închidea în micul său birou ore întregi şi care-şi primea prietenii cu o mască de veselie?

După ce au ieşit de la bancă, au traversat piaţa şi au cumpărat jucării. Amândoi se gândeau la copilul care, la Crăciunul viitor, va putea deja să stea în poponeţ în leagăn. Au urcat o străduţă pavată unde ea ştia că va

142

găsi hârtie colorată, tuburi de culori şi idei noi pentru împodobirea bradului. Şi pentru că se oprise în faţa vitrinei unui blănar, el îşi trecu braţul pe sub al ei:

— Spune-mi ce ţi-ar face plăcere.

Ea se întoarse imediat, de teamă că o să-i ofere încă un cadou, căci nu dorea nimic altceva decât să se uite la stelele aurite şi la ghirlandele care şerpuiau de la căciulife la manşoane. Îşi potrivea pasul după pasul lent al lui Michel, când nişte voci zgomotoase au făcut-o să-şi ridice ochii. Un grup de studenţi venea în întâmpinarea lor. Louise se uita la aceşti tineri de vârsta ei. Trăind atâta

vreme între mama ei, Doamna

Elisa, mătuşile soţului ei, aproape uitase că mai există tineri. I se întâmpla să se ruşineze de tinereţea ei în mijlocul confortului greoi care o înconjura. Din timp în timp simţea nevoia să râdă şi să alerge fără motiv, nevoia să danseze o noapte întreagă cu Alexandre sau cu altul.

Grupul trecu. O pereche venea la câţiva metri în urmă.

Băiatul zvelt şi brunet îşi lăsase mâna pe umărul tovarăşei sale. Brusc, Louise se clătină, pradă unui tremur nervos care, o ţintui în loc împiedicând-o să se întoarcă: era Jacques; Jacques cu alta, trecând pe lângă ea, recunoscând-o poate în timp ce, amefită, alături de Michel avea o figură descompusă. S-a trezit în camera din spate a unei farmacii. Un bătrân cu figura calmă, o asculta:

— În luna a treia de sarcină, o cădere de tensiune este frecventă, normală s-ar putea spune dacă se mai adaugă şi frigul şi oboseala.

Louise a băut paharul pe care i-l întindea, atât de atentă să ascundă motivul tulburării sale încât a uitat să mai sufere.

Imediat ce a ajuns acasă s-a culcat pentru ca să nu mai trebuiască să apară la masa de seară. Mătuşile, moralizatoare, au făcut observaţia că nu te duci la oraş în anotimpul ăsta în starea ei şi că, din capriciu, ameninţase viaţa moştenitorului Croisier. De cum rămase singură mâzgăli un bileţel pe adresa lui Alexandre în care îi explica că este bolnavă şi îl ruga să-şi amâne vizita. Se vor vedea de Crăciun. Or, a doua zi nu a reuşit să iasă din casă şi nici să-i încredinţeze plicul lui François care l-ar fi expediat expres. L-a rupt şi

143

v a aruncat bucăţile în coşul de hârtie, apoi le-a luat

una câte una şi le-a ars în soba.

Şi-a spus că pruncul ei va fi întârziat mintal: apoi, ca o pedeapsă meritată pentru că trădase în ziua când se legase de un bărbat pe care nu era în stare să-l iubească, şi-a imaginat că va muri la naştere. Michel se va căsători imediat. Fiul său, căci va fi un fiu, avea să primească o educaţie demnă de clanul Croisier. Într-o bună zi, scotocind într-un sertar, aşa cum fac toţi copiii, avea să dea peste o fotografie a mamei sale:

„Cine este doamna?” Şi mătuşa Marthe avea să spună:

„N-ai cunoscut-o. O prietenă de familie, moartă de mult”.

Două zile, Louise n-a ieşit din cameră. Se plimba de colo-colo, tresărea la cel mai mic zgomot. Mătuşa

Blanche îi aduce mâncarea pe o tavă, şi aştepta, în picioare, nemişcată, să termine. Ca să scape de ea.

Louise înghifea tot pe nerăsuflate şi voma în secunda următoare.

— Ce-i cu tine? o întreba Michel când venea să stea cu ea.

A vrut să-l cheme pe doctorul Bergier, dar ea a protestat cu atâta vehementă, încât n-a îndrăznit să mai insiste. Duminică dimineaţa, a poruncit să fie înhămat calul la trăsură şi s-a dus singur la gară să-l ia pe

Alexandre.

Abia dacă se cunoşteau. Studentul a părut surprins când l-a văzut. Persoană onorabilă, fără îndoială, dar care păstrase stilul de viaţă al altei generaţii, care se cruţa şi îşi administra averea, ocupându-se în acelaşi timp, fără mare strălucire, de politică locală.

Michel nu îi trezea interes decât pentru că era căsătorit cu verişoara lui, care, de acum încolo, era

aranjată ca un borcan cu dulceaţă pe un raft, la adăpost de orice întâmplare neprevăzută.

Sări în trăsură; Michel se urcă greoi, apucă frâiele.

Calul, care cunoştea drumul, porni să suie coasta.

— Verişoara dumitale se simte rău de câteva zile.

Uimit de tonul sojemn, tânărul se interesă, îngrijorat:

— Este grav?

— Ştii că aş face orice ca s-o văd fericită, continuă

Michel. Există între noi această diferenţă de vârsta.

144

Poate că îi lipsesc distracţiile. În primele săptămâni de sarcină, deşi s-a simţit rău din când în când era mult mai veselă.

— Şi acum?

— Vei vedea.

Alexandre privea în jurul său mozaicul viei care cobora în trepte până la lac, vrejurile, roşcate şi despuiate, erau legate de aracii de lemne cu o împletitură de paie aurii. Cât vedeai cu ochii, ziduri scunde, întrefinute cu grijă, împiedicau alunecările de teren.

Niciun copac, în afară de teiul de la intrarea în sat şi de aleea de plopi ce se întindea undeva sub ei, de-a lungul lacului, în piaţa orăşelului. O regiune aspră pe care, secole de-a rândul, omul o îmblânzise de dragul celei mai gingaşe dintre «culturi. Alături de el, pe banca trăsurii – proprietarul unei femei şi al unei părţi a acestui pământ, cu mâinile legate şi cu inima grea nu ştia ce să facă cu aceste bogăţii şi cu această frumuseţe…

— Are încredere în dumneata, a reluaKMichel. Mult mai mult decât în fratele sau în mama ei. Faţă de mine, se preface că e veselă. Face un efort, îţi dai seama.

Louise îi aştepta în salonul unde Doamna Elisa broda în fotoliul ei înalt care fusese tras în faţa uneia dintre

ferestre. Alexandre a fost impresionat de privirea fixă a verişoarei sale şi de ciudata ei lipsă de atenţie care o făcea să răspundă anapoda la cele mai banale i întrebări. Se sufoca în acest spaţiu prea strâmt pentru mobilele greoaie înghesuite aici.

— Eu, când eram însărcinată cu primul copil, anunţă pe neaşteptate Doamna Elisa cu satisfacţie, nu mâncam decât ceapă crudă sau fiartă. Bărbatu-meu îmi aducea căpşuni, fazani, portocale, în fiecare zi alte bunătăţi iar eu refuzam să le gust.

Şi cum ceilalţi tăceau, cam uluiţi, a conchis:

— De bună seamă, copilul n-a rezistat şi a murit la două zile de la naştere.

— Vino, Alexandre, a intervenit Michel, Louise o să-ţi arate ultimele acuarele pe care le-a făcut.

I-a împins pe cei doi tineri pe coridorul pardosit cu gresie care ducea la camera lor şi s-a făcut nevăzut cu o stângăcie înduioşătoare:

— Am uitat… stai jos, Louise… mă întorc peste câteva minute.

145

— Ce înseamnă toate astea, bombăni Alexandre fără să aştepte ca Michel să închidă de tot uşa. Îmi scrii o ilustrată veselă, cam aiurită… ca să-mi spui că vrei să mă vezi cât mai repede şi acum mă primeşti cu o mutră de înmormântare!

Ca şi cum n-ar fi aşteptat decât să-l vadă pe martorul celor mai fericite zile ale adolescenţei sale, pe acest băiat din acelaşi sânge cu ea, mai apropiat de inima ei decât un frate, ca să scoată masca pe care o purta cu curaj de atâtea luni, Louise izbucni în lacrimi:

— Bine, bine, mormăi el. Linişteşte-te, să putem sta de vorbă.

— Sunt însărcinată, hohoti Louise.

— Mi-ai se» us. Toată lumea nu vorbeşte de altceva în casa asta; ca şi cum şi s-ar întâmpla ceva nemaipomenit.

— Nu despre asta e vorba.

— Asta, ce? Nu aştepţi un copil?

— Ba da, admise ea, dintr-o răsuflare, şiroind de lacrimi.

— Atunci?”

Şi pentru că ea tăcea, o îndoială se furişă în mintea studentului.

— Copilul nu este al lui Michel?

— Ba da, ba da, dimpotrivă! strigă Louise tulburată.

— Cum adică, dimpotrivă?

— Pentru că… Jacques.

Numele, care-i fâşneşte de pe buze, o face să roşească până la urechi.

— L-ai văzut pe Jacques? se îngrijoră el, împărţit între prietenie, loialitate faţă de Michel şi dorinţa sinceră de a-i veni în ajutor acestei femei care dădea totul peste cap tocmai în momentul în care toţi îşi închipuiau că viaţa ei va aluneca lin până la sfârşitul zilelor – fără niciun accident pe parcurs. Revenindu-şi brusc, sub imboldul unei hotărâri nelămurite, ea îl rugă:

— Promite-mi că-mi spui adevărul.

Unde voia să ajungă?

— Aş vrea să-mi spui, a continuat Louise, căutându-şi cuvintele, o dată, o singură dată, aş fi vrut să ştiu…

este adevărat, în sfârşit, eşti sigur că Jacques…

ezită îndelung în faţa verbului: iubea? Cuvântul era

atât de tare, imperfectul atât de crud – este adevărat că Jacques ţinea la mine? a încheiat ea dintr-o răsuflare.

— Ştii foarte bine.

A citit o asemenea bucurie pe chipul pe care îl îndrepta spre el şi care mai păstra încă pete roşii, încât a adăugat:

— Este trist pentru Michel.

Dar ea a dat din cap, regăsindu-şi tăria:

— Nu, nu este trist, nu mai este trist.

— Ce-ai să faci?

— Am să trăiesc, rosti ea cu exaltare. Din când în când, o să-mi dai veşti despre el.

— Nu! strigă tânărul.

— Aş vrea să fie fericit.

— Atunci lasă-l în pace!

Era cât pe ce să spună: „Gândeşte-te puţin la Michel care merită cu siguranfă atâta lucru”, dar Michel, discret, atent, iubitor, ghicind mai mult decât lăsa să se vadă, tocmai se întorcea.

Pretextând că trebuie să treacă pe la mama lui, tânărul o luă din loc îndată ce şi-a băut cafeaua, nemulţumit de el şi de ceilalţi pe care este întotdeauna atât de greu să-i ajuţi.

r

V

DE CRĂCIUN fiecare amănunt îi amintea

Louisei că intrase în altă familie. Deoarece Riex şi

Cully ţineau de aceeaşi parohie, slujba de dimineaţă în biserica copilăriei sale îi dădea prilejul să sărute la ieşire tot neamul Moraz; îi plăcea să simtă pe obraji mustafa mătăsoasă a unchiului Victor pe care regula generală a îmbătrânirii părea că îl ocoleşte. Doamna

Madeleine îşi primea musafirii cu tot elanul de odinioară:

— Trebuie să mă grăbesc să văd ce e cu friptura de curcan. Vino o clipă, Louise, să guşti umplutura de pateuri.

Niciodată nu mi-a reuşit atât de bine.

Dar Louise era, şi ea, obligată să se întoarcă imediat acasă pentru a-i întâmpina pe surorile, cumnaţii, nepoa

147

tele şi nepofii soţului ei. N-ar fi Crăciunul dacă nu s-ar sta cel puţin trei ore la masă; mâncatul devenise un ritual, cu atât mai necesar cu cât era mai complicat.

Pe copii îi apuca durerea de cap: scânceau şi îşi pierdeau răbdarea. În sfârşit, adoptând o modă adusă din

Germania şi pe care familia Moraz refuza să o accepte, s-au aprins lumânările bradului, s-a cântat: „lată

Crăciunul, oh, noaptea sfântă” – cu toate cele trei strofe, sau de trei ori pe prima pentru cei ce nu le ştiaii pe următoarele. Fetiţele au cântat la patru mâini la pian; gemenii au recitat o poezie, după care a început tradiţionalul schimb de cadouri. Nu mai pridideau să desfacă pachete, să scoată strigăte de uimire, să mulţumească. Băieţii confecţionaseră suporturi pentru sticle din lemn traforat, fetiţele au oferit şervetele croşetate, brodate sau chiar tricotate care aveau să desfigureze multă vreme vechile mobile.

Crăciunul, cea mai frumoasă zi a anului – aşa fusese întotdeauna, aşa avea să fie în veci. Louise femeia cea mai norocoasă din sat şi din multe sate din împrejurimi; să ştii să fii fericit cu ce-ţi dă viaţa, dacă nu, te bate Dumnezeu. Copilul aşteptat inspira gesturi de bunăvoinţă neobişnuite: „Stai jos, Louise, nu trebuie să te oboseşti, lasă tava aia”.

Micul Michel a plecat, luându-şi familia, către sfârşitul după-amiezii căci mai trebuia să oficieze şi slujba de seară. Louise a coborât cu Juliette în faţa casei. Din calul înhămat la trăsură ieşeau aburi; era nerăbdător să alerge prin noaptea înstelată. Aerul îngheţat «sculpta ţurţuri în buza cişmelelor. Se întâmpla deseori să fie ierni

frumoase, uscate şi reci când zăpada nu cădea decât târziu după Anul Nou. Louise a rămas în pragul casei până ce n-a mai auzit uruitul trăsurii, a închis cu părere de rău uşa peste noaptea prietenoasă, dornică să mai scape încă puţin de conversaţiile dezlânate, şi a urcat în dormitorul ei. În încăpere era mult mai rece decât în salon. Se înfiora, deschise unul din sertarele comodei, căutând un şal.

Când s-a întors l-a zărit pe Michel, sau mai degrabă braţul stâng şi capul lui Michel: aşezat în fotoliul întors către fereastră, stătea cu spatele la ea, şi vedea, ieşindu-i din haina de culoare închisă, ceafa groasă şi albă, ceafa unui bărbat deja matur deşi nu

148

avea decât 36 de ani. S-a simţit cuprinsă de un sentiment de duioşie ca de fiecare dată când îl privea fără ştirea lui şi de remuşcare că nu-l iubeşte* cu toată pasiunea pe care acest cuvânt îl evoca pentru ea. Spuse destul de tare, ca să-i dea de ştire că este acolo:

— Ce Crăciun frumos! Fetiţele au plecat încântate. Nu vorbeau decât de casa lor de păpuşi.

Fără să se mire de tăcerea lui – Michel se adâncea de multe ori în gânduri şi nici nu auzea că i se vorbeşte

— Ea se aşează în faţa oglinzii ca să-şi aranjeze părul.

Un zgomot ciudat, între suspin şi geamăt, o făcu să-şi ridice ochii. În oglindă a văzut capul lui Michel alunecând pe spătarul scaunului fotoliului:

— Michel! Dormi?

Respingând cu întreaga ei voinţă spaima care o cuprindea s-a repezit spre el:

— Michel! Michel! Ce ai, Michel, vorbeşte!

Scăldat în sudoare, palid, el gâfâia cu gura căscată, cu limba umflată monstruos prinsă între buze. Văzând că alunecă spre stânga, s-a încordat ca să-l împingă în

mijlocul fotoliului dar capul, prea greu, i-a scăpat:

repezindu-se pe coridor, s-a izbit de François, i-a strigat:

— Doctorul, repede! Du-te după doctorul Bergier.

— Trăsura e la gară, doamnă.

— O să se întoarcă. Dacă nu, împrumută calul lui Dubois, descurcă-te, repede.

Pe când se întorcea în cameră, a auzit pasul greoi al omului care se prăvălea pe scară. Michel respira la fel de greu. A deschis ochii când i-a pus un şervet ud pe tâmple. Atunci ea a spus tare, prea tare, aproape fipând:

— Nu-i nimic. François s-a dus după doctorul Bergier. O să vină îndată.

În timp ce-i scotea gulerul tare a continuat să înşire cuvinte pe care le voia liniştitoare, fără să-şi dea seama de spaima pe care o trăda vocea răguşită şi ciudată cu care începuse să vorbească, apoi s-a repezit în salon, s-a oprit în prag. Mătuşile stinseseră luminările bradului, aproape arse. Candelabrul arunca o lumină rece peste dezordinea în mijlocul căreia fiecare găsea câte ceva de făcut. Judith strângea sforicelele, împăturea hârtiile, mătuşa Blanche aduna paharele pe o

149

tava. Erau toţi atât de ocupaţi, încât n-au auzit când a intrat. A făcut un pas. Judith a ridicat ochii, a scos un fipat.

— Louise, ce-i cu tine?

Văzând îngrijorarea care împietrise faţa cumnatei sale, Louise a simţit că-i tremură mâinile şi genunchii fără să poată rosti un cuvânt. Blanche a pus cu grijă pe masă tava pe care se pregătea s-o ducă din salon, a dispărut la bucătărie „s-a întors de acolo cu o cârpă udă şi a ridicat mâna gata s-o lovească peste faţa pe tânăra femeie; iar Louise, într-o tresărire de revoltă, presimţind plăcerea

nemărturisită pe care ar fi avut-o mătuşa s-o umilească prefăcându-se că o îngrijeşte, pronunţă arătând înspre camera unde îl lăsase:

— Michel!

Până în acel moment Judith şi Blanche nu se gândiseră decât la avortul oricând posibil, cu atât mai de temut cu cât sarcina se lăsase atât de mult aşteptată. Auzind numele lui Michel, ele s-au repezit, fără să mai pună întrebări. Marthe le-a ajuns din urmă pe coridor şi

Louise le-a văzut desfăcând cămaşa lui Michel, masându-i pieptul, strecurându-i între buze un sirop pe care-l dozaseră cu o siguranţă care trăda obişnuinţa. Ea se ţinea deoparte, cu privirea fixată asupra celor două pete albicioase care erau figura lui Michel şi torsul său gol, Marthe dându-se un pas înapoi, a lovit-o:

— Dumnezeule, ce stai ca o mototoală? Adu o sticlă cu apă caldă ca să facem patul!

Când Louise s-a întors, bătrânul doctor Bergier tocmai urca scara. Şi-a pus trusa pe un scaun, s-a aplecat asupra bolnavului, l-a ascultat apoi a întrebat laconic:

— De când?

Judith şi cele două mătuşi s-au întors spre Louise care s-a bâlbâit, ruşinată de parcă ea ar fi declanşat criza şi ar fi hotărât în ce moment anume:

— Imediat după plecarea Juliettei.

— Acum o jumătate de oră, a tradus Marthe.

— L-a mai fost rău în ultima vreme?

Şi cum privirile erau din nou aţintite asupra ei.

Louise făcu semn că nu.

— Hai cu mine, şopti Judith cu blândeţe luând-o de braţ.

150

TI văzu pe doctor cum se apleacă din nou asupra lui

Michel, întoarse capul, ieşi din cameră. Ţipetele care veneau din salon o făcură să înţepenească în faţa uşii:

gemenii se băteau şi se rostogoleau dintr-un capăt al camerei în altul sub privirea interesată a Doamnei

Elisa. Louise a ajutat-o pe Judith să-i despartă, o văzu, ca prin vis, pe mătuşa Blanche cum pune pe o măsuţă o cană cu drojdie şi două păhărele. Doctorul se ivi în prag:

— E-n regulă, doarme.

— Trăieşte! tresări inima Louisei.

Bergier se aşează fără alte comentarii şi luă paharul pe care i-l întindea Frédéric, soţul Judithei.

— Şi când te gândeşti că e Crăciunul, spunea întruna

Judith, şi chiar unul dintre cele mai frumoase pe care le-am avut de multă vreme.

Doamna Elisa se întoarse spre Louise:

— Ţi-am spus că Michel nu e prea rezistent.

Nu puteai şti, după ton, dacă-i reproşa nurorii că n-a ţinut seama de avertisment sau dacă aştepta felicitări pentru perspicacitatea ei. În tăcerea care a urmat.

Louise întrebă timid cu o voce abia auzită, ca şi cum avea nevoie de aprobarea clanului:

— Pot să mă întorc la el?

— Lasă-l să se odihnească, a intervenit Blanche.

Bătrânul Bergier îşi goli paharul, se uită o clipă ţintă la tânăra femeie, se ridică în picioare:

— Vă însofesc.

Mătuşa se pregătea să îi urmeze; el o opri:

— O să vă chemăm dacă avem nevoie de dumneavoastră.

O apucă pe Louise de cot, o împinse înaintea lui pe coridor şi o preveni:

— Soţul dumneavoastră a afipit după ce i-am dat un

calmant.

Pe patul lui, Michel, liniştit, întredeschise ochii când îi auzi apropiindu-se. Ea se uită la el cu un simţământ amestecat, de teamă şi de uşurare. Bergier o luă în biroul alăturat:

— Este puţin probabil să mai facă o criză în noaptea asta.

— Dar de ce? cum… să fac?

— Ferifi-l de emoţii.

Ea se fâstâci, bâlbâindu-se:

— E vina mea.

151

— Vina dumneavoastră? De ce? V-aţi certat azi?

— Astăzi, nu; dimpotrivă, astăzi…

— Atunci nu vă învinuiţi degeaba.

— Dar nu înţeleg, aşa, deodată…

— Crizele neaşteptate sunt, tocmai, unul din simptomele acestei boli.

— Ce boală?

— Nu v-a spus niciodată?

Se apropie de Michel, îi luă pulsul ca şi cum ar fi vrut să câştige timp, reveni către Louise:

— Sunt câţiva ani de când nu mai avusese nimic. A

crezut, fără îndoială, că s-a vindecat. Când eşti sănătos îţi uifi repede suferinţele.

Ea aştepta încă, în picioare, nemişcată şi a primit cuvântul angină pectorală cu uşurare. I se părea mai uşor să lupfi contra unui rău cunoscut, iar doctorul încerca să fie liniştitor. Un accident ca cel de azi rămânea posibil dar cu calm şi cu odihnă, Michel îşi va relua în curând activitatea normală. Trebuie să meargă înainte cu încredere şi să se gândească la copilul pe căre-l aştepta.

— Întotdeauna viaţa este mai puternică, încheie

bătrânul doctor care lupta fără răgaz împotriva scadenţei inevitabile a morţii.

Rămasă singură, Louise s-a apropiat de pat, temându-se să nu vadă reapărând dintr-un moment în altul, pe figura calmă a lui Michel, groaza pricinuită de sufocare. Dar când i-a atins fruntea el a zâmbit, şi, a doua zi, sprijinit de perne, glumea deja. Două zile mai târziu a putut să-şi primească, aşezat în fotoliu, fermierii de la Praz-Lovaz. Casa reintra în ritmul obişnuit de viaţă.

Cu toate acestea, în noaptea de revelion, la puţina vreme după ce clopotele anunţaseră noul an, a avut o nouă criză, mai puţin gravă şi mai puţin lungă decât cea dinainte dar în urma căreia a rămas mohorât. Louise dormea în noaptea următoare când a trezit-o puţin după miezul nopţii: se sufoca, durerea exploda în dreptul inimii şi se scurgea de-a lungul spatelui şi în braţul stâng. Ea trecu peste corpul mare şi inert, îl apucă de umeri, se încorda, apăsând cu toată greutatea ca să-l ridice în capul oaselor şi să-l ţină aşa până îi împinse câteva perne sub spate. De atunci, în fiecare noapte, după primul somn, Michel se trezea pradă aceleiaşi senzaţii de sufocare. Domnişoara Rose, infirmiera

152

şi moaşa regiunii, trecea să-l vadă în cursul dimineţii.

Victor, îngrijorat pentru sănătatea nepoatei sale, insista să aducă o infirmieră de la Lausanne, dar Michel prefera s-o aibă tot timpul pe Sofia, să lingă el iar

Louise spunea că ea dorea acelaşi lucru.

Spre mijlocul lui ianuarie starea lui s-a agravat, îngrijorarea şi epuizarea o cufundară atunci pe tânăra femeie într-un soi de năuceală din care mai zvâcnea doar voinţa de a trece de fiecare clipă, de fiecare oră care se scurgea, până când albeau zorile. În penumbră, privirea îi

aluneca fără să întârzie asupra chipului lui

Michel, atât cât să se asigure că afipise, apoi se oprea câteva minute pe mâinile ce zăceau pe plapumă. Se simţea oarecum solidară cu aceste degete sensibile, mai vii şi mai expresive decât restul corpului masiv, apoi, îndepărtându-se în vârful picioarelor, crăpa uşa. Pe coridor stăruia aroma cafelei. Se îndrepta spre bucătărie.

— Te-ai „sculat deja? constata Marthe cu satisfacţie fără să pară că ştie că Louise nu aţipise decât câteva ore. Aţi petrecut o noapte bună?

Louise îşi clădea seama că prin această frază politicoasă mătuşa se interesa numai de noaptea lui Michel.

Ba răspundea că soţul ei doarme, ceea ce era întotdeauna adevărat deoarece apropierea zilei îl liniştea şi că noaptea fusese mai bună decât cea dinainte. Cu aceste informaţii îşi câştiga o libertate provizorie. Vârsta ei, sarcina şi vecinătatea zilnică a bolii o făceau să caute cu înfrigurare aerul curat. Se oferea să hrănească găinile. Când vremea era uscată, făcând un ocol, o lua pe cărăruia care mergea de-a lungul livezii până la curtea găinilor care se afla la o sută de metri de casă.

Păsările, închise peste noapte, cotcodăceau nerăbdătoare. Câţiva porumbei acceptau vecinătatea a vreo treizeci de găini grase Crève-coeur cu pene negre, mai puţin ouătoare decât cele de rasă albă crescute în regiune dar cu o carne mai fragedă. O întâmpinau pe

Louise cu mari bătăi din aripi şi se băteau pe primele mâini de grăunţe. Când era îngheţat, tânăra femeie spărgea gheaţa din bazinul de apă şi turna apa călduţă pe care o adusese. Se ducea la cuiburi, aduna primele ouă din ziua aceea pentru micul dejun al lui Michel, ouă cu coajă mai închisă, mai sănătoase decât celelalte.

153

pretindeau mătuşile. Această preferinţă pentru pigmentaţie venea dintr-o veche duşmănie de care bătrânele domnişoare nu erau decât pe jumătate conştiente. Erau brune amândouă, ca şi fratele lor Albert, tatăl lui

Michel, iar ochii albaştri, părul blond, pielea albă intraseră în familie prin cumnata lor, Elisa. Judith şi

Juliette scăpaseră, dar Michel moştenise tenul, ochii şi părul mamei sale. „Nu-i de mirare că este atât de delicat", gândeau mătuşile cu ciudă uitând că fratele lor, negriciosul Albert, murise înainte de a fi împlinit cincizeci de ani, în timp ce Elisa cea blondă, de aproape patruzeci de ani de când trecuse pragul de la Croises nu stătuse la pat decât ca să-şi aducă pe lume copiii.

Din nefericire Louise era blondă şi rasa negricioşilor

Croisier avea să fie pe veci pierdută. Mătuşile se consolau cum puteau: găini închise la culoare, pisici şi câini negri, cal cu coamă întunecată. Marthe voise să aducă, pentru ferma din Jorat, o rasă de vaci mai negre decât cele din regiune, Michel se împotrivise;

— Nu creşti la câmpie vaci de la munte.

— Asta înseamnă că vor fi mai rezistente.

El /în cedase, dar de atunci, ori de câte ori o vacă făta greu sau nu mai avea lapte, figura uscăfivă a

Marthei înflorea de plăcere:

— Am spus eu, dar nimeni nu vrea să mă asculte…

Louise se întorcea încet spre casă, ţinând două ouă în căuşul mâinii. Uneori i se părea că simte pruncul mişcându-se. Se oprea, ţinându-şi răsuflarea şi pândind un nou semn de viaţă. Aceste prime mişcări, abia percepute, erau încă noi pentru ea. Nu îndrăznea să creadă de-a binelea, apoi speranţa era mai tare şi se vedea mergând de

colo până colo prin grădină sau prin bucătărie, urmată pas cu pas de un omulef care se împleticea şi o striga „Mama”. Nevoia ei de tandreţe şi de încredere era atât de mare, încât simţea o lacrimă curgându-i pe obraz. O ştergea, ruşinată că plângea de bucurie în timp ce ochii îi rămăseseră uscaţi în faţa bolii lui Michel.

Iuţea pasul, intra în bucătărie cu obrajii înroşiţi de frig. Blanche coborâse între timp şi servea masa de dimineaţă argaţilor. Amândouă îi aruncau câte o privire.

— Arăţi bine, spunea Blanche şi Louise nu era sigură dacă mătuşa se bucură sau i-o reproşează. Desigur, copilul putea fi o scuză pentru obrăznicia ei de a se

154

bucura de viaţa, dar poate că el va trage mai mult înspre partea Moraz decât Croisier. Putea chiar să fie o fată şi ce să faci cu o fată în podgoriile de astăzi?

Multe dintre ele se mărită şi deşi li se reducea pe cât posibil din moştenire, ele fărâmiţau totuşi patrimoniul, în sat nu mai găseai pe niciuna care să fi urmat exemplul lui Blanche, Marthe şi al Hélènei Moraz:

În loc să muncească pentru familia lor, plecau la Lausanne ba chiar în străinătate, muşcate de demonul independefei. Lumea se schimbase, suspinau mătuşile şi tinerii deveneau ingrafi.

Cu toate că avea ochii încercănafi de nesomn, obrajii mai plini ca de obicei îi dădeau Louisei o prospefime de copil. Îşi turna o ceaşcă de cafea cu lapte, îşi tăia o felie de pâine, fără să se aşeze, aşa cum făceau femeile din finut care nu stăteau la masă decât atunci când găseau timp să schimbe câteva cuvinte căci Michel se neliniştea dacă, la trezire, nu o găsea la căpătâiul lui. Când Marthe făcea remarca: „Bei cafea? În situaţia ta?” Louise nu răspundea ştiind că orice replica ar fi fost taxată drept o impoliteţe şi

ar fi fost urmată de represalii. Mătuşile ar fi fost indignate dacă cineva le-ar fi spus că nu au inimă. Nu-şi făcuseră oare întotdeauna datoria şi în această datorie nu intra şi

„Supravegherea nevestei nepotului lor? Din când în când îi arătau Louisei acel gen de afecţiune morocănoasă pe care o ai pentru un servitor sau pentru un cal de care te-ai legat încetul cu încetul Louise nu era mai rea decât alta. Li se întâmpla chiar să recunoască, în faţa altora, că îşi îngrijea bărbatul cu devotament şi că

Doamna Madeleine îi dăduse fiicei sale o educaţie mulţu –, mitoare.

După spaimele nopţii, Michel moţăia o parte din dimineaţă. După-amiaza şi-o petrecea într-un fotoliu. Sătul de ziare, se întorcea la cărţile lui de studiu. Seara.

când nu reuşea să adoarmă, o ruga pe Louise să-i citească poemele preferate:

…Am…
Regretul visătorilor ce n-au călătorit.
Zadarnic al meu suflet se-ascunde-n ţările albastre.
El n-a putut nicicând să piardă printre astre
Un dor de verzi cărări ducând în depărtare.
155
Şi ca un condamnat bătrân în închisoare.
De gratiile strâmtei terestre se agafă
Să vadă moartea zilei şi-a zilei nouă viaţă
Sau ca un exilat în fuga-i prelungită
Priveşte de pe deal la ţara mult dorită…”

Sfârşită, îşi dădea toată osteneala, fără să mai ştie dacă iubea cuvintele acestea care o apropiau de Michel sau dacă le ura pentru efortul suplimentar pe care-l cereau de la ea.

Nopţile s-au scurtat. Soarele topea repede promoroaca ce încorseta în fiecare dimineaţă paulownia şi

teiul. În zilele cu vânt, o ploaie măruntă se transforma într-o ninsoare cu fulgi răzlefi. Luându-se după sfaturile „Almanahului Vestitorul Şchiop”, Marthe a semănat fasolea. Bărbaţii au început să taie via. François aduse vestea că mai multe ziduri de susţinere au nevoie de reparaţii, dar Michel se enerva ori de câte ori i se vorbea de proprietate.

— Fă cum crezi. Te pricepi la fel de bine ca mine.

Nu mai credea că va putea să continue să facă viticultură cu noul soi american care, altoit, cerea atâtea îngrijirr în timpul verii. Mai devreme sau mai târziu, via din Lavaux va dispărea ca şi aceea din nordul cantonului. N-ar fi oare mai bine să vândă cât se putea mai repede şi să plaseze banii, în industrie, în fondurile ruseşti, de pildă?

Louise, în schimb, era convinsă că podgorenii vor ieşi ia liman. În curând, François se obişnui să-i dea socoteală, în fiecare seară, de ce făcuse în ziua respectivă, împreună hotărau ordinea lucrărilor. Mătuşile preferau să creadă că tânăra femeie se consulta cu bărbatul ei.

Doctorul Bergier nu mai venea „decât de două ori pe săptămână. Într-o zi, după ce-l ascultă pe Michel, a privit-o pe Louise cu atenţie şi i-a recomandat mai mult somn şi mai multă mişcare. Prietenii lui Michel începuseră să-l viziteze. Ea profita de prezenţa lor ca să lipsească câteva ceasuri.

Uitase să se plimbe ca pe vremea când era la Liverpool, fără alt fel decât plăcerea de a respira aer curat şi a descoperi lucruri noi. Din cauza sarcinii nu mai putea să urce drumul pe care în mai puţin de o oră.

156

ajungea de la vie în pădure. O dată sau de două ori pe săptămâna cobora până la mama ei.

Doamna Madeleine petrecuse o iarnă singuratecă.

Tot vânturându-şi prin minte grijile pe care nu avea cu cine să le împărtăşească, nu mai reuşea să se gândească şi la altceva. De-abia se însenina la vederea Louisei că se şi mohora pe dată aducându-şi aminte de fata aia din Epesses şi de lipsa de discernământ a lui Jean.

— Se văd în fiecare seară. Îţi spun eu că e o intrigantă şi că până la urmă o să-l facă s-o ia de nevastă.

— Dar bine mamă, de vreme ce se iubesc…

— Se iubesc, se iubesc: o viaţă e mai lungă decât îţi închipui la vârsta ta; mai există şi altceva decât tinerefea.

Louise o lăsa să vorbească, reconfortată de căldura vocii chiar atunci când cuvintele o izbeau dureros. În timpul ultimelor luci de sarcină simţea o nevoie copilărească de protecţie. În tandrefea ei abuzivă, posesivă care putea să facă atâta rău, Madeleine era singura care punea interesele fiicei sale mai presus de cele ale lui Michel sau ale copilului. Cine altcineva, cu o suspiciune de leoaică ce veghează asupra puiului, ar mai fi întrebat-o fără ocolişuri:

— La arată-mi picioarele! Sper că n-ai făcut varice?! Nu te culca niciodată fără să-ţi pui o pernă sub picioare. Mai ai ulei de migdale? Protejează-ţi pielea contra vergeturilor.

Se interesa şi de trusoui copilului. Mătuşile pregătiseră necesarul fără să se zgârcească. Anne-Marie se ocupa de rest. Şi cum Louise regreta că nu putuse alege perdelufele leagănului:

— Ei, fetiţo, de ce te plângi? N-ai avut destule griji în iarna asta? În timp ce domnişoarele se vor ocupa de scutece şi cămăşufe, tu o să ai mai mult timp pentru feciorul tău.

— Şi dacă este o fată?

— În familia Moraz primul născut a fost întotdeauna

băiat.

— Şi la Croisier, o fată.

Nemaiavând ce zice, Madeleine se ridica:

— Hai în grădină să-mi admiri răsadurile. Sunt sigură

157

că cele de la Croisier n-au crescut aşa de frumos. Panselele mele încep să înflorească.

În mod ciudat, femeia asta care sacrificase inima fiicei sale pentru bani, nu pierdea nicio ocazie pentru a sublinia superioritatea gustului şi a îndemânării asupra averii.

Ieşeau pe terasa unde merişorul, tuns prea târziu, începuse să se întindă şi pe brazde. Magnolia golaşă înfipsese flăcăruile palide ale mugurilor la capătul fiecărei crengi. Louis Moraz o sădise, cât o tufă de coacăz, în ziua când se născuse Jean. Astăzi Madeleine se gândea să-i taie vârful care-i acoperea vederea spre deal.

În timp ce mama scotea apă din bazin ca să ude salatele de curând răsădite, Louise dădea o raită pe la bolta de vifă, sub care se înşirau scaunele şi masa verzi, fotoliile de răchită pe care aerul, ploaia şi „soarele le decoloraseră. Întorcându-se prin curtea din faţă, băgă de seamă că trunchiul unui platan acoperea încetul cu încetul rampa scărilor de la intrare. Marea bilă de aramă pe care o lustruise de atâtea ori în copilărie, dispărea în măruntaiele copacului.

Coborâse spre Morettes în pas vioi în ciuda greutăţii pe care o purta, fericită că este liberă şi că are douăzeci şi cinci de ani. Acum se întorcea la Croises, urcând încet, sorbind cu nesaţ aerul de martie care mirosea a pământ răscolit. Oamenii mişunau prin vii şi prin grădini profitând de ultimul ceas al zilei. Femeile băgau în casă, înainte ca aerul să se răcorească prea tare, rufele şi pruncul din

leagăn. Un sentiment ciudat o cuprindea atunci, ca şi cum totul s-ar fi oprit în loc, ca şi cum timpul ar fi rămas suspendat pentru totdeauna, ca şi cum întreaga ei viaţă s-ar fi scurs în dubla aşteptare a unei naşteri şi a însănătoşirii lui Michel. Când ajungea la Croisier, urca încet scara abruptă care ducea la etaj. Michel o pândea:

— Ce mult ai stat! Mi-a fost teamă că ai păţit ceva…

Ea se aşeza pe scaunul înalt care o aştepta la căpătâiul patului fericită să-i aducă câteva veşti mărunte ca să-l distreze. Vorbea şi stătea dreaptă de tot, chiar un pic aplecată pe spate pentru a lăsa cât mai mult loc copilului.

158

VI

ÎN ZIUA DE PAŞTI, Michel a fost în stare să coboare în grădină. De o lună nu mai avusese crize noaptea. Louise, în schimb, se trezea speriată la vremea când îl văzuse de atâtea ori sufocânduseşi suferind.

Se asigura că doarme, pândea mişcările minusculei fiinţe necunoscute care creştea în ea. După ce se agita la începutul nopţii, copilul rămânea total nemişcat. Uneori se gândea că murise. Încleştându-şi mâinile, se ruga aşa cum fac copiii, repetând acelaşi lucru şi nu mai adormea decât odată cu primele fluierături ale mierlei cuibărite în paulownia.

Într-o după-amiază ploioasă, Roger Martin a venit să-l vadă pe Michel. Nu erau, la drept vorbind, prieteni dar învăţaseră în aceeaşi clasă şi se tutuiau. Plictisit de lipsa de mişcare ce i se impusese, Michel l-a primit cu bucurie. Uşurată, Louise a ieşit.

Încercând să găsească un loc liniştit, a împins uşa salonului. Doamna Elisa lâncezea amorţită de vreme prea caldă şi umedă care istovea oamenii şi animalele şi a

primit-o cu bucurie:

— Vino să mai stăm de vorbă.

Stând lângă ea, Louise se mira de figura delicată a bătrânei. Zbârciturile fine pe care le scotea în evidenţă lumina nu-i modificau trăsăturile regulate. Privirea-i păstrase o ştrengărie de fetişcană. Este adevărat că Doamna Elisa avea mare grijă de trupul său şi de felul cum se îmbrăca. Louise se tot întreba cum era cu putinţă ca cinci sarcini, trei copii, văduvia – să fi trecut peste ea fără să-i distrugă graţia plutitoare, cum mai putea să trăiască astfel, senină şi singuratecă, izolată chiar, ca zidită în această casă în care intrase cu mai bine de patruzeci de ani în urmă.

— Mai ai puţin şi scapi, a constatat bătrâna privind figura trasă şi pântecul nurorii.

— Măcar de-ar fi sănătos, a spus Louise, enunţând unul din principiile clanului Moraz.

— Cine, copilul? s-a mirat Doamna Elisa cu un râs subţire, bine, dar în ce priveşte copilul, n-ai ce să

159

faci! Mort, diform, sau mai frumos ca soarele, trebuie să te obişnuieşti cu ideea.

Şi pentru că Louise se uita la ea, neştiind ce să spună, s-a aplecat în faţă şi a adăugat pe un ton confidenţial:

— Ştiu că ţi-e greu în starea ta. De-abia aşteptam să ajung iar la talia normală, la un ten mai proaspăt, la nopţile cu Albert, vreau să spun soţul meu, tatăl lui

Michel care, din păcate, îi seamănă atât de puţin. Să-l fi văzut: ce siluetă! Femeile îl sorbeau din ochi!

Tocmai terminasem pensionul şi mă întorsesem acasă; de la fereastră l-am văzut pe Albert Croisier intrând în curte cu căruţa în care avea un butoi. Am fugit la tata:

— Invită-l la masă pe omul care ne-a adus vinul.

— Ce idee! De ce?

— Pentru că vreau să mă mărit cu el!

Şi peste şase luni ne-am căsătorit, a încheiat bătrâna doamnă triumfătoare. Văzând privirea fixă a nurorii ei şi o uşoară zvâcnire a buzelor, a fost de acord:

— Evident, pentru tine e altceva, fiu-meu nu seamănă cu taică-său. Fricos de mic, nu-i plăcea să se urce în pomi, nici să coboare de pe ziduri, după ce că este miop, mai stă şi toată ziua cu nasul în cărţi.

— De ce a murit tatăl lui Michel? a întrebat Louise cu greutate.

— De pneumonie, a răspuns la fel de vioaie Doamna

Elisa căci timpul îi limpezise memoria, îndepărtând durerea amintirii. S-a dus în câteva zile. Ce frumos era!

Cum îl mai sărutam! Cum m-am zbătut să nu mi-l ia!

Dar ce-i cu tine? Nu te simţi bine?

Louise s-a ridicat, cu mâinile încrucişate peste piept şi soacra a lăsat-o să plece la fel de înciudată ca un copil pe care îl iei de la joacă:

— Bine, du-te la fiu-meu. Cum nu te vede e convins să te-ai pierdut.

Tânăra femeie s-a oprit în faţa ferestrei de pe coridor. Ploaia se înteţea. Drumul care cobora pe coasta dealului trecea din cătune în sate fără să ostenească. A

auzit, dinspre bucătărie, vocea Marthei. Cuvintele lui

Roger Martin răsunau până pe coridorul care ducea la camera lui Michel. A urcat scara, a deschis, la al doilea etaj, uşa care ascundea ultima porţiune a rampei.

160

a urcat-o şi pe aceasta, treaptă cu treaptă, gâfâind.

Podul, mai strâmt decât podul copilăriei sale, părea părăsit, căci casa avea şi alte dependinţe mai comode.

Ploaia răpăia peste olane. Ici şi colo, câte o cărămidă din pardoseală se clătina sub călcătura ei. La fiecare pas, copilul apăsa dureros pe coapse şi pe şale. Se sprijini de una din grinzile de susţinere şi îşi amintea de cuvintele lui Mary: „Întotdeauna, când am avut o bucurie, ea venea după o lungă perioadă în care îmi pierdusem speranţa. Avem şi noi anotimpurile noastre”.

Mary, uneori obosită, aşa cum este ea astăzi, o învăţase o formă de răbdare care făcea mai mult decât resemnarea sau revolta. Nu avusese curajul să-i scrie despre boala lui Michel, dar o simţea aproape, credincioasă, un punct de sprijin necesar dincolo de Croises şi de Morettes. Din depărtare, o asemenea prietenie devenea şi mai preţioasă. Încercă să se vadă cu ochii lui Mary: „Ce faci aici, în podul ăsta, Louise? Bărbatul tău se simte mai bine. Dorinţa ta de a fi mamă se va împlini peste câteva zile. Eşti adultă. Nimeni nu te împiedică să te gândeşti. Ai încercat să te acomodezi pe cât se poate cu această familie – închisoare, care este mult mai prizonieră decât tine a propriilor obiceiuri şi prejudecăţi?”

Fără să se sinchisească de praf, se aşeză, greoaie, diformă, într-un vechi fotoliu desfundat. Niciun zgomot nu urca aici din casă. Ploaia încetase fără ca ea să-şi fi dat seama. Din aceste două tăceri prindea să se înfiripeze o pace. Prin geamul rotund din acoperiş nu se zăreau decât ramurile încă dezbrăcate ale paulowniei şi stoluri de păsări care apăreau şi dispăreau la semnale numai de ele ştiute. Coborî când întunericul o făcu să dorească o lumină prietenoasă. Mătuşile puseseră masa pentru cină şi trebăluiau prin bucătărie. Deschise uşa camerei lui Michel:

— De unde vii?

Se opri, mirată de tonul zglobiu. De obicei când

lipsea, oricât de puţin, el obişnuia să o întâmpine cu o îngrijorare în care se ghicea şi un reproş. Răspunse că fusese la plimbaare. El nu s-a mirat că avea părul şi picioarele uscate pe o vreme ca aceea, şi ea se ruşina că minţise.

161

— Bine faci că ieşi la aer, aprobă el, nerăbdător să-i aducă la cunoştinţă proiectul său: Roger Martin îi propunea să-l însoţească la Baden. Apele de acolo care îi făcuseră bine de atâtea ori aveau să-i grăbească convalescenţa. Va pleca îndată după naşterea copilului care nu avea cum să mai întârzie, nu-i aşa? întrebă el cam nerăbdător ca şi cum de asta ar fi depins durata bolii lui. Louise îl asigură că, după părerea moaşei, peste o săptămână sau două... Fără să o lase să-şi termine fraza, conchise că astfel casa va fi luată în stăpânire de femei şi de noul născut ale cărui fipete nu îl vor trezi noaptea.

Ea aprobase fără să se gândească măcar că ar fi avut şi ea nevoie de odihnă; dar în cursul nopţii, în timp ce, înspăimântată, în zadar încerca să adoarmă, simţi că nu avea curajul să rămână la cheremul mătuşilor şi al grijei lor neprietenoase. TI va ruga dimineaţa pe soţul ei să-şi amâne plecarea până în ziua când, restabilită după naştere, va putea să-l însoţească împreună cu copilul.

A doua zi i-a adus micul dejun lui Michel care stătea în pat sprijinit de perne, apoi l-a ajutat să se aşeze în fotoliul din faţa ferestrei cu „Gazette de Lausanne”.

care tocmai sosise. A făcut ordine în cameră aşteptând momentul când el avea să împăturească ziarul pentru a-i putea vorbi.

Pe scări a răsunat clopoţelul de la intrare şi, în clipa următoare, pe coridor s-a auzit vocea lui Roger

Martin!

— Este voie?

Michel s-a neliniştit.

— Sper că nu te-ai răzgândat.

Vizitatorul – Louise a remarcat că părea mult mai tânăr decât soţul ei – uitase, în ajun, de vacanţa fiicelor sale în vârsta de paisprezece şi, respectiv, cincisprezece ani. Încă de a doua zi ele ar fi fost în măsură să-şi ajute mama la magazin. Venise deci să-i propună lui Michel şi grăbească data plecării apoi, întorcându-se către Louise, a asigurat-o că o înţelege: naşterea primului copil provoacă întotdeauna îngrijorare, de cele mai multe ori fără temei.

— Exact, a întărit Louise.

— Ah I ştiam eu că veţi fi de acord, afirmă negustorul în timp ce ea se gândea cum să formuleze ce avea

162

de spus. Chiar din ziua în care aţi intrat în această casă eu v-am luat apărarea. Îl cunoşteam destui pe

Michel ca să fiu sigur că nu se va însura decât cu o femeie şi jumătate.

— Oare nu eu ar trebui să-mi apăr nevasta dacă într-o bună zi ar fi nevoie? a întrebat Michel mai degrabă amuzat decât supărat.

— Tu? Miop cum eşti şi toată ziua cu nasul în cărţi?

Tu nici măcar nu ţi-ai dat seama, însurându-te cu o femeie atât de drăguţă, că diferenţa de vârsta dintre voi vă da naştere la bârfe. Şi, a continuat el fără să observe stânjeneala crescândă a Louisei, mai fusese şi povestea cu şederea ei în străinătate, la englezi, apoi boala care nu se mai sfârşea din timpul logodnei. Drept e că la început nevasţă-ta părea cam distantă.

Louise schiţă un zâmbet căci, în momentul acela, ceea ce dorea era tocmai să pară cât mai distantă faţă de acest om. Dându-şi probabil seama că a făcut o gafă, el se

grăbi să adauge:

— Dar de când aşteptaţi copilul şi de când ştiu cum v-aţi îngrijit soţul, toţi şi-au schimbat părerea.

— Ei bine, iată ce vă propun, începu Louise pe un ton pe care răceala îl făcea mai hotărât. Ezită, apoi se întoarse spre Michel care nu-i ghicea disperarea. Roger

Martin profită ca să continue:

— Trebuie să vă mulţumesc fiindcă este un sacrificiu că vă lăsaţi soţul să plece într-un asemenea moment.

Ea nu avu timp să se indigneze. O durere difuză p făcu să se agaţe de patul cel mat apropiat. Îngăimă că o să se întoarcă şi ieşi. Se duse la bucătărie şi puse ceainicul pe foc. Se temea să nu fi răcit în pod, în ajun, sau să nu-şi fi răscolit ulcerul de care suferise. atâta cu emoţiile din ultimele luni. Dar dacă, ajutându-l pe

Michel să se aşeze în fotoliu sau întinzând cearşafurile pe patul atât de mare încât nu mai avea nici forţa să-i întoarcă salteaua, făcuse un efort prea violent? Tocmai pregătea ceaiul când mătuşa Marthe a pus pe masă ultimele mere păstrate pe timpul iernii:

— Domnii – astfel îi numea mătuşa întotdeauna pe

Michel şi pe prietenii săi – nu vor. ceai. Ai face mai bine să le aduci nişte vin.

— Eu vreau să beau o ceaşcă de ceai. Pot să vă ofer şi dumneavoastră? a întrebat Louise pe un ton ferm.

163

Marthe şi-a privit nepoata cu atenţie:

— Nu te simţi bine?

— Mă simt foarte bine, mulţumesc, a declarat Louise pe care o durere, la fel de neaşteptată ca şi cea dinainte, dar mai precisă, care îi cuprindea picioarele şi şalele, a obligat-o să se aşeze. A simţit privirea mătuşii învârtindu-i-se în jurul capului ca o muscă nesuferită:

— Ce bine! a exclamat bătrâna domnişoară, Michel va putea să plece peste trei zile. Mă duc să-l anunţ ca să se pregătească.

Tânăra femeie nu făcu niciun gest ca s-o reţină: ce mai contau cele două mătuşi, Doamna Elisa, Michel faţă de nevoia de a bea o ceaşcă de lichid dulce şi fierbinte? Se sprijini de perete cu ochii închişi. Nu pentru multă vreme. Vocea lui Blanche o făcu să tresară:

— Bei ceai?

Fără să răspundă, Louise îşi cuprinse ceaşca cu amândouă mâinile ca un copil hotărât să-şi apere comoara ameninţată:

— O infuzie de plante ar fi mai indicată, a reluat mătuşa.

Din fericire, s-a auzit un zgomot de paşi în curtea din spate. Louise i-a văzut pe argaţi trecând prin dreptul ferestrei; şi în secunda următoare intrau în bucătărie. Blanche a pus pe masă cuţitele şi paharele, apoi a intrat în cameră. Louise s-a aplecat spre

François:

— Nu ai niciun drum în dimineaţa asta? vorbise în şoaptă. El i-a răspuns pe acelaşi ton:

— Tocmai batem parii. Apoi imediat, remarcând figura încordată a tinerei femei şi privirea ei care striga după ajutor: Dacă e nevoie, o facem şi pe-asla.

Mătuşa a reapărut cu vinul, pâinea şi brânza. Louise a reluat cu voce tare şi cu o vioiciune forţată:

— Voiam să-ţi spun ceva în legătură cu parii. Ni s-a livrat o mare cantitate din lemn tare. Soţul meu doreşte să-i încerce. Poţi să-i pui în apropierea casei? Vino să-ţi arăt.

— Asta-i bună, Louise, a protestat Blanche. François n-a apucat să mănânce. Ce nevoie ai să cobori acum?

S-a ridicat fără să răspundă. Privirile celor două femei s-au încrucişat şi Louise s-a întrebat dacă ochii mătuşii. Hélène odinioară trădau o ostilitate la fel de profundă când o priveau pe mama ei.

Durerea a fintuât-o pe scară. S-a agăţat de rampă şi i-a spus lui François:

— Du-te să înhami că vin şi eu.

Câteva minute mai târziu se căţăra pe banca trăsurii şi îşi acoperea umerii cu pătura care era la picioarele ei:

— Du-mă la Morettes, te rog.

Au străbătut satul, urmăriţi de privirile mirate ale femeilor. Era ora la care se duceau la băcănie unde se întâlneau mai multe ca să pălăvrăgească în singurul moment al dimineţii când şi-o puteau permite. Ploaia din ajun spălase cerul. Agnès Dubois îşi clătea rufele la fântână. Louise îi făcu un semn cu mâna. După ce au trecut de ultima casă, calul a pornit la trap şi Doamna

Varidel, îndreptându-se din şale, a remarcat, mirată:

— Ce originală, tânăra doamnă Croisier: să-şi pună o pătură pe spate ca să meargă la gară.

Dar François, trăgând hăţurile spre stânga a traversat orăşelul şi a ajutat-o să coboare:

— Sunteţi sigură că nu mai aveţi nevoie de mine? Aş putea să vă aştept.

— Nu, mulţumesc, François. Spune-i soţului meu că rămân azi la mama.

Nu vorbi despre copilul care sta să se nască. Aerul rece îi făcuse bine şi durerile îi veneau fără îndoială doar din supărare. Împinse jumătatea din dreapta a porţii. Balamalele scârţâiau ca în copilărie. Poate că nimeni nu le unsese vreodată sau poate că poarta era prea grea pentru ele.

Madeleine se întoarse. Profitând de vremea frumoasă

ca atâtea alte femei, pusese rufe la înmuiat şi se învârtea prin curte, printre cazanele pline. Văzu faţa palidă a fiicei sale, cu acea mască pe care o au toate femeile în ultimele zile de sarcină:

— Ce plăcere I Dar este oare înţelept să vii astăzi?

Louise lăsase pătura pe banca trăsurii. Umbra zidului o făcu să se zgribulească. Un junghi o înţepeni din nou.

Madeleine văzu fruntea fiicei sale îmbrobonindu-se de sudoare.

165

— Eşti gata să naşti, drag uf a mea. Ce cauţi pe drumuri?

— Aş vrea să nasc aici.

Îşi formulase dorinţa înainte chiar de a o cunoaşte, în timp ce vorbea, revăzu camera bunicii Justine, tapiseria cu păsări mari albastre, fereastra care închidea în cadrul ei dealul din apropiere.

— Ce tot spui? E curată nebunie, strigă Madeleine.

N-am nimic pregătit! Şi ce-o să zică Michel?

— Michel pleacă în convalescentă cu un prieten.

Ceva în vocea fiicei ei o puse în gardă pe Madeleine, mai mult chiar decât acest proiect de plecare şi decât faptele necugetate ale Louisei.

— Mai este acasă? Mi se pare că e dreptul lui să afle când i se naşte copilul. O să ne întoarcem amândouă la

Riex.

— Nu S se revoltă Louise, fără să aibă curajul să-i explice că la Croises, în afară de pod, refugiul ei din ajun, nu există niciun colţişor unde să se simtă la ea acasă.

În timpul acesta, Doamna Madeleine alergase la poarta mare, îl oprise pe François care se îndepărtase ca să se întoarcă apoi, cu vioiciunea caracteristică femeilor plinufe şi active, urcă în grabă scările, dispăru în casă

lăsând uşa deschisă în urma ei şi se întoarse în minutul următor cu două pălării şi două şaluri căci.

Moraz sau Croisier, nu te vânturi pe drumuri cu capul gol.

Se aşezară una lângă alfa pe bancă, umăr lângă umăr, încălzite de soarele care, la ora aceea, lumina toată strada. Pălăriile lor de pai cu boruri mari, şalurile lor de lână mohorâtă, fustele lor largi le desenau siluete asemănătoare. Când calul, începând să urce, şi-a încetinit pasul, Madeleine şi-a strecurat braţul pe sub braţul fiicei sale. Mâna ei aspră şi bătătorită a mângâiaf încheietura mâinii tinerei femei care începu; să se liniştească. Când au ajuns la Croises, Louise a luat-o cuminte în sus pe scară. Mama ei nu s-a hotărât s-o urmeze. Era prima dată că pica pe nepusă masă, fără să fi fost invitată. Până şi în acest moment, avea nevoie de un pretext ca să-şi facă intrarea: avusese treabă în sat şi trecuse să se intereseze cum îi merge lui Michel. Clopotul şcolii a bătut jumătatea lui

166

unsprezece. Se evitase un scandal. De uşurare, mătuşile au mers până la a o invita pe Doamna Moraz să ia masa cu ei. Ea a refuzat, l-a felicitat pe Michel pentru cât de bine arăta, s-a asigurat că moaşa va veni la timp.

— Ei, Kaide, trebuie să plec. Am lăsat acasă ferestrele deschise, rufele în curte. Curaj, fata mea. De când e lumea lume, toţi copiii se nasc în acelaşi fel. O

să-l trimit pe Jean spre seară să vadă ce faci.

A refuzat să fie condusă de François şi, mai emoţionată poate decât voia să pară sau chiar să mărturisească, Doamna Madeleine a coborât pe scurtătura dintre vii cât de repede o lăsau fusta lungă şi pălăria.

VII

TOŢI COPIII SE NASC în acelaşi fel. Atunci, pentru

ce acest ecran pe care, toată viaţa, ni se proiectează imagini dulcege? Familia adunată în jurul unui leagăn ascuns sub un nor de tul şi dantelă; o femeie, cu părul despletit, trandafirie şi senină, odihnindu-se pe pernă şi zâmbind noului născut care doarme;

fecioara cu pruncul oferiţi contemplaţiei mulţimilor;

ca în tablourile maeştrilor italieni admiraţi la

Veneţia. Flori ce ar trebui să trezească bănuielile viitoarelor lăuze. Nu este oare suspect că naşterea, ca şi moartea, ca şi bolile grele stârnesc ofranda unui morman de corole ce nu întârzie să se veştejească?

Domnişoara Rose urcă scara fără grabă. Îşi pune jos trusa, îşi aşază cu grijă haina pe un umeraş, îmbracă un halat alb adus de acasă. În timp ce se spală pe mâini întreabă la ce oră au început durerile şi dacă Doamna

Croisier a pierdut apa. Tânăra doamnă are bazinul strâmt, ceea ce nu înseamnă neapărat, o naştere grea.

Moaşa se teme mai degrabă de rigiditatea pacientei;

când o viitoare mamă e cât pe ce să leşine pentru că vrei s-o examinezi, asta nu mai e pudoare. Copilul ăsta nu a fost făcut ca oricare altul? Poate că este ceva adevărat în zvonurile care circulă prin sat; cu toţi banii lor sau poate tocmai din cauza lor, un blestem apasă asupra celor de la Croises, cel puţin în ceea ce-l priveşte pe Michel şi căsătoria lui; toate bolile

167

astea, una după alta, nu sunt în firea lucrurilor.

Louise fusese la un pas de moarte în timpul logodnei;

apoi când rămăsese, în sfârşit, însărcinată, după atâta vreme, viaţa lui Michel fusese în pericol. În aceste condiţii, Domnişoara Blanche şi Domnişoara Marthe erau prea bune că îşi dădeau atâta osteneală. Şi astăzi, de pildă, se gândiseră la toate: cearşafuri groase care să protejeze

salteaua, apă caldă, pături, scutece pentru copil şi cârpe pentru mamă. Făcuseră cafea şi închiseseră uşile şi ferestrele înaintea primelor gemete.

— Haidefi, Doamnă Croisier, respiraţi, linişfiţi-vă!

O să vedeţi că totul se va termina mai repede decât vă închipuiţi.

Domnişoara Rose se aplecă asupra. figurii chinuite.

Nu-i place paloarea ei. Louise închide ochii în dorinţa de a fi singură şi cu groaza de a se simţi fără ajutor. Unde să fugă de întrebări şi de îngrijirile impudice? Poruncile? Ce refugiu să speri când propriul tău corp te trădează şi când un altul, străin, care s-a format pes nesimţite, îşi sporeşte propria-i viaţă şi refuză să se desprindă de tine? Vocea autoritară a moaşei:

— Doamnă Croisier, mă auziţi? Desfaceţi picioarele; respiraţi; destindeţi-vă.

Vocea interesată a Doamnei Elisa:

— Oricum, pentru primul, e un moment greu.

Vocea lui Michel:

— Te rog, mamă, lasă-ne.

Vocea mătuşii Marthe:

— Să chemăm un doctor?

Mârâitul contrariat al Domnişoarei Rose:

— La vârsta asta! E aproape o ruşine să faci atâtea fasoane. Măcar dacă Doamna Croisier ar vrea să facă un mic efort!

Certitudinea că nu face bine ce face. Copilul handicapat din cauza nepriceperii. mamei. Şi, deodată, senzaţia că cineva o ţine strâns de mână. Pe braţ, o mângâiere atentă, atât de diferită de gesturile femeilor care se înghesuie în jurul ei. Vocea lui Michel, tăcerea lui Michel. Când întredeschise ochii, privirea disperată a lui Michel. În această casă, ostilă, un om căruia îi sunt totuşi

necesară. Un crâmpei de zâmbet înainte ca valul uriaş să mă arunce dincolo de viaţă.

168

Cine e femeia care ţipă, care nu conteneşte să ţipe? Nimeni nu se sinchiseşte de ea? Trezirea în alt loc.

Visez sau mă trezesc dintr-un vis? Am murit sau mă întorc la viaţă? Deci este adevărat că există o viaţă dincolo de moarte?

Tăcerea, sfâşiată de şoapte conspirative; un scâncet neaşteptat: copilul i să fie adevărat? Copilul la care, de pe culmea durerii nici nu, mă mai gândeam şi care şi-a găsit singur drumul spre viaţă.

Cu băgare de seamă, Louise întinde o mână spre pântec.

Acolo unde pielea întinsă tresărea la cea mai mică

mişcare a micului necunoscut, de la un şold la celălalt nu mai e nimic altceva decât o întindere domoală. De ce nu-i dau răgaz să se minuneze? Vocea moaşei care vorbeşte despre placentă, sângele cald de-a lungul coapselor, îngrijirile care nu se mai termină. Copilul a tăcut. Figura severă a mătuşii Marthe, ochii umezi ai lui Michel, îngrijorarea bruscă:

— Vreau să îl ved.

— Este o fată, corectează mătuşa Blanche.

— O fată, repetă moaşa resemnată.

„Este copilul meu”, se gândeşte Louise, care descoperă un ci uf de păr negru, două imense pleoape* închise, o piele galbenă şi uleioasă pe care ar vrea să o miroasă şi să o strângă lângă obrazul ei. Dar moaşa îi ia fetiţa:

— Gata, nu vă mai agitaţi. Trebuie să mă ocup de ea şi încă n-am sfârşit cu dumneavoastră.

Bombăneala ei nu mai este agresivă; doar şi-a

dovedit încă o dată priceperea. Louise îl caută din ochi pe Michel. Acesta se apropie, atent, îngrijorat şi încordat:

— A fost greu?

Îl priveşte mirată. Greu? De ce să fi fost greu? Ce contează? Zâmbeşte către fiica sa pe care i-o aduce domnişoara Rose. Scutecul, strâns cu o bandă lată de lână tricotată, acoperă toată partea de jos a corpului.

Mâinile cu unghii ca de sticlă îi ies din cămăşuţa albă.

Louise îi întinde arătătorul şi degetele copilului îl apucă şi îl strâng. Adulmecă mirosul acestei epiderme noi care s-a hrănit din sângele său şi care pare deja atât de diferită. Fiul lui Agnès nu avea atâta păr, un păr negru şi caraghios, ţepos care le va face fericite pe mătuşi. Nările palpită într-o respiraţie abia simţită.

— O fată dolofană, anunţă moaşa satisfăcută de parcă tot meritul ar fi fost al ei. Trei kilograme două sute, mai mult decât trebuie.

Louise fixează gura înfometată care se mişcă de parcă ar suge:

— Îi e foame.

Domnişoara Rose dă din umeri. Femeile astea tinere, la una din trei – aceeaşi poveste. Au văzut născându-se o grămadă de pisicufe şi căţeluşi. Ştiu să crească pui şi uneori albine. Mai spre munte, ajută chiar vacile la fătat, dar habar nu au că puiul de om nu mănâncă nimic până când nu urcă laptele mamei. Decretează pe un ton tara replica:

— Copilul nu are nevoie de nimic deocamdată. Mâine va putea să încerce să sugă.

Doamna Elisa alunecă dinspre uşă spre pat, se uită la copil, aprobă:

— O fată, pentru prima naştere, e mai bine. Umerii sunt mai înguşti. Fetele te rup mai puţin.

Apoi, aruncându-i nurorii o privire complice:

— Şi de altfel, draga mea, tot n-ai ce să faci.

Pleacă, uşoară, satisfăcută de această nouă dovadă de inferioritate din partea feciorului ei. Pentru naşterea unei fete, nu va primi un cronometru cu capac de aur;

se va mulţumi cu un ac de cravată.

Moaşa şi-a închis trusa – mătuşa Blanche pune pe noptieră o ulcică de ceai de mărar. Michel îşi sărută Sofia: Marthe i-a pregătit un pat în camera de oaspeţi.

Louise se agită: de ce vorbesc toţi de culcare când clopotele din Lavaux ar trebui să bată? S-a dus

François la Morettes? Cum poate mama ei să aştepte până a doua zi ca să-şi admire prima nepoată? Şi Anne-Marie? A aflat? Ar trebui să li se telegrafieze lui

Mary şi unchiului Victor imediat ce se deschide la poştă. Daţi-mi toc şi hârtie. Nu, nu mă oboseşte, nu mi-e somn. Ce face fetiţa? Punefi-o lângă mine.

Uşa se închide. Culcată, Louise, nu vede din leagăn decât volanele de voal alb. Se ridică într-un cot, întinde braţul, trage spre ea pătuţul făcând să scârfâie rotile masive de lemn. Copilul se odihneşte cu capul pe-o parte, cu ochii întredeschişi şi cu privirea goală.

170

Tânăra mamă se minunează văzându-i urechea, petală desfăcută din acest corp abia ieşit din găoacea ei şi încă zbârcit. Din când în când, buzele se ţuguie, mânuţa se mişcă. Louise pune mâna pe toc şi pe blocul de hârtie.

Se căzneşte să scrie: „Dragă Mary…” apoi cade din nou pe pernă, atentă la umezeala sângelui cald ce curge în pansamentul de câlţi. Lucidă şi obosită, ascultă tăcerea vie a nopţii. Prezenţa copilului creşte, invadează camera: mai

sensibile decât oamenii, bătrânele ziduri s-au mişcat şi tânăra femeie stă trează şi ascultă un trecut mai bătrân decât ea şi un viitor nemărginit. Se gândeşte la mama ei, le vede pe bunicile ei în nopţi asemănătoare, veghind lângă un leagăn într-o casă adormită, o casă străină unde îşi va găsi în sfârşit locul şi rostul, apărată de-acum înainte de un nou-născut plăpând.

VIII

FETIŢA CARE AVEA să modifice profund viaţa mamei ei nu era destinată să lase urme în familie: arborele genealogic, agăţat la loc de cinste în biroul lui Michel nu menţiona decât băieţii, ca şi cum familia Croisier se lipsea bucuros de femei pentru a procrea. De, pe vremea când bernezii, ocupând ţara, îi impuseseră religia reformată, şirurile de Samuel şi

Abram păşeau alături de diverşi Michel şi Albert. Ramurile deveneau din ce în ce mai rare spre vârf şi muntele ultimului îi domina pe toţi, cocoţat stingher.

Şi cu toate acestea trebuia ales un nume. Dorindu-i fiicei sale sprinteneală, farmec, o viaţă suficient de lină pentru a părea fericită, Louise a propus Justine, în amintirea bunicii sale.

Anne-Marie apăru de îndată ce primi ştirea. A urmat procesiunea neîntreruptă a vecinilor, care cu mixandre care cu narcise sau forsythia; Agnès Dubois îşi jefui se brazdele de lalele roşii şi albe.

— Aţi mai văzut o fetiţă atât de frumoasă? se minuna

Doamna Madeleine pe când moaşa o schimba şi o spăla pe

Justine. Ai fost un copil minunat, Louise, şi eram foarte mâncină de tine dar tot nu erai aşa rotunjoară şi cuminţică.

Toţi ai casei au fost de acord: noua iustine plângea

mai puţin decât ceilalţi nou-născufi. A treia zi a început să sugă fără să facă fasoane şi mătuşile i-au pregătit valiza lui Michel.

Toată neliniştea Louisei legată de plecarea soţului ei dispăruse. În ajunul plecării, el a venit să se aşeze la căpătâiul ei. În faţa Sofiei sale, întinsă pe pat, îşi regăsea rolul protector. Pentru prima oară a vorbit cu nepăsare despre boala lui:

— Am să fac o cură de bătrânel care te-ar plictisi.

Şi aşa ai făcut prea mult timp pe infirmiera. Când am să mă întorc, eu am să fiu acela care o să vă îngrijească pe amândouă.

Au cinat împreună. Domnişoara Rose insistase ca Louise să se forţeze să mănânce şi să bea cel puţin un pahar de vin. Doamna Madeleine intervenise şi ea:

— E timpul să mai capeţi puţină culoare.

Michel a pus să i se aducă din pivniţă o sticlă din anul naşterii lui:

— O să bem pentru Justine.

Cu obrajii aprinşi, prea veselă cu toate că avea încă dureri şi că sângele începuse iar să curgă, Louise vorbea într-o stare de excitaţie febrilă. Michel a crezut că este un semn de sănătate:

— Bea, sunt sigur că ai să dormi buştean.

Se trezi în mijlocul nopţii, cu sânii umflaţi; cu capul şi pântecele arzând. Cuprinsă de o nelinişte pe care n-o putea stăpâni, a aprins lampa de ia căpătâi şi s-a culcat la loc, s-a răsucit pe o parte şi pe alta, fără să-şi găsească o poziţie pentru a-şi uşura durerea care, plecând din pieptul din ce în ce mai tare, răspundea în umăr. Către ora patru, o ploaie violentă s-a năpustit asupra grădinii. Justine s-a zbătut şi a început să geamă. Mama a luat-o, a pus-o în stânga ei, şi-a descoperit sânul. Cu feţişoara stacojie de

nerăbdare, cu pumnişorii adunaţi lângă bărbie, copilul încerca să sugă şi s-a pus pe urlat după o încercare nereuşită, apoi buzele, limba şi cerul gurii s-au lipit de sfârc. Tânăra femeie a simţit o uşurare dureroasă şi o arsură, în timp ce pântecul i se contracta şi dinspre coapse urca

un val de căldură. Fetiţa s-a liniştit încet-încet.

172

Sătulă, îşi lăsă mâinile să-i atârne pe lângă corpul înfăşat. Louise se uita la capul rotund, acoperit de păr aspru care se schimba de ia o zi la alta. Un pufuşor îi întuneca fruntea îngustă şi pometii obrajilor. Pleoapele lungi coborâseră şi gura se destinsese în semn de mulţumire. Cu arătătorul a atins marea fontanelă în care pulsul ritma mersul timpului. Nu va mai avea clipe pustii deoarece fiecare din ele o va apropia de momentele când Justine va zâmbi pentru prima oară, când va sta în şezut în leagăn, când va înainta, în sfârşit, cu capul sus către braţele ce i se vor întinde.

Adormise aproape când a simţit copilul crispându-se, s-a ridicat în perne, a luat în braţe fetiţa care plângea. Cu degetele întinse, sprijinea capul pe care gâtul nu putea încă să-l fână. Brusc, copilul a început să vomeze jeturi lungi de lichid gălbui care murdăreau cearşafurile, perna, hăinuţele şi pe mama ei.

— Draga mea, sărăcuţa mea, tot spunea Louise, neştiind cum s-o ajute. Dar, peste o clipă, copilul căzu în cel mai liniştit somn. L-a pus cu grijă de-a curmezişul patului, a străbătut camera, a apucat cana care se găsea în lighean. Era plină şi n-a avut putere s-o ridice. A înmuiat un prosop, a spălat bărbia şi obrăjorii murdari, a şters cum a putut mai bine scutecele şi cămăşufa, apoi, cu mii de precauţii, a pus copilul la loc în leagăn. Când a deschis

dulapul ca să ia cearşafuri curate, s-a învârtit casa cu ea, şi s-a ghemuit pe podea. Aversa îşi continua răpăiala dar într-un ritm mai domol. Vântul nu mai bătea a ploaie; o mierlă şuiera; între lamele obloanelor albeau zorile; s-a târât până la pat.

— Ei bravo, vă ţineţi de prostii! Dacă vă apucaţi s-o hrăniţi noaptea, n-o să vă mai lase să dormiţi.

Domnişoara Rose deschisese obloanele în timp ce se plângea de drumurile desfundate. Schimbase copilul şi se pregătea acum să facă toaleta mamei. Louise se uita la ea cu groază. Suferea simţindu-se fără putere şi fără apărare, în aceeaşi stare de dependenţă ca şi Justine.

Când s-a plâns de întărirea insuportabilă a sânilor, moaşa a liniştit-e.

— Fetiţa trebuie totuşi hrănită.

Mătuşa Marthe a intrat cu tava pe care era micul dejun; s-a uitat lung la copil fără să spună o vorbă, apoi s-a apropiat de pat:

— Ai noroc de o fetiţă atât de cuminte. N-o să ne fie greu s-o creştem.

Louise s-a îngrijorat pentru acel „ne întrebându-se dacă mătuşile aveau de gând să se ocupe de educaţia fiicei ei.

— Mă bucur să aflu că îţi merge cât se poate de bine, a continuat bătrâna domnişoară. Este adevărat că aşa cum eşti de îngrijită – şi s-a întors sprë Domnişoara Rose – ai fi nerecunoscătoare dacă ne-ai da motive de îngrijorare. Michel va putea profita din plin de odihnă.

Acesta apăru de îndată ce camera a fost dereticată, florile împrospătate şi părul soţiei sale frumos răsfirat pe pernă. Ras, cu mustaţa parfumată, îmbrăcat într-un costum cenuşiu de călătorie la care, aşa cum obişnuia, purta un guler tare: satisfacţia de a-şi îmbrăţişa dintr-o

privire fiica şi soţia, la care se adaugă agitaţia plecării îi dădeau un aer de sănătate cu toate că era palid şi că se mişca cu băgare de seamă;

se aşează la capul patului, în fotoliul care-l aştepta.

Remarcând pometii îmbujoraţi ai Louisei, o felicită:

— O plăcere să se uite omul la tine; de mult nu te-am mai văzut aşa rumenă.

Ea l-a pus să admire copilul, apoi, cum stăteau unul în faţa celuilalt nemaiavând ce să-şi spună, el mulţumit, ea înspăimântată, Louise nu-i puse decât întrebările la care cunoştea răspunsul: „La ce oră îţi pleacă trenul? Ai luat tot ce-ţi trebuie? François este gata să te ducă la gară? Nu uita să-mi scrii”.

El frage lanţul de aur agăţat de haină, îşi consultă ceasul, se ridică:

— Fii cuminte, ascultătoare, odihneşte-te.

Când s-a aplecat ca s-o sărute, ea a izbucnit în lacrimi, sleită de puteri din cauza febrei care o cuprindea, închipuindu-şi că plânge din cauza scurtei lor despărţiri, fericit că se simte necesar şi nerăbdător să scurteze ceremonialul de bun-rămas, o sărută pe obrajii încinşi:

— Hai, curaj, iubita mea.

Louise a auzit trăsura care s-a oprit la poartă, a plecat, apoi Domnişoara Rose a închis. ferestrele:

174

— Şi acum, este cazul să mă ocup de dumneavoastră, tânăra mea doamnă.

A înaintat spre pat, ţinând un mic aparat pe jumătate ascuns în palmă. A dezvelit pieptul Louisei. Vene albastre şerpuiau la suprafaţa sânilor. Care erau de două sau trei ori mai mari; tari ca piatra şi dureroşi la cea mai mică atingere.

— Staţi liniştită, nu vă mişcaţi.

A aplicat cu repeziciune o ventuză pe unul din sfârcuri şi, cu mici apăsări experte, a început să tragă laptele. Louise a scos un ţipăt. Ah! de o mie de ori mai bine să simtă buzele copilului ei şi suferinţa umedă izvorâtă din suptul lor decât acest aparat mânuit de o mână nemiloasă!

— Asta-i acum l'Aţi vrea să vă otrăviţi copilul, s-a indignat moaşa.

Şi pentru că Louise părea că nu a înţeles:

— Nu simţiţi că sunteţi bolnavă? Dacă nu mă lăsaţi să vă golesc sânii imediat, până deseară o să vă umpleţi de abcese şi o să fie prea târziu ca să vă mai sclifosiţi.

— Justine…

— Va avea un biberon ca atâţia alţi copii şi îi va merge foarte bine…

— Dar atunci, Michel… a protestat Louise, revoltată de ipocrizia acestei femei care îi eliberase cu puţin înainte un certificat de sănătate.

— La ce v-ar folosi să ştiţi că soţul este neliniştit din cauza dumneavoastră? Nu lipseşte mult şi îl veţi face să creadă că nu sunteţi în stare să aduceţi pe lume un copil.

Ceaiuri, spălaturi, înfăşurări în prosoape muiate în apă cu oţet ca să-i scadă febra; Louise nu mai este decât animal hăituit de durere, căruia delirul, îi îngăduie să evadeze câteva ore.

PE LA ŞAPTE DIMINEAŢA, după ce şi-a udat răsadurile, Doamna Madeleine se dusese la lăptărie să cumpere trei sute de grame de smântână. De obicei

175

turna laptele din ziua respectivă, încălzit puţin, într-un castron mare. Smântâna care se alege deasupra îi ajungea la gătit. Stânjenită de acest lux neobişnuit, simţi nevoia să se explice:

— Este pentru fiica mea. Vreau să-i duc uscăfele,

poate ştiţi că sunt bunică.

Femeile din prăvălie aflaseră deja. Totuşi, s-au mirat în cor, au mai întrebat o dată care era numele copilului, s-au interesat de greutatea lui şi de sănătatea

Louisei. Cele1 care-şi aminteau de bunica Justine i-au evocat silueta fină şi finuta. Nemaiîncăpându-şi în piele de fericire, Doamna Madeleine a plecat, vioaie, să întefească focul pe care-l aprinsese sub căzănelul de pe sobă. A turnat făina într-un castron, a amestecat-o cu smântâna, a adăugat cele 3 prafuri de sare obişnuite şi a vărsat din coca asta exact cât trebuia în mijlocul formei. Avea mâna formată, cum se zice, ştia să afâfe focul şi să întoarcă forma la timp în aşa fel încât biscuifii să fie la fel de aurii pe ambele părţi, apoi desfăcea brusc mânerele, trecea cu un cuţit peste placa de jos şi biscuitul, purtând amprenta celor patru trandafiri încifraţi în metal, se desprindea, rigid ca o foaie de tablă, în timp ce biscuifii cu zahăr ieşeau moi şi trebuia să li se dea o formă înainte de a se răci.

Doamna Madeleine îi punea pe planşetă, îi tăia în patru urmând liniile mai subţiri imprimate pe placă, îi punea unul peste altul într-o cutie de tinichea, ca să-i ferească de umezeala care le-ar fi luat din consistenţă şi savoare. Când a terminat a constatat cu mândrie că umpluse două cutii. O va duce fiicei sale pe cea mică, care era şi cea mai frumoasă, cu o lebădă albă pe capac. Cealaltă, deşi turtită, era încă bună căci capacul se închidea perfect. O păstra ca să aibă cu ce-şi servi vecinele care aveau să vină negreşit în zilele următoare să se intereseze de mamă şi de noul născut. Femeie ordonată care, de ani de zile, dusese singură tot greul, a spălat forma, a uns-o cu slănină ca să nu ruginească şi a frecat cuptorul pe care rămăseseră urme de aluat închegat. Când

a auzit clopotul că bate de zece s-a gândit că nu va avea timp să-i facă fiicei sale o vizită prea lungă înainte de ora prânzului. Nu voia să pară că se invită la masa familiei Croisier. Era mai bine să mănânce mai devreme şi să plece după aceea. S-a dus pe

176

terasă, a tăiat câteva crengi din mărul japonez, le-a pus în apă rece, în gura pivnifei – se ştie că florile culese înainte de a le păli căldura jin mai mult, s-a întors să-şi vadă de treburi.

Jean îi promisese să sape două brazde în după-amiaza aceea la răsadniţă. De când Fernande era în Germania, unde o învăţa franfuzeşte pe fiica unui conte din Westfalia, se arăta mai grijuliu cu maică-sa. Măgulită de titlul nobiliar, Doamna Madeleine căpătase ceva mai multă stimă pentru viitoarea ei noră astfel încât, îndreptându-se spre Croisier, nu avea decât motive de satisfacţie. Băgase cutia cu biscuiţi într-o sacoşă pe care o ţinea în stânga, în cealaltă mână avea geanta şi buchetul de flori, atât de mare încât îi ascundea jumătate din peisaj. Din când în când, se oprea ca să-şi tragă sufletul, cu spatele spre deal: o pânză albă se avânta către Meillerie, Alpii Savoiei erau încă înzăpeziţi până la jumătatea. pantelor; în stânga sa, piscul Treytorrens purta încă veşmântul mohorât de iarnă, dar în viile din jur frunzulife fragede înfăşurau vrejurile într-o coroană verde. Madeleine o porni din nou, se şi vedea sosind în prag cu buchetul ei imens. O va săruta pe Louise, se va apleca asupra leagănului. Se necăjise cu copilul care se lăsase aşteptat, apoi cu boala ginerelui. Dar există bucurii care te fac să uiţi toate necazurile pentru care ai fi în stare să suferi oricât pentru a le gusta mai din plin.

Michel se interesase întotdeauna de noutăfile

tehnice.

Clopotul de la Croises fusese înlocuit cu prima sonerie electrică din regiune. Doamna Madeleine apăsă pe butonul de aramă, mirată că un apel atât de zgomotos răspunde unui gest atât de neînsemnat. Se obişnuise de mult cu atitudinea rece a mătuşilor, de aceea nu s-a formalizat de figura severa cu care Domnişoara Blanche a poftit-o în salon şi a rugat-o să aştepte. Rămasă singură, cu sacoşa în mână, cu buchetul sprijinit pe celălalt braţ, s-a apropiat de fereastra cu obloanele pe jumătate închise pentru a proteja mobilele de lumină apoi, obosită de urcuşul abrupt şi de ziua lungă pe care o lăsase în urmă, se aşează într-un fotoliu, gata să aţipească când vocea Doamnei Elisa a făcut-o să tresară:

— Fiica dumneavoastră are febră.

Tonul era satisfăcut, chiar vioi. Doamna Madeleine nu

177

se îngrijoră. Puţină febră, la patru zile după naştere, nimic mai normal. Avusese şi ea, după ce-l născuse pe

Jean – sau pe Louise? – nici nu mai ştia. Cu timpul uifi necazurile. Amănuntele unei vieţi se şterg aşa cum şi pământul îţi apare plat atunci când te îndepărtezi de el şi evenimentele care rămân în memorie par că se înşiră, toate, pe acelaşi plan.

Din politeţe, a întrebat-o pe bătrâna doamnă de sănătate şi aceasta, încântată că are cu cine vorbi, a exclamat:

— Oh! eu sunt bine, n-am fost niciodată mai sănătoasă. În schimb, Michel e bolnăvicios şi fiica dumneavoastră are febră.

Doamna Madeleine se interesă apoi de copil:

— Este fetiţă, a constatat Doamna Elisa cu aceeaşi

satisfacţie. O fetiţă. Vor trebui s-o ia de la capăt.

După ce s-a interesat de Juliette şi fiicele sale, de

Judith şi de gemenii ei, Madeleine a vorbit despre vreme, despre grădini, despre via căreia îi mergea bine în acest an. I se păru că lumina zilei se schimbă în golul căscat între oblon.

— Ei, cred că au uitat toţi de mine, spuse ea ridiciându-se. Nu, nu vă deranjaţi, găsesc eu drumul.

Uşa bucătăriei rămăsese deschisă, Blanche se învârtea pe lângă soba pe care fierbea apa. Nu m-au servit nici măcar cu o ceaşcă de ceai, se gândi, în timp ce înainta pe coridor. Şi atunci i se păru că aude un ţipăt; sau un horcăit? Dar nu poate veni de la un copil. Nicicând un nou-născut nu s-ar văita aşa. Împinge o uşă, încă una, aruncă florile şi sacoşa pe prima masă care-i iese în cale:

— Fetiţa mea! Louise! Ce-i cu tine?

Pometii roşii, fruntea galbenă îmbrobonită de sudoare, ochii strălucitori în fundul orbitelor încercănate, respiraţia gâfâită, vocea îndepărtată a unui copilaş:

— Mamă!

Madeleine pune mâna pe încheietura fierbinte, dezveleşte sânii: indignarea îi aprinde faţa, se înăbuşă în corset. N-are vreme de pierdut. Nu trebuie să-şi piardă capul tocmai acum. Se întoarce către Domnişoara

Marthe şi se străduieşte să fie calmă:

— Aş vrea să-l văd pe Domnul Croisier.

178

I

— Este în convalescenta. Cura lui la Baden fusese hotărâtă de mult.

Madeleine Moraz, atât de preocupată, de obicei, de respectarea convenienţelor, nu mai „are nici urmă de timiditate. O trage repede pe mătuşa deoparte ca Louise

să nu le poată auzi, întreabă de doctorul Bergier. Este în concediu, cel care-i Ţine locul a promis că va trece pe seară.

Domnişoara Rose înşiră tot ce-a făcut, ca să arate cât este de pricepută.

Madeleine aruncă o privire către fereastra închisă:

lumina soarelui pe lac arată că e patru şi ceva. Nu poate să facă mai mult decât mătuşile. Pentru a lupta contra temperaturii doar Victor, cumnatul ei ştie, cu siguranfă, mai multe decât înlocuitorul lui Bergier. Îşi va lăsa bolnavii în grija internilor de la spital, va lua primul tren. Se întoarce lângă pat, inima îi zvâcneşte când întâlneşte privirea halucinată a fiicei sale, se apleacă brusc, o sărută pe obrajii fierbinţi, îi dă la o parte părul lipit de tâmple, îşi ascunde tulburarea sub un ton aspru şi morocănos:

— Hai, curaj, fetiţo. Mă duc să-l caut pe unchiul

Victor.

Din prag, adevărată fiică a pământului pentru care plantele au dreptul la aceeaşi atenţie ca şi oamenii, îi aruncă mătuşii:

— Şi punefi odată florile astea în apă; nu vedefi că se usucă de sete?

Coboară scara fără să mai aştepte să o conducă; se pregăteşte să taie drumul pentru a o lua la dreapta pe scurtătura care duce din sat spre orăşel, când François iese din magazie:

— Aşteptati-mă două minute, Doamnă Madeleine, înham şi vă duc.

Fără să se mire că a ieşit ca din pământ, ca şi cum ar fi pândit-o, se învoieşte imediat:

— Mergem la poşta din Cully.

Împinge uşa micului birou. Trei femei se înghesuie la

ghişeu. Doamna Madeleine le dă la o parte; în cazul în care Victor mai este la spital, ar putea să-l cheme la telefon. Este prima dată când recurge la acest progres tehnic pe care, cu câteva ore mai devreme, l-ar fi considerat ridicol şi a cărui utilitate o înţelege abia acum. Receptorul pârâie:

— Mă auziţi, mă auziţi?

— Un moment, nu avem încă legătura, explică tânăra care mânuieşte fişele. Nu trebuie să vorbiţi atât de tare, dacă nu, vocea vi se aude hârâit şi nu se mai înţelege nimic.

Intră şi François; sub privirea lui plină de întrebări, Madeleine se străduieşte să răspundă cu o voce care să nu tremure vocii bănuitoare care, la capătul firului, o refuză. Pentru a o convinge pe necunoscută, repetă cuvinte care îi rup inima:

— Spuneţi-i profesorului Moraz că nepoata lui, fiica mea, este foarte rău.

Microfonul bâzâie. Pe coridor se aud nişte paşi. Apoi o voce repede:

— Aşteptaţi, aştept a fi.

Apoi o întrebare impersonală:

— Ce număr aveţi? Închidefi, vă chemăm noi.

Aşezată pe bancă, cu buzele strânse, Madeleine priveşte ţintă limba mare a ceasului care, în fundul biroului, sare din minut în minut. În sfârşit, clopoţelul aparatului ţârâie. Doamna Madeleine sare în picioare. Apucă receptorul, recunoaşte vocea caldă abia schimbată, a lui Victor. Simte un nod în gât. Se străduieşte să pronunţe clar:

— Louise… sânii… febră mare. Primul tren pe care poţi, îl găseşti pe François la gară.

Calul urcă dealul la trap „se opreşte. Femeia se întoarce către argat:

— Treci pe la mine. Spune-i lui Jean că nu mă întorc în seara asta. Şi mănâncă Ceva înainte de a porni la drum.

Omul clătină din cap:

— Mulţumesc, Doamnă Madeleine, nu mi-e foame.

Ea zboară pe scări, năvăleşte în cameră. Louise geme.

Din când în când, geamătul creşte, devine strigăt. Vocea e atât de schimbată, încât nu se mai ştie cine suferă.

Louise sau altcineva. Moaşa a dispărut. Marthe stă pe un scaun lângă masă:

— Ar trebui să bea ceva.

Doamna Madeleine îşi ridică fata, îi strecoară câteva linguriţe de ceai printre dinţii care abia se descleş

180

tează, pune o compresă rece pe frunte şi pe tâmple apoi, maşinal, cu mâna ei mare şi bătătorită, mângâie braţul gol şi fierbinte:

„Doamne scapa-mi copilul, doamne, fata mea, doamne, Louise, fetiţa mea”.

Apoi, cum niciun cuvânt nu poate exprima imensitatea spaimei şi a speranţei, rămâne străină de lume şi de ea, atentă doar la răsuflarea grea a bolnavei pe care o susţine cu bătrâna-i răsuflare îndărătnică.

Tropăitul îndepărtat al unui cal străpungea liniştea şi întunericul. Creşte, amplificat de la o casă la alta, se întrerupe în faţa casei şi uşa se deschide brusc.

Victor se apleacă, dă cearşaful la o parte, îşi deschide trusa, cere mai multă lumină: Doamna Madeliene îl ajută cum poate. Victor pleacă dimineaţa, se întoarce în aceeaşi seară cu o infirmieră. Doamna Madeleine cere să-şi vadă nepoata, brusc îngrijorată că nimeni nu mai vorbeşte despre copil. Justine doarme cu două camere mai încolo, cu faţa liniştită şi obrajii roz. Doamna Elisa, părăsită,

rătăceşte pe coridor: starea alarmantă a

Louisei este în firea lucrurilor. Este normal ca neşansa care-l urmăreşte pe fiul său încă de la naştere să se năpustească asupra nurorii.

— L-aţi anunţat pe ginerele meu? Întreabă Madeleine.

— Nu-i scriu niciodată. N-am ce să-i spun.

Indignată, Madeleine pleacă să le caute pe mătuşi. O

găseşte pe Blanche în bucătărie:

— Cum se face că nu avem veşti de la domnul Croisier?

ştie că fiica mea este bolnavă?

— Sora mea îi scrie în fiecare zi.

— Când se întoarce?

— Cura lui…

— Despre ce cură mai poate fi vorba când soţia lui este atât de bolnavă?

Doamna Madeleine îşi reia locul la căpătâiul Louisei.

Ochii blânzi ai lui Victor o încurajează: a incizat un abces, trebuie să aştepte ca celelalte să se coacă.

Louise este atât de slăbită, încât pare că suferă mai puţin. Victor vine, pleacă; Doamna Madeleine veghează.

În sfârşit, privirea atentă a lui Victor întâlneşte primul surâs al nepoatei. Glumeşte, ca să-şi ascundă emoţia:

181

— Dacă ai un doctor în familie nu înseamnă că trebuie să-l obligi să te viziteze în fiecare zi.

Când pleacă, întreabă:

— Tot nu aveţi veşti de la Michel?

Se – duce după mătuşi, le cere adresa acestuia, se gândeşte să-i scrie chiar în seara aceea. Se aşază la birou, scrie data şi titlul: „Dragă nepoate” şi brusc intervenţia sa

i se pare nepotrivită. Copilului îi merge bine, Louise este în afară de orice pericol, iar Michel rămâne un bolnav cronic. O scrisoare de la un medic, o scrisoare, chiar liniştitoare, l-ar putea îngrijora şi ar putea provoca o nouă criză. Dacă nepoata lui doreşte ca el să se întoarcă n-are decât să-i scrie câteva cuvinte cu mâna ei. Se simte destul de bine acum ca să o facă singură. Când Victor îi sugerează lucrul acesta a doua zi, Louise reia argumentele măfuşilor: Michel să-şi termine cura; oricum, aici n-ar putea fi de niciun ajutor. Victor ghiceşte un tremur în vocea nepoatei sale. Mai bine să aştepte, neînţelegerile se vor risipi prin viu grai.

Conform ordinelor primite cu trei săptămâni în urmă.

François s-a dus să-şi ia stăpânul de la gară. Pe drum, îi dă raportul despre vii şi despre casă. Michel nu întreabă nimic despre sănătatea familiei: ultima scrisoare a măfuşilor, primită cu două zile înainte, se termina la fel ca toate celelalte: „Fetiţa continuă să aibă poftă de mâncare. Louise se înzdrăveneşte văzând cu ochii. Nu duce lipsă de nimic”.

Îi trimisese Sofiei sale o carte poştală cu poza hotelului şi a stabilimentului termal. Că ea nu-i scrisese, i se părea normal; nu-şi scriseseră niciodată;

este adevărat că nu fuseseră niciodată despărfifi. Cu toate astea, a fost surprins că nu o vede la fereastră, atrasă de huruitul trăsurii, ca să-i pândească sosirea.

O privire aruncată în grădină, pe deasupra gardului viu îi dezvăluie terasa însorită şi pustie. Mătuşile îl aşteaptă pe palier:

— Şi Louise?

— În camera ei.

Se grăbeşte, împinge uşa, rămâne în prag:

— Tot în pat?

Şovăie în faţa acestui chip schimbat. Înconjurată de un păr fără luciu, fruntea pare îngustă. Pometii

182

ascuţiţi peste obrajii supţi. Privirea, stinsă, acum când nu mai luceşte de febră, pare înceţoşată.

— Eşti bolnavă? întrebă el neîncrezător, aplecându-se ca s-o sărute.

Nervii Louisei o lasă. Hohoteşte, neputând să explice ceva, lăsând doar să-i scape reproşul pe care îşi făgăduise să-l ascundă:

— De ce nu te-ai întors?

A PATRA VIAŢA

DOAMNA

MICHEL CROISIER

NU AM AFLAT NICIODATĂ ce explicare a avut Michel cu mătuşile sale. Când m-am întors la o viaţă normală, încă mă mai considerau o adversară, dar o adversară victorioasă ce trebuie respectată. Obişnuită deja cu răceala mătuşii mele Hélène, nu am încercat să le câştig încrederea, aşa încât bătrânele domnişoare au primit primul zâmbet al Justinei fără ca printr-un gest de afecţiune să-i răspundă în vreun fel.

Deseori, după-amiază, mama urca până la Croises, cu un lucru de mână strecurat în sacoşa ei neagră de pânză pe care i-o ştiam dintotdeauna.

— În ziua când vei avea copii, te vei simţi mai puternică, o să vezi, îmi spusese ea de multe ori.

Sfârşită cum eram, plângeam «tot timpul, fără vreun motiv anume, dar ea îşi păstra optimismul:

— E din cauza naşterii, când abia ai născut, vezi totul în negru. O să-ţi treacă, aşa cum ţi-a venit.

Bucuria de a ne putea îngriji pe Justine şi pe mine, i-a redat seninătatea şi veselia. Când era frumos afară, se

aşeza în grădină lângă leagăn. Justine se juca cu papucii ei, uimită peste măsură de agitaţia propriilor degeţele, pentru xa, câteva clipe mai târziui. cu privirea înceţoşată, să se întoarcă în lumea ei de nepătruns.

Mama lăsa atunci lucrul, făcea câţiva paşi pe terasă, se apleca şi culegea un fir de rezedă pe care îl apropia de năsucul copilului:

184

— Miroase, draga mea, miroase.

Minutele Justinei se agitau nesigure, stângace, apucau codiţa ce li se întindea şi o făceau bucatele imediat.

— Uită-te, seamănă cu Victor, exclamă mama fericită, l-ai spus lui Victor că seamănă cu el?

Fruntea fetiţei mele s-a lăţit peste măsură, modificând tot echilibrul feţei, iar în locul părului negru din primele zile a apărut un puf uleţ fin şi blond.

Mă stăpânea o nelinişte cu neputinţă de depăşit temându-mă în orice moment de vreo boală sau vreun accident.

Un prieten de-al lui Michel a venit să mă vadă cu una din primele maşini care circulau pe-atunci pe la noi şi ne-a propus să ne plimbăm. Am acceptat fără nicio plăcere şi la fiecare schimbare de viteză îmi imaginam moartea noastră care va face din Justine o orfană. Când fetiţa nu voia să mănânce, mama, înţeleaptă, îmi dădea curaj:

— Nu ţie şi ţie mai foame într-o zi decât în alta?

Creşte, asta-i important. Doar n-ai vrea la două luni şi jumătate să meargă şi să vorbească ca un copil mare!

Unchiul Victor mi-a recomandat să schimb aerul. Michel şi cu mine doream să plecăm de-acasă, iar Alpii valaizani începeau să fie la modă. Un vecin ne-a vorbit despre un mic lac odihnitor şi verde spre care coborau să

se adape păduri, de larife. Scurtele plimbări nu aveau să-l obosească pe Michel. Ne-am hotărât să petrecem primele trei săptămâni din luna august la un hotel din apropiere şi s-o luăm şi pe Justine cu noi. Nu mai fusesem dincolo de Lausanne sau Mésières de când ne-am întors din călătoria de nuntă. După două ore de tren am coborât la Martigny de unde urma să luăm trăsură cu cai a poştei. Am intrat în cel mai apropiat restaurant ca să încălzesc biberonul Justinei. De pe terasă, vedeam toată piaţa în care se ţinea târgul. Valaizanele, mai zvelte decât femeile pe la noi, purtau fuste negre atât de scurte, încât la fiecare pas apărea de sub ele marginea de sus a botinelor cu care erau încălţate, iar pălăriile lor înguste cu panglici în culori vii protejau mai bine de vânt decât ale noastre. Galbenă sub platani, trăsura poştei străluceşte. Cu pulpele strânse în nişte oribile fâşii cenuşii, câţiva străini purtaua în spate rucsacuri din care se vedeau corzi şi pioleţi.

185

Trăsura a plecat plină ochi de călători şi bagaje mici care n-au mai încăput în remorcă. Urcam panta în pasul cailor. Cu harta în mână, sub privirile ironice ale localnicilor, turiştii identificau crestele, trecătorile sau piscurile. Greierii ne salutau cu sunetele lor stridente. Sătulă, Justine adormise în braţe la mine. Michel m-a întrebat îngrijorat:

— Nu eşti obosită?

— Ah! nu; aş putea să merg aşa până la capătul lumii.

— Cu un copil, nu se poate.

Dându-mi seama că s-a gândit la sănătatea lui care nu-i permitea drumuri lungi, i-am pus mâna pe braţ.

— Justine înseamnă mai mult decât toate călătoriile.

Altitudinea i-a făcut totuşi bine. În scurtele noastre plimbări, împingeam căruciorul copilului. Ba chiar o dată

sau de două ori, după-amiaza, am putut face turul micului lac. Hotelul era liniştit. Michel şi-a găsit încă din prima zi parteneri de şah şi conversaţii.

Femeile vorbeau despre copii şi boli. Cele cinci mese ale Justinei mă fereau de compania lor. O ţineam mult timp în braţe, lipită de mine, cu obrazul lângă al meu.

Gemea de satisfacţie şi adormea pe loc. Într-o seară.

— Coborând în salon la Michel, am auzit vorbindu-se en

glezeşte. Prezentările s-au făcut repede. Doi tineri medici scoţieni, poposiţi la hotel, se antrenau în împrejurimi înaintea unor ascensiuni serioase. Seara mi s-a părut scurtă. A doua zi au plecat înainte de a se lumina şi i-am văzut întorcându-se spre seară, cu faţa arsă şi încălţările albe de praf.

— De ce nu veniţi şi dumneavoastră cu noi? m-a întrebat cel mai înalt, care se numea Christopher, întinzându-mi două flori de coif.

Am râs:

— O femeie nu cutreieră munţii fără soţul ei. Şi apoi, cine ar avea grijă de fetiţă?

— Soţului dumneavoastră i-ar prinde bine mişcarea.

— E bolnav.

— Ah! vă cer iertare.

Nimic indiscret în privirea blândă şi gravă a lui

Christopher care a spus apoi cu bruscheţe:

— Soţia mea a murit acum un an. A murit la naştere împreună cu copilul.

186

Nu am apucat să spun ceva, să-mi exprim simpatia, că s-a şi îndepărtat. Am urcat să văd de Justine. Când am coborât pentru cină, patroana hotelului mi-a propus să se ocupe de fetiţă şi să-mi împrumute nişte bocanci solizi

dacă voiam să plec cu englezii în excursie.

Michel era deja de acord cu acest plan: o zi de evadare o să-mi facă bine. Poate, în ceea ce-l priveşte, se bucura şi el să scape câteva ore de grija permanentă ce i-o purtam.

Trezitul în plină noapte, ceaşca de cafea băută în bucătărie, mersul regulat, monoton şi îmbătător într-o singurătate împărtăşită care ţesea între noi legături de prietenie; tufa de garoafe pitice de un roz intens la piciorul unei stânci, refugiul pustiu şi primitor, turma de oi care cobora la vale pe grohotiş de cealaltă parte a torentului: unele zile par, atât de senine, încât, pe moment, nu-ţi vine să spui nimic, dar apoi cele mai mici amănunte izbucnesc ca o lumină în noapte.

Mănunchiuri întregi de degetărufi mov şi delicaji luaseră cu asalt primele blocuri de zăpadă ce începeau să se topească, pietricele acopereau fâşiile de iarbă pitică, aerul aducea mirosul mineral al gheţarului ce se ascundea la fiecare denivelare a morenei. La un moment dat, tovarăşii mei de drum mi-au dat nişte ochelari ciudaţi cu sticla groasă şi fumurie, cu o margine lată metalică, apoi şi i-au pus şi ei ca să înţeleg ce am de făcut. M-am supus fără tragere de inimă, pentru că niciodată excesul de lumină nu m-a deranjat, nici măcar în miezul verii; deodată m-am împleticit când să intrăm într-un crater orbitor; soarele, prins în capcana uriaşei oglinzi, se reflecta peste tot în jurul şi deasupra noastră. Am izbucnit în râs de bucurie, de uimire, de libertate şi încredere recâştigată, iar Christopher a râs şi el:

— Îmi place să vă văd fericită.

Când am făcut un popas, ceva mai sus, i-am simţit privirea în spatele sticlelor fumurii aşezându-se pe umărul meu ca o pasăre şi aş fi vrut să-mi reaz m capul de vesta

lui maro de lână. M-am apropiat de el:

— Cum să vă mulţumesc?

— Rămânefi aşa cum sunteţi. Acceptaţi… totul.

După amiază, coborârea ne-a grăbit pasul şi nç-am ut
187

Îndepărtat unii de alţii, aşa încât n-am mai schimbat nicio vorbă până la refugiul primitor de dimineaţă.

Micul nostru lac era ascuns de pădurile ce se iveau la dreapta torentului şi se grăbeau în întfmpinarea lui.

Aşezaţi la soare, ne-am rezemat de peretele de lemn înnegrit, în timp ce sub noi valea plutea într-un abur albăstrui; Christopher a vorbit despre India unde se născuse şi unde se va întoarce după ce-şi va termina stagiul. Când m-am ridicat, după acest ultim popas, cu picioarele grele, cu capul golit, străin de corpul epuizat, ştiam că nu-l voi mai vedea niciodată pe tovarăşul meu de vacanţă; m-am simţit tristă şi fericită că sunt aşa, ca atunci când te trezeşti dintr-un vis.

Mai multe grupuri de turişti pe terasa hotelului pândeau sosirea noastră, iar Michel a repetat de câteva ori:

— Nu ştiam că m-am însurat cu o alpinistă.

Scoţienii au plecat a doua zi cu un ghid pentru un drum de mai multe zile. S-au întors în ajunul plecării noastre. Christopher a bătut la uşă în timp ce făceam valizele:

— Drum bun, Louise.

— Dumitale trebuie să-ţi urez drum bun, i-am răspuns cât am putut de vioi.

A aruncat o privire spre leagănul în care Justine îşi mişca picioruşele surâzând şi scoţând sunete pline de satisfacţie.

— Ai grijă de dumneata, Louise, ai grijă de Justine şi

de dumneata.

— Ai grijă de dumneata Christopher.

A şovăit, s-a aplecat, m-a sărutat pe obraz, brusc, aşa cum făcea fratele meu Jean.

Nu a venit să dea mâna cu noi a doua zi, la plecare.

Doar prietenul său se învârtea în dreapta şi în stânga, uitându-se dacă ne-am luat toate bagajele şi regretând că se desparte de cel mai bun partener de şah.

FRANÇOIS NE AŞTEPTA LA GARA. Ca să combată mana, pusese să se stropească în mai multe vii

188

cu sulf. Imense parcele albăstrii urcau dinspre lac înspre pădure. Mătuşile se plângeau de nesfârşitele certuri dintre fermierii noştri de la Praz-Lovaz şi de delăsarea lor. Din nou fuseseră nevoifi să sacrifice o vacă de lapte; din cauza vremii ploioase, secerişul început prea târziu se încheia acum în condiţii neprielnice, iar o parte din boabe începeau să încolţească.

Dacă voiam să schimbăm aerul, spunea mătuşa Marthe, mai bine am fi urcat la Jorat, să vedem ce mai e pe-acolo, decât să ne pierdem vremea la catolicii ăia din Valais.

— Bine „bine, totul e în ordine, repeta Michel, surprins că a suportat fără greutate călătoria şi mulţumit că e din nou acasă.

Peste o lună ne vom pregăti pentru cules, iar apoi, odată cu deschiderea sesiunii Marelui Consiliu, se va reîntoarce la oraş, la obiceiuri şi la prieteni. Socialiştii, rămaşi la putere în Lausanne de mai mulţi ani – oare nu ei încurajaseră atâtea revendicări şi greve? – păreau să fie definitiv în minoritate. Michel era încrezător. Susţinea că liniştirea spiritelor şi munca vor aduce cu ele prosperitatea ţinutului.

În primele zile ale lui octombrie, am început să culeg strugurii de masă din locurile cele mai însorite, din spatele casei. Agăfând în cămară la rece ciorchinii fără nicio pată care se vor păstra până la Crăciun, făceam socoteala zilelor şi a lunilor: Încă nu-i spusesem lui

Michel că cel de-al doilea copil al nostru se va naşte la anul, în iunie.

Această sarcină a trecut mari repede decât prima. Baia

Justinei, mesele Justinei, somnul şi felul cum creştea

Justine, jocurile care o făceau să râdă în hohote, erau pentru mine adevărate momente de desfătare. Au venit pe urmă o mie şi una de pregătiri pentru căsătoria fratelui meu, la care s-au adăugat grijile mamei:

— Tare mă tem că Fernande se gândeşte mai mult la toaletă ei decât la casă. Mă crezi că de-abia ştie să facă nişte ochiuri? Şi ai zice că n-a lucrat niciodată în grădină.

În timp ce cumnata mea se instala la Morettes, prietena mea Anne-Marie s-a logodit şi a plecat.

Vizita şi-a anunţat-o printr-o ilustrată. De cum a sosit, mi-am dat seama că avea să-mi spună ceva impor

189

tant. Am îmbrăcat-o gros pe Justine şi ne-am dus în grădină. După ce am pus fetiţa pe o pătură, am întrebat-o:

— Ce e cu tine?

Aştepta doar întrebarea mea ca să vorbească. Din explicaţiile şi amintirile ei foarte recente am înţeles esenţialul: la cazinoul din Saxon a cunoscut un prinţ rus care a cerut-o în căsătorie. Urmau să locuiască la

Saint-Pétersburg.

— Saint-Pétersburg!

— Vom veni în Elveţia din doi în doi ani.

Profitând de lipsa mea de atenţie, Justine se

îndepărta în patru labe şi se apropia de scările care coborau spre livadă, asemenea acelor broscuţe ţestoase, pe care ai senzaţia că poţi să le ajungi din urmă uşor şi care dispar în câteva clipe cu mersul lor încet şi încăpăţânat. Am adus fetiţa înapoi şi am întrebat-o:

— Şi o să te mărifi peste o lună? Veţi avea destul timp să vă cunoaşteţi?

Anne-Marie a izbucnit în râs şi m-a îmbrăţişat:

— Totul e uşor când iubeşti cu adevărat.

Michel nu a mai avut nicio criză de câteva luni.

Fetiţa nu îl interesa prea mult, o privea de departe ca pe un mic animal ce creşte încet şi apoi punea întrebări neaşteptate:

— Când o să-i iasă dinţii?

— Nu trebuia deja să meargă?

Fără să vreau, până la urmă mă speriam şi eu; mama mă liniştea:

— În urmă faţă de vârsta ei, fetiţa asta? Dar, uită-te la ea!

Cele două sesiuni ale Marelui Consiliu l-au absorbit pe

Michel toată iarna. Spre sfârşitul lui martie, s-a decis brusc să înceapă construcţia unui grajd şi să extindă casa.

Fermierul nostru de la Jorat venea cu regularitate să-şi verse năduful. O vrajbă stăruia de mult între el şi lăptarul satului. Şi pe deasupra, cu toată ţuica pe care i-o lăsam fără să plătească taxă şi care ar fi trebuit să-l facă să ne vindece vacile de balonare, animalele păreau urmărite de blestem. Dacă le-am coborî

190

toamna să-şi petreacă iarna sub ochii noştri, am avea câteva luni de linişte.

Una din viile noastre, în josul drumului, la mai puţin

de o sută de metri de casă, era tot mai puţin rentabilă.

Loc numai bun pentru o construcţie destul de încăpătoare care urma să fie în acelaşi timp grajd pentru cai, adăpost pentru căruţe, şură de fân şi staul pentru vite.

Michel a cerut un extras din cartea funciară. Şi-a scos planşa de desen şi echerele, a făcut planurile amănunţite şi a convocat antreprenorii. În partea dinspre casă urma să fie amenajată o încăpere mare de primire deasupra unei magazii. Sus la etaj, încă două camere pentru copii. Michel, până atunci nepăsător faţă de timpul care trece, părea cuprins de o vie nerăbdare.

Când i-am sugerat să amâne începerea lucrărilor până după naşterea celui de-al doilea copil, mi-a răspuns repede, fără nicio ezitare:

— Nu, trebuie să terminăm înainte de cules.

Mătuşile vânau fără spor praful care se ridica din zidurile şi tavanele găurite.

Odată cu vremea bună, dornici să evadeze din tribunal, din notariat sau din birouri, prietenii lui Michel se întâlneau la trenul de ora cinci. Cele douăzeci de minute de mers pe jos de la gară până la noi îi încălzeau şi ajungeau însetaţi. Plăcerea de a-i primi nu mai era cea dinainte deoarece, în tovărăşia lor, vrând să dovedească că era complet restabilit, Michel mânca şi bea prea mult. Se instalau sub bolta de viţă unde le aduceam vin şi covrigei. La bucătărie, mătuşile băgau plăcinte în cuptor. Era ora ultimei mese a lui Justine, îmi plăcea felul în care se lipea de mine. Aveam ritualurile noastre, peste care mai săream când erau vizite.

Ocupată cu toaleta fetiţei, aruncam câte o privire pe terasa acum goală: bărbaţii coborâseră în pivniţă să guste vinul cel nou şi să compare conţinutul butoaielor.

Sărutam fetiţa, o înveleam în grabă şi fugeam să-i

anunţ că cina era servită pentru că, urcând scările, Michel şi invitaţii săi vor vorbi deja mai tare şi vor râde din te miri ce. Doamna Elisa se aşeza în capul mesei, în fotoliul care îi era rezervat. Michel, în faţa mea. Mătuşile ne serveau. Într-o zi, am protestat.

— Atât de aproape de soroc nu mai sunt prezentabilă. Pe la noi, e ceva firesc ca bărbaţii să se aşeze

6

singuri la masă. Dar Michel a insistat, poate pentru că prezenţa mea dovedea că e iarăşi în putere:

— Nu ai fost niciodată atât de frumoasă. Şi ce ne-am face fără stăpâna casei?

Presărată cu glume răsuflate, conversaţia mă obosea.

Mi-era cald: mi-era somn. Fumul ţigărilor de foi mă deranja. Mă retrăgeam imediat după ce se serveau lichiorurile. Mă aplecam deasupra patului Justinei, îi aranjam plăpumioara, apoi mă rezemam de pervazul ferestrei. De

pe cealaltă parte a lacului, luminile satelor savoiarde mă chemau; mi-era ruşine de tristeţea mea; nu ar fi trebuit oare să mă bucur de buna dispoziţie a lui

Michel, de progresele fetiţei, de apropiata naştere a celuilalt copil? Umblam încoace şi încolo prin cameră, aşteptam momentul când vizitatorii, gălăgioşi, aveau să plece. În sfârşit, Michel urca, cu mustaţa mirosind a rachiu şi cu un licăr de dorinţă în privire. Se plângea de indiferenţa mea, iar eu mă făceam că dorm.

III

DUPĂ O NOAPTE DE CHINURI, am născut un băiat: Michel-Louis-Victor.

— În sfârşit, te-ai scăpat de-o grijă, a comentat

Doamna Elisa şi i-a oferit fiului ei un ceas din aur care suna orele, jumătăţile şi sferturile.

Abcesele pe care le avusesem la sâni cu un an înainte nu-mi permiteau să alăptez. Victor a adus o bonă din

Lausanne. Aceasta se spăla meticulos pe mâini, schimba de trei ori pe zi perna copilului, dilua laptele cu apă şi îl îndulcea cu o precizie de chimist. Cu ceasul în mână, fierbea apoi acest amestec ca să-l sterilizeze.

Copilul vomita fără încetare, urla nopţi întregi, slăbea văzând cu ochii. La un moment dat, am asistat şi eu la pregătirea biberoanelor: bona cu diplomă uitase să adauge la dozaj apa evaporată prin îndelungata fierbere.

Deşi voinic, abia după multă vreme Michel-Louis a început să aibă un somn liniştit. Ne trezea în fiecare noapte. Michel, care renunţase la cura sa din fiecare an ca să poată supraveghea lucrările de construcţie, dădea semne de nervozitate. În preajma Sărbătorilor

192

care se pregăteau fa Beaulieu, a găsit cu greu mână de lucru. Pentru celebrarea centenarului Cantonului Vaud l-au solicitat pe compozitorul Emil Jacques-Daleroze, despre care Anne-Marie îmi vorbise de multe ori. S-au rezervat locuri pentru deputafi şi familiile lor. Ardeam de dorinţă să-l însoţesc pe Michel, dar mătuşile, mama, ba chiar şi doctorul Bergier au fost de aceeaşi părere:

ar fi prea obositor atât de repede după naştere.

(Odată cu căldurile din iulie, Michel a început să aibă uşoare accese de sufocare. Cum schelăria construcţiei era deja terminată iar muncitorii puneau podelele în camera cea mare, puteam să plecăm liniştiţi de la

Croises şi să ne ducem pentru vreo săptămâna sau două la

Praz-Lovaz. Cu scrisul său elegant şi uşor înclinat.

Michel a făcut o listă cu instrucţiuni pentru antreprenori, între băncile căruţei, François a legat

cuferele, pătuţul Justinei şi căruciorul copilului, încât, preţ de două ore cât a durat drumul, păream nişte emigranţi.

De două generaţii, Praz-Lovaz era arendat familiei

Jordan. Albert, soţul Elisei, pusese să se construiască la fermă un apartament de vacanţă unde Michel şi surorile sale îşi petrecuseră în timpul copilăriei toate verile. Pentru prima oară, mă simţeam la mine, liberă să hotărăsc meniurile şi să mă ocup de copii, fără să mă apese la fiecare gest privirea critică a mătuşilor sau ironia sceptică a Doamnei Elisa. Cişmeaua cu susurul ei familiar mă ducea cu gândul la Morettes. În aerul mai curat de aici, Michel respira mai uşor. Totuşi, tocmai prezenţa copiilor îl punea pe gânduri: va trăi oare destul ca să-şi vadă fiul mare şi să şi-l facă prieten? Treburile din gospodărie nu-mi lăsau prea mult timp liber. Când, în sfârşit, puteam să mă aşez, iar

Michel îmi citea:

„Sub acoperişul meu, când sufl-al primăverii vânt.

Păsările migratoare s-au întors douăzeci de ani la rând;

Dar, iată, în această vară, cuibul nu mai are rjndunelele de odinioară”.

gândurile mele se întorceau, fără să vreau, la miile de treburi care mai rămâneau de făcut până seara.

193

Pierre Jordan venea adesea după cină, ars de soare, uscat, cu mişcările fepene după o zi de seceriş.

— Bună seara, Domnule Croisier.

— Bună seara, Pierre.

— E voie?

— Te aşteptam.

Deşi Michel îl tutuia pe Pierre care îi vorbea cu dumneavoastră, tonul era prietenos. Se stimau unul pe altul pentru ceea ce îi deosebea: Michel îl admira pe

băiatul de vârsta lui care muncise alături de cei mari în timp ce ei se juca cu surorile sale. Îi plăcea sănătatea, felul de-a vorbi direct şi chiar şi furiile acestuia. Pierre respecta în Michel omul politic, unele expresii de la oraş, firea cumpătată şi viaţa sa aproape trândavă.

Soţul meu îi întindea un pahar de rachiu de cireşe:

— Bună recolta, astăzi? Răspunsul era prudent:

— Nu ne putem plânge. Numai să fină vremea.

Pe urmă se felicitau unul pe altul de ce bine arătau copiii… Jordan avea doi băieţi, prinşi şi ei cu secerişul.

— Şi Ménétrey? întrebă Michel, după ce terminau cu politefurile.

— Cât sunteţi aici, Domnule Croisier, n-are încotro, dar cum o să plecaţi…

— Spune-i să treacă pe la mine.

— Să-i spună altcineva. Am şi eu onoarea mea, ca şi dumneavoastră.

Ménétrey prelinsese că fermierul boteza laptele.

După această calomnie represaliile se ţinuseră lanţ.

Michel umplea paharele şi aducea vorba despre culturi.

Socoteau furajul pentru vitele ce urmau să treacă iarna la noi. Alcoolul îi dădea în sfârşit curajul lui Jordan să aducă vorba despre ce-l durea mai mult:

— Vedeţi, Domnule Croisier, pentru amândoi lucrurile sunt prost împărţite. Praz-Lovaz nu vă aduce decât necazuri. Eu, ca şi tatăl meu, m-am născut aici. N-am putea oare să cădem la învoială? Am pus ceva deoparte şi, cu o ipotecă, m-am interesat…

— Ce-ai câştiga dac-ai fi proprietar? îi întorcea i întrebarea Michel. Cu impozitele şi cu reparaţiile casei, ai fi la cheremul unui an slab sau al unei epidemii. Crezi oare că scot ceva din pământul ăsta?

194

— Tocmai, spunea Jordan, de vreme ce nu vă aduce nimic, nu ar fi o pierdere pentru dumneavoastră. Şi în timpul verii, dacă inima vă dă ghes, veţi fi oricând binevenit cu Doamna Louise şi copiii.

— Lucrurile nu sunt aşa simple. Praz-Lovaz nu a fost niciodată cumpărat sau vândut. Străbunica mea, Amélie

Pache, a intrat odată cu el în familie. Sunt răspunzător de acest pământ până în ziua când fiul meu se va putea ocupa de el.

— Fiul dumneavoastră va avea destule griji cu viile.

Fiecare ar trebui să aibă pământul pe care-l munceşte.

— Şi să moară de foame pe el? O recoltă bună nu foloseşte la nimic dacă nu poţi s-o vinzi. Urmau cifre şi exemple.

— Să nu ne grăbim, încheia Michel. Să vedem mai întâi cum o să fie iarna.

Din bucătărie unde spălam vasele de la cină, auzisem toată discuţia. Mi se părea că aveau şi nu aveau dreptate amândoi. Nu lucrezi oare mai cu tragere de inimă pe un pământ care e al tău? Dar, în aceeaşi măsură, nu ajungi sclavul lui? Îmi aduceam aminte de vremea când, doborâji de oboseală şi griji, luptam ca să salvăm pământul de la Morettes.

«Y

DE CÂND NE-AM ÎNTORS ACASĂ, încheierea lucrărilor, aranjarea camerelor noi, culesul, iar apoi deschiderea sesiunilor la Marele Consiliu, l-au prins cu totul pe Michel. Îmi petreceam cea mai mare parte a timpului cu copiii. Din când în când, trecea pe la noi doctorul Bergier. Citeam şi reciteam scrisorile de la

Anne-Marie şi-i răspundeam pe îndelete, mai direct

decât atunci când îi scriam lui Mary, al cărei spirit critic mă bloca uneori.

La început, prietena mea ne-a trimis scrisori lungi, pline de amănunte şi de poveşti hazlii. Apoi mesajele au devenit tot mai rare. A fost însărcinată, a pierdut sarcina. Din acel moment, neînţelegerile cu familia soţului ei s-au înmulţit.

Nici veştile de la Mary, sau mai degrabă de la David, nu mai erau ca altă dată. Bolnav, acesta s-a hotărât să-şi lichideze afacerile din California şi îl zorea pe

Victor să vină să-l viziteze înainte de a pleca din

America. „Să vină şi Louise cu tine. Să ia fetiţa, iar pe cel mic să-l lase mamei sale. Spune-i că tineretul învaţă din călătorii”. Ultima frază i se adresase

Justinei şi, deopotrivă, mie?

Visam să traversez oceanul pentru plăcerea de a visa. Devenisem peste măsură de anxioasă, nu-mi slăbeam copiii din ochi, iar când Michel se întorcea de la

Lausanne mai târziu decât fusese vorba îmi pierdeam capul. La plecarea lui Victor, puţin înainte de Crăciun, însărcinată pentru a treia oară, am răsuflat uşurată că nu mai trebuia să iau o h oţărî re.

Mama nu şi-a ascuns nemulţumirea:

— Nu ai şi aşa destulă treabă? O fetiţă, un băiat, era destul. Cu boala lui Michel, cine ştie ce ne aşteaptă!

Îmi spusese de atâtea ori că fratele meu şi cu mine au fost toată bucuria ei, şi că încă un copil, dacă ar fi fost să fie, ar fi făcut-o fericită; se arătase atât de îngrijorată pe vremea când, la începutul căsătoriei, nu rămâneam însărcinată, încât nemulţumirea ei m-a surprins. Am înţeles că e urmarea prezenţei nedorite a

Fernandei la Morettes.

Cele două femei vedeau intenţii jignitoare într-o

vorbă sau un gest oarecare şi în loc să se lămurească imediat, chiar cu riscul de a se ciocni pe faţă, îşi rumegau ciuda. Încercam să o îmbunez pe mama:

— Îţi faci gânduri degeaba, las-o pe Fernande să se obişnuiască.

Pe de altă parte, eram numai zâmbet cu cumnata mea ca s-o fac să înţeleagă că nu ţineam partea mamei. În zadar. Până la urmă o lăsam pe mama să-şi verse năduful, îmi povestea supărarea din ziua aceea, în ochii mei, măruntă, chiar inexistentă, monstruoasă, pentru ea, care repeta de zece ori amănuntul ce o jignise.

Aflând de lărgirea paternităţii sale, Michel s-a arătat la fel de entuziasmat ca şi mama. Justine tocmai avusese otită, iar pl în se tele ei ne-au ţinut treji câteva nopţi în şir. A încercat să glumească.

— Va trebui să construim o cameră pentru copii dea

196

supra noului grajd, altfel un an sau doi nimeni nu va mai putea dormi în casa asta.

Din fericire, în ziua în care moaşa mi-a spus că am gemeni, Victor se înapoiase deja. A fost, de altfel, singurul care s-a bucurat fără vreun alt gând când i-a văzut pe Georges şi Robert, plăpânde fiinţe, care compromiteau echilibrul familiei. Doamna Elisa, purtătoarea de cuvânt a familiei Croisier, mi-a spus:

— Nu ai nicio vină, fata mea. Bieţii copii. Vor trebui să-şi câştige pâinea în altă parte. Important este ca pământul, în întregime, să-i rămână lui Michel-Louis.

Iar mama m-a avertizat:

— Mai mulţi fii într-o familie înseamnă rivalităţi, griji şi supărări toată viaţa.

Vecinele, aplecate deasupra leagănelor, preziceau când gemeni adevăraţi, când nu: mezinii mei vor fi

nedespărţiţi, îşi vor alege aceeaşi meserie, se vor îndrăgosti de aceeaşi femeie, ca şi cum n-ar avea amândoi decât o viaţă sau, dimpotrivă, unul fiind mai puternic decât celălalt, vor suferi din cauza asemănării dintre ei şi îşi vor sublinia cele mai mici deosebiri.

Eu eram mult prea prinsă cu treburi ca să-mi fac griji cu ce va fi. Sugarii aveau nevoie de şapte mese pe zi.

Michel-Louis, mai vioi decât Justine la vârsta lui, dar prea mic ca să treacă peste marginea ţarcului, se arunca cu capul în jos spre libertate. Cobora pe funduleţ, treaptă cu treaptă, toate scările până la poartă. TI

găseam în mijlocul drumului.

Crăciunul, Pastele, lăstăritul, culesul, toate sărbătorile din an păreau adunate într-una singură:

aveam impresia că trecem direct de la una la alta fără pauză. Michel a fost de câteva ori la băi, singur, la

Baden. Indispoziţiile lui, fără gravitate timp de câţiva ani, mult mai puţin îngrijorătoare decât crizele care îl doborâseră înainte de naşterea Justinei, făceau acum parte din viaţa noastră ca şi guturaiul, rujeola sau durerile de dinţi ale copiilor.

Anne-Marie nu-mi scisese de mult. l-am trimis câteva rânduri tatălui ei. Am primit un răspuns confuz, aproape ilizibil, în care era vorba de depresie şi sanatoriu. Nu ştiam că Anne-Marie s-a întors în ţară. Când mi s-a permis s-o vizitez, m-am trezit în faţa unei femei blajine, indiferente, care-şi trecea timpul desenând

197

personaje ciudate, cu ochii plini, fără pupilă sau privire, pe care le colora violent. Se gândeau s-o instaleze la Cully, orăşelul copilăriei sale, al cărei peisaj familiar o va linişti.

Mi-au trebuit doar câteva zile ca să-mi dau seama că

Georges şi Robert erau gemeni falşi. Cele două sute de grame diferenţă de la naştere au devenit două kilograme.

Georges înfuleca tot ce-i cădea în mână. Robert scuipa fiecare bucăţică înghiţită în silă. La un an şi jumătate stătea cuminte în ţarc jucându-se cu biluţele, în timp ce fratele său se bătea cu Michel-Louis.

Într-o duminică însorită, întorcându-se de la plimbare, unchiul Victor a venit pe neaşteptate la ora ceaiului. S-a aşezat, a luat-o pe Justine pe un genunchi iar pe Michel-Louis, pe celălalt. În picioare, în scaunul lui cu rotife, Georges îşi arunca cât colo jucăriile ca să protesteze că este lăsat singur. Tocmai îl culcasem pe Robert care părea istovit. Victor mi-a spus să-l las să doarmă; urma să-l vadă la plecare. Poate răcise; zilele astea de aprilie sunt periculoase pentru cei foarte mici ca şi pentru bătrâni, pentru că soarele încălzeşte deja, în timp ce aerul e încă rece, iar la umbră e frig.

Robert, foarte palid, s-a uitat la noi cu ochii mari fără niciun zâmbet. Unchiul s-a aplecat, i-a palpat adbomenul, cerându-mi o linguriţă ca să se uite în gât:

— A tuşit? De când nu mai are poftă de mâncare?

Îmbracă-l bine, prefer să-l duc acum la spital.

— Dar nu are febră! Şi am verificat, punându-i mâna pe frunte şi la încheietură.

— E mai prudent să-l izolăm.

— E grav?

A şovăit:

— Poate difterie, guşter, cum se spune. Iar eu am înţeles că acel „poate” i-a spus ca să mă cruţe. m.

— Îmbracă-l, a repetat unchiul, sper că François e încă pe-aici, o să-i spun să înhame.

Când s-a întors, copilul era gata; îmi pusesem pălăria

şi aveam pregătită o geantă de călătorie. Victor se uita la Robert cu calmul profesionistului.

— Mai bine rămâi acasă. Nu vei putea face nimic mai mult decât infirmierele, iar ceilalţi copii au nevoie, de tine. Am spus că mama poate să-l ia pe unul din băieţi la ea. Victor a insistat:

198

— Difteria e contagioasă şi periculoasă, chiar pentru adulţi.

— Nu mai mult pentru mine decât pentru tine.

— Medicii sunt imunizaţi.

Vocea lui calmă contrasta cu vorbele mele repezite. Aş fi vrut să spun că mamele au forţe ascunse în stare să vindece, dar mi-a fost teamă că bănuiala lui o să mă cuprindă şi pe mine. Am luat copilul.

— Dă-mi-l, a spus.

L-am sărutat pe Michel în timp ce unchiul Victor cobora scara cu copilul în braţe.

V

ÎNTR-UNA DIN REZERVELE SPITALULUI. Îl ţin pe Robert lipit de mine în timp ce unchiul îi smulge din gât o pieliţă maronie şi cauterizează punctele atinse.

Abia dacă plânge, se uită la noi cu o privire întrebătoare şi istovită, adoarme din nou imediat ce îl pun în pătuţ. Victor îmi spune că trebuie neapărat să-i dau siropul la intervale regulate. Infirmiera îmi pune un pat pliant în cameră, aşază lampa mică pe noptieră.

Suntem într-o celulă, rupţi de lume, şi nimeni nu ştie dacă vom ieşi de aici vii sau morţi.

Auzisem uneori în jurul meu vorbindu-se despre falsul guşter şi niciodată nu m-am temut de cel adevărat, crezând că nu mai există.

Spre miezul nopţii, Robert a fost cuprins de o tuse

uscată care a continuat la intervale regulate. Dimineaţa nu avea febră, dar i-a trebuit aproape o oră ca să-şi bea biberonul. Nu s-a mai format nicio pieliţă pe amigdale. Totuşi Victor a cauterizat în două rânduri petele suspecte. Spre seară, accesele de tuse au devenit mai dese şi mai surde, dar între ele copilul aţipea.

Când infirmiera ce intra în tura de noapte a venit să-mi aducă ceai şi să vadă cum merge lampa, am întrebat-o:

— Nu e mai rău decât ieri, nu-i aşa? Am câştigat totuşi o zi.

A părut surprinsă, apoi cu un suspin plin de reproş şi milă:

199

— Nu vi s-a spus că un copil mai mic de doi ani nu poate fi operat?

Am tresărit:

— Operat?

Mi-a explicat că medicii incizau gâtul şi traheea şi introduceau o canulă ca bolnavul să nu moară asfixiat.

Intervenţia, care oprea înaintarea bolii la adulţi, îi dobora pe cei foarte mici.

Vegheam; din cauza oboselii orele păreau nesfârşite;

nici veşnicia nu mi s-ar fi părut prea lungă pentru a pândi respiraţia sacadată a copilului meu. Accesele de tuse, mai rare acum, îl înspăimântau mai tare. Se sufoca. TI luam pe genunchi, apoi, după ce se liniştea, îi dădeam să înghită câteva picături de lapte îndoit cu apă şi îl ţineam în braţe până când adormea. Luptând cu somnul, rememoram lungul trecut, dens, al acestui băieţel, poate fără viitor. Mi-a venit în minte prima imagine a gemenilor, pe când încă nu-i deosebeam unul de altul pe aceşti omulefi mai mici, mai fragili şi cu pielea mai zbârcită decât fuseseră Justine şi Michel-Louis. Mama îi pusese în pat,

lângă mine, unul în stânga, altul în dreapta, spunând:

— Ia uitaţi-vă la frumuşeii ăştia. Michel, stai, jos.

Nu ieşi din cameră până nu eşti în stare să-i deosebeşti.

— Să-i deosebesc? Nimic mai simplu; n-avem decât să legăm o panglică roz unuia şi alta albastră celuilalt.

Mama s-a prefăcut că se supără:

— Nu vezi că tenul omuleţului ăstuia – şi arătă copilul aşezat în stânga mea – este mai închis decât al fratelui său? Are gura mai mare, delicată şi nişte urechi caraghioase, clăpăuge. Dă-mi un plasture. O să i le lipim imediat, altfel colegii lui de clasă o să-l ia peste picior.

Michel a izbucnit în râs şi cred că doar mama reuşea câteodată să-l înveselească când se afla în faţa gemenilor care îl descumpăneau.

— Uită-te, Louise, continuă mama, se lipeşte de tine, are nevoie de căldură şi de protecţie. Cum o să-i spui?

Am spus Robert, poate din simplă asociaţie de idei.

Cum se chema basmul în care cel mai mic, cel mai neajutorat dar şi cel mai şiret se numea Robert?

— Robert? Robert Croisier? Dumneata ce zici? l-a întrebat mama pe Michel.

— Nu a fost niciodată vreun Robert în familia Croisier, nici infamilia mamei mele.

— Nici în familia – Moraz nu a fost niciunul. Va fi primul. Şi acum, să-l cunoaştem pe fratele lui, a continuat mama, arătând copilul aşezat în dreapta mea.

Fără nicio şovăire am declarat:

— Este lacom, nerăbdător; deja se plictiseşte în patul ăsta, o să facă întotdeauna ce-o să-l taie capul şi se va descurca singur.

Vorbisem foarte sigură de mine. În ceasurile de după naştere, o mamă are darul de a, cunoaşte destinul copilului său pe care întâmplările vieţii de zi cu zi îl estompează mai apoi.

— Ar trebui un nume scurt, a propus Michel, practic. O

să răguşim tot strigând copiii ăştia în toată casa.

— Georges?

— Justine, Michel-Louis, Robert, Georges? De ce nu?

Michel, du-te după dicţionar şi vezi cine au fost

Sfântul Robert şi Sfântul Georges?

Ca o bună protestantă ce era, mama nu avea încredere în sfinţii din calendar. Totuşi, fără strămoşi cu acelaşi nume, cei doi copii riscau să sufere influenţa unui sfânt Robert sau Georges.

— E în regulă, a aprobat mama, când Michel i-a spus că Georges este patronul Angliei. Louise are o amintire excelentă despre Liverpool.

— Cât despre Robert, au fost de tot felul, a continuat soţul meu. Primul, călugăr, era un adevărat sfânt.

— Şi micuţul Robert va deveni miop ca şi tatăl său, ca să stea şi el toată ziua cu nasul în cărţi.

— Bine, a încheiat Michel ridicându-se. O să mă duc să-i declar la starea civilă.

— Stai, a spus mama, ce-ai zice de Charles? Că era vorba să cumpere o stofă sau o cratiţă, mama revenea de zece ori asupra hotărârii ei, fără să fie pe deplin convinsă că n-ar fi putut să găsească ceva mai bun.

Michel, dimpotrivă, se decidea repede şi trecea imediat la fapte. A încheiat:

— Să rămânem la Georges şi Robert, cu speranţa că vor fi mai puţin miopi decât mine.

Cuvântul miop a fost spus fără amărăciune. Ochelarii

şi cărţile sale, arme şi scut, erau revanşa sa asupra muncii câmpului de la care fusese exclus. Din pat, mă

201

uitam cu duioşie la umerii largi ai soţului meu, la mersul lui greoi şi prudent, şi mă minunam de băieţii mei, fragili fără îndoială, dar care vor fi, unchiul

Victor mi-o spusese, puternici şi inteligenţi ca şi cum nu s-ar fi născut gemenii.

Georges a făcut progrese rapide, devenind la fel de îndrăzneţ ca Michel-Louis. Refuzând să mănânce, Robert se revolta oare împotriva perechii sale care găsise atât de uşor rostul vieţii în timp ce, pentru el, cele mai simple gesturi, cele mai instinctive, cum ar fi jocul cu mânuţele şi picioruşele, căţăratul, apoi aşezatul şi, în sfârşit, echilibrul în picioare, toate erau nişte adevărate probleme? îl lăsam ore întregi în pătuţ sau în farc, dar ce altceva puteam să fac? Viaţa lui

Michel-Louis şi a lui Georges, amândoi fără astâmpăr, nu era oare mai ameninţată decât a lui, la vârsta asta când băieţii îşi vâră mâinile peste tot, se caţără pe ferestre, se apleacă la etajul doi ca să deschidă şi să închidă obloanele, încântaţi de noul joc pe care tocmai l-au descoperit? îl aveam şi pe Michel, fără să le mai.

pun la socoteală pe Doamna Elisa şi pe mama care cereau fiecare partea lor de atenţie.

Robert, mereu dornic de mângâieri, de alintări şi care, în ultimele ceasuri din viaţă… dar nu, nu vor fi ultimele. Doctorii nu sunt atotştiutori, nici Victor, cel mai bun dintre unchi. O simplă înţepătură de viespe poate fi mortală, şi mamele învaţă repede că cel mai paşnic joc e plin de pericole, în timp ce evoluţia unei boli păstrează întotdeauna o fărâmă de speranţă.

Mângâiam braţele, mângâiam degeţelele subţiate ale

lui

Robert. Sub palma mea, abia dacă se mişcau, în loc să-mi strângă arătătorul aşa cum făcea când era mic.

Îngăimam cuvinte care nu spun nimic şi care înseamnă totul, cuvinte din acelea care se ivesc pe buzele unei mame fără să-şi dea seama şi a căror muzică deşteaptă inima unui copil înainte de a şti să gângurească câteva silabe de răspuns. „Pisicuţa mea, ce bine ne simţim împreună noi doi. Totdeauna ai vrut să fim aşa. Chiar când nici nu erai născut, când stăteai la căldurică în burta mea, Georges te împingea şi avea locul cel mai bun. Pe urmă, ai găsit alte locuri ocupate de Justine şi

Michel-Louis. De ce ţi-ai ales o boală aşa de rea? Ai fi putut să ai tuse măgărească şi am fi plecat la munte.

202

numai noi doi; sau varicelă sau oreion, sau rujeolă:

sunt atâtea boli pe care le fac copiii pentru a fi cu mama lor”.

Trebuie că am adormit, cu fruntea de marginea de lemn a patului, pentru că deodată am auzit vocea lui Victor.

Lumina cenuşie a dimineţii făcea inutilă lampa. Figura unchiului meu, aplecat deasupra copilului, era la fel de impasibilă…

— De când nu mai are accese de tuse?

Am şovăit, căutând răspunsul care i-ar da cât mai multe şanse lui Robert, şi am spus că îl voi ţine genunchi cât timp el îi va examina gâtul.

Victor făcu un gest de neputinjă.

— Uită-te, amigdalele sunt curate; boala coboară în bronhii.

Ca şi cum aş fi pledat în faţa unui judecător care avea puterea să condamne sau să achite, i-am spus:

— L-am dat de mai multe ori să bea. Şi o să vezi:

sunt sigură că o să-şi bea tot biberonul, fără probleme.

Dar Victor, întorcându-se spre mine, m-a pus să mă aşez lângă lampă. Mi-a palpat gâtul, m-a pus să deschid gura, m-a întrebat dacă am poftă de mâncare şi mi-a spus să mă culc imediat şi pe urmă să ies la aer în grădină.

A arătat înspre Robert, liniştit cu toată respiraţia lui şuierătoare.

— Vezi şi tu că nu are nevoie de nimic.

— Mă simte lângă el.

— Şi ceilalţi au nevoie de tine.

Am înţeles că renunţase la orice speranţă de a-l mai salva şi nu am mai pus decât întrebări practice, legate de orele următoare.

După ce i-am dat biberonul şi l-am schimbat; m-am dus să mă întind în camera vecină, punând-o pe infirmieră să-mi promită că mă va chema dacă starea copilului se va înrăutăţi.

M-am trezit după prânz. Tuşea lui Robert se oprise de tot. Docilă, m-am dus să mă plimb câteva minute şi m-am întors lângă patul lui. Era liniştit şi mi-am spus că boala dădea înapoi.

Prima criză de sufocare a avut-o spre seară. S-a ridicat deodată, cu faţa vânătă, cu gura larg deschisă şi fără voce, cu capul pe spate, agăţându-se de barele pătuţului, apoi de gâtul meu şi de hainele mele.

Priveam îngrozită gesturile lui convulsive. Gândeam:

„O să moară”, şi în sinea mea imploram: „Nu aşa, Doamne, nu aşa, mai bine să se termine repede, să nu sufere”. După câtèva minute interminabile, s-a auzit din nou respiraţia lui cu acelaşi şuierat răguşit pe care îl

auzeam de atâtea ceasuri. L-am finut în braţe, tremuram, nu aveam curajul să mă mişc de teamă că cea mai mică mişcare ar putea provoca un nou atac. Îmi aminteam crizele de sufocare ale lui Michel; o cu totul altă boală cu simptome aproape identice, ca şi cum tată şi fiu erau condamnaţi la aceleaşi chinuri. Am stat aşa multă vreme, la pândă, ascultând răsuflarea zgomotoasă, dar Robert a adormit epuizat şi l-am culcat în pat.

Începusem să cred deja că blestemul a fost îndepărtat când a început o nouă criză, mai înspăimântătoare şi mai lungă decât cea dinainte: Îşi vâra unghiile în gât încercând să-şi smulgă membranele care îl sufocau. Imediat a intrat unchiul meu; m-am agăţat de haina lui, i-am arătat semnele lăsate de unghii pe pielea lui

Robert şi l-am rugat să încerce operaţia salvatoare.

— Se sufocă, trebuie deschis ca să aibă aer.

— Cine ţi-a spus de operaţie? Nu am dreptul. Niciodată, în niciun spital, un copil atât de mic nu a supravieţuit unei asemenea operaţii.

— Şi atunci?

Nu îmi mai era frică să aud ce era mai rău. Orice, decât să văd încă o dată copilaşul suferind şi zbătându-se în faţa mea, neputincioasă; Victor s-a întors. Am strigat:

— Şi dacă nu faci nimic? Are vreo şansă?

În momentul acela aş fi preferat să-mi omor băieţelul cu mâinile mele decât să-i prelungesc agonia. Victor a ieşit brusc, s-a întors peste o clipă cu o seringă şi mi-a apucat braţul:

Nu-ţi fie frică. Nu e nimic. Eşti la capătul puterilor. Trăgându-mi braţul din mâna lui, am reuşit să mă stăpânesc. Robert mai avea nevoie de mine, iar un calmant nrHar fi împiedicat să stau trează ca să-l veghez.

Unchiul s-a aşezat şi am rămas o bucată de vreme

tăcuţi, unul lângă altul, ascultând respiraţia răguşită şi şuierătoare. Am insistat:

— Spune-mi adevărul.

— Poate lupta multă vreme.

204

Apoi, ezitând, ca şi cum intensitatea atenţiei mele îl obliga să vorbească:

— Am văzut scăpând un singur copil de vârsta lui. Am văzut murind mulţi alţii.

Criza următoare a avut loc în prezenţa unchiului meu:

— Scumpul meu, scumpul meu…

Şi încă o dată a adormit în braţele mele. M-am întors spre Victor fără să mai încerc să-mi şterg lacrimile:

— Îţi mulţumesc că eşti aici. Pentru tot ce faci pentru noi. Înţeleg că nu mai sunt speranţe, dar nu pot să nu cred într-o minune.

Victor a plecat să continue vizita la ceilalţi bolnavi; în lipsa lui, Robert nu a avut decât o criză;

am reuşit să-i dau câteva înghiţituri, l-am schimbat, apoi l-am ţinut pe genunchi. S-a sufocat din nou, puţin după ce s-a întors unchiul, pe la ora zece şi când s-a prăbuşit, din nou, între două crize, mi-am lăsat un moment capul pe umărul de lângă mine:

— Du-te să te odihneşti. Pentru tine, care eşti medic şi nu poţi face nimic e şi mai greu decât pentru mine.

Am alţi trei copii, iar tu ai sute care au ’nevoie de tine.

A vrut să spună ceva, apoi, răzgândindu-se, s-a aplecat, m-a sărutat şi a ieşit.

Mi-am descheiat rochia ca să-l ţin pe Robert şi mai aproape de mine şi îi simţeam răsuflarea pe piept. L-am învelit într-o păturică; mi-am strecurat mâna sub cămăşuţa

lui şi am pus-o pe piept, acolo unde se cuibărise răul. A trecut infirmiera şi mi-a propus să stea în locul meu câteva ore ca să merg să dorm, dar i-am cerut un ceai tare şi biscuiţi şi am rămas aşa, conştientă doar de apăsarea trupului micuţ şi de căldura lui.

Crizele s-au repetat la intervale aproape regulate, în fiecare oră. De fiecare dată erau mai puternice. Inima mea continua să bată nebuneşte după fiecare, în timp ce inimioara lui Robert se liniştise deja.

Pe la patru dimineaţa, s-a mai ridicat o dată brusc, dar după un scurt moment de sufocare a început să scuipe nişte membrane groase ca nişte tubuleţe pe care le-am strâns într-un şerveţel, apoi tuşea a reînceput, surdă, ca deunăzi şi din acel moment crizele s-au oprit. Mi-am scos mâna fierbinte şi înţepenită. De-abia îmi mai

205

mişcăm umărul şi cotul. Era cald pentru vremea de-afară.

Am deschis fereastra. Victor a intrat în vârful picioarelor, l-am arătat prosopul. Chipul i s-a luminat. Am întrebat:

— E mai bine, nu?

— Poate e numai ceva trecător.

În aceeaşi clipă, Robert a început din nou să tuşească şi să scuipe acele membrane.

— E bine, e foarte bine, a spus Victor. Ţineam fruntea copilului şi-l auzeam vorbind pe unchiul Victor în timp ce Robert tuşea răguşit. Şi-a băut biberonul, a adormit. Peste câteva minute dormeam dusă.

VI

M-AM ÎNTORS LA CROISES într-o duminică, împreună cu Victor care-l ducea pe Robert în braţe.

Departe de a se bucura ca şi mine, Doamna Elisa se

uitase cu indiferenţă la nepotul său:

— Doctorii se pricep să încurce lucrurile, n-ai ce-i face. Ai rămas cu un copil firav, care o să-ţi dea de furcă toată viaţa.

— Şi mamele încurcă lucrurile, a răspuns Victor.

Justine şi fraţii săi se repeziseră spre mine, cât pe-aci să mă răstoarne.

— Să nu crezi cumva că copiii ţi-au dus dorul, a spus mătuşa Blanche.

— N-au întrebat niciodată de dumneata, a adăugat mătuşa Marthe.

Pentru că mă odihnisem în timpul convalescenţei lui

Robert, trebuind să stau la izolare din cauza riscului de contaminare, am primit cu bucurie vestea apropiatei vizite a unchiului David care urma să vină cu Mary şi

David Édouard să asiste la Sărbătoarea Podgorenilor.

Se ţinea dintotdeauna la Vevey. Era Sărbătoarea însăşi, cea care, adunând ţinutul, avea loc doar la cincisprezece, douăzeci sau douăzeci şi cinci de ani. La început ea celebra doar cultura viei. Încetul cu încetul însă, secerătorii, apoi împletitorii de coşuri, grădinarii, o întreagă lume de meşteşugari şi de agricultori li s-a alăturat de-a lungul anilor. Nu mai ştiu în care an

206

Ceres apăruse într-un car alegoric, >

zeiţa primăverii, în vreme ce tână>

Bahus era însoţit deşi lene. Eram deja >

când se ţinuse ultima sărbătoare; e încă 1

mea, plină de fast şi noutate, ca o oglindă, migală, aşezată acolo, în mijlocul pajiştei.

Mă invitase Anne-Marie; şi părinţii mei asis una din reprezentaţii, căci nimeni nu ar fi v piardă alaiurile, dansurile şi cântecele pregătite luni de zile înainte de mii

de figuranţi. Vaporul lăsase la debarcaderul din Vevey, foarte aproape de piaţă şi de estrade. Niciodată nu mai văzusem atâta lume. Aşa se face că primele mele impresii despre mulţime au fost impresiile legate de o sărbătoare, încât, câţiva ani mai târziu, străzile din Paris şi Londra, unde se înghesuiau alte mulţimi, mi s-au părut monotone.

Fusesem totuşi puţin cam derutată de invocarea unor zeităţi ce nu aveau nimic de-a face cu catehismul.

Sărbătoarea muncilor care măcinaseră braţele şi inima părinţilor mei, contrazicea şi experienţa mea, şi obrajii arşi de soare ai mamei şi învăţăturile bunicii

Justine. Dar poate şi această contradicţie făcea parte din Sărbătoare, din toate sărbătorile: viaţa de fiecare zi întoarsă pe dos ca o mănuşă, nebunia purtând masca cuminţeniei, lacrimile ascunse sub râs, negrul devenit alb şi soarele strălucind în plină noapte.

Şaisprezece ani mai târziu – iar distanţa scurtă dintre cele două Sărbători vorbea şi despre prosperitatea regiunii şi despre pace, căci nu se punea problema

Serbării în vreme de război – eram într-o cu totul altă stare de spirit; niciun dans nu ar fi destul de vesel pentru a sărbători recenta mea victorie. Robert trăia, la fel Morettes, şi chiar Michel. Aveam în mâinile mele firele solide şi. totuşi subţiri ale mai multor vieţi.

Laudă, uimire, recunoştinţă, inima serbării devenise într-un fel a mea, iar inima lumii, în acel an, bătea în piaţa din Vevey.

La întoarcerea lor în Europa, David şi Mary se instalaseră în Sudul Franţei, în timp ce fiul lor David-Edouard, zise Dave, îşi făcea cursurile într-un colegiu englezesc.

Ca şi altă dată, mama pregătise camera roşie pentru

David şi soţia lui. Pe lângă asta, a pus şi perdele noi

pentru Dave în camera albastră.

207

Mary nu se schimbase decât atât cât o cerea moda.

Silit să se odihnească şi să ţină regim, scăpat aproape complet de tulburările sale cardiace, David întinerise, în timp ce Louis şi Constant, fraţi deprinşi cu munca şi virtutea, dormeau deja la cimitir, el, mezinul, copilul teribil de la care îşi luaseră de atâtea ori orice speranţă, se întorcea acasă plin de bani şi cu un fiu şi o soţie pe care oricine îi admira.

Dave, unsprezece ani, ochi prelungi albaştri, sprâncene drepte, părul blond creţ, faţa ovală, buzele pline întrunea şi mai mult decât fratele meu Jean, calităţile acelui faimos farmec Moraz care o cucerea pe mama pentru a câta oară.

Michel ne făcuse rost de locuri pentru prima reprezentaţie, chiar în centrul amfiteatrului. Încă dinainte şi oarecum abstract, cifrele vorbeau de la sine: mai

§ mult de douăsprezece mii de spectatori şi două mii de figuranţi, căci devenise un titlu de onoare ca totul să fie mai mare şi mai frumos cu fiecare generaţie. Toată lumea avea pe buze numele compozitorului: Gustav Doret, din Vaud, pe care îl văzusem deja ca dirijor la Paris, cu zece ani înainte; se vorbea şi despre cei doi fraţi

Morax din Morges, René, autorul libretului, Jean, al decorului şi costumelor. Baletele, cântecele, coruri sau solişti s-au înlănţuit ore în şir fără pauză şi cred că nici Michel nu simţea pic de oboseală, atât eram de încântafi de culori, de soare şi de veselie, căci nu degeaba se făcuseră repetiţii luni de zile.

Locurile fiind luate cu asalt, nu se punea problema să mai revedem o dată spectacolul dar, venind din nou la

Vevey ca să vedem defilarea alaiurilor, i-am povestit

lui Dave cum, cu sute de ani în urmă, Serbarea a apărut cu ocazia premiilor oferite celor mai buni podgoreni.

Breasla şi alaiul ei se opreau la răspântii să cânte şi să danseze. Pe măsură ce numărul participanţilor creştea, iar muzica avea un loc tot mai important, Sărbătoarea a fost celebrată tot mai rar.

În ultima zi ne-am adunat cu toţii la Morettes în jurul mesei întinse ca altă dată de Anul Nou. Vremurile bune de odinioară păreau deja timpuri de basm. Aşa cum zilele de sărbătoare lăsaseră deoparte ameninţarea manei şi a filoxerei, mama şi-a uitat grijile şi chiar aver

208

siunea ei faţa de Fernande. A insistat ca David-Edouard să vină iar la vremea culesului.

— De ce nu? a fost de acord Mary. Am fi încântafi să se stabilească aici. Hotelurile voastre sunt excelente şi pline ochi; de aici încolo se vor tot construi.

— Eu cred că de viitor sunt căile ferate, a intervenit

Michel. Frédéric, cumnatul meu, se ocupă de prelungirea unei linii spre munte până la Château-d' Oex şi probabil că ne pregătim să serbăm la anul darea în exploatare a căii ferate care va străbate tunelul Simplonului, aşa încât în mai puţin de o zi vom fi în

Italia.

Gânditor, David trăgea din ţigara de foi:

— Nici în California nu am văzut locuri atât de minunate, cu munţi înalţi în jurul lacului care azi pare o mică mare.

— Şi mai ales, a subliniat mama, când va veni vremea.

Dave va trebui să facă armata aici.

Pentru moment, tânărul Dave părea mai preocupat de noul gramofon cu discuri, produs de uzinele de la

Sainte-Croix.

— Ce-ar fi să ne plimbăm, a propus deodată Mary, sărind în picioare. Stăm de atâtea ore la masă.

Să te plimbi doar pentru plăcerea de a respira aerul tare şi de a te bucura că trăieşti: ocupaţia cea mai necesară pe care o uitasem, l-am luat cu mine pe Justine şi Michel-Louis, în stare să se ţină după Dave. În timp ce unchiul îşi făcea siesta, iar mama, neobosită, trebăluia prin bucătărie, am urcat dealul pe partea cea mai abruptă. Dave era uimit de treptele săpate în deal ca să nu alunece culegătorii, înşirate pe tot drumul. Urcând mereu, am străbătut pădurea şi am ajuns ia turnul pătrat construit în vremea când piraţii bântuiau în jurul lacului.

— Uite ce privelişte. Dacă aş sta la Riex, ca tine, aş urca aici în fiecare săptămâna.

Puteam să recunosc că, de când m-am măritat, n-am mai venit niciodată până aici, ruşinată cumva de sănătatea mea în timp ce Michel nu avea voie să facă cel mai mic efort?

— Ar trebui să vii la noi la iarnă, a continuat mătuşa mea, cândnu mai e de lucru la vie şi în grădină. Sunt sigură că Provenţa o să-ţi placă.

209

Am acceptat şi, înhăţându-l pe Michel-Louis care era cât pe-aci să cadă de pe scăriţa de fier, mi-am amintit deodată de canarul lui Anne-Marie: Îl lua în palmă, îl punea pe abajur ca să-l îndemne să zboare, iar el, fâlfâind scurt din aripi se repezea spre barele coliviei, nerăbdător să intre înapoi.

VII

NU NUMAI CA SĂRBĂTOAREA umplea hote.

Iunie din Montreux, dar şi strugurii s-au copt devreme atunci. Peste un ah, soarele prietenos de

septembrie învăluia mângâietor şi ciorchinii grei şi pâcla care ascundea Savoia. Va fi din nou o recoltă bună, ultima pentru multă vreme, dar noi nu bănuiam încă nimic. Când a venit culesul, în fiecare dimineaţă, în timp ce-şi bea cafeaua, François mă informa mândru de procentul de zahăr din struguri şi de numărul de butoaie tescuite în ajun şi peste noapte. Michel nu era la fel de entuziasmat de acest belşug: t

— Când toată lumea are prea mult, prefurile scad şi nu-ţi mai scoţi cheltuielile. Ştii cât mi-a plătit

Domnul Vuille pe cei o mie de litri pe care i-a luat alaltăieri?

Câţiva din cei mai vechi clienţi ai noştri, hangiul din cantonul Fribourg şi din Ţara de Sus, cumpărau mustul imediat ce îl scoteam din teasc şi se ocupau ei singuri de yinificare. Cum viile noastre erau prea. Întinse pentru pivniţele pe care le aveam, aranjamentul ăsta ne convenea.

— N-ar fi trebuit să cedezi, am protestat când Michel mi-a spus ce pref căpătase.

— Ai să vezi că o să scadă şi mai mult.

Nu părea prea necăjit deoarece administrarea averii sale îl obosea uneori peste măsură în starea de deprimare pe care i-o întreţinea boala. Câteva zile mai târziu a propus:

— De ce să nu arendăm totul?

Şi cum eu îl priveam, prea surprinsă ca să-i răspund ceva, a adăugat:

210

— Nu, dacă arendăm, vom avea aceleaşi probleme ca la

Praz-Lovaz. Cel mai bine ar fi să vindem, şi. să păstrăm casă, grădina şi livada, o vie sau două dacă ţii neapărat.

— Nici să nu te gândeşti! Şi copiii?

Michel a făcut un gest vag, reluând aproape cuvânt cu cuvânt ce-mi spusese altă dată unchiul David:

— Să cultivi via la noi, o adevărată nebunie! Am auzit că în Algeria… peste o generatie, cu mijloacele de transport care se perfecţionează atât de repede, nimeni n-o să mai cumpere vinurile noastre.

Michel n-o să mă convingă niciodată. Hotărâtă să-l scap de orice grijă, i-am scris fratelui mamei, unchiul

Abram Thévoz. Din Mésières, îi va fi uşor să facă turul hangiilor din Broye. De la fratele meu şi de la vecini, am. aflat cursul vinurilor şi i-am prezentat apoi ideea mea lui Michel: fiindcă pivniţele noastre se înfundau în pământul argilos, dincolo de fundaţia casei, nimic nu împiedica să săpăm o nouă pivniţă, destul de încăpătoare, în care vinul să îmbătrânească până când vânzarea va fi bună.

Am vorbit plină de înflăcărare; Michel stătea jos cu ochii în gol, aşa cum îl văzusem de multe ori în ultimele săptămâni. Nu mai avea nimic din avântul, şi nici din interesul care îl întineriseră cu patru ani mai înainte când pusese să se construiască grajdurile. Am insistat:

— Am putea să-l rugăm pe Frédéric, cumnatul tău, sau pe un alt inginer să studieze terenul.

M-a vmângâiat uşor pe obraz, ca şi cum eram un copil bun dar fără un dram de minte.

— Haide, lasă asta.

Peste câteva zile, mi-a spus că a vândut jumătate din recoltă. Am bănuit că luase această hotărâre pentru a pune capăt proiectelor mele.

Vântul rece de noiembrie bătea cu putere. Deşi sobele înţesate cu legături întregi de vrejuri uscate de viţă duduiau, casă, numai scări şi coridoare, avea porţiuni

îngheţate. Doamna Elisa se refugia în salon. Michel se întorcea preocupat după zilele petrecute la Marele

Consiliu. Apăruseră tulburări la fabrica Chocolats

Peter, construită la Orice acum nici şase ani. Vor începe oare din nou grevele, atât de numeroase la sfârşitul

211

secolului şi care păreau stopate? De data asta nu mai era vorba doar de salarii: erau străini care pretindeau că se putea şi fără patroni şi vorbeau de autogestiune.

Michel nu vedea, de fapt, în toate astea atât o revendicare socială cât o schimbare profundă şi îngrijorătoare, poate ameninfarea unui război. Nemulţumirea muncitorilor şi filoxera ţineau de aceeaşi fatalitate. Niciodată lumea nu va mai fi aşa cum o ştiuse când era el copil.

Iarna a fost aspră. La sfârşitul lui martie, lucrul a încetat mai întâi la Orice, apoi la fabricile de ciocolată din Vevey. Sindicatele lăsaseră să treacă lunile reci de iarnă şi au declarat grevă generală în momentul în care fabricile aveau mai mare nevoie de braţe de muncă. Au izbucnit încăierări, trupele au fost mobilizate.

Mai puţin îngrijorată decât Michel, eu credeam că muncitorii care refuzau să lucreze în fabrică vor veni să se angajeze la noi, căci odată cu dezvoltarea industriei şi turismului era tot mai greu să găsim muncitori sezonieri. Michel mă întrerupea:

— Nu, n-am spus deja, cu via s-a terminat.

După o primăvară timpurie, frigul s-a reîntors pe neaşteptate. Mlădifele noi au îngheţat pe deal într-o singură noapte. Dar nu era momentul să amintesc că avusesem dreptate şi că ar fi fost grozav dacă am fi putut pune în pivniţe toată recolta bogată de anul trecut.

Într-o seară, urcând după Michel în dormitor, am

crezut că becul de la lampă fusese schimbat, căci demult nu-mi mai păruse atât de ostenit. M-am aşezat pe braţul fotoliului în care stătea, am început să vorbesc despre copii şi despre succesele lor. M-a întrerupt:

— De unde să ştim ce vor ajunge?

— Ai să vezi că mai târziu o să fii mândru de ei.

Poate aştepta altceva. Ar fi trebuit să încerc să exprim ceea ce simţeam nedesluşit, să spun că aceşti copii, ai săi, ai noştri, pe care nu-i alesesem, cauza atâtor griji şi speranţe de fiecare zi, mi-erau mai dragi decât propria mea viaţă. De altfel, nu alesesem nici ţara în care m-am născut, nici familia, nici chiar pe Michel, şi toate mi-au devenit dragi şi necesare.

Deunăzi, auzind-o stâlcind o mazurcă, mi-am dat seama că

212

şi Doamna Elisa mi-era dragă, cu egoismul ei cumplit şi inconştient şi chiar şi mătuşile cu toată suspiciunea lor fără leac. Aş fi trăit oare mai uşor dacă m-ar fi detestat mai puţin? Această ură le dădea poate un punct de sprijin, o raţiune de a exista, şi ea nu reflecta la urma urmei decât afecţiunea lor posesivă pentru Michel.

M-am rezemat de umărul soţului meu:

— Ai să vezi: cred că Robert o să-ţi semene. Robert te va înţelege. Peste câţiva ani vei avea trei flăcăi cu care să discuţi seara, în locul unei neveste toante care pică de somn de cum se lasă noaptea.

La începutul lui iulie, am plecat toţi şase la Praz-Lovaz; a venit şi mama pentru câteva zile. Fiica fermierei venea să-mi dea o mână de ajutor când aveam nevoie. Niciodată nu eram prea mulţi ca să veghem, să distrăm, să consolăm, să pansăm, să calmăm mica trupă buclucaşă. Tot alergând cât era ziua de mare în jurul fermei, copiii

dormeau mai bine şi se dondăneau mai puţin. Şi totuşi puţine erau zilele care se încheiau fără incidente. Băieţii distrugeau, spărgeau, dispăreau, cădeau, se ardeau, se răneau, se băteau. Justine, care încerca să-i împace, se lăsa prinsă la mijloc. Câteodată, luându-l pe Robert în poală, mă gândeam la zilele când stătusem cu el la spital, când n-aveam altă grijă decât sănătatea lui, şi zilele alea de spaimă îmi apăreau ca o oază de linişte.

Anne-Marie s-a întors la Cully. Stătea într-un mic apartament ce dădea spre port împreună cu o domnişoară de companie care veghea cu discreţie asupra ei. Aproape în fiecare după-amiază urca până la Croises, se ocupa de copii, le aducea creioane colorate şi îi învăţa cântecele. Nu vorbeam niciodată de şederea ei în Rusia, nici de lunile pe care le petrecuse în sanatoriu. Când cei mici o întrebau de ce nu are soţ „ca mămica”, răspundea stăpânit că logodnicul ei a murit şi că va trăi toată viaţa singură. Copiii au adoptat-o, fericiţi să o simtă disponibilă, mereu gata să intre în jocul lor. După o săptămână, îi spuneau „mătuşa Anne-Marie” şi aşa a început să facă parte din familie într-un moment în care prezenţa ei îmi era de un real ajutor.

Justine împlinise vârsta de şcoală. Învăţătoarea a fost de acord să-l primească pe Michel-Louis cu un an mai devreme, aşa încât, preţ de câteva ore, să nu trebuiască să mă ocup decât de gemeni. Rămâneau cu gura căscată în faţa tăbliţelor noi ale celor mari şi a semnelor vrăjite scrise pe ele. Într-o zi, caietul şi creionul au luat locul cretei şi tăbliţei; încet, încet, mândria de a avea un toc şi o peniţă ascuţită, de a pune pe masă, cu nesfârşite precauţii, călimara deschisă, a fost înecată în disperarea primelor pete şi a paginilor pe care nu aveai voie să le rupi.

Doamna Elisa se aşeza în fiecare zi la pian. Când

totul mergea pe dos, o rugam să ne cânte un vals. Ea acompania şi cântecele copiilor. Robert şi Justine aveau ureche bună şi o voce plăcută. Ceilalţi doi se luau după ei. Georges îşi amintea toate cuvintele, ştia toate strofele şi îi era ciudă când fraţii săi se hotărau s-o scurteze.

Verişorul meu Alexandre îşi terminase studiile şi îşi făcea stagiul la Paris. Nu-I mai vedeam decât foarte rar. A trecut totuşi o dată pe la noi în miezul verii, neschimbat, dar cu alt accent. A băut un pahar cu

Michel înainte de a coborî la Morettes. Plini de admiraţie şi entuziasm, copiii au vrut să-l escorteze; m-am dus şi eu. În faţa noastră, ambarcaţiunile alunecau împinse de briză; am făcut un ocol pe chei. Alexandre vorbea despre familie, dar şi despre Paris şi spitale.

Deodată, fără să-l întreb – poate dintr-o vagă amintire: oare nu chiar în acest loc, cu zece ani în urmă într-o dimineaţă de decembrie, ca un tânăr judecător condamnase logodna mea pripită? – mi-a vorbit despre

Jacques:

— Munceşte ca un nebun. Mă întreb dacă nu e din cauza ta.

Ţintuită locului, în timp ce genunchii mei tremurau, m-am agăţat de braţul lui. M-a privit uluit:

— Cum? Tot îl mai iubeşti?

Am dat din cap că nu. Era absurd şi totuşi mai tare decât mine. Am îngăimat în sfârşit:

— Defel, te asigur; nu mă gândesc niciodată la el. Mă bucur să ştiu că îi merge bine.

Eram sinceră. Jacques, atât de aproape şi inaccesibil, la fel de real ca un vis, amintire dintr-o altă viaţă.

Şi totuşi, tremuram în continuare şi inima-mi bătea nebuneşte/ Mai puţin ascultător decât gândul, corpul meu trăda profunzimea şi statornicia afecţiunii mele.

214

VIII

OAMENII LOCULUI au prins gustul spectacolelor şi serbărilor. O dată la doi ani, Domngl René Morax monta o piesă la noul Teatru din Jorat, la o oră de drum de noi, iar fratele său Jean, desena decorurile. Construit numai din lemn, ca un hambar din Vaud, se încadra perfect în satul Mézières; scena care se deschidea spre pajişte putea fi traversată de cai în galop. Cam o sută de corişti erau aşezaţi pe scara avanscenei, căci cele patru voci ţineau locul corului antic.

David şi Mary, pasionaţi ca întotdeauna de spectacole, au venit să vadă cu noi povestea lui Aliénor: În timpul cruciadelor, Robert de Remont pleca spre Ţara

Sfântă şi ajungea prizonierul necredincioşilor. Tânăra lui soţie, Aliénor, deghizată în saltimbanc, pleca în căutarea lui şi reuşea să-l elibereze. Era o poveste de dragoste frumoasă şi complicată, care sfârşea în triumful întoarcerii acasă. Ca de atâtea ori, serbarea întărea credinţa în viaţă cu toată puterea visului.

Pentru a comenta decorurile somptuoase ale Domnului

Alexandre Cingria şi a vorbi la nesfârşit despre jocul actorilor, despre frumuseţea vocilor şi despre emoţia spectatorilor, David şi Mary au venit să cineze la

Croisier, împreună cu doctorul Bergier şi Sofia lui, prefectul şi primarul din Rivaz. Mary a urcat sus la copii, pe care îi îndemnam să adoarmă: sosirea oaspeţilor le-a asigurat o protecţie aproape totală, iar căldura şi ziua care nu se mai termina declanşaseră o veselă bătaie cu perne. După ce i-am învelit bine pe gemeni, Mary m-a oprit.

— Stai, aş vrea să-ţi aranjez puţin părul.

Mi-am dus mâna la părul strâns cu grijă într-un coc:

— Ţi se pare că am uitat lecţiile tale de odinioară?

— Stai jos, uită-te în oglindă.

După prima criză a lui Michel – în oglindă i-am văzut atunci capul răsturnat pe spătarul fotoliului –, nu mă mai uitam în oglindă decât în fugă, dimineaţa, cât să văd că nicio şuviţă nu iese din cocul bine prins în agrafe până seara.

— Uită-te, spuse Mary, ai păr frumos. Trebuie să-l laşi mai liber pe tâmple; şi pe ceafă, de ce nu dai

215

drumul la o buclă, două. Ştii, a adăugat ea punând un deget pe cuta verticală care se adâncea între sprâncenele mele, ştii că nu ar trebui să ai această cută?

Mă uitam la pielea ei fină şi netedă; părea mai tânăra decât mine. Mă îngrăşasem. Tot sculându-mă noaptea pentru Michel sau pentru copii, dormeam prost şi toată ziua aveam capul şi picioarele grele. Ca să fac faţă oboselii, mâncam mai mult decât îmi trebuia.

— În locul meu, ce-ai face, Mary?

Şi-a aşezat mâinile pe umerii mei.

— În locul tău? Aş avea mai multă afecţiune pentru mine. M-aş iubi puţin mai mult.

— Am patru copii. Când o să ne revedem, voi avea atâtea riduri, încât n-ai să-mi mai spui să le ascund.

I-am văzut chipul frumos uşor neliniştit că m-a rănit; în sfârşit, sub privirea ei, am recunoscut ceea ce în fiecare zi mă străduiam să neg:

— Michel e mult mai bolnav decât credefi voi.

Mâna de pe umărul meu s-a strâns din nou. Coborând în tăcere scara, am înţeles că nu de dragul teatrului ci pentru Michel au petrecut David şi Mary câteva zile cu noi.

IX

PE DURATA SESIUNILOR Marelui Consiliu, Michel a

reţinut o cameră la Lausanne. La începutul lui decembrie s-a întors acasă cu o bronşită care se adăuga unui astm. Copiii îl oboseau, mama sa îl exaspera. Eu eram prea prinsă cu treburi ca să stau multă vreme în preajma lui. La Crăciun, în faţa bradului şi a bucuriei celor mici, fericiţi să se întâlnească cu verişorii lor, i se citea pe chip doar oboseala.

— Niciodată nu au făcut atâta zgomot.

Îi duceam pe copii într-o cameră mai departe unde, ciufulifi, cu degetele lipicioase şi cu obrajii în flăcări, puteau să râdă şi să se ciondănească în voie.

Copii şi boli: Înţelegeam acum de ce femeile, când îşi trag şi. ele sufletul din când în când, vorbesc de luptele care le storc viaţa.

216

La începutul lui ianuarie, Michel s-a întors la Lausanne. Am insistat să se menajeze. Nu se puteau descurca şi fără el? Dar politica îi dădea iluzia că duce încă o viaţă de bărbat folositor şi în putere:

— Trebuie să apăr viile. Cei de la oraş nu cunosc problemele noastre. Trebuie să – menţinem şi să mărim liceul din Cully, să cerem profesori buni. Trebuie să ne apărăm şi vinurile.

Deşi iarna a fost aspră, a rezistat bine până la începutul lui martie când bronşita şi astmul l-au doborî! din nou la pat. Michel-Louis avea gripă, Justine încă o otită, iar eu, aveam şi eu gripă, dacă era să mă iau după frisoanele pe care le aveam în spate şi în genunchi. Să am răbdare, să sper că primăvara ne va pune din nou pe toţi în picioare.

Căderea mătuşii Marthe ne-a dat peste cap pe toţi.

Într-o după-amiază cu soare, cu vreo zece zile înainte de Paşti – încă nu vopsiserăm ouăle – Marthe lucra la

răsadniţa a cărei terasă domina curtea din cauza terenului înclinat. Eu întindeam rufele, un etaj mai jos, când am auzit ţipetele gemenilor care mă căutau pe după cearşafuri:

— Mătuşa Marthe a căzut!

Probabil că a alunecat fără să scoată un sunet, la câţiva metri de mine şi am găsit-o pe spate, cu umerii sprijiniţi de ultimele trepte, cu buzele strânse pungă, iar fusta cu dungi cenuşii ridicată până la pulpe. M-am aplecat să o ridic; m-a respins cu un ton care nu admitea replică:

— Du-te după sora mea.

Am adus-o pe Blanche, am alergat după François şi după un alt servitor care au dus-o în patul ei. Doctorul

Bergier a diagnosticat o fractură de col femural, accident frecvent, spunea el, la persoanele vârstnice. Ne uitam la ea cu puţină teamă şi plini de uimire ca şi cum, de la o oră la alta, ar fi îmbătrânit cu douăzeci de ani. Bergier a pomenit de spital şi de radiologie. Ea s-a indignat:

— Am muncit oare toată viaţa în casa asta, în casa mea, şi nu mă lăsaţi să mor în ea?

— Nu spuneţi asta, Domnişoară Marthe, a protestat

Bergier, doar n-o să muriţi, O să vă trebuiască doar puţină răbdare ca oasele să se sudeze. La spital, v-aţi vindeca mai repede şi mai bine.

217

Dar ea, agresivă şi cu o mare tulburare:

— Niciodată, vă interzic! M-am născut în casa asta.

Nici dumneata, nici nepotul meu nu aveţi dreptul să mă izgoniţi din ea.

Câteva momente mai târziu, ciocnind un pahar de rachiu de casă cu Michel încă bolnav, bătrânul doctor a remarcat că era prima dată, după treizeci şi cinci de ani de practică în regiune, când a fost chemat la căpătâlul uneia

din domnişoarele Croisier. Femeile de soiul ăsta, rezistente la muncă atât pentru ele cât şi pentru alţii, înfruntă anii cu aceeaşi voinţă şi acelaşi chip. Deodată, îţi dai seama că organele le sunt uzate şi că oasele lor se prefac în făină. Doamna Elisa, venită după veşti, prinse din zbor ultimele vorbe:

— Dacă Marthe a hotărât să moară, va muri. Când cumnatele mele şi-au pus o idee în cap, nici bunul Dumnezeu nu le-o mai scoate.

Longevitatea va fi revanşa pe care Elisa şi-o va lua asupra măfuşilor care o socotiseră atâta vreme o intrusă.

Vecinii au venit să se intereseze de ea. Marthe care, de când era copil, nu fusese văzută de nimeni în pat, a refuzat să-i primească. Blanche stătea de vorbă cu vizitatoarele în salon, oferindu-le un fotoliu şi aşezându-se pe un scaun, cu spatele drept, la câţiva centimetri de spătar:

— Sunteţi atât de bună că vă gândiţi şi la cei în suferinţă. Am spus întotdeauna că sunt în jurul nostru multe persoane caritabile.

— Cum e posibil? O scară, nu-i aşa, pe care urca şi cobora în fiecare zi.

— Şi chiar de mai multe ori pe zi. Sora mea nu s-a văitat niciodată de cât muncea.

Şi în timp ce vecina ezita între a-şi exprima simpatia sau încurajarea, mătuşa adăuga sentenţios, fără îndoială în speranţa că Michel sau eu s-o auzim:

— Tot servindu-i pe alţii, te lasă puterile.

Nu eram tolerată în camera bolnavei decât ca s-o ajut pe Blanche să schimbe patul.

— Cum vă simţiţi mătuşă Marthe? Aţi putut dormi noaptea asta?

Nu mi-a răspuns, înşiram cuvinte amabile,

nesuportând tăcerea celor două surori. Michel se bucura de o primire mai bună:

218

— Vezi în ce hal a ajuns sărmana ta mătuşă I

Autoritară şi meticuloasă, preciza amănuntele înmormântării sale: anunţuri de înmormântare, slujbă, locul mormântului, versetul biblic cu litere de bronz pe piatră. Michel protesta:

— Lasă mătuşă Marthe, nu trebuie să-ţi faci gânduri negre! O să vezi că până la vară o să alergi ca înainte.

Ea îl dădea afară din cameră cu energia unei persoane perfect sănătoase:

— Mă oboseşti. Du-te. Nu-mi trebuie un nepot care refuză să-mi asculte ultimele dorinţe.

Pastorul stătea la casa parohială din Cully, nu urca în sat decât la ocazii mari. A luat drumul spre Croises şi s-a aşezat la căpătâiul bolnavei. După plecarea lui.

Blanche a exprimat mulţumirea celor două surori:

— Când ţi-ai făcut datoria, nu mai ai de dat socoteală nimănui.

Întreita binecuvântare: a pastorului, a Domnului şi a conştiinţei lor, nu mai avea nevoie de a noastră. Şi când te gândeşti că, deşi mătuşile afişaseră aproape întotdeauna o nepăsare de nezdruncinat faţă de Biserică şi de predici, ele păstrau un aprig respect faţă de convenienţele sociale. Dacă nu au putut să adune cu mic cu mare toată suflarea rubedeniilor la căsătoria sau la botezul unui copil, vor strânge» în sfârşit, în ziua înmormântării lor, întreg satul şi cea mai mare parte a comunei, fără a mai pune la socoteală prietenii de la oraş ai lui Michel. Aceştia vor pune astfel pe vieţile mătuşilor pecetea finală a respectabilităţii.

Marthe Croisier a murit la zece mai la amiază, pe

când nimic nu arăta că se simţea mai prost în ziua aceea decât altă dată. La întoarcerea de la cimitir, Blanche s-a închis în camera ei. Din acel moment a preluat complet treburile bucătăriei, refuzând s-o ajut, ca şi cum se temea să n-o otrăvesc. Mâncând deoparte, pe un colţ de masă, lângă sobă, nu vorbea decât cu servitorii.

Doamna Elisa o privea cu ironie, Michel a făcut eforturi lăudabile pentru a o readuce în sânul familiei, dar mătuşa l-a respins cu amărăciune:

— Ai ţinut întotdeauna partea mamei şi soţiei tale;

suportă-mă încă câteva zilé, nu mai durează mult.

Într-o seară, văzând că nu apare la ora cinei, am urcat în camera ei. Un miros acru de vomă plutea în aer.

219

Mătuşa stătea întinsă, îmbrăcată, în pat, cu faţa întoarsă spre perete.

Nu vedeam prea bine. M-am dus după nişte apă şi un prosop. Când m-am apropiat, mi-a poruncit cu o voce puţin ciudată, mai potolită decât de obicei:

— Lasă-mă.

Gândindu-mă că era vorba de o indigestie şi că mătuşa se ruşina să fie în starea asta în faţa mea, am trimis după Domnişoara Rose şi am pregătit cina: patru copii dar şi patru argafi de hrănit, pe lângă Michel şi Doamna

Elisa. Am urcat cu infirmiera fa mătuşa Blanche pe la opt. A deschis ochii dar nu părea că mă recunoaşterea două zi dimineaţa am găsit-o în comă.

Ţeapănă, nemişcată, de-abia îşi ridica pleoapele la lumină sau îşi încrunta puţin sprâncenele când îi spuneam ceva. Era conştientă? Doctorul spunea că nu suferă. Totuşi, cu o seară înainte de a muri, pe când stătea singură în semiîntuneric, m-am aşezat la capul ei, cuprinsă de o milă

imensă pentru această femeie lipsită de mângâiere şi care se apărase cu străşnicie de orice, formă de afecţiune. O fi avut şi ea, ca toate celelalte, speranţa ei, visele ei, durerea şi dezamăgirea ei în dragoste. Am mângâiat-o pe părul despletit.

Fără să mă gândesc dacă putea să mă înţeleagă, am spus cu vocea blândă cu care vorbeşti de obicei copiilor:

— S-a sfârşit cu chinul şi cu truda, mătuşă Blanche. O

să te întâlneşti cu mama şi cu sora dumitale, cu toţi cei pe care i-ai iubit.

Ea, care de două zile aproape că nu se mişcase, se agită deodată, cu gura contorsionată, deschizând-o şi închizând-o ca şi cum, cu eforturi supraomeneşti, încerca să vorbească. Se temea oare de moartea pe care o simţea venind, pe care totuşi şi-o dorise? O frământa altceva? M-am grăbit să-i spun cum stăteau treburile casei: bucătăria era în ordine, rufele călcate, răsadurile udate. Când iarăşi faţa i s-a imobilizat, i-am şters fruntea îmbrobonită de sudoare, spunându-i că noi toţi o iubeam chiar dacă nu ne-am priceput să i-o arătăm. Am văzut curgând lacrimi mari de sub pleoapele închise ale muribundei.

Pentru a doua oară secretarul primăriei i-a dat o mână de ajutor lui Michel să scrie anunţurile şi să pună la punct ceremonia înmormântării. Când în casă toate s-au

220

liniştit iar după plecarea celor care au asistat la ceremonie – şi gurile nu mai conteneau: cine s-ar fi gândit că mătuşile vor pleca aşa, la mai puţin de trei săptămâni una de alta, ele care nu fuseseră în yiafa lor bolnave; au murit frumos, la urma urmei, în plină putere; acum că nu mai erau, trebuia în sfârşit să li se recunoască devotamentul –, François mi-a amintit că suntem în ajunul lăstăritului. Nu angajasem încă femeile care veneau în

fiecare an să lege via. L-am îndemnat pe

Michel să le scrie:

— Cum poţi să te gândeşti la lăstărit într-un asemenea moment?

Ştiam că Michel nu era legat de vie cum eram eu. A

fost totuşi de acord să îmi dea adresele. Nu mai scrisesem niciodată scrisori de angajare. Trebuia oare să anunţ decesul mătuşilor? Din cauza oboselii, mă hotărâm încă şi mai greu. Am auzit bătând miezul nopţii.

Toate femeile au venit, în afară de două din Savoia care găsiseră de lucru în altă parte. Am avut deci zece persoane mai mult de hrănit şi le-am culcat, ca în ceilalţi ani, într-o casă în celălalt capăt al satului, fiindcă Michel nu a fost de acord să le dea camerele, goale acum, ale mătuşilor. Anne-Marie şi micufa Justine mă ajutau cum puteau. Lăstăritul îi scotea în vie pe

Michel-Louis şi Georges care, seara, frânfi, adormeau cu capul în farfurie, fără să mai răscolească toată casa.

Robert se ţinea după mine peste tot. Vorbea la fel de bine ca şi fratele lui, dar era mai firav şi mai neîndemânatec. Michel îl ducea câteodată în biroul lui, sub motiv că un băiat nu trebuie să stea toată ziua cu femeile. Îi arăta primele litere ale alfabetului dar băieţelul, prea mic şi dornic să-i facă pe plac tatălui său, nu reuşea să le înveţe de atâta concentrare. Decepţionat, Michel îl trimitea la joacă.

Femeilor li se făcea milă de câtă treabă aveam pe cap.

După cină, în timp ce cele mai tinere se distrau la cişmea în aşteptarea băieţilor, cele care nu mai aveau vârsta de a face ochi dulci mă ajutau să spăl vasele.

Deja în a doua seară, Doamna Morier, o vecină de la

Praz-Lovaz, mi-a cerut cutia cu ace de cusut. Am

găsit-o cârpind şosetele copiilor.

— Dacă ştiam! Am crezut că aveţi nevoie de aţă să coaseţi ceva.

221

— E prea devreme pentru culcat. Vă asigur că-mi face plăcere.

Timpul frumos ne ajuta la treabă dar grădina se usca de sete. În zori şi seara, dădeam o fugă să ud răsadurile. Nopţile de iunie sunt scurte. O fâşie de cer alburiu lumina fereastra când aprindeam focul pentru cafeaua de dimineaţă.

În sfârşit, a venit şi ziua când Michel a dat fiecărei femei banii. François a înhămat calul la trăsură să le ducă pe fără ncile din împrejurimi. Cele din Savoia, cu boccelele în mână, au coborât la debarcader. După ce am culcat copiii, i-am dus ceaiul Doamnei Elisa şi mă pregăteam pentru o noapte lungă, bucuroasă că nu mai trebuie să mă scol la patru dimineaţa. Michel urca scara fără să se grăbească dar şi fără să pară obosite

— Sunt atât de bucuroasă!

— Bucuroasă? Când totul merge prost?

De data asta eu nu mai înţelegeam.

Îl trimisesem pe Michel să-şi facă cura la Baden, apoi am rămas cu el la Croises în timp ce mama şi Anne-Marie s-au dus cu copiii la Praz-Lovaz. Îmi era imposibil să plec de acasă atâta timp cât nu mă putea înlocui nimeni la bucătărie şi în grădină. Am să aştept iarna ca să rânduiesc lucrurile măfuşilor: până atunci, doar să fac faţă treburilor de fiecare zi. Mai dornică decât mine să mă cruţe, mama a scris în Emmental. După seceriş, Lydia, o fată zdravănă pentru cei cincisprezece ani ai ei, a venit să-mi dea o mână de ajutor şi să înveţe franceza.

Michel a demisionat din funcţiile sale oficiale. Îl

găseam de multe ori mergând în lung şi în lat prin micul lui birou ca şi cum îşi măsura celula, la adăpost de jocurile gălăgioase ale copiilor şi de remarcile deplasate ale mamei lui. Uneori, trezindu-mă pe la două dimineaţa, îl vedeam în fotoliu cu coatele pe genunchi, cu capul în palme.

— Nu dormi?

— Stai liniştită.

Sfârşită, adormeam pe loc. Dimineaţa, treburile mă prindeau în vârtejul lor. Începuse să chelească; am observat că nu se mai bucura de prietenii care treceau pe la noi. l-am vorbit doctorului Bergier; acesta a dat

222

din umeri. La sfârşitul anului, boala se instalase definitiv.

Venise vremea să meargă şi gemenii la şcoală: nu mai ştiam ce să fac cu ei acasă. Lydia, vorbind curent franceza cu accentul din Vaud, se întorsese în satul ei, iar copiii nu o adoptaseră încă pe cea care i-a luat locul, în stare să spună cel mult „bună siua” şi „mulzumesc”. Aceste tinere bone din Elveţia alemanică sunt de mare ajutor, dar nu rămân decât un an. În fiecare primăvară trebuie să o iei de la capăt cu noua venită şi să o pui în temă. E chiar vremea când grădina cere mai multă treabă, iar copiii intră în altă clasă.

În sat tocmai venise o tânără învăţătoare din Lausanne, cu metode noi, cu principii solide şi un coc încântător care îi cucerise pe băieţii din împrejurimi.

După ce i-am dat pe Georges şi Robert pe mâna ei în prima zi de şcoală, mă întorsesem cu inima uşoară, nevenindu-mi să cred că am în faţa mea două ore de linişte. Am şi profitat de ele pentru a-i răspunde lui

Mary la ultima scrisoare. David se plictisea în Sudul

Franţei; hotărâseră să ia un apartament la Paris, care

îi va apropia şi de băiatul lor, tot în Anglia, şi de cantonul Vaud. Dădeam amănunte despre toţi ai casei, două pagini mari, scrise în mai puţin de jumătate de oră. Ce repede faci totul când nu eşti deranjat la tot pasul! Lipisem plicul şi treceam prin hol când am auzit zgomot în camera copiilor. Nu se poate să se fi întors deja. S-o fi strecurat o pisică pe scară? Alergând la etaj, am zărit o clipă capul lui Georges; l-am strigat.

A trânttt repede uşa şi a tras zăvorul.

— Hai, deschide! Ce-nseamnă asta? Unde e fratele tău?

Era prima oară că făcea aşa ceva. Când s-a întors

Robert şi l-am întrebat, nu m-a lămurit prea mult. Era limpede că primul contact al lui Georges cu şcoala a scârfâit. Nu trebuia să dramatizez. Să mă fac că am uitat incidentul. La sfârşitul săptămânii a trebuit totuşi să recunosc că Georges şi învăţătoarea îşi declaraseră război pe viaţă şi pe moarte.

Credeam că o să câştig timp dându-i pe gemeni la şcoală. Lungile conversaţii cu tânăra învăţătoare, eforturile chinuite pentru a-i băga de fiecare dată copi

223

Iului minţile în cap îmi devorau tot timpul liber, iar această nouă grijă mă absorbea complet.

Cei doi fraţi nu se întorceau niciodată de la şcoală la aceeaşi oră: sau Georges era trimis acasă imediat după începerea orelor pentru că şi-a ciupit colegul de bancă, sau era ţinut după ore în faţa unei teme pe care nu voia s-o facă; într-o zi, nu mai vedea, nu mai putea, spunea el, să deosebească un I de un u – şi mă şi hotărâsem să-l duc la oculist – a doua zi, nu mai auzea.

— Nu vă pripiţi, a exclamat mama, găsindu-mă plânsă.

Aceste metode noi nu-mi inspiră deloc încredere. Trimite-l la mine. Pe vremea mea nu era aşa o filosofie să înveţi alfabetul!

Timp de două săptămâni, Georges s-a îndopat cu gem de zmeură" în bucătăria de la Morettes; eu am profitat ca să angajez lucrătoarele din acel an, apoi la rândul ei a capitulat şi mama:

Iântre noi fie vorba, îşi bate joc. Cel mai bine ar fi să-l lăsăm în pace.

Anne-Marie şi-a pierdut şi ea răbdarea. Consultat, unchiul Victor, şiret, a propus să schimbăm învăţătoarea. „Nu toţi trebuie să ajungă savanţi", spunea

François, care aştepta vacanţa mai nerăbdător decât copiii. Îi pândea pe Georges când ieşea de la şcoală, îl ducea peste tot. La scurtă vreme, băieţelul ştia numele tuturor viilor.

«f:

X

CRIZELE DE SUFOCARE ale lui Michel au revenit cu pauze tot mai scurte între ele. Unchiul Victor mi-a vorbit fără înconjur; nu mai puteam spera nicio ameliorare de durată, dar poate că, din când în când, soţul meu se va simţi mai bine. Putea să mai trăiască câţiva ani sau să moară pe neaşteptate.

Vizitatorii, tot mai rari, stăteau puţin, o conversaţie aprinsă sau prelungită era uneori de-ajuns ca să declanşeze o nouă criză. Victor trecea deseori duminica, iar doctorul Bergier, prieten şi doctor totodată, venea să schimbe o vorbă cu bolnavul când se întorcea de la

224

pacienţii săi. Doar ei, împreună cu mama şi Anne-Marie, mă mai legau de lumea care se întindea dincolo de sat.

Căci nu mai plecam decât ca să merg la biserica din Cully. Coboram până acolo pe rând, tânăra mea ajutoare şi cu mine, din două în două duminici, şi-i luam şi pe copii cu noi fiindcă aveau rar ocazia să se plimbe. După predică, o conduceam pe mama până ia Morettes. Îi sărutam pe Jean şi Fernande, însărcinată, care stătea întinsă toată ziua. În timp ce copiii fugăreau raţele, mama mă ducea în bucătărie şi îmi dădea să gust, cu un aer serios de cunoscător, o sfarfurie de supă care fierbea molcom ore în şir. Când bătea de amiază, urcam în fugă scurtătura abruptă.

Pentru a feri copiii de starea noastră de nelinişte permanentă, pentru a nu-i chinui cu boala tatălui lor, mă arătam întotdeauna veselă faţă de ei. În faţa argaţilor şi a zilierilor noştri, bărbaţi sau femei, mai tineri sau mai bătrâni ca mine, eu eram înainte de orice stăpâna, proprietăreasă şi administratoare, care va fi respectată în măsura în care ştia rosturile gospodăriei.

Victor se informa:

— Cât sulfat comanzi anul ăsta? Când terminaţi de prăşit?

Răspundeam serioasă, fără să ezit. Încântat că nu mirosisem intenţia lui de a mă tachina, se întorcea spre mama:

— Ia te uită la ea! Ce administratoare, fiica dumitale! Nici eu, nici dumneata n-am fost niciodată atât de pricepuţi.

Noapte şi zi, soţia şi infirmiera lui Michel, eram şi primul martor al luptei şi al curajului său.

Se schimba: mama cel puţin îmi atrăgea atenţia de fiecare dată când venea. Stând mereu cu el, nu mai eram atentă la trăsăturile lui umflate sau la uşorul tremur al mâinii. Dar în timp ce bolnavii se ocupă exclusiv de

persoana lor şi, în izolarea în care trăiesc, pizmuiesc sănătatea celorlalţi, el, dimpotrivă, se străduia să-şi ascundă suferinţa. Când, cu capul răsturnat pe spătarul fotoliului său, cu gura deschisă, se sufoca, când o menghină îi strângea pieptul iar durerea i se scurgea din ceafă, cobora spre spate, pe braţe, în timp ce mâinile i se albeau, apoi deodată i se făceau violacee şi aproape vinete, nu avea evident altă ţintă decât să supravieţuiască. Un moment mai târziu, văzându-mă aplecată deasupra lui, se grăbea să mă liniştească.

— Lasă! Nu-i aşa de groaznic.

Îi eram recunoscătoare pentru această minciună. Alteori totuşi, când durerea îi smulgea un şi pat sau când, fără să ştie că sunt de faţă, nu-şi mai ascundea suferinţa teribilă, mă trezeam că mă rog:

— Doamne, ai milă! De ce îl mai chinui?

Ştiam ca, urmărit de gândul ultimei crize şi cu teama celei viitoare, Michel nu avea o clipă răgaz şi că aproape nici nu mai dormea.

A finut totuşi să ia în continuare mesele cu noi. Era pentru el o distracţie şi ocazia de a-i vedea pe mama lui şi pe copii. Eram cu ochii în patru: cum să-i fac pe Michel-Louis şi pe Georges să mănânce fără strâmbături, fără certuri şi chicoteli? Unul se tot fâţâia, altul visa în faţa farfuriei pline, crivăţul îl făcea pe

Robert de o nervozitate extremă, Justine plângea pentru orice fleac la vremea când sufla vântul dinspre Rhône.

Răsturnau câte un pahar, ştergeam şi, peste câteva minute, masa era din nou plină de apă:

— N-am vrut.

Vocea amărâtă a împricinatului, cascadă de râs a celorlalţi trei, suspin resemnat al Doamnei Elisa, care mă

făcea uneori să regret răutatea ei de altă dată.

De la moartea mătuşilor, soacra mea, plină de bunăvoinţă, mă ajuta şi ea cât putea. Lipsa ei de experienţă ne înveselea de multe ori.

Într-o zi, în timp ce eram amândouă la bucătărie, am rugat-o să păzească laptele pe foc în timp ce m-am dus să aduc o salată din grădină. Când m-am întors, după nici două minute, îmi arătă, tulburată, conţinutul cratiţei care dădea în foc. Am golit ce a mai rămas în vasul pregătit dinainte:

— Păi de ce, bunico, trebuia să tragi cratiţa când ai văzut că se umflă laptele.

Privirea ei neîncrezătoare rămase fixată pe placa de fontă unde sfârâiau ultimele picături.

— N-o să-mi spui că întotdeauna se întâmpla aşa.

A trebuit să repet experienţa ca s-o conving.

Uneori era mai greu să o liniştesc. Nu mai rămăsese nimic din admirabila ei nepăsare. Credea că boala fiului ei atrăgea asupra casei un şir nesfârşit de nenorociri.

Ieşea puţin, dar rar venea din sat fără o veste alarmantă.

Într-o zi, când fusese să cumpere turtă dulce care îi plăcea la fel de mult ca şi copiilor, ne-a anunţat că în fân ut a apărut păianjenul roşu, parazit la fel de periculos ca filoxera. Nu a vrut niciodată să recunoască că îl ştiam deja şi că ne apăram de el butucii de vie de multă vreme.

Altă dată, înainte de prânz, venind după mine în bucătărie, a început să suspine ostentativ ca un copil care cerşeşte atenţia şi milă. Am întrebat-o dacă o doare ceva. După un nou suspin, m-a asigurat că ar prefera de o mie de ori să fie ea bolnavă. Am crezut că se gândeşte la Michel, apoi am înţeles că era vorba de vie.

— Via noastră e bine îngrijită, bunico.

— Vino cu mine la Champ-Hubert.

— Am trecut deunăzi. Toţi puiefii s-au prins.

— Dar nu cresc.

I-am explicat cu răbdare, ceea ce fiecare ştia în

Lavaux, în afară de ea care trăia aici de atâta amar de vreme: trebuie patru ani ca un puiet altoit să ajungă la mărimea unui butuc bun de rod. Nu prea convinsă.

Doamna Elisa clătina din cap.

— O să vedem, o să vedem.

Frământarea ei dovedea totuşi că proprietatea o interesa mai mult ca altă dată. Ea, care atâţia ani s-a finut de fleacuri, şi-a pus într-o zi croşeta într-un sipet şi mi-a propus să cârpească hăinuţele copiilor. Nu o văzusem niciodată cosând un nasture.

— Chiar? Nu vă deranjează?

Ţesătura încântătoare a Doamnei Elisa, mai fină decât o broderie, a trezit admiraţia vecinelor.

Punctuală, Anne-Marie sosea imediat după prânz, lua ceaiul cu noi, se retrăgea înainte de cină:

— Cu siguranţă soţul tău preferă să fiţi în familie.

— Dar tu faci parte din familie.

Lua drumul spre Cully, încântată să-i audă pe copii implorând-o să mai rămână. Acasă, desena şi picta fresce mari cu o mulţime de omuleţi mici negri într-un peisaj în culori vii; Robert se chinuia ore întregi săle.

copieze.

Poate aveam şi eu nevoie să mă simt necesară. Dacă

227

Michel ar fi suferit mai puţin, aş îndrăzni să mă gândesc că cei trei ani dinaintea morţii lui, deşi îl ştiam condamnat, au fost cei mai echilibraţi şi cei mai senini din viaţa mea. În faţa luptei zilnice pe care o dădea soţul meu,

uitam repede certurile copiilor sau delăsarea vreunui argat. Cel mai mic moment de destindere sau de veselie care îmi însenina truda părea o minune, fiindcă nu erau numai treburile de fiecare clipă pe care trebuia să le duc la capăt cu orice pref şi fără amânare, trebuia să găsesc timp să vorbesc cu fiecare – François şi argafii aveau şi ei grijile lor ca şi noi

— Timp să mă joc cu copiii, timp să mă aşez lângă

Michel. Or, numărul de minute sau ore pe care le dăruiai celuilalt nu aveau valoare decât în această prietenie, această împăcare cu lucrurile şi oamenii, în aşa fel încât toţi să se simtă acceptaţi; nu trebuiau sacrificate nici micile bucurii ale vieţii, cu atât mai de preţ cu cât eram mai prinsă de treburi deci să semăn, să plantez răsadurile şi să ud, să fac buchete, să le pun în vază, să schimb apa, nu ştiu câte scări să urc şi să cobor pe acest deal unde grădinile sunt în pantă ca şi viile.

De acum înainte, oricât de zgârcită era lumina, în oglindă apăreau două riduri verticale foarte clare între sprâncene şi două în dreptul buzelor. Mă miram de aerul cam aspru pe care mi-i dădeau, dar ce importanţă mai aveau câteva riduri când copiilor le mergea atât de bine.

XI

ÎNGHEŢ ŞI MOLIME, GRINDINA: ani la rând cultura viţei n-a mai fost rentabilă, iar podgoriile s-au micşorat de parcă ar fi intrat la apă. În schimb, vacilor le mergea bine iarna la noi şi era o plăcere să le vezi trecând pe sub fereastră de două ori pe zi când mergeau să se adape în piaţa satului, din bazinul în care izvorul curgea cu dărnicie în orice anotimp. Calul se ţinea după ele, se oprea la uşa noastră, bloca scara, aşteptându-şi porţia de zahăr. Multe familii ne invidiau

pentru Tom, un câine ciobănesc care-i ducea în fiecare dimineaţă pe copii la şcoală.

În familia Moraz, întotdeauna primul născut fusese băiat. Din ziua în care Jean-Edmond a făcut primii paşi, grija plină de temeri a mamei s-a îndreptat spre mine:

— Eşti sigură că soţul tău şi-a pus toate afacerile la punct? Ţi-a dat lămuriri să ştii să te descurci dacă s-ar duce de pe o zi pe alta?

O linişteam repede, preferând s-o mint pe mama decât să-l fac, pe Michel să creadă că averea lui avusese un rol în căsătoria noastră. În jurul meu, banii au fost mereu prilej de tulburare, de neînţelegeri, ba chiar de griji mari, şi totuşi niciunul din noi nu a murit de foame sau de frig. Bunurile funciare pe care le avea nu făceau decât să-l obosească pe Michel. La vremea aceea, un cont bancar, şi în special împrumutul din fondurile ruseşti, putea să pară că aduce un profit mai sigur decât pământul. Soţul meu accepta să mă ocup eu de

Croises, cu sentimentul că nu îşi îndeplineşte rolul de cap de familie. De când i se agravase boala, orice schimbare îl irita şi luarea unei hotărâri îl extenua.

Nu mai urcaserăm la Praz-Lovaz de aproape trei ani;

vizitele frecvente ale lui Pierre Jordan îl lăsau pe

Michel abătut pentru tot restul săptămâni i. l-am propus să ascult eu în locul lui plângerile fermierului. Michel a protestat:

— Chiar dacă nu mai sunt bun de nimic, sunt încă destul de lucid ca să-i dau dispoziţii lui Jordan.

Câteva zile mai târziu, văzându-l îngrijorat, l-am întrebat despre vite şi grâu. Răspunsurile sale vagi m-au făcut să nu mai insist. La începutul lui decembrie

1913, Jordan a venit împreună cu un necunoscut pe care l-am salutat fără să-l bag în seamă. Michel părea că îl

aşteaptă. Am servit cum se cădea sără fele şi vin şi i-am rugat pe vizitatori să nu stea prea mult pentru că ultima noapte a fost agitată. Peste câteva zile, mama urca la Croises peste măsură de agitată:

— A vândut Praz-Lovaz!

Nu am vrut să mă arăt tulburată:

— Nu se poate, ce spui, mi-ar fi spus şi mie.

— Vărul tău Thévoz a venit special de la Mézières să-mi spună. E încă la Morettes. Vino cu mine, dacă vrei să fii sigură. Îl cunoşti pe Gilbert, nu e genul să spună baliverne.

229 r

— Dar când s-a vândut? Michel n-a ieşit din casă de luni de zile.

— Spune că ar fi venit notarul din Moudon. Nu a venit

Jordan cu cineva săptămâna trecută?

Am început să nu mai fiu aşa sigură în timp ce mama, tot mai indignată, continuă:

— Aşa se vorbeşte în Broye. Toată lumea se miră că nu s-a dat niciun anunţ de vânzare, fiindcă ar fi fost şi alţi amatori la un preţ mai bun.

A spus o cifră care nu însemna nimic pentru mine. Nu m-am întrebat niciodată cât putea să valoreze Praz-Lovaz, dar eram amărâtă că Michel a făcut totul fără să-mi ceară părerea şi fără chiar să mă prevină. Totuşi, nu i-am spus nimic în seara aia, şi nici a doua zi.

Respira atât de greu, încât nu-mi venea să avem o discuţie neplăcută. În sfârşit, cu prudenţă, cu voce nesigură, l-am întrebat:

— De ce nu mi-ai spus nimic despre Praz-Lovaz?

În loc să pară nemulţumit aşa cum mă aşteptam, privirea i s-a luminat pe faţa lui îmbătrânită şi buhăită:

— Cum? Ai şi aflat? Voiam să-ţi fac o surpriză de

Crăciun. Dar pentru că în locurile astea nu poţi ţine un secret…

S-a ridicat, a intrat în birou, a deschis un sertar şi mi-a întins o hârtie:

— Uite, citeşte. Sunt sigur că e mult mai bine pentru copii şi pentru tine.

— Cu scrisul lui elegant şi citeţ, împodobit cu majuscule englezeşti, redactase clauzele surprinzătoare ale contractului de vânzare: apartamentul rămânea împreună cu grădina proprietatea noastră, pe care familia Jordan se însărcina s-o întreţină. Ei trebuiau să-mi dea lapte, legume, fructe şi păsări atâta timp cât voi sta acolo.

— Vezi, îmi explica Michel, m-am gândit mult şi cred că am fost bine sfătuit: vei avea toate avantajele unei ferme, însă fără nicio grijă. Vom ţine vacile tot anul aici, fiindcă avem destul nutreţ la deal să le hrănim.

Aş fi putut să vând altora la un preţ mai bun, dar m-am gândit că îl ştii pe Pierre Jordan şi că te înţelegi bine cu nevastă-sa… Dacă te duci acolo, nu vei avea de-a face cu străini. Iar valoarea vânzării, plasată în fondurile ruseşti, îţi va asigura o rentă.

230

L-am sărutat pe Michel. Pentru cât mai avea de trăit, nu mai trebuia să facă pace între vecini.

Mama nu s-a consolat aşa uşor ca mine de pierderea terenurilor noastre agricole: şi peste ani, cui stătea s-o asculte, spunea că Praz-Lovaz a fost dată pe nimica toată profitându-se de boala ginerelui ei.

Crăciunul, Anul Nou, fiecare dintre noi gândindu-se că vor fi ultimele sărbători împreună cu Michel şi străduindu-ne să nu credem. Cum să vorbesc despre oboseala lui nesfârşită, despre somnul pe care-l aştepta degeaba; lampa aprinsă când mă trezeam, fără să ştiu cât

e ora şi de câtă vreme stătea aşa, cu capul în mâini, pierdut? Uneori, zgomotul unui sertar deschis şi închis cu o mână şovăitoare în semiîntuneric:

— Nu poţi să dormi? Ce cauţi? Să te ajut?

Întrebările mele timide îl făceau să se încordeze, gata să-mi respingă mila.

Bucuros totuşi că, odată trezită, eram martorul spaimei sale: nefericit că îl vedeam neputincios, că, fără să vrea, mă istovea peste măsură şi mă ţinea trează.

— Dormi, draga mea, nu-mi trebuie nimic.

Mă făceam că afipesc ca să nu-l tulbur şi câteodată mă prăbuşeam imediat într-un somn greu. Cel mai des rămâneam trează, pândindu-i respiraţia şi cel mai mic zgomot al nopţii, cu nervii întinşi la maximum încât săream uşurată când mă striga unul din copii, dându-mi un motiv să mă scol.

În ianuarie 1914 nu a mai vrut să se culce, teama de a se întinde ajungând uneori să declanşeze o nouă criză.

Când i-am spus lui Victor, mi-a răspuns ca de obicei:

— Ţi-am explicat: cu angina pectorală, nu poţi să ştii niciodată.

În 9 februarie, imediat după prânz, pe când Justine şi

Michel-Louis erau la şcoală, iar Anne-Marie ieşise la plimbare cu gemenii, urcasem la Michel şi am vorbit despre copii. Era acum tema cea mai frecventă între noi de când nici via nici casa nu-i mai interesau.

— Sper că băieţii mei să nu aibă despre mine doar amintirea unui tată bolnav.

Protestam şi i-am amintit câteva momente lipsite de griji.

— Dar tu, draga mea, ce amintire…

Ca multe infirmiere în faţa unei întrebări grave pe

care repetarea o banalizează, am răspuns cu vioiciune.

— De ce vorbeşti aşa Michel, încă nu eşti o amintire, înduioşată totuşi, am întins mâna spre mâna lui:

— Mă simt bine în casa asta, chiar dacă uit uneori să şi-o spun, sau dacă par obosită. Dacă aş avea mai puţină treabă, m-aş plictisi.

A schifat un zâmbet, a spus că îi e somn şi că o să încerce oricum să doarmă. Era fără îndoială din cauza vremii „a ploii care se apropia odată cu norii negri deasupra lacului. L-a trecut un fior.

— Probabil că o să ningă.

A spus să mă întind pe pat în timp ce el va moţăi în fotoliu. Am aranjat pătura. S-a sprijinit de spătar.

M-am uitat la faţa lui în sfârşit liniştită. O să doarmă? Măcar de-ar putea! Deodată, a deschis gura. A

horcăit câteva secunde şi capul i-a căzut într-o parte.

Am crezut că iarăşi i s-a făcut rău, sau că are vreo sincopă, cum i se întâmpla în unele crize, l-am luat mâna, mi-am pus urechea pe pieptul lui. Mă gândeam: „Nu poate să moară aşa deodată, după discuţia noastră liniştită”, căci îl văzusem de atâtea ori zbătându-se sub o apăsare cumplită din care a reuşit întotdeauna până la urmă să iasă.

Am apropiat o oglindă de buzele lui şi, văzând că nu se abureşte, am început să strig „Michel” sau mai curând încercam să strig, căci nu reuşeam să scot niciun sunet.

Am alergat pe coridor. Nu era nimeni acasă în afară de

Doamna Elisa, ghemuită în fotoliul mare din salon. Am coborât în pivniţă, m-am dus la hambar cu gândul să-l zăresc pe François, dar ştiam că tăia via departe şi că la ora asta toţi bărbaţii din sat erau la lucru, împrăştiaţi pe coasta dealului. Anne, tânăra servitoare, se întorcea de la

băcănie, l-am luat coşul din mână şi fără s-o las să urce scările i-am strigat:

— Fugi la mama. Spune-i că Domnul Croisier e mai rău.

Să cheme doctorul şi să vină cu fratele meu.

M-am întors la Michel. Mâna îi atârna fără vlagă. Ar fi trebuit dus în pat dar era greu. Doamna Elisa, Anne-Marie care urca scara cu gemenii nu mă puteau ajuta în niciun fel. Spunându-le să nu facă zgomot, m-am întors

232

În cameră la noi. Se lăsa seara. Mi-era frică să aprind lampa, dar şi să rămân în întuneric. Mă gândeam: „Nu se poate, nu aşa, nu azi”. De-atâtea ori mă gândisem cu teamă la moartea lui Michel, încât n-o recunoşteam.

Am auzit deodată vocea doctorului Bergier” a mamei şi a lui Jean, şi paşii lor pe scări, l-am lăsat să vorbească, să hotărască, să organizeze, l-am culcat pe copii. Când m-am aplecat să-l sărut, Georges m-a întrebat ce înseamnă orfan.

Pe patul nostru, Michel mi s-a părut foarte mare. De luni de zile, de ani poate, nu-i mai văzusem aşa, complet întins, cu ochii închişi. M-am uitat în jurul meu, căutându-l instinctiv în fotoliul său sau în birou, uimită că nu-i aud vocea sau cel puţin respiraţia greoaie, pentru că acest corp nemişcat „nu mai avea nicio legătură cu ei.

Cumnatele mele m-au luat de acolo…

— Louise, nu sta singură!

— Louise, gândeşte-te la copii.

— Louise, Domnul Dufour şi Domnul Blanc sunt în salon.

Am dat mâna cum se cuvine, am ascultat, am mulţumii.

Mai târziu, când am urcat să văd dacă cei mici erau

înveliţi, Doamna Elisa care mă pândea s-a agăţat de braţul meu pe scară:

— N-o să mă dai, Louise, n-o să mă dai, nu-i aşa?

M-am speriat că bătrâna doamnă nu mai era în toate minţile, dar mi-a explicat, cu mare luciditate:

— Nu vreau să merg să stau la fetele mele la Vevey sau la Montreux. Aici e casa soţului meu şi a fiului meu. Am pianul. Ginerilor mei nu le place să mă audă cântând ia pian. Promite-mi că nu mă dai.

— Dar ce idei, bunico! Cum să pleci de la noi şi ce să facem fără dumneata?

A părut grozav de uşurată.

— Mi-ai promis, aşa-i?

Am sărutat-o ca pe o fetiţă:

— Mergi la culcare acum. Sper că vei putea dormi.

Şi m-am uitat după ea cum se îndepărtează cu paşii ei uşori.

Am stat toată noaptea în fotoliul lui Michel şi am moţăit, cu capul pe spătar, cum stătuse el de atâtea ori.

233

A doua zi, mama şi Juliette au vopsit în negru rochiile noastre şi hainele copiilor. Mi-au dat să probez un mantou şi o pălărie, noi, negre şi ele, şi au spus că astfel, la înmormântare, voi arăta „cum se cuvine”.

Cumnaţii mei se ocupau de anunţurile de înmormântare; cumnatele primeau jerbele şi coroanele. Vecinii treceau „numai un minut, să-i spunem Doamnei

Louise…” şi rămâneau. Doamna Elisa se mişca încolo şi încoace cu paşi mărunţi ca un suflet chinuit. Nu voia să rămână printre oamenii pe care nu-i cunoştea „nici de la

Eva nici de la Adam” şi nu ştia unde să stea, dormitoarele nefiind decât puţin încălzite. S-a refugiat până la urmă lângă soba din bucătărie. Am găsit-o

curăfând legume împreună cu Justine şi Anne, mulţumite toate trei că pot scăpa astfel de intruşi.

Anne-Marie i-a dus pe băieţi la o vecină înainte să vină sicriul. N-aş fi vrut să-i iau la înmormântare.

Cumnatele mele au protestat că erau destul de mari ca să înţeleagă şi că Michel avea dreptul, pentru ultimul său drum, la prezenţa fiilor lui.

De la Croises la biserică, am mers în urma dricului într-un cupeu încăpător. Doamna Elisa vorbea de soţul ei. Copiii, tăcuţi, se făceau că o ascultă. Caii înaintau încet şi dangătul clopotelor făcea drumul şi mai lung.

Când s-a luat sicriul şi bărbaţii s-au ridicat pentru a primi condoleanţe şi a se duce la cimitir, am înţeles că nu mai puteam face nimic pentru Michel. Cumnaţii mei s-au îndepărtat, luându-l între ei pe fiul meu cel mare.

Gemenii au rămas lângă mine. M-am întors la Riex cu femeile. Cumnatele mele puseseră pe toate mesele ceşti, biscuiţi şi prăjituri. Bărbaţii urmau să coboare în pivniţă.

— Louise, te caută cineva.

Repetam mereu ca Michel a murit în faţa mea, fără să sufere. În timp ce vorbeam, îl simţeam alături de mine, ca în ziua nunţii noastre.

Frânturi de frază îmi ajungeau la ureche:

— Ştiţi ce-o să facă cu proprietatea?

— Ce durere pentru o mamă să-şi vadă fiul plecând înaintea ei!

— Patru copii de crescut, nu-i o treabă uşoară pentru o femeie singură. 9

234

— Servitorii nu mai sunt devotaţi ca pe vremuri.

Unchiul Victor a plecat la un moment dat:

— Vin din nou duminică.

Mătuşa Esther, mama lui Alexandre, pe care o

văzusem doar rareori de la moartea unchiului meu Constant, s-a grăbit spre mine cu un aer lacom:

— Vai, draga de ea, vino să te sărut. Ai să vezi ce înseamnă să fii văduvă!

Casă, tot aşa cum se umpluse, s-a golit dintr-odată.

Nimeni nu voia să mănânce. l-am spus totuşi Annei să fiarbă nişte macaroane şi să pună masa. Copiii şi Doamna

Elisa au părut să se liniştească aşezându-se la locurile lor, chiar dacă locul lui Michel era gol. El ne-a adunat în casa asta; vom trăi aici şi de acum înainte.

A C/NŒA VIAŢA

1

VĂDUVA

MICHEL CROISIER

ESTHER MORAZ ÎŞI AVERTIZASE NEPOATA: I

— Ai să vezi ce înseamnă să fii văduvă.

Vorbea din experienţa. De la moartea subită a soţului 1

ei, judecătorul Constant Moraz, cu douăzeci de ani mai 1

devreme, putea să-i numere pe degetele unei singure 1

mâini pe cei care o mai pofteau încă la masă. Şi totuşi, 1

pe vremea când trăia Constant, dacă aveau atâta căutare I

era numai datorită vervei şi farmecului Estherei. 1

Lipsifi de plăcerea de a-l înşela pe judecător, sau 1

temându-se că văduva, încă prezentabilă, le va cere să i

legalizeze legătura lor, foştii ei amanţi i-au întors 1

spatele. S-a consacrat deci cu şi mai multă râvnă I

Întreţinerii unei respectabilităţi care consta, pentru I

ea, în eleganfa toaletelor sale şi în confortul aparta1
mentului. Verificând cu străşnicie facturile, plângân1
du-se de dificultăjile prin care trebuia să treacă oi văduvă ca să trăiască demn, privea cu mulţumire cum de J
la an la an contul ei în bancă devenea tot mai consis1
tent.
Invidioşii se hrănesc din necazul altuia. Esther era I
nerăbdătoare să vadă cum nepoata ei, mai tânăra ca ea 1
fără-ndoială, bogată, se spunea, încă drăguţă, deşi I
pierduse mult din strălucire, va face faţa lăcomiei!
bărbaţilor, acum că unul din ei n-o mai ocrotea. Dar
cine ar fi crezut că ajungând la Croises a doua zi după 1
236
Înmormântarea lui Michel, Esther va găsi deja prilej să jubileze?

François şi servitorii plecaseră de-acasă di s-dedimineaţă, ca de obicei. La ora opt, Justine îl luă de mânuţă pe Robert ca să meargă la şcoală. După ce spălase vasele, Anne a deschis ferestrele şi începu să mătură cu sârg prin toată casa. Când Doamna Elisa atinse clapele pianului, Louise o rugă:

— Ai răbdare, bunico, mai ai răbdare, te rog.

Căci Louise nu se simţea în stare să reia imediat viaţa de zi cu zi. Ar fi vrut să doarmă ca să nu se mai gândească la nimic. O trecu un fior, şi un moment speră că a răcit şi că va putea astfel să se întindă fără să-i mai pese de nimic. Căută termometrul fără să-l găsească, deschise dulapul cu haine al lui Michel, îl închise, intră în birou fără să pună mâna pe ceva, ca şi cum ar fi vrut să mai constate o dată absenţa soţului ei. Va trebui să hotărască din nou ce trebuie gătit, să profite de timpul frumos ca să semene.

Cele mai simple gesturi şi cele mai banale o îngrozeau. În picioare, la fereastră, în faţa unui peisaj cunoscut pe care nu-l privea, fără să îndrăznească să se aşeze sau să plece, o auzi pe

Anne anunţându-l pe Domnul Vartelli. Gândindu-se că era vorba de o ultimă vizită de condoleanţe – vreun prieten de-al lui Michel care nu a putut asista la înmbrmântare

— O rugă pe tânăra bonă să-l poftească pe necunoscut în salon.

Întinzându-i neatentă mâna – în ultimele patruzeci şi opt de ore văzuse atâtea figuri îndurerate –, îl pofti să se aşeze. Aşa cum bănuise, persoana spunea că este un prieten al lui Michel, un fost coleg mai exact. Nu-i plăcea cuvântul ăsta care îi aducea aminte de Roger

Martin, acest alt „prieten” care fusese cu soţul ei la

Baden în timp ce ea era atât de bolnavă după naşterea

Justinei. Domnul Vartelli păru surprins că nu-şi aduce aminte de el: fusese în casa asta cu câţiva ani în urmă şi, în ajun, venise să prezinte condoleanţe familiei lui

Michel Croisier. O înmormântare frumoasă, cum nu s-a mai văzut în Lavaux de la moartea Domnului Prefect, dar bineînţeles, ieri, nu era momentul să vorbească despre afaceri.

La cuvântul „afaceri”, Louise se ridică să fixeze un oblon pe care-l izbea vântul; întorcându-se, văzu în privirea interlocutorului său, până atunci cu spatele la lumină, un licăr de şiretenie.

237

Nu se încumetase să vină la Domnul Croisier. La drept vorbind, se gândise tot mai serios în ultimele luni, dar nu vii să tulburi un bolnav atât de grav, nu-i aşa. Din tact îşi amânase vizita.

— Ei bine, despre ce e vorba? întrebă Louise ridicând bărbia şi coborând uşor pleoapele, ca de fiecare dată când făcea un efort ca să se domine, luându-şi astfel fără să-şi dea seama, o înfăţişare trufaşă care îl încântase pe Michel la începutul căsătoriei lor.

Bărbatul căută în buzunar, scoase un plic fără să i-l întindă sau să-l deschidă, ca şi cum simpla vedere a hârtiei confirma buna sa credinţă:

— E o cauţiune.

Louise nu era sigură de sensul cuvântului, dar era deja trează, lucidă, şi toată apatia de azi-dimineaţă se spulberase.

— Despre ce cauţiune e vorba? reluă ea cu o voce mai tăioasă care încerca să-i ascundă şi neştiinţa şi tulburarea crescândă.

Vartelli explică că acum cinci ani – mai exact, cinci ani şi patru luni – un alt prieten al său, Gustave

Montandon, care era şi el o cunoştinţă bună a Domnului

Croisier şi, în politică, unul din susţinătorii săi de nădejde, avusese nevoie de bani gheaţă pentru a prelua o prăvălie. Era vorba de o cârciumă lângă o băcănie. Un băiat harnic şi plin de iniţiativă, acest Montandon; cu o soţie iute şi vigilentă ca a lui, avea toate şansele să reuşească. De altfel, atunci când poţi să ajuţi, refuzi oare să faci un serviciu unui prieten? Vartelli avansase suma necesară, în schimbul unei cauţiuni, conform uzanţelor, de aceea veniseră amândoi să-l vadă pe

Domnul Croisier.

Ritmul lent al povestirii îi dădu Louisei răgazul să socotească în memorie: 1908? octombrie sau septembrie? Gemenii îi dădeau mare bătaie de cap. Dar Michel care se ştia bolnav, Michel tată a patru copii s-ar fi angajat el cu

atâta uşurinţă? E adevărat că vânduse şi

Praz-Lovaz fără să-i ceară părerea… Asculta continuarea poveştii cu senzaţia că a mai auzit-o: soţia lui

Montandon murise pe neaşteptate după nişte dureri năprasnice în abdomen. Soţul rămăsese singur cu amărăciunea lui şi cu cârciuma unde, cât era ziulica, fiecare îi oferea un pahar să-l îmbărbăteze.

238

Iar acum – Doamna Croisier „va înţelege fără-ndoială mai bine decât oricine altcineva – Vartelli, care de mult îşi neglijase interesele, se vedea obligat să-şi recupereze banii: fiul său cel mare era la studii, fiica sa „avea” pe cineva serios, fără să mai pună la socoteală şi pe ceilalţi doi copii. Fiindcă şi el avea patru, ca şi ei, dar deja mari, la vârsta când te costă cel mai mult. Se căsătorise tânăr ca să apuce să-i vadă mari şi…

Dându-şi seama că ultima sa frază era deplasată, se întrerupsese. Louise întinse mâna:

— Să văd această caufiune.

El scoase hârtia din plic, o desfăcu, se ridică pentru ca s-o ţină la o distanţă potrivită de ochii Louisei, fără să i-o dea în mână, ca şi cum se temea să n-o ia sau să n-o rupă.

Nu era scrisul lui Michel, dar îi recunoscu semnătura cu majuscule neobişnuit de mari, cu parafa la care ţinea atâta. Întrebă:

— Care e valoarea împrumutului?

Mirat că nu citise, el puse degetul pe unul din rânduri:

— Aici. Vedeţi? Treizeci de mii de franci.

Şi cum ea nu spunea nimic, străduindu-se să-şi ascundă tulburarea:

— E o sumă, e adevărat. De aceea m-am gândit să vin

să vă văd imediat. Dacă cumva, mi-am zis, Doamna Croisier nu are de gând să cultive pământurile, am putea să ne înţelegem uşor. Nu sunt eu om să profit de situaţie şi v-aş socoti terenul la cel mai bun pref. x

Inima Louisei bătea să-i spargă pieptul, iar uluirea o împiedica să gândească. Nu o auzi intrând pe Doamna

Elisa. În mână cu cutia de cusut, bătrâna doamnă îl măsură pe intrus şi, după ce nora i-l prezentă, a catadicsit să dea din cap:

— Vedefi-vă de treburi. Am venit la căldură. Cu ferestrele astea deschise, sunt amorţită.

Louise avu timp să-şi vină în fire. Se ridică:

— Lăsaţi-mi adresa, am să vă ţin la curent.

— Dar…

— Sau dacă preferaţi, veniţi peste o săptămână, nu înainte. Ce-i o săptămână? Aţi aşteptat mai mult de cinci ani.

239

Deschise uşa:

— Anne, unde eşti? Vrei să-l conduci pe Domnul?

Anne nu înţelegea nimic. Nu i se ceruse niciodată aşa ceva. De obicei, Doamna Louise îşi conducea musafirii.

Când era obosită, vizitatorii plecau singuri, ştiau drumul. Intrigată, fata îl urmări cu privirea. O luă la dreapta şi deschise uşa cârciumii.

— La ce te gândeşti, drăguţă?

Louise tresări. O văzu pe Doamna Elisa cuibărită lângă soba de faianţă verde. Oare bătrâna doamnă, va trebui, totuşi, să meargă să stea la Montreux? Crezi uneori că te prăbuşeşti în urma celei mai teribile lovituri şi vine apoi alta, urmarea primei, care-i modifică importanţa. Dar de ce s-o pună pe gânduri pe cea care avea nevoie de ocrotirea ei?

— Trebuie să mă duc la bucătărie. Ce vrei să mănânci, bunico?

Tonul intenţionat detaşat al nurorii sale nu o păcăli pe bătrâna doamnă:

— Nu-mi place omul care tocmai a plecat. De ce l-ai primit? După moartea soţului meu, diverşi necunoscuţi mi-au adus hârtii cerându-mi să le semnez. Nu mă pricepeam. Mătuşile îi ameninţară că-i vor primi cu „ciomagul” dacă mai puneau piciorul la noi.

Louise nu-şi putu stăpâni un surâs, închipuindu-şi-o pe plăpânda şi mărunţica EM*: aşezată pe palier cu ditamai ciomagul în mână, la Var-éMi, la piciorul scării, cerând umil voie să treacă.

În clipa următoare, gemenii dădură buzna în cameră cu un bilet de la învăţătoare ce îi lăsa liberi în ziua aceea. Îi luă cu ea la bucătărie, spălă varza acră într-o clipită şi puse carnea pe foc. Îi spuse bonei ce avea de făcut fiindcă fix la amiază oamenii se vor aşeza la masă cu acea zdravănă poftă de mâncare pe care ţi-o dă munca la câmp, apoi, luându-i de mână pe cei doi copii, coborî în grădină. Lalelele îşi arătau deja teaca verde-albăsfruie cu frunze netede. La răsadniţă, straturi de pământ bine greblat aşteptau seminţele. Văzu coteţul care trebuia curăţat şi îi atrase atenţia văcarului care tocmai termina de scos bălegarul din grajd, în schimb, vitele arătau bine, calul ţesălat: Îl felicită pe dată. Pierre intrase în serviciul lor imediat după ce a terminat şcoala de recruţi, în luna noiembrie

240

Era un băiat frumos, cu părul blond şi cref, zăpăcit câteodată, dar cu o inimă de aur care, în afară de sâmbătă seara când mergea pe la balurile ce se ţineau în satele din împrejurimi, nu punea băutură în gură. Vrând să o facă să

înţeleagă că va face tot ce va putea, ca înainte, ba chiar mai mult dacă va putea, spuse:

— Sper că veţi fi mulţumită de mine, Doamnă Louise.

Ea îi întinse mâna şi îl preveni că va trebui să înhame imediat după prânz. O s-o ducă la Cully, iar apoi imediat, o să se întoarcă să-l ajute pe François la căratul curpenilor.

— Bătu de unsprezece. Luă din hambar seminţele alese şi etichetate de care avea nevoie: pătrunjel, salată, morcov de primăvară, mazăre, fiecare într-un cornet închis cu grijă şi totul într-un coşulef pe care i-l dădu lui Robert. Puse o stropitoare în mâna lui Georges, luă o greblă şi o săpăligă. Ghemuifi în jurul brazdelor, cei doi băieţi o ajutaseră cu picioruşele şi braţele lor prea scurte, cu întrebările şi bunăvoinţa lor.

La întoarcere, pe drum, Louise îşi făcu planul. Georges va fi bucuros să meargă cu François la vie după-masă; Robert, cu o carte cu poze, va veni cu ea la

Domnul Rouge, fiindcă Doamna Madeleine, care a trecut şi ea la timpul ei prin necazurile văduviei, o prevenise cu două zile mai înainte:

— Dacă găseşti testamentul lui Michel printre hârtii, du-l la Judecătoria de Pace. Orice altă problemă care ar apărea, spune-mi: vom merge să ne sfătuim cu Domnul

Rougè.

Deşi nu a avut niciodată nevoie de Jules Rouge, Louise ştia că toată lumea că era omul de încredere al orăşelului şi al multor sate din jur. Contabil la pensie, citind Codul civil când se plictisea, fără altă ambifie decât de a face servicii, avea întotdeauna timp să asculte necazurile altora, punând ici şi colo câte o întrebare. La nevoie, se ridica, aducea singur o sticlă şi pahare, cioc Nea, atingea abia paharul, deschidea o cărticică groasă şi învechită:

— Fiţi atent, uitaţi ce spune legea. Mai devreme sau mai târziu, tot aici o să ajungeţi.

Sau, bătând cu două degete în marginea mesei.

— Nu sunteţi obligat, dar ştiţi cum e, aşa e obiceiul pe la noi. Între vecini, ai tot interesul să te înţelegi.

241

Şi se înţelegeau în aşa fel încât nu recurgeau la notar, succesorul tatălui prietenei mele Anne-Marie, decât la mare nevoie.

În drum, Louise o anunţă pe mama ei. Cât să-şi pună pălăria peste coc şi s-o prindă cu un ac lung cu o piatră neagră în vârf, Doamna Madeleine îşi urmă fiica.

Au fost introduse într-o încăpere pe colţ, toată numai ferestre, plină ochi cu plante verzi şi cu mobile acoperite cu pluş vişiniu. Fostul contabil le primi fără să se mire şi, de când auzi numele lui Vartelli, păru că ştie la ce să se-aştepte: de ani de zile îi mergea bine omului în această regiune de agricultori care se certau cu înflăcărare pe vârsta unei vaci sau pe piatra de hotar a unui Ian, dar pe care cel mai neînsemnat document îi punea în încurcătură.

— Sunteţi sigură că aţi recunoscut semnătura soţului dumneavoastră? Şi că alte nume nu erau menţionate?

Louise nici nu voia altceva decât să se îndoiască de nenorocirea ei.

— Vedeţi, reluă omuleţul chel şi serviabil, pentru un împrumut aşa de mare, se cer întotdeauna mai multe garanţii. Dacă Vartelli nu v-a spus altceva, nici n-o să spună. Cel mai bine ar fi să mergeţi la faţa locului.

Acest Gustave Montandon poate fi un om cinstit. Trebuie cel puţin să ştim dacă banii i-au fost împrumutaţi, dacă nu a dat nimic înapoi şi dacă e la pământ, cum pretinde celălalt. Tot el trebuie să ştie a cui este cealaltă cauţiune.

Madeleine se întoarse spre fata ei:

— Cârciuma lui Montandon de la Mésières, nu-i aşa?

Sculându-se fără să mai piardă timpul, îi întinse mâna contabilului:

— Noroc că familia Thévoz e din Mézières şi că fratele meu Abram trăieşte încă acolo. Louise, spune-i lui Jean că m-am dus: diligenta pleacă acum şi abia am timp s-o prind.

Louise se pregătea să meargă cu ea până la han. Jules

Rouge o reţinu:

— Aş vrea să mai stăm puţin de vorbă.

Acceptă, surprinsa. Lângă canapea, cu picioarele sub el, Robert moţăia. Soarele cădea pe frunzele plantelor verzi. Era mai cald decât la Croises şi Louise, acum că

se liniştise şi îi trecuseră emoţiile, simţea şi ea o mare nevoie să doarmă.

— Aveţi, fără-ndoială, de gând să continuaţi să cultivaţi pământul?

Louise tresări, privi surprinsă la bătrânelul care tocmai îi pusese această întrebare ciudată.

— Nu vă dau sfaturi, continuă Jules Rouge. Cu un frate şi doi cumnaţi, aveţi sprijin destul. Totuşi, în locul dumneavoastră, mi-aş pune fără întârziere ordine în afaceri.

Tot nu înţelegea unde voia să ajungă.

— Sunt ani de când, împreună cu cel mai vechi argat al nostru, eu hotărăsc în legătură cu munca la vie; eu mă ocup de vite şi îi cunosc pe cei mai mulţi dintre clienţii noştri.

— R-Bineînţeles, dar vedeţi, cât timp trăia soţul dumneavoastră, oricine ştia că puteţi apela la el.

Era hotărât, în ciuda ei, să o ocrotească pe această tânăra femeie care veghea asupra lucrurilor, plantelor, vitelor şi oamenilor din jurul ei, care lupta de ani împotriva uzurii şi bolii, dar care era aşa de puţin pregătită să se apere de lăcomia oamenilor.

— Nu e numai pământul, reluă el cu blândeţe. Ca să ştiţi care sunt bunurile funciare, va fi suficient să cereţi un extras al ultimei declaraţii de impozit.

— Nu-i nevoie, cunosc fiecare vie.

— Sunteţi sigură? Cele pe care le cultivaţi sunt toate proprietatea dumneavoastră? Aveţi, poate, altele care sunt arendate? Viile şi casele sunt neipotecate?

N-a mai semnat Domnul Croisier şi alte cauţiuni? Avea probabil un cont şi titluri într-o bancă, trebuie să le cereţi, altfel s-a zis cu ele.

Louise, descurajată, se simţea din nou împresurată de grijile băneşti care îi întunecaseră copilăria şi de care crezuse că scăpase pentru restul zilelor sale. Lui i se păru mai neştiutoare şi mai vulnerabilă decât se aşteptase:

— Soţul dumneavoastră nu avea un loc, un birou sau un dulap în care îşi ţinea actele?

Ea dădu din cap că da.»

— Ei bine, căutafi. Veţi găsi cu siguranţă informaţii preţioase şi poate şi un testament, deoarece Domnul

Croisier cunoştea gravitatea bolii sale şi n-a lăsat nimic la notar. Nu v-a vorbit niciodată despre astea?

243

Temându-se să nu-l acuze pe Michel de neglijenţă, se grăbi să explice:

— Eu nu-l lăsam să vorbească, tocmai pentru că era bolnav şi făceam totul ca să uităm, înţelegeţi?

Nu numai că înţelegea dar cunoştea bine această delăsare, într-o regiune ca a lor în care confidenţele se fac

în fundul pivniţei, în timp ce păhărelul mereu golit şi umplut la canea trece încet din mână în mână, câţi bărbaţi nu-şi ascund din pudoare, în faţa soţiilor lor, grijile cele mai fireşti şi chiar dărnicia. Jules Rouge o încuraja cu blândeţe pe tânăra femeie.

— O să vedeţi, nu e greu. Trebuie neapărat să vă puneţi la curent.

Ea se zăpăci:

— Nu m-am atins niciodată de hârtiile soţului meu. Şi aşa, imediat după… nu ştiu dacă…

Spuse autoritar:

— Imediat, trebuie. Pentru copii; şi pentru el; ca să nu aveţi să-i reproşaţi ceva mai târziu. Dacă sunteţi hotărâtă să păstraţi proprietatea, oricine trebuie să ştie, încă din prima zi, cu cine vorbeşte şi că nu e cazul să vă spună baliverne. Poate o să găsiţi indicii cu privire la cauţiunea lui Vartelli. Cu informaţiile pe care le va aduce mama dumneavoastră, vom găsi o soluţie.

După ce i-a mulţumit, îl luă de mână pe Robert, trecu pe la Morettes, urcă pe scurtătură. Ajunse în sat tocmai când; Justine şi Michel-Louis se întorceau de la şcoală.

O văzură de departe, alergară în calea ei şi se întrista văzându-i în hainele acelea negre care vorbeau despre viaţa grea care îi aştepta. Georges se întoarse de la vie puţin după aceea, rebegit. Le dădu gustarea, aduse o ceaşcă de ceai Doamnei Elisa, supraveghe temele celor mari, pregăti cina împreună cu servitoarea. După ce se culcaseră copiii, puse pe masa din sufragerie două coşuleţe cu mesaje de simpatie şi corespondenţa din ziua aceea pe care nu avusese încă timp s-o deschidă. Cum să răspundă la toţi? O să înceapă cu mulţumiri pentru cei care trimiseseră flori. Lângă ea, Doamna Elisa depăna amintiri. Mulţumită că a primit multe scrisori, citi

fragmente întregi cu voce tare, apoi, deodată, ca şi cum ideea i-ar fi venit în minte pentru prima oară, începu să plângă cu sughiţuri:

244

— Nu vreau să merg să stau la fetele mele. Nu ştiu pe nimeni la Montreux, nici la Vevey. Promite-mi că nu mă dai…

Louise o linişti cu greu. Îi dădu să bea o ceaşcă de ceai de tei, o duse în camera ei şi îi încălzi patul.

După ce bătrâna doamnă s-a culcat, a mai trecut o dată să vadă dacă e acoperită cum trebuie şi gata să adoarmă, apoi intră în camerele copiilor.

Îi pusese câte doi, nu după preferinţe ci ca să împiedice şuşotelile şi jocurile dinaintea culcării:

Înţelegătoare şi prudentă, Justine domolea înflăcărarea lui Georges; Michel-Louis renunţa să mai organizeze vreo întrecere când îl avea ca partener doar pe Robert pe care îl învingea uşor.

Fiecare dormea în felul său: fetiţa cu plapuma până la nas, cu părul mai închis şi mai lung decât al fraţilor săi, răsfirat pe pernă; cufundat cu încrâncenare în somn, Georges transpira şi sforăia, degajând un ciudat miros de sălbăticiune mică; Michel-Louis, care aruncase de pe el pătura şi cearşafurile, mormăi când îl acoperi; adunat covrig pe-o parte, cu respiraţia imperceptibilă, Robert părea mai mare decât fraţii săi deşi era cel mai mic.

În liniştea casei, Louise puse puţină ordine în scrisori, ca să mai amâne clipa când va umbla prin hârtiile lui Michel.

Se opri în pragul dormitorului, camera lor făcută pentru doi şi unde va învăţa să trăiască singură. Privi cu un pic de teamă fotoliul în care soţul ei dormitase atâtea nopţi, patul în care stătuse îmbrăcat, îngrozitor de

neclintit, înainte de a fi pus în sicriu. Dar era şi camera şi patul unde s-au născut copiii. Uşa dinspre birou rămânea deschisă, ca întotdeauna iarna, din cauză că era o singură sobă. În ea mai ardeau câţiva tăciuni.

Louise ieşi în curte, luă o legătură de vreascuri şi o desfăcu, rupse cu un sunet spart vrejurile, bucată cu bucată, punând genunchiul în mijlocul legăturii. Ticsi soba, se uită dacă a luat foc şi intră în birou.

Nicio hârtie nu zăcea în dezordine. Râsese uneori de soţul ei în legătură cu ordinea lui puţin maniacă.

Volumele din bibliotecă s-au schimbat puţin în zece ani.

Lui Michel îi plăcea înainte de orice să consulte, să verifice şi să recitească. Un număr impresionant de

245

tratate de istorie şi de matematică, cele şapte tomuri ale dicţionarului Larousse din secolul al XJX-lea, reviste de geografie şi astronomie. Niciun roman, dar un raft întreg pentru poeţi. Se aşeză într-un târziu pe locul lui Michel, în faţa imensei mobile greoaie, banale, strict utilitare, deschise primul sertar din dreapta. În el se aflau, întotdeauna în aceeaşi ordine minuţioasă, creioane, tocuri, cerneală, gume şi echere, compase, tampoane, etichete, ceară de sigilat, agrafe, în sectorul de jos, găsi hârtie de mai multe mărimi, plicuri albe şi galbene. În stânga, documente care l-ar interesa cu siguranţă pe Domnul Rouge; frunzări pachete întregi de contracte şi garanţii, mai multe carnete de conturi şi îşi făgădui să le vadă a doua zi. O impresionantă colecţie de agende înţesa sertarul următor. Michel le păstrase pe toate, din ziua în care începuse să scrie şi să-şi planifice timpul. Sertarul mare din mijloc nu se deschise, dar Louise văzuse deja cheia în spatele agendelor. O întoarse în broască tulburată,

gândindu-se că va găsi testamentul. Primul lucru pe care-l zări era o fotografie nostimă de-a ei cu copiii. Se înduioşa, deoarece soţul ei lua peste picior acele portrete pe care le vezi în toate casele şi nu voise să dea la înrămat una pentru biroul lui. Scrisori adunate cu grijă în pachete mici, ca acelea pe care le păstra pe vremuri bunica Justine, şi două caiete groase învelite în pânza cerată neagră. Şi Louise avusese unul asemănător în ultimul an de şcoală; avea atâtea pagini, încât n-a reuşit niciodată să le umple. Într-unul din ele, Michel îşi copiase versurile preferate. Celălalt era destinat unui jurnal fără date. După ce a citit câteva rânduri, a înţeles că găsise adevăratul testament al lui Michel şi că acesta o privea mai mult pe ea decât pe oamenii legii.

Mai întâi însă trebuia să rezolve enigma pusă de

Vartelli. Agenda din 1908 îi dădu o scurtă clipă de speranţă: numele apărea în 8 octombrie şi apoi în 13, împreună cu al lui Montandon şi cârciuma „Les Platanes”.

Culesul viei începuse în 15 şi oricât a căutat prin notele din săptămânile şi lunile următoare, Louise nu-i mai găsi menţionaţi nici pe Vartelli nici pe Montandon.

Din Cully clopotniţa bătu de ora două. Trebuia să doarmă totuşi câteva ore. Puse totul la loc cu aceeaşi

246

grija ca Michel, închise sertarul din mijloc, ascunse cheia în spatele agendelor, se dezbrăcă şi se aruncă în pat.

Neprimind a doua zi nicio ştire de la mama ei.

Louise îşi petrecu toate clipele libere în birou dar nici agendele, nici cărţile* de conturi, nici hârtiile de afaceri nu făceau cea mai mică aluzie la cauţiunea în favoarea lui Gustave Montandon. Întoarsă de la şcoală.

Justine îi schimbă cursul gândurilor: se plângea de urechea stânga, ceea ce i se întâmpla des, fiindcă avusese

mai multe angine şi otite una după alta în iarna aceea. Dacă măcar Anne-Marie ar fi acolo să vadă de băieţi, dar ea zăcea în pat cu o gripă serioasă şi nu urma să apară decât peste zece sau cincisprezece zile.

Louise încălzi câteva picături de ulei gomenoiat ca să-i potolească durerea, o culcă în patul cel mare unde-i va.

fi mai cald decât la ea; termometrul nicăieri. Dacă va fi nevoie, va lua mâine unul cu împrumut de la familia

Dubois. Copiii se lasă doborâţi cu una cu două dar tot atât de repede îşi revin; uneori, mai mult ca orice vor să fie alintaţi. Justine nu plânsese ca fraţii săi când aflase că tatăl ei a murit şi ar fi fost mai bine să-şi exteriorizeze durerea. Louise o înveli drăgăstos, mângâind-o cu gesturi materne pe care şi le permitea rareori, fiind silită să-şi impună voinţa de dimineaţa până seara în faţa servitorilor şi a copiilor.

Îndată ce i-a culcat pe copii şi pe Doamna Elisa îşi reluă lectura, încurajată de prezenta fetiţei. Tot nimic, sau nu ştia oare să înţeleagă printre rânduri?

Poate o să găsească ceva în caiet. Lipsa datelor din jurnal îngreuna căutarea, cu atât mai mult cu cât Michel îşi nota mai degrabă gândurile pe marginea unor lecturi sau conversaţii decât evenimentele exterioare. Toată obiectivitatea sa se concentrase în descrierea simptomelor şi înaintării bolii. Această analiză, de o migală şi o precizie extremă, părea să fi fost pentru el un mijloc de a-şi domina spaima. Dacă nu putea să ştie când îl va doborî următoarea criză, se străduia cel puţin să-i prevadă, pentru a-i face faţă, cele mai neînsemnate manifestări. Louise citea mai încet şi cu mai mare dificultate. Câteodată nu putea descifra un cuvânt.

Aceste pagini vorbeau despre durerea prea nouă care

se prăvălea zadarnic asupra ei, pentru că oricum nu-l mai

putea ajuta în niciun fel. Dar el, prin jurnalul lui, oare mai putea el face ceva pentru ea? Se puse în pat lângă Justine care gemea în somn şi care o strigă fără să se trezească, în momentul când îşi strecură un braţ în jurul trupuşorului încins de febră. Ce mai contau şiretlicurile lui Vartelli sau ale altuia faţă de părul fetiţei sale, de pielea ei fierbinte, de figura serioasă pe care o avea în somn?

Când deschise ochii dimineaţa, cu stomacul întors pe dos, cu capul greu, cufundată într-o tristeţe tulbure ca o ceafă, nu se gândi decât să adoarmă la loc fără vise, dar Justine, care o pândea de multă vreme, şopti cu un firicel de voce rugător:

— Mama!

Se întoarse spre copil, îi puse mâna pe frunte. Părea să nu prea mai aibă febră, dar fetiţa îşi duse mâna ia cap strâmbându-se de durere. Pe Louise o mustră cugetul:

— Puiul mamii, draga mea! De ce nu m-ai sculat!

Era deja ora şapte. În timp ce Anna se duse la vecină după termometru, Louise mâncă cu băieţii. Nesătul ia orice oră şi orice s-ar fi întâmplat, Georges supraveghea farfuriile fraţilor săi, pâinea şi borcanul de dulceaţă. Deşi ştia că dulapul din cămară era piin de borcane cu etichete, acoperite cu un strat de parafină închegată şi transparentă. De la un an la altul, dulceţuri şi marmelade se păstrau mai mult sau mai puţin bine. Michel-Louis prefera dulceţuri le ce fermentau.

Georges pe cele care se zahariseau, şi nici nu erau ameninţaţi să rămână cumva fără pâine: Întotdeauna se cumpărau mai multe pâini rotunde. Mătuşile decretaseră că pâinea veche e mai sănătoasă decât pâinea proaspătă.

Şi, la trei ani după ce supravegherea lor încetase,

nimeni în casă nu ar fi îndrăznit să se atingă de pâinea din ziua aia. 1

Coloana de mercur sclipea, prea ridicată, mai ales că era dimineaţă. Oricum, fetiţa trebuia să stea în pat.

Cu ghiozdanul în spinare, unde se bălăbăneau caiete, cărţi şi penare, Michel-Louis plecă la şcoală cu gemenii.

Femeie cu simţul datoriei, Doamna Madeleine nu s-ar fi dus până la Mézières în luna februarie doar pentru plăcerea de a-şi vedea satul în care s-a născut şi pe

mama ei, dar odată instalată în diligentă şi pătrunsă de utilitatea demersului, nimic nu o mai împiedica să se bucure. Bătrâna Adèle Thévoz, înţepenită de reumatisme, şi fiul ei Abram care nu-şi mai revenise după o căzătură de acum cincisprezece ani, nu putuseră veni la

Lavaux pentru înmormântarea lui Michel. Madeleine oftă:

soarta femeilor este să se lege mai puternic decât bărbaţii şi să fie despărţite o mare parte din viaţa lor de cei care le sunt dragi. Spună cine ce-o vrea: cu toată boala ginerelui său, cu toate că murise şi cu toate că acest Domn Vartelli le dădea bătaie de cap, făcuse bine că şi-a rostuit fata la Croises. Dacă Louise s-ar fi căsătorit cu Jacques Follonier, nu s-ar mai fi văzut decât duminica, poate chiar o duminică pe lună, iar nepoţii de-abia dacă şi-ar fi cunoscut bunica.

O primiră cu o bucurie care îi încălzi sufletul.

Iarna, ţintuită în fotoliul ei, mama sa îşi trecea greu timpul. Vara, din grădină, vedea oamenii cum trec pe drum; aruncau o privire peste gard, iar cei mai vechi prieteni se opreau.

Casa era bine ţinută. Pierrette, Sofia lui Abram,

devenise mai blândă şi mai devotată odată cu anii – numai în timp se vede dacă o pereche e potrivită – dar era momentul ca Gilbert, singurul lor fiu, să se însoare şi nora să ia pe mâna ei gospodăria.

Abram se schimbase. Când Madeleine se gândea că nu era decât cu cinci ani mai mare ca ea! mai mergea, dar atât de greu, încât ţi-era milă să-l vezi sprijinindu-se cu o mână de o cârje şi cu cealaltă de orice îi venea în cale. Culoarea lui şi lipsa poftei de mâncare nu erau semne bune.

Cu vârsta, Madeleine Moraz avea tot mai mare încredere în presentimentele sale. Când vreunul se împlinea, oricât de sumbru, era încântată: „V-am spus eu!”, în timp ce, de cea mai bună-credinţă, uita de prezicerile ei contrazise de fapte.

Nemaiputând să se mişte după bunul plac, Abram petrecea ceasuri bune în cârciumă, unde limbile se dezlegau…

De cum pronunţă Madeleine numele lui Vartelli, înţelese pe dată despre ce e vorba. Lui Montandon îi mergeau prost afacerile, e adevărat; de la moartea nevestei sale era de nerecunoscut. Cine ar fi crezut totuşi? Un băiat atât de întreprinzător şi vesel I Dar cât priveşte

249

cauţiunea, Louise Croisier nu prea avea de ce să-şi facă]

griji, fiindcă Abram era sigur că nu era decât o a doua cauţiune.

— A doua cauţiune? repetă Madeleine, care nu mai auzise cuvântul.

— Când a venit la ginerele tău, Vartelli era deja I asigurat cu o primă garanţie, şi nu de orice fel, crede-mă.

— Eşti sigur? Semnată de cine? izbucni Madeleine, brusc înseninată.

Abram îşi goli pipa, luă alta pe care o umplu dus pe gânduri:

— Necazul e că domnul ăsta e uns cu toate alifiile. Şi n-o să faci mare scofală când ai să ajungi să-l cunoşti.

— Dacă-l ştii, spune, fata mea trebuie să se apere.

Îşi aprinse pipa, trase primele fumuri sub privirea lacomă a surorii sale:

— Rapin, Rapin de Rives.

Madeleine nu-şi crezu urechilor:

— Jules Rapin? Vărul lui Michel?

Familiile Croisier şi Rapin, înrudite pe undeva, să i ţineau de veri.

— Jules Rapin, negustorul de vinuri.

— Dar e bogat! De ce nu s-a dus Vartelli la el?

Ţinându-şi pipa cu amândouă mâinile, cu coatele pe masă, Abram se aplecă spre sora lui, coborând vocea:

— S-a dus, crede-mă, s-a dus din ziua în care Montandon a început să fie la ananghie şi când a înţeles că n-o să-şi mai vadă banii.

— Şi atunci?

— Atunci Rapin, aşa bogat cum e, nu are chef să scoată „j treizeci de mii de franci, mai ales dacă are loc de întors. Ştiind în ce stare era Michel, l-o fi convins pe

Vartelli, în schimbul unui mic avans, să aibă răbdare până când îl va trimite la văduvă. Dacă fata ta se vede încolţită să plătească datoria lui Montandon, dacă, pentru asta, trebuie să vândă o bună bucată de vie şi dacă, prin intermediul complicelui său, vărul Jules poate să o cumpere el pe un preţ de nimic, va face o afacere grozavă.

Madeleine simţi cum i se taie răsuflarea:

— Monştri!

Apoi, imediat, venindu-şi în fire:

250

— Nu se poate. Asemenea acte trebuie semnate în faţa notarului.

— Astăzi, cu noul cod în vigoare de doi ani, e clar că trebuie un notar. Dar înainte, era destul să dai un rând-două de băut, să ai în buzunar hârtia gata pentru semnat, să o întinzi la momentul potrivit: „mă ajuţi şi nu rişti nimic”, după refrenul cunoscut, şi ai dat lovitura. Fata ta n-a avut timp să citească cum trebuie, zici, şi Vartelli a plecat cu documentul? Dacă vrei să ştii părerea mea, numele lui Jules Rapin poate nici nu e trecut în el.

— Dar din moment ce tu ai auzit vorbindu-se despre afacere, există martori, în primul rând tu.

— Eu sunt din familie, n-o să mă creadă.

— Cu cine ai mai vorbit despre asta? Adu-ţi aminte.

Abram îi explică că toată lumea ştie, că toţi ar fi fericiţi să trăncănească, dar că nimeni n-are chef să se lege la cap. Cu tot numele lui italian, acest Vartelli era bine văzut în regiune. Întotdeauna înţelegător şi dând de băut mai des decât alţii, dând bucuros cu împrumut la nevoie; şi mulţi au împrumutat deja bani pe care el ar avea dreptul să-i ceară de pe o zi pe alta şi pe care nu ţi-ar fi prea uşor să-i dai înapoi. Cât despre

Jules Rapin, primar şi consilier ca şi Michel pe vremea lui, dar făcând parte dintr-un alt partid, avea prieteni la oraş, până şi în Gros-de-Vaud, de pe vremea când bătea cantonul după vinuri. Unii clienţi îi datorau şi acum bani. Dacă depui mărturie contra lui, fi-l faci duşman. Ca să ajufi pe cine? Pe văduva lui Michel

Croisier? Dar de vreme ce Michel murise, nu mai puteai să te bazezi pe sprijinul lui.

— Crede-mă, îi spuse Abram surorii sale, chiar dacă

adunăm cincizeci de martori, în ziua audierii se dezumflă toţi ca unul. Pe de altă parte, totuşi, nici

Rapin şi nici Vartelli n-au vreun interes să se încurce cu o afacere murdară. Ar fi destul ca fata ta să găsească un cuvânt, o informaţie scrisă de mâna ginerelui tău pentru ca cei doi cumetri s-o lase baltă.

— Halal oameni! încheie Madeleine.

După ce puse la loc vasele de la cină, Pierrette se aşează lângă bătrâna Adèle cu coşul de cusut. Stăteau toţi la bucătărie, unde era mai cald decât în camera de alături, acea cameră pregătită întotdeauna pentru oaspeţi şi unde ai casei, ca să n-o murdărească, intrau rar. Căzănelul de pe sobă fluiera. Aburul îi sălta capacul şi picături de apă cădeau cu un sfârâit pe placa de fontă. Dalele roşii de pe jos înviorau încăperea întunecată. Era prima seară de iarnă pe care Madeleine ol petrecea în casa copilăriei sale de când se măritase, acum aproape patruzeci de ani.

A doua zi, după ce a îmbrăcat-o pe mama ei şi a instalat-o în fotoliu, Madeleine Moraz apucă un coş:

— Mă duc după zahăr. Ai întotdeauna nevoie la dulceţuri.

Şi o luă spre băcănia lui Montandon. Deschizând uşa, se trezi în faţa unei tejghele pustii şi slab luminate.

Aşteptă un moment, tuşi, strigă vesel:

— Uu – nu!

Apoi, mai tare:

— Nu e nimeni aici?

Un bărbat scund în halat albastru, târându-şi papucii. apăru la uşa ce dădea spre cârciumă:

— Zahăr? repetă el. Tocmai voiam să închid.

M-adeleine se indignă.

— Să închidefi 1 în mijlocul zilei?

— Se vede că nu sunteţi. de pe aici. Prăvălia va fi

preluată de altcineva.

— Tocmai de-aia trebuie să munciţi! Dacă o vindefi când se duce pe apa sâmbetei, n-o să luaţi mare lucru pe ea.

Ca mulţi befivi, începu să se smiorcăie:

— Nu ştiţi ce necaz a dat peste mine. Biata nevastă-mea a murit…

— Eu nu m-am pus pe băut când mi-a murit bărbatul, i-o tăie Madeleine luând căpăfâna de zahăr.

Plecă gânditoare, şi nu numai din cauza caufiunii. Vor găsi ei un mijloc să-i închidă gura acestui Vartelli. De când s-a măritat, se lupta cu befivii de pe urma cărora totuşi trăia. S-a străduit din răsputeri să-şi lege băiatul şi fata de vie, iar acum Jean, ca şi tatăl lui 1

altă dată, bea adeseori un pahar în plus. Ce logică aveau toate astea?

Doamna Madeleine se pregătea să-şi pună paltonul ca să prindă diligenţa de ora unsprezece când un vecin, un prieten de-al lui Abram, o pofti să plece cu el a doua zi: tocmai avea de dus nişte cartofi pe lângă Cully.

252

Accepta pe loc: bătrâna sa mamă va fi bucuroasă să mai stea o zi cu ea; acest prieten al fratelui său era şi prietenul ei. Fuseseră colegi de clasă, iar după şcoală, pe la balurile din satele de primprejur. Poate Madeleine s-ar fi măritat cu el şi şi-ar fi trăit viaţa la doi paşi de mama ei pe care ar fi văzul-o în fiecare zi, dacă n-ar fi trecut Louis Moraz, cu prestigiul străinului venit de pe malurile lacului. Nu regreta nimic, dar îi va face plăcere să tăifăsuiască două ore cu el pe drum: nu erau mulţi cei cu care putea încă să vorbească despre tinereţea ei şi care-şi mai aminteau cum arăta ea pe atunci.

Şi aşa rebegită, încotoşmănată cu două şaluri de lână

puse pe sub palton, cu obrajii vinefi şi buzele albăstrii de frig, intră în bucătăria de la Croises înainte de prânz, a doua zi. În timp ce bea o ceaşcă de cafea fierbinte, o puse pe Louise la curent cu rezultatele anchetei sale. Auzind numele lui Jules Rapin, aceasta păli. De altfel, nu arăta deloc bine; după ce va fi descurcat ifele astea, va trebui să se odihnească.

— Şi tu? te-ai uitat prin hârtiile soţului tău?

— N-am găsit încă nimic, dar n-am avut timp să citesc tot. Justine e bolnavă; hai, o să se bucure să te vadă.

Intrând în cameră şi văzând obrajii în flăcări şi figura abătută a fetiţei, Madeleine avu senzaţia că s-a întors cu doisprezece ani în urmă, când o găsise pe

Louise delirând după prima ei naştere. Încă o presimţire. Cu siguranţă nu e o otită obişnuită. Ca să nu-şi sperie fata, se aplecă deasupra copilului şi se prefăcu că o dojeneşte:

— Uită-te la ea cum se răsfaţă! Eu ar trebui să stau în patul ăsta mare!

Apoi, străduindu-se să vorbească firesc:

— O să cobor la Morettes să spun că m-am întors.

Doctorul Bergier trece în fiecare sâmbătă pe la vecinul nostru – ştii că e tot mai rău, bietul de el. Dacă-l

văd, îi spun să treacă pe-aici în drum spre casă. Nu, sigur, nu-l chema pe François. Vreau să merg pe jos:

aşa o să mă încălzesc.

Totuşi, pe la jumătatea drumului, uitându-se la iac.

Doamna Madeleine întinde mâna să se sprijine de un zid:

bătrânele ei picioare tremură. Doamne, nu se poate să ne lovească toate necazurile odată I

253

Vecinii şuşotesc. Au văzut trăsura doctorului oprindu-

se la poarta de la Croises, i-au văzut pe Doamna

Madeleine şi pe Domnul Bergier ieşind după o clipă, urcând înapoi şi pe Louise punând în braţele mamei sale o grămadă de pături din care ieşea un cap de copil. Ca şi Robert acum câţiva ani, Justine trebuie dusă de urgenţă la spitalul din Lausanne.

Atâtea boli una după alta nu par fireşti. Orice s-ar zice: e un blestem care apasă pe familia Croisier, doar dacă Louise… fiindcă, în sfârşit, de fapt, din toţi cei care trăiau în casă în ziua când a venit ea aici nu mai sunt decât Doamna Elisa şi François, care n-au o picătură de sânge Croisier în vine. Domnişoara Marthe şi

Domnişoara Blanche s-au dus; cât despre calvarul nepotului lor, abia s-a sfârşit.

Louise s-a prăbuşit pe patul care mai păstrează încă forma corpului fetiţei şi căldura lui.

— Rămâi tu, ordonase Madeleine. Aici, nu sunt la mine: numai tu poţi conduce casa şi pune ordine în hârtiile soţului tău.

Numai tu singură… şi atât de singură. Nu mai are niciun rost să-şi ascundă îngrijorarea. Zgomotul hohotelor în perna pătrunsă de mirosul şi febra Justinei e ca o mângâiere pentru durerea ei.

— Mamă, plângi?

Vocea îngrijorată a lui Robert; S-a strecurat în cameră fără ca ea să-l audă. Se ridică, îl sărută:

— Nu, gata. Stai cu mine, vrei? Am treabă, o să mă ajuţi.

Se aşază lângă sobă, ia jurnalul lui Michel, găseşte reperul pe care în zadar îl căutase în ajun – menţionarea laconică a naşterii gemenilor. A fost pentru Michel o bucurie sau un motiv de îngrijorare? Se pare că în vremea aceea, boala îl apăsa cel mai mult:

Locuiesc cu Sofia meaş cu mama şi patru copii din care doi sugari – pentru care eu încă nu exist. Ce sunt eu pentru ei? Un soţ suferind, un tată bolnav, un fiu infirm. Alunec la suprafaţa vieţii lor, incapabil să iau parte la ea. Pentru alţii, mai sunt încă vecinul, prietenul sau stăpânul condamnat.

254

Louise citeşte, dacă nu indiferentă, cumva amorfită.

Nu mai poate să-l ajute pe Michel, în timp ce Justine…

— Nu e o simplă otită, declarase Bergier. Un început de mastoidită. Copilul îşi va reveni dacă i se face trepanafia la timp.

Degetele mamei urmăresc maşinal, în spatele lobului de la urechea stânga, conturul osului bombat. Întoarce o pagină; un nume face să-i bată inima mai repede:

Vartelli.

Vartelli a venit la mine împreună cu Montandon căruia îi împrumută o sumă mare ca să preia o cârciumă. Ar vrea să depun cauţiune. „Nu rişti nimic; va fi o mină de aur”. În cazul ăsta, i-am spus, nu-i nevoie de cauţiune.

Mi-a răspuns că e o chestiune de principiu. Împrumută bucuros, dar niciodată fără garanţie. Am refuzat pentru

Louise şi copii.

Urmau din nou câteva rânduri pline de amărăciune:

Toată activitatea mea se reduce de acum înainte la efortul zilnic de a supravieţui. Cel puţin scurta mea experienţă de viaţă să fie bine rânduită. Vreau să încerc să fiu lucid.

Lucid? De-abia scris, cuvântul mă sperie. Cum să disting sub alibiuri, adevăratele mobiluri? N-am suferit oare, încă din copilărie, din cauza acestei tensiuni între

nevoia de a fi sincer şi teama de adevăr? De unde-mi vine această neîncredere, pe care am simfif-o întotdeauna, faţă de mine şi de ceilalţi? Vreau să fiu cinic şi alunec repede spre sensibilităţi exagerate. Mă irită propriile mele contradicţii. Mi-ar plăcea să fiu simplu şi, ca rezultat al unor influenţe de neînvins, nu reuşesc decât să mă simplific în mod arbitrar. Care a fost rolul celorlalţi în viaţa mea? N-am trăit niciodată singur şi niciodată nu m-am simţit pe deplin solidar cu cei care mâncau şi dormeau sub acelaşi acoperiş cu mine. Am crezut, totuşi, în fraternitatea oamenilor.

O mai cred posibilă şi astăzi. Poate o să aflu într-o zi că există undeva, fiindcă eu n-am întâlnit-o. Prietenii mei politici de la început, care n-aveau, după câte se părea, alt ideal decât să slujească, au devenit prizonierii lozincilor partidului lor. Punându-şi o etichetă.

255

n-au mai avut altă grijă decât să se conformeze acesteia.

De altfel, etichetele ne macină încă din leagăn.

Băiat, aşteptat cu entuziasm pe măsura unui program dinainte stabilit, am jucat cu stângăcie rolul de viitor stăpân al proprietăţii. Am suferit pentru că mi-am dezamăgit părinţii şi am bâjbâit căutându-mă pe mine însumi.

Azi, ţintuit în fotoliul ăsta, resimt o nevoie disperată de a înţelege. De a mă înţelege. O viaţă ca a mea are vreun sens?

Numele lui Vartelli revenea imediat după, fără nicio tranziţie:

Văr ui Jules Rapin m-a dus la Platanes unde ne-am întâlnit cu Vartelli. Jules îmi spune că a depus cauţiunea pentru Montandon. Vartelli ar vrea să fiu de acord cu a

doua cauţiune; ar folosi-o doar în cazul puţin probabil că, Montandon având probleme, Rapin nu ar putea!

Înapoia toată suma împrumutată.

— Cum eşti bogat, i-am spus lui Jules, nu-ţi va fi niciodată greu să scoţi treizeci de mii de franci de azi pe mâine.

— E o chestiune de principiu, a insistat Vartelli, sau chiar de superstiţie. Nu împrumut mai mult de zece mii de franci fără două cauţiuni.

— Ei bine, aşa ajungi milionar!

S-a prefăcut că râde, dar îmi dădeam seama că nu gustă gluma mea. l-am vorbit atunci mai serios. Fiindcă toată ziua te loveşti de afaceri cu cauţiuni: e ca o boală în cantonul ăsta. Întâmplător am şi eu principii: dau bucuros; împrumut când nu am încotro; * nu girez niciodată.

— Ştii că nu te mai recunosc, mi-a spus Jules. Devii intransigent. Parcă nu mai ai încredere în prieteni.

Rapin e uimit că-mi pierd vremea cu lecturi care nu-mi aduc niciun folos.

— Ar trebui să urmăreşti bursa, dacă tot ai timp, să speculezi, cu prudenţă bineînţeles, asta te-ar mai scoate din ale tale.

Mi-a dat atunci o serie de sfaturi obositoare. Cam agasat, l-am întrerupt:

— Ei bine, speculează tu l Ce vrei? ţie ţi-au plăcut întotdeauna banii şi mie viaţa.

A urmat o tăcere stânjen/foarte. În momentul în care am pronunţat cuvântul, toţi trei ne-am gândit că, viaţă, nu prea mai aveam eu multă. Vartelli a schimbat discuţia spre viitoarele alegeri şi care mai sunt preţurile în construcţii. Pe la ora cinci, la capătul puterilor, am semnat hârtia aceea, cu o mare dorinţă de a mă întoarce acasă. Insistenţa lor îmi era fizic intolerabilă. Mi-a fost teamă să

nu am o criză în faţa lor şi să mor în cârciuma aceea.

Noaptea următoare a fost peste măsură de grea şi toată povestea asta îmi dă o proastă dispoziţie, totuşi nu cred că riscăm ceva; şmecher cum e, Jules, nu cred să ajungă fără bani, sau în acest caz înseamnă că a jucat de minune. Dar mă întreb dacă, de mai multe ori în viaţă, n-am cedat tot aşa în legătură cu lucruri importante, doar din nevoie de linişte şi pace. Am luptat uneori pentru ceilalţi, n-am ştiut niciodată să mă apăr.

Încă din copilărie. Va trebui să mă mai gândesc la asta.

Culoarea cernelii, scrisul, caietul: nimeni nu se va putea îndoi de autenticitatea acestor pagini. Cu o oră mai devreme, Louise se gândea: „Ce contează pământurile, numai să scape Justine”. Inima omului” are o asemenea rezervă de speranţă, încât abia a terminat de citit şi a şi hotărât: „Dacă pământurile sunt salvate, scapă şi Justine”. Îl luă pe Robert în braţe, îl sărută râzând. Cu un aer serios, el nu zicea nimic: de ce mama lui pe care o găsise plângând părea deodată atât de fericită?

Era prea târziu să mai ducă caietul la Judecătoria de Pace. Va merge luni la Cully şi-i va arăta Domnului Rouge toate hârtiile pe cale le-a găsit.

Dădu copiilor să mănânce, îi culcă, se uită dacă Doamna Elisa avea patul încălzit pentru noapte. Anna se dusese la prietenele ei. Restul putea să mai aştepte.

Umplu soba, îşi puse un şal în jurul umerilor şi se aşează în fotoliu în faţa biroului. După ce mângâie cu vârful degetelor coperta neagră de pânză cerată, puţin grunjoasă, a jurnalului lui Michel, îl deschise:

257

t

Această obsesie a propriului meu trecut; când o să

încetez oare să mai sufăr din cauza adolescentului copleşit de ruşine care am fost? Moştenitorul de la

Croises putea să-şi permită orice cu condiţia să-şi afirme virilitatea. Insolenţa şi chiar cruzimea mi-ar fi fost încuviinţate. Teama de a nu răni, mai mult chiar decât cea de a nu mă răni pe mine, îi irita pe ai mei.

În ziua în care sănătatea m-a lăsat la cheremul lor, mătuşile m-au adoptat.

Gimnaziul de la Lausanne a fost o oază de prospeţime la adăpost de mediul familial. Un profesor de matematică a numit imaginaţie visările mele. Mi-am recâştigat încrederea în mine în ziua când am întâlnit-o pe A.

Câteva săptămâni de iluzii. Pentru ea, am avut curajul să vorbesc cu tatăl meu despre universitate deşi ştiam dinainte răspunsul: nimic nu mă împiedica să-mi aduc aici toate cărţile pe care le voiam, dar stăpânul unor pământuri n-avea voie să le părăsească.

Aş fi rezistat dacă A. nu m-ar fi respins?

Lipsa mea de experienţă în dragoste: graba mea, acel inel care a speriat-o şi pe care i l-am oferit prea repede, înainte chiar de-ai fi vorbit deschis.

Mergeam alături. A. Îmi spunea că eram prea tineri ca să ne legăm unul de altul, dar că puteam să mă bazez pe prietenia ei. Am insistat cu exaltare: ea era singura]

mea raţiune de a trăi, niciodată nu voi mai iubi o altă femeie. Şi cum ea protesta, speriată, am continuat să vorbesc prins într-un soi de vârtej, incapabil să mă 4

Opresc şi conştient că fiecare cuvânt o îndepărta défij nitiy. O apucasem de braţ. Se smulse brusc, strigă:

— Termină cu tonul ăsta. Nu pot să-l mai suport.

Nemişcaţi, ne înfruntam din priviri. Treceau mulţi studenţi, ocupând cea mai mare parte a trotuarului.

Dându-mă cu un pas înapoi, am coborât pe şosea,

astfel ™

Încât ochii noştri erau la aceeaşi înălţime: privirea ei nu exprima prietenie, nici simpatie, nici măcar milă, J

căci, recunosc, m-aş fi mulţumit şi cu mila ei. În ochii lui A. nu am văzut decât răceală şi iritare că se află I

Î.n văzul trecătorilor, alături de un băiat ridicol.

Am umblat singur prin oraş. Ochii lui A. s-au confun-I

dat cu ochii mamei. Mi-am amintit de acea duminică în 1

câmpia Broye unde tata trebuia să defileze cu escadronul!

său. Cocoţat pe un scaun, cu capul ajungând la umerii 1

258

m vecinilor mei, am văzut cavalerii năpustindu-se în galop. Chiar în dreptul nostru, unul din cai a Beut un salt într-o parte, s-a împiedicat de un obstacol invizibil, a căzut. M-am aruncat de gâtul mamei, implorând-o să mă ia de acolo. M-a respins cu asprime.

Aceeaşi privire şi aceeaşi dezaprobare după prima mea criză de angină pectorală. Nu ştiam încă ce nume are acea suferinţă ciudată pe care părinţii mei au considerat-o imaginară. Eram atunci atât de singur şi de nefericit, încât nu-mi mai păsa că i-am mai dezamăgit încă o dată. Scutirea de serviciul militar m-a clasat definitiv ca obiect al dezonoarei familiale.

„Cine era A?” se întreba Louise. Nu va şti nimic în afara acestei iniţiale. Sigură de dragostea soţului ei, nu s-a întrebat dacă acesta mai iubise pe cineva înainte de a o fi întâlnit. Dar nici ea nu i-a vorbit* niciodată despre Jacques. Poţi deci să trăieşti alături ani în şir într-o atmosferă de încredere şi afecţiune, împărţind patul, mâncarea,

bucuriile şi supărările de zi cu zi, iar în adâncul sufletului să ai un secret bine pecetluit. Michel nu o uitase pe A; aşa cum dovedesc aceste pagini scrise după naşterea gemenilor. Dacă i-ar fi vorbit, ar fi ştiut oare Louise să-l asculte? îşi puse întrebarea dacă există o dragoste destul de puternică încât fiecare să-i încredinţeze celuilalt tot adevărul său cu certitudinea că va fi acceptat.

Pagini întregi relatau speranţele şi deziluziile politice ale lui Michel:

Lumea se schimbă: efortul nostru ca s-o ţinem pe loc; lipsa noastră de încredere în progresele tehnice care nu zdruncină numai felul nostru de a munci ci şi sensul muncii.

Louise întoarse câteva pagini, aşfeptând cu nerăbdare să întâlnească numele copiilor.

Louise…

Tresare văzându-şi numele, citeşte:

259

Louise, micul meu tovarăş de drum, inaccesibil, întâlnit atât de târziu în viaţa mea, care mi-a dat tinereţea ei, patru copii, un curaj şi un devotament fără margini, dar care nu mi s-a dăruit niciodată pe deplin.

Ar fi trebuit din primele zile să-ţi câştig încrederea, dar cum să vorbeşti când sentimentele te răscolesc şi sunt mereu altele precum fluxul şi refluxul valurilor; ce să spui când emoţia eclipsează cuvintele obişnuite?

„Ceea ce ghiceam în gesturile tale şi în felul tău rezervat de a fi ceea ce citeam pe chipul tău, ceea ce te făcea diferită de mine, tot ce mă atrăgea şi ceea ce ne-a despărţit”.

Louise, Sofia mea de care m-am îndrăgostit la treizeci de ani, când nu mai credeam că sunt în stare să iubesc.

Oare Louise seamănă cu A?

Când i-am cerut mâna, m-am bucurat că, dimpotrivă, e cu totul altfel. O fată de la noi (A. era deci străină?) care va şti să ţină casa şi să-şi crească copiii.

Ca în romane, femei pline de bunăvoinţă s-au străduit să ne unească vieţile. O prietenă de-a mamei a venit dinadins de la Cully la Riex ca să ne spună că tânăra

Moraz s-a întors din Anglia şi că nu s-a mai văzut niciodată pe la noi o fată atât de delicată. În timp ce

Louise mă privea distrată, poate chiar temătoare şi plictisită, Doamna Madeleine mă asigura – o inimă de mamă nu putea să se înşele – că toată reţinerea ei venea din pudoare.

În ultimii ani, crizele mele deveniseră tot mai rare.

Nu le acordam prea mare importanţă, nu îmi mai păsa de moartea care putea surveni în orice clipă. În faţa

Louisei, sănătatea era din nou* de preţ. Am auzit de un specialist la Berna care, se spunea, făcea minuni. Sentimentul de uşurare că pot pune deschis întrebările esenţiale:

— Câţi ani mai am de trăit? Ce fel de viaţă voi putea duce? Arp dreptul să mă Căsătoresc cu o femeie atât de tânăra? Să am copii? Am să apuc să-i văd mari?

260

*

Un tratament dureros, brutal, eficace, de cincisprezece zile. Crizele provocate, intensificate, apoi diminuate nu se vor mai repeta decât în mod excepţional şi mult mai slabe.

— o vindecare? Ce să-i spun viitoarei mele soţii?

— O viaţă normală de bărbat căsătorit va fi garanţia cea mai sigură a convalescenţei dumneavoastră. N-o speriaţi pe logodnica dumneavoastră: o să vă credeţi mai

ameninţat decât sunteţi. Sănătatea este un echilibru instabil pe care oricine îl poate pierde în orice moment.

M-am convins de acest lucru peste câteva luni, în faţa crizelor de ulcer ale Louisei. Slăbiciunea ei mi-a dat certitudinea că iubesc. La ce bun să-i mai vorbesc acum de o boală de care scăpasem?

Ar fi trebuit să am o explicaţie cu ea după revenirea bolii?

Mărturisirea depinde de moment, de împrejurare, uneori mai greu de găsit cu cei apropiaţi decât cu un străin.

Singura mea neîmplinire, singurul regret şi, ani în şir, singura mea revoltă: că nu am ştiut să mă fac iubii.

Privirea ta atentă, întrebătoare, veselă uneori, care se întorcea când nu putea răspunde aşteptărilor mele.

Scumpa mea, mi-e drag să-ţi scriu şi trebuie să ştiu că, atât cât voi trăi, nu vei deschide acest caiet.

De teama unei crize care mă doboară la cea mai mică emoţie, suntem amândoi condamnaţi la discuţii prudente, vorbim despre copii ca să nu vorbim despre noi. Dacă ai şti totuşi cât îmi e de greu să am crize în faţa ta, să îţi impun acest rol de infirmieră, când bucuria mea cea mai mare ar fi să te ocrotesc, în timpul logodnei noastre, când unchiul tău şi medicii aduşi de el se temeau pentru viaţa ia, cu ce teamă şi ardoare îţi urmăream respiraţia şi febra, cu ce speranţă mă rugam.

Căci m-am rugat.

Un alt subiect pe care nu-l deschidem niciodată, sau numai în treacăt, ca şi cum ne-am teme să ne cunoaştem credinţele şi ignoranţa.

Tu te duci în fiecare duminică la slujbă, în timp ce eu rămân acasă. Un obicei care mi se pare firesc. Drumul până la biserică ar fi pentru mine o oboseală prea mare.

Şi totuşi nici la începutul căsătoriei noastre, când
3>
I
duceam o viaţă normală, nu mergeam şi eu. Citesc acasă
Biblia şi altè cărţi nereligioase care îmi confirmă raţiunea de a trăi.

Pentru mine, să fii credincios însemna să admit că existenţa noastră pe pământ, atât de limitată în timp şi în posibilităţi, făcea parte dintr-o ordine care o deschidea spre altceva şi te făcea să-i tolerezi absurdităţile aparente.

Până în ziua când... Ştii prea bine că anumite experienţe nu pot fi împărtăşite dacă nu sunt trăite. Mărturisirea mea îţi va părea probabil o poveste închipuită de mine. Dar cel puţin îţi va explica de unde-mi vine pacea acestor ultimi ani.

În timp ce scriu, îmi dau seama că tăcerea mea de până acum nu mi-a fost dictate de încredere ci de teama că nu ştiu să mă exprim şi că trădez ce am de spus. Zilele îmi sunt numărate. Nu mai pot să tac. Ce mai contează stângăciile?

Era în plină vară, acum doi ani, la 3 august 1911, înainte de miezul nopţii. Vezi, am notat data şi ora, aşa cum înregistrăm momentul exact al unei naşteri.

Trecusem în ultimele săptămâni printr-o descurajare profundă şi îţi mărturisesc că m-am gândit la sinucidere: de ce să-mi prelungesc suferinţa? De ce să-mi impun această oboseală şi nelinişte permanente, imaginea zilnică a decăderii mele fizice? Era de-ajuns să fac un efort violent sau să iau mai mult dintr-un medicament ca să termin cu viaţa. Nu mă hotărâsem încă, nu de teamă de a muri – precum unii condamnaţi ce îşi aşteaptă execuţia, aş fi preferat să se termine mai repede – ci pentru că în mod

confuz aşteptam un semn.

O zi de august care nu se deosebise de multe altele.

Pa la ora două noaptea, o criză ce a trecut repede mă finuse treaz tot restul nopţii. Citisem ceva până la prânz, luând mereu altă carte, fără să reuşesc să-mi concentrez atenţia. Copiii, încântaţi de căldură, plecaseră să se scalde la bazinul din mijlocul satului. După-amiaza, cuprins de o imensă nevoie de aer şi spaţiu, i-am spus lui François să înhame caii. Ţinuseşi să vii cu mine. Eram mişcat să mergem pe acelaşi drum pe care o luasem în ziua nunţii noastre dar, după ce am trecut de ultimele case din Epesses, mă cuprinse ameţeala. Eram lac de sudoare. Ne-am întors. De-abia am ajuns până în

262

cameră. Am cinat singur şi din nou era să mă sufoc, puţin timp după aceea.

Ai venit la culcare, ai adormit. Rămăsesem în fotoliu.

M-am simţit atunci atât de singur şi atât de disperat, încât am strigat în sinea mea:

— Doamne, dacă exişti, arată-te!

De fapt, nu cred că gândul meu a fost atât de clar formulat. Chemam în ajutor cu tot ce mai aveam treaz în mine şi eram hotărât să repet acest strigăt până-n zori.

Scumpa mea, singurul meu confident, cum aş putea să vorbesc altuia decât ţie despre aceste momente? Chiar dragul şi bătrânul nostru Bergier ar considera povestea mea copilărească. Dar dincolo de un anumit grad de mizerie, nu suntem oare noi toţi nişte copii?

Nu ştiu dacă am dormit câteva clipe: m-am trezit deodată într-o stare de încântare exterioară, de nespus pentru că nu semăna cu nimic din ce ştiam; întâlnirea bucuriei adevărate pe care n-o cunoscusem până atunci decât prin reflexul ei.

Ca şi cum încăperea, lumea întreagă erau scăldate de o lumină miraculoasă – totuşi nu am văzut nimic.

Ca şi cum o muzică sublimă… dar nu am auzit nimic.

Eram zorile, eram lumina, eram totul şi nimic, eram altul şi eram eu însumi, în sfârşit.

Primul, unicul meu gând a fost că aş fi vrut să rămân aşa o veşnicie, dar chiar în clipa în care, străduindu-mă să stau nemişcat cu mintea şi trupul, doream plin de ardoare ca această stare să dureze, ea începu să se risipească. Zadarnic am încercat s-o regăsesc. Imensa nostalgie pe care o resimt nu-mi lasă totuşi niciun regret, căci întrebările fără răspuns pe care mi le puneam în legătură cu destinul meu, cu boala, cu dependenţa mea de ceilalţi şi cu responsabilitatea mea faţă de ei s-au dus. Ce mă interesează pe mine cunoaşterea inaccesibilă? Iubirea e de-ajuns pentru a umple această viaţă.

Crizele continuă, dar în răgazul dintre ele trăiesc clipe de pace adâncă, întreţinută doar de conştiinţa că exist. Respiraţia mea e atunci rugăciunea pe care o fac într-o împăcare fără margini.

Scumpa mea, de-acum înainte pot să te iubesc fără să aştept nimic în schimb, fericit că exişti alături de mine. Nu mai sunt preocupat de copii. Din fotoliul meu

263

de bolnav, cutez să spun că bucuria şi pacea nu depind de împrejurări; sunt daruri, mereu oferite inimii. De noi depinde să nu le ocolim.

Bucuria pe care am acceptat-o atât de târziu, singurul bun de pref pe care aş vrea să fi-l las.

Cât despre viitor, încrederea mea e deplină. Că vinzi pământurile sau te ocupi de ele, că te recăsătoreşti sau îţi accepţi singurătatea, oricum va fi bine.

Louise.

Exişti.

Îţi mulţumesc.

Recitesc paginile scrise ieri. Tentaţia să le distrug.

Mereu această pudoare aproape de neînvins, această greutate de a transmite ceea ce contează cu-adevărat. Viaţa este mult mai complexă, mult mai vastă decât tot ce putem noi surprinde şi spune despre ea. Dar ar exista oare fără cuvintele care o trădează? Alinare totuşi că pot încredinfa acestui caiet ceea ce nu reuşesc niciodată să formulez cu voce tare.

Vântul nu mai bătea, fără ca ea să-şi fi dat seama, în soba de faianţa aibă, caldă încă, focul mocnea. Pierdută în fotoliul lui Michel, Louise citi şi reciti ultimele pagini, atentă la fiecare cuvânt, la aura de pace pe care o răspândea, nesigură că a înţeles bine, apoi rezemându-se cu coatele de fotoliu, cu fruntea în palmă, rămase multă vreme ascultând liniştea şi noaptea, şi acea voce interioară care îndrăznise să pronunţe cuvântul „bucurie”. Michel, nu o amintire, ci o prezenţă; simţea pe mână căldura mâinii lui şi în ceafă, respiraţia lui puţin greoaie, ca la începutul căsătoriei lor.

Deschizând ochii, văzu caietul, scrisul fin şi aplecat, împodobit cu imense majuscule englezeşti: imaginea neclintită a lui Michel ca cea din portretul agăţat deasupra patului; în timp ce în străfundul inimii ei izvora, tremurătoare şi fragilă, o imposibilă tandreţe.

Cum să numeşti suferinţa acceptată, depăşită, îndepărtată? şi acest chip eliberat care nu se mai temea de lumină şi se oferea privirii? Într-un târziu, în faţa lămpii, şi închizând încet caietul, Louise se ridică, surâde şi murmură:

— Michel!

A doua zi, după ce s-au întors de ia biserică, Doamna Elisa, Louise şi cei trei băieţi stăteau la masă când Victor deschise uşa sufrageriei. Faptul că a putut să plece câteva ore de lângă Justine era semn bun. Începu imediat să spună cum stăteau lucrurile: Doamna Madeleine rămânea în continuare cu micufa operată a cărei stare era gravă fără să mai fie însă alarmantă. Pericolul de meningita părea înlăturat.

Frédéric, Judith, Juliette şi micul Michel veniră toţi patru să ia cafeaua: nu prea apucaseră să se vadă în ziua înmormântării. Pe viitor vor fi multe lucruri de pus la punct. Poţi să te bazezi pe noi, spunea Frédéric, amintindu-i în acelaşi timp că Judith şi Juliette nu primiseră nimic în afară de zestrea lor, destul de subţirică după cum era obiceiul în această zonă viticolă. Nu sosise oare timpul să se gândească la o împărţire? Ar fi mai simplu să se înţeleagă acum cât mai trăia Doamna Elisa. Dar ce era de împărţit? se întreba Louise, fără să se supere de sinceritatea lor.

Ajutată de Jules Rouge, va învăţa să-şi cunoască bunurile şi să vorbească despre ele cu uşurinţă.

La ora cinci, servi ceaiul. Să-şi păstreze mintea limpede şi să vegheze la toate lucrurile, mari şi mici.

Aşa cum o învăţase Mary, uneori îţi prindea bine să nu mai ai nicio clipă pentru tine. Deunăzi, Robert îi arătase o acuarelă. Glumise:

— Lucrarea mamei tale!

O privise cu neîncredere.

— Chiar tu ai făcut-o? De ce nu mai pictezi niciodată?

— Nu am timp.

Şi cum aceste cuvinte auzite de atâtea ori îl făcură să-şi lase privirea în jos, îi promise că, de cum va veni vara, îl va învăţa să amestece culorile; copilul insistă,

ştiind cât de fragilă era o asemenea promisiune: atâtea planuri de jocuri şi excursii au căzut baltă din cauza unor treburi ce nu suportau amânare!

Luni, după ce studiase împreună cu Domnul Rouge un vraf de acte, Louise se duse la cimitir: pe mormântul proaspăt al lui Michel, coroanele putrezeau. Ar fi fost mai înţelept să meargă să-i ceară o mână de ajutor lui

François. Dar începea deja să se întunece. Reuşi să le

ducă cu greu, una câte una, până în locul unde se adunau gunoaiele, apoi curăfă ramurile de merişor, de brad şi de oleandru de iarnă care rezistau la ploaie. Acasă, copiii şi Doamna Elisa o aşteptau nerăbdători. Coşul cu scrisorile de condoleanfe era la fel de plin: va ajunge oare să răspundă un cuvânt fiecăruia?

A doua zi, reuşi în sfârşit să se ducă la Lausanne.

Capul Justinei abia se vedea dintre bandaje, dar deja zâmbea:

— Mai stai, mămico, citeşte-mi o carte.

Cât ar fi vrut Louise să rămână cu fetiţa! Dar era hotărâtă să profite că venise ca să facă investigaţii pe la bănci. Pătrunzând în clădirea impunătoare în care o dusese Michel când era însărcinată cu Justine, se gândi că viaţa cere de la noi lucruri cu totul neaşteptate.

Când luă trenul înapoi spre Cully, aflase deja că era în posesia unei modeste sume de bani lichizi, a unor obligaţiuni ale companiei de căi ferate Montreux-Glion, a altora aparţinând companiei de Navigaţii pe lacul

Léman, a câtorva acţiuni Nestlé şi a titlurilor de la căile ferate de pe Volga.

— În niciun caz să nu vindeţi fondurile ruseşti, îi

spusese bancherul, de pe urma lor câştigaţi cel mai mult.

Jules Rapin se arătă cu o grabă care o surprinse. Îl mai întâlnise deja de câteva ori: cu zece ani mai mult decât Michel, uscăţiv şi totuşi chipeş, prestanţă, privire de cuceritor, mustaţă fină şi. Îngrijită, eleganţă ostentativă de la pălărie la pantofi, fără a mai socoti calul şi trăsurica. Louise îşi ridicase cocul de două degete pentru a-l primi. Se îndreptă spre ea cu mâinile întinse, fără nicio jenă:

— Ah! sărmana mea verişoară, câte necazuri!

Şi cum ea îl invită cu răceală să ia loc:

— Nu, mulţumesc, nu pot să rămân. Tocmai am aflat de povestea aceea. Ce neînţelegere! De ce nu ai venit să-mi spui imediat?

— Domnul Vartelli nu mi-a spus numele dumneavoastră, răspunse ea, revoltată de atâta rea credinţă.

— Şi ţi-ai închipuit…? Între verişori? Cum se poate? Ştii că sunt foarte supărat? Vartelli ăsta, e inexplicabil! O să vadă el! Verişoară, te las; nu

vreau să abuzez de timpul dumitale. Sper că pe viitor o să ai încredere în mine. În amintirea soţului dumitale – un om superior, niciodată nu voi mai avea aşa un prieten, voi fi întotdeauna gata să te ajut. Dacă într-o zi ai nevoie de un sfat, un sprijin…

Luată prin surprindere, Louise mulţumi. Fie că Jules plătise cauţiunea, fie că se înţelesese altfel cu acel individ, nu mai auzi niciodată vorbindu-se de Montandon, dar mult timp după aceea negustorul povestea cui stătea să-l asculte, cum o salvase el de la ruină, plin de bunăvoinţă, pe văduva Croisier.

Zilele în care Louise se gândea să mai construiască şi alte pivniţe erau foarte departe. Şi de data asta,

îmbutelierea nu va dura mult. De şase ani recoltele erau slabe; unii vorbeau despre o schimbare de climă, alţii atrăgeau atenţia că butucii altoiţi în mod obligatoriu din cauza filoxerei produceau mai puţin decât cei de altă dată. Louise abia dacă avea timp să urmărească situaţia internaţională. Şi totuşi, de fiecare dată când venea în vizită, doctorul Bergier părea îngrijorat de ce se întâmpla. Bărbaţii de vârsta lui, care trecuseră prin războiul din ’70, ştiau mai bine decât ceilalţi spre ce se îndreptau.

Dar cum să-ţi închipui că se vor bate? Nu omora boala destui oameni? Cine va fi trimis sub arme? Braţele de muncă lipseau, va fi o adevărată problemă să găsească un înlocuitor pentru Pierre, văcarul, pe timpul convocării anuale…

Lăstăritul a creat o diversiune. Când nu ştii cum s-o scoţi la capăt cu atâtea treburi într-o singură zi, viitorul se rezumă la cele zece minute de răgaz furate ici şi colo, în aşteptarea supremei recompense pe care ţi-o dă o noapte scurtă de somn.

La începutul lui iulie, învăţătoarea a tras obloanele locuinţei sale. Odată cu căldura, Louise simţi o mare dorinţă să revadă Praz-Lovaz. Copiii îşi vor construi colibe în pădurea de lângă fermă. Schimbarea aerului o să le facă bine. Doamna Elisa acceptase să facă o cură de trei săptămâni la Vevey la fiica sa, Juliette. Doamna

Madeleine va trece din când în când să vadă cum se descurcă tânăra ei ajutoare nemţoaică. Câţi ani au trecut de când Louise nu mai plecase nici o singură zi de

267

la Croises? Pământul are mii de şiretlicuri pentru a-şi ţine stăpânii legaţi de el; şi totuşi, de data asta, se părea că putea să plece fără nicio grijă.

François înhamă într-o luni dimineaţa devreme, ca să

meargă pe răcoare. Cufere şi copii se îngrămădeau în trăsură. Ce eveniment şi ce călătorie! Fermiera, cu-adevărat bucuroasă să-i primească, îi aştepta cu un pui mare ce tocmai se rumenea: o adevărată performantă în vremea secerişului. După ce a mâncat, François luă din nou hăţurile. Se înţeleseseră că va veni să-i ia peste optsprezece zile.

În timp ce băieţii explorau hambarele în toate direcţiile, Louise, ajutată de Justine, se instala de îndată în noua locuinţă. La cină le dădu tartine şi cafea cu lapte pe masa veche de lemn, sub umbrar. Cei mici plănuiau să meargă a doua zi să strângă spice împreună cu copiii din sat. Ultimele căruţe huruiau pe pietrele din curtea vecină. Noaptea se lăsa încet. Era în 26

Iulie.

La 1 – august, când toată lumea se pregătea să serbeze ziua naţională, clopotele sunară mobilizarea.

La început, Louise crezu că luase foc undeva. Nu mai deschisese un ziar de mai bine de o săptămână. Ţăranii erau prea ocupaţi la vremea aceea ca să se mai intereseze de ceea ce se petrecea în altă parte. Când înţelese cauza alarmei, se simţi în mod prosteşte uşurată:

flăcările devorând clădiri reprezentau un pericol precis, imediat, în timp ce războiul, flagel din alte ţări şi alte vremi, rămânea o abstracţiune. Vecinii ei vedeau în chemarea scandată de clopote în primul rând plecarea bărbaţilor în plin secериş. Soţia lui Pierre Jordan îşi dădea drumul indignării:

— Nu am adus la adăpost nici măcar jumătate din grâu.

În toate satele din jur, era o agitaţie de muşuroi strivit. Umbla zvonul că se vor rechiziţiona caii. Ce se întâmpla la Croises? Louise ar fi vrut să se întoarcă pe

dată, dar cum? Gemenii erau prea mici ca să facă drumul pe jos, iar Justine trebuia încă să se menajeze.

A doua zi, Jean, în uniformă şi cu raniţă în spate, făcu un ocol ca să-şi avertizeze sora că François a primit ordinul să ducă calul în piaţa din Cully şi nu va putea veni după ei. Dar Louise să nu-şi facă griji pentru animal. Va primi o despăgubire şi i se va da îndărăt la i

268

3

vremea culesului dacă regiunea nu era ameninţată. Pierre, văcarul, plecase deja, dar pentru moment îl înlocuia

Maurice, cel de-al doilea argat care ştia să mulgă. Sora lui să rămână aici până se vor reintroduce mijloacele de transport oficiale. Ar putea să ia o trăsură până la

Mézières sau să facă drumul pe jos şi, de acolo, să ajungă la malul lacului cu diligenta. Dar grija legată de ce se petrecea acasă nu-i dădea pace. Pe la nouă seara, a aflat că un car cu fân va coborî în timpul nopţii. A împachetat repede lucrurile. Când s-a apropiat ora, a trezit copiii. Niciodată, noaptea, caldă şi senină, nu adunase atâtea stele; cai şi tunuri înţesau drumurile. Luna urcă pe cer la ieşirea din Chexbres luminând lacul, în timp ce ei ieşeau din vii pe coasta dealului.

Câteva zile, veştile au fost confuze. Numirea colonelului Wille ca general îi nemulţumi pe romanzi. Oamenii şi-au adus aminte că împăratul Wilhelm fusese cu doi ani înainte invitat la manevrele trupelor noastre, însoţit de Wille, pe vremea aceea comandant de corp de armată.

Neliniştea şi indignarea sporiră începând cu 4 august când armatele germane, violând neutralitatea Belgiei – şi ar fi putut să fie a Elveţiei – pătrunseră pe pământul francez. Maurice trebui să plece la unitate.

Martha, tânăra bonă „dornică să se facă folositoare şi

să arate că cei din Berna nu erau trădători, se oferi să-l înlocuiască. Învăţase să mulgă la ferma tatălui său. Laptele nu scăzu dar, cum avea mai puţină putere decât bărbaţii, era mai înceată.

François scotea bălegarul şi îl încărca în găleţi, într-o căruţă destul de uşoară ca să poată fi trasă cu mâna, acum că nu mai aveau cal. Până la lăptărie drumul cobora în pantă lină. Era destul să fie atent cum pune frâna. La întoarcere, gol, un bărbat îl trăgea fără prea mare greutate.

Cum Martha avea acum mai puţin timp pentru casă.

Louise renunţă la lustruitul obiectelor din aramă şi al argintăriei, ca şi la ceruitul podelelor. Lucrările din grădină, pregătirea meselor, spălatul nesfârşit al rufelor pe marginea de piatră a bazinului din curte, fiertul lor, călcatul nu puteau aştepta. Uneori, când spatele o durea prea tare, îşi făcea curaj gândindu-se la toate nenorocirile care se întâmpla în lume:

269

— Ar fi o ruşine să te plângi când atâţia oameni rătăcesc pe drumuri, după ce au pierdut totul.

În sat, perturbările survenite în viaţa de toate zilele erau întâmpinate cu un fel de zel. Ele le ofereau într-o oarecare măsură posibilitatea de a lua parte la tragedia care se năpustise asupra Europei, ieşind astfel din rolul epuizant de spectatori mereu solicitaţi şi ţinuţi totodată la o parte.

Louise pusese pe noptieră o lungă scrisoare primită de la Mary pe la sfârşitul lui iunie, în care le dăduse noua adresă din Paris. Cum poşta cu străinătatea nu mai funcţiona peste frontiere, nu ştia dacă aceşti Moraz rătăcitori se stabiliseră în Anglia sau în Sudul

Franţei.

Soldaţii treceau prin sat fără să se oprească, ştiind că orăşelul din apropiere le oferea mai mult confort şi mai mult loc. În pragul curţilor, femeile şi copiii îi priveau trecând plini de gravitate. După ce văzuseră trecând prin sat o baterie de am Ieri şti, Louise îl găsi pe Georges în genunchi în camera lui.

— Te rogi? îl întrebă ea surprinsă.

— Vreau să ţină războiul”.

— Ce spui? exclamă ea cu un tremur în glas, sperând că nu a înţeles bine.

— Vreau să nu se termine războiul până am să fiu eu soldat.

— Cum poţi să gândeşti aşa ceva! La război oamenii mor cu adevărat pentru că alţi oameni îi omoară. Nu e un joc de la care fiecare se întoarce acasă după ce s-a prefăcut mort sau rănit.

— Dar eu vreau să fac războiul de-adevăratelea, i-a replicat Georges sfidător.

Era aşa de tulburată, încât cuvintele care-i veneau pe buze nu mai aveau nicio forţă de convingere. Oare nu fusese destul de atentă şi de caldă cu acest copil independent, plin de energie, descurcăreţ, care fugea de afecţiune? Încercă să îl ţină mai mult timp pe lângă ea, dar el fugea imediat, agresiv, uneori chiar brutal, la joacă, provocându-i la bătaie pe băieţii de vârsta lui şi terorizându-i pe cei mai mici.

— Te porţi de parcă ţi-ar plăcea să-i faci pe ceilalţi să sufere, îi reproşa ea într-o zi când sărise la ei auzind strigătele scoase de Justine şi Robert.

270

Un surâs i se citea pe buzele încă atât de copilăroase.

— Dar nu înţeleg, insistă Louise, nici ţie nu-ţi place să-îi facă alţii rău, să te bată alţii.

— N-o să mă bată dacă am să fiu cel mai puternic.

În septembrie, mobilizaţi, profesorii îşi prelungiră vacanţa. Învăţătoarea ridică obloanele apartamentului doar atât cât să-şi pună cărţile într-o Valiză: urma să ţină la Lausanne locul unui coleg care fusese mobilizat.

Toţi profesorii în vârsta sau pensionari, cărora sănătatea le permitea, urmau să predea în capitala districtului, deoarece copiii de la ţară, se considera, vor găsi fără probleme şi alte îndeletniciri decât şcoala.

Anne-Marie şi Doamna Madeleine se străduiră să deprindă copiii cu unele noţiuni elementare de scris şi socotit. Entuziasmul a fost de scurtă durată, lipsea stimulentul. Dacă localurile tot stăteau libere, gândi

Louise – un noroc şi o excepţie: cea mai mare parte a sălilor de clasă fuseseră transformate în dormitoare pentru soldaţi – de ce să nu-i adune împreună pe toţi şcolarii din sat? Mamele libere vor face cu schimbul, încurajându-i pe copii şi dându-le sfaturi. Când ai cartea în faţă, nu trebuie să ai o diplomă ca să-i pui să spună o lecţie la istorie sau geografie. Încântată de propria idee, Louise vorbi despre asta cu vecina ei

Agnès Dubois, apoi cu Doamna Mangley, pe ai cărei copii, de vârsta lui Michel-Louis şi a gemenilor, îi vedea adesea. Amândouă s-au arătat reţinute: o aprobare oficială li se părea necesară. Louise sună la uşa primarului.

Din consiliul comunal nu făceau parte decât bărbaţii de la majorat până la sfârşitul zilelor. Trebuia să fii văduvă cu copii de întreţinut, ca Louise, trebuia poate să fi stat în străinătate ca să ai o iniţiativă atât de neobişnuită.

Podgorean de vreo şaizeci de ani, Dominique Dupertuis preluase funcţiile locale ale lui Michel Croisier cu patru ani în urmă. O primi pe Louise cu o amabilitate curtenitoare dar, pe măsură ce aceasta îşi expunea planul,

îl cuprinse iritarea: „ce treabă avea ea?”

— Între noi fie vorba, nu li se întâmpla nimic dacă se mai odihnesc şi copiii ăştia. În zilele noastre, parcă toată lumea vrea să devină savant, şi vedeţi unde am ajuns.

271

— Dar dacă situaţia asta durează…

— E imposibil, spuse categoric primarul, care avea doi fii în armată şi nu-i venea să creadă că va trebui să se lipsească de ei atâta vreme.

— De ce să nu facem o încercare? insistă Louise.

— La Epesses şi la Granvaux, copiii sunt în vacanţă, ca la noi.

— Un motiv în plus să facem această experienţă. Dacă reuşim, exemplul nostru va fi urmat.

Hotărât lucru, nu-i plăcea încăpăţânarea cu care îi dicta ce să facă:

— Cine va răspunde de această clasă fără dascăl?

Credeţi-mă, autoritatea nu se improvizează. Dumneavoastră care aveţi patru copii, ştiţi prea bine că nu vă ascultă întotdeauna aşa cum aţi vrea.

Aluzia la unul din cei doi gemeni care semăna vrajbă între copii era destul de clară. Când nu reuşeşti să faci ordine la tine, nu te apuci să dai lecţii altora.

Simţind că a pierdut partida, Louise se pregătea să plece când, ridicând capul, cu privirea ei ageră, deprinsă să citească pe chipul unui copil, să ghicească beţia unui servitor sau dezordinea camuflată a unui şopron, zări, atârnând pe perete alături de fotografii de familie, o menţiune de trăgător de elită. Puţin mai încolo, la stânga, într-o vitrină – nu fusese atentă când a venit, atât era de prinsă de planurile ei – cupe şi medalii câştigate la concursuri de tir. Găsi argumentul hotărâtor:

— Disciplina colectivă nu seamănă deloc cu cea din

familie. Viitorii noştri soldaţi trebuie să ştie istoria şi geografia ţării lor, motivele pentru care vor trebui să ia arma în mână şi să o apere.

Fibra patriotică a primarului Dupertuis făcu minuni cu viteza fulgerului. Încă din săptămâna următoare, şcoala a fost deschisă trei ore în fiecare dimineaţă. Louise mergea să-i supravegheze lunea. Cu sfială şi curaj, alte cinci mame preluară schimbul şi, în mod neaşteptat, se simţeau odihnite şi pline de prospeţime când scăpau de treburile casei. Culorile vii ale hărţilor de geografie, eroismul lui Winkelried care aduna pe pieptul său lăncile duşmane pentru a deschide calea compatrioţilor săi – Winkelried ale cărui ultime cuvinte ar fi fost, conform legendei: Aveţi grijă de Sofia şi de copiii

272

mei, şi pe care lipsa de respect a tradiţiei şcolare o traduce cu: „Care e nemernicul care m-a împins” – şi poeziile, mereu aceleaşi.

O, câţi marinari, câţi căpitani… iar micuţul din

Vaud care nu a văzut niciodată marea recită „cu înflăcărare şi seriozitate; apoi numărători le care trezesc amintiri gata să prindă viaţă. Învăţătoarele benevole au avantajul ca îl cunosc încă din prima zi pe fiecare copil, că îi cunosc familia. Anne-Marie, singurul adult ce poate. să vină zilnic, îndrumă cu o răbdare neobosită mâna stângace a celor mai mici.

Şi totuşi, primarul voia o responsabilă căreia să-i transmită instrucţiunile sale şi care urma să-i prezinte un raport oficial în legătură cu ce s-a făcut. Mamele învăţătoare au fost invitate la o şedinţă a Consiliului comunal: „

— Toate suntem responsabile.

— Şi copiii la fel.

— Învaţă să numere unii de la alţii.

— Cei mari se descurajează prea repede.

— Trebuie să-i facem să aibă încredere în ei.

Li se dădu drumul să plece acestor doamne pentru ca să se poată delibera în tihnă şi să se alcătuiască o comisie şcolară: preşedinte, vicepreşedinte. Se va accepta o femeie în comitet? Doamna. Manigley avea un scris frumos şi doar doi copii, deci, altfel spus, nimica toată. Tulburată de această onoare, acceptă postul de secretară.

Bătrânii şi femeile reuşiseră şi de data asta să spele butoaiele şi cofele, după ce verificaseră cu mare atenţie să nu curgă. Cu trei zile înainte de începerea culesului, şi mamele şi copiii intrară în vacanţă. Pierre, Maurice şi calul, precum şi cea mai mare parte a bărbaţilor mobilizaţi sosiră a doua zi. Maurice era mai solid; calul şi Pierre, care o duseseră cam prost, slăbiseră vizibil. Copiii îi întâmpinară cu o salvă de întrebări. Închişi în ei, bărbaţii abia dacă povestiră ceva mai mult decât animalul.

Cum femeile din Savoia n-au putut să treacă frontiera, culesul a durat mult. S-a mai adăugat şi ploaia. Au sfârşit prin a se resemna uitându-se cum cade, nemiloasă, zile în şir, în timp ce strugurii putrezeau.

273

Într-o asemenea zi când nu au putut să lucreze, la ora mesei, Georges era de negăsit. Louise începuse să se îngrijoreze. Copilul, mai neastâmpărat decât ceilalţi, îi părea mai expus. Când auzi nişte urlete se repezi pe scară. În capătul celălalt al străzii, poştăriţa din

Grandvaux trăgea zdravăn după ea pe unul din copiii

Croisier ce se zbătea, stacojiu la faţă. Fără să-i dea drumul prizonierului, scutură sub nasul Louisei o cămaşă ferfeniţă:

— Şi cămaşa, încă nu-i nimic, Doamnă, o poţi înlocui.

Ar trebui să vedeţi ce i-a făcut puştiului meu. Un copil mai mrc decât el şi care nu-i făcuse nimic. Mai mare ruşinea!

Apoi, văzând figura distrusă a Louisei:

— Lăsaţi, doamnă, trebuia să vă spun, dar ştiu că n-aveţi nicio vină. Copiii care nu au tată nu pot fi pedepsiţi cum se cuvine.

Louise îl trimise pe Georges la culcare fără să-i dea să mănânce, dădu bani pentru o cămaşă nouă, apoi urcă la ei ca să aibă o discuţie serioasă: se încăpăţână şi nu-i deschise. Nu-i era defel foame. Când ieşi din camera lui, cu ochii roşii, Martha se străduí să o consoleze:

— Şi fratele meu se bătea când era ca Georges. Acum e un băiat drăguţ.

Anne-Marie insista că era un copil cu o fire hotărâtă, mai curajos decât fraţii săi şi conchise:

— Trebuie luat cu binişorul.

Şi îşi punea pe loc sfaturile în practică oferindu-i dulciuri pe care Georges le refuza plin de demnitate.

Totuşi, într-o zi, luă punguţa, o deschise pe ascuns, scoase bomboanele una câte una, umplu sacul cu resturile de hârtie şi îl aruncă ostentativ ia gunoi:

— Nu sunt un bebeluş.

Louise găsi sub salteaua lui un rest de caramele lipite şi năclăite.

Consultată, Doamna Madeleine se dovedi a avea o cu totul altă părere decât Anne-Marie:

— Cu cât îţi faci mai multe griji cu atât circul pe care-l face i se pare mai interesant. Pedepseşte-l, dar cu calm, şi încearcă să nu-i dai atâta importanţă.

Hotărâtă, de acord; dar cum să facă pe indiferenta?

Între ultimul gând la culcare: „Doamne, de ce Georges…” şi primul gând dis-de-dimineaţă: „Doamne,

măcar
274
dacă Georges…’1. Louise nu mai avea odihnă: „L-am iubit oare mai puţin, sau mai mult decât pe ceilalţi?
Ai impresia că i-ai crescut pe toţi la fel, cum să accepţi că sunt atât de diferiţi? Poate e prea sensibil? Sau poate a suferit din cauza bolii şi morţii tatălui său mai mult decât am crezut şi nu a reuşit să se exteriorizeze?”
Un diagnostic; care să fie remediul?
Ceilalţi copii ocoleau oaia neagră:
— Dacă vine şi Georges, nu ne mai jucăm.
Louise încerca să intervină:
— Astăzi o să fie cuminte.
Punea cutia cu jocuri pe masă, promitea premii câştigătorilor. Georges dădea un şut în picioarele care intrau în raza lui de acţiune şi, huiduit de ceilalţi, o ştergea.
O vacă a fătat cu mare greutate. Într-o dimineaţă.
Martha o găsi culcată într-o rână. Picioarele din spate ale viţelului apăruseră primele în locul capului, iar mica vietate, gata să se sufoce, nu reuşea să iasă cu totul. Alergă după ajutor ca să-l poată trage afară. Era o fată zdravănă; împreună cu François a reuşit să-l scoată pe nou-născut din burta mamei sale. Vaca a scăpat numai cu durerile, în schimb, viţelul, cu blana curată, udă şi tremurând tot, refuză să sugă. François le sfătui să-l taie cât mai puteau să-i folosească carnea şi pielea. Georges, care tocmai venise să vadă ce mai e nou, izbucni într-un plâns cu sughiţuri.
— Uită-te, ce amărât e, spuse Louise. Mai bine să nu se mai chinuie.
Băieţelul se azvârli pe paiele din grajd, zgâriindu-şi faţa cu unghiile şi urlând. În clipa în care argatul vru să-l

ia de-acolo, se aruncă peste animal şi îl strânse în braţe. Când, peste două ore, Martha începu mulsul de seară, l-a găsit în aceeaşi poziţie. Îl trimise pe copil după un biberon vechi, îl umplu cu lapte de la mama sa şi i-l întinse:

— Aşa, fiindcă prietenul tău n-are putere să sugă, o să-i dai tu să bea.

Viţelul trăgea o înghiţitură după alta. Răbdarea lui

Georges nu avea limite. Într-un carnet nota, cu precizia unei bone, cantitatea de lapte băută la fiecare masă.

275

m

După cină, se mai repezea o dată la grajd şi dimineaţa era acolo înainte de micul dejun. După câteva zile, o găleată înlocui biberoanele. Viţelul era salvat. Din fericire, era o viţica: cu un tăuraş nu ar fi avut ce face, iar ca să-l ducă la măcelar sau să-l vândă, după ce l-au salvat, nici vorbă. Georges, sfidând ironiile fraţilor săi, o boteză Eglantine. Accesele sale de furie deveniră mai rare. Doar o gelozie crâncenă faţă de protejata lui le mai aţâţa. Şi totuşi, Justine obţinu privilegiul de a scărpina fruntea albă şi creaţă a

Eglantinei, care o privea cu nişte ochi mari şi albaştri.

Maurice şi Pierre, care se întorseseră la unitate imediat după culesul viilor, au fost lăsaţi la vatră pe la mijlocul lui decembrie. Ameninţarea cu invazia părea să fi fost îndepărtată. Li s-a promis că un învăţător va veni în sat începând cu luna ianuarie. Doamna Elisa se îmbolnăvi de bronşită, iar Juliette, prevenită de

Louise, veni să o vadă pe mama ei.

— Vă aşteptăm pe toţi ca de-obicei de Crăciun, îi spuse Louise. Judith ştie că ne bazăm pe ea. Copiii

pregătesc o serbare frumoasă.

— Cum poţi să vorbeşti de serbare pentru un Crăciun de război, care va fi şi primul pe care îi vom petrece fără fratele meu?

Louise nu spuse nimic. Adevărata durere nu urcă pe scenă. De ani de zile se pregătise pentru moartea lui

Michel, iar caietul cel gros în care îşi ţinuse jurnalul şi pe care îl citea sau recitea din când în când, îi întărea curajul în zilele în care o apăsa singurătatea:

— Văd că te-ai împăcat repede cu moartea fratelui meu, insistă cumnata ei.

Doamna Elisa sări în ajutorul nurorii sale:

— Oricum, nu putem lupta cu nenorocirile.

Datorită copiilor, Louise accepta fatalitatea cu mai puţină resemnare ca altă dată.

— Atâta timp cât mai este o speranţă, merită să lupţi, corectă ea.

Doamna Elisa dădu din cap.

— Nu putem prea mult, crede-mă. Soţul meu a murit, a murit şi al tău, şi niciuna nu am putut să-i ţinem lângă noi o clipă mai mult. Dar la ce serveşte să plângi gândindule la trecut? o întrebă ea pe fiica sa. Până la Crăciun, atâtea se mai pot întâmpla.

276

Nici nu ştia câtă dreptate avea. Peste două zile, în zori, înainte ca Louise să fi băut cafeaua, Pierre intră după ea cu o figură prevestitoare de nenorociri şi o duse la grajd, deschise botul unei vaci şi îi arătă pe gingie trei băşici umflate.

— E grav?

— E pentru prima dată că vedeţi aşa ceva, nu-i aşa?

Febră aftoasă, aproape sigur.

Coborâse vocea ca să spună numele bolii şi repetă

zdrobit:

— Mi-am dat eu seama că nu mănâncă la fel de bine ca de obicei.

Aflând vestea, Marthe şi Maurice veniră în fugă şi se uitară îngrijoraţi. Ştiau ei ce ştiau. Într-un grajd, afta este mai periculoasă ca scarlatina într-o şcoală.

Viteie care scapă nu mai sunt niciodată la fel ca înainte, în primul rând, trebuie evitată contaminarea. Chemat imediat, veterinarul dădu ordin să se taie cât mai repede vita bolnava şi mai arătă alte două, suspecte.

În ajunul sărbătorilor, carnea de vită se vindea bine.

Louise merse la Cully să-i facă o ofertă măcelarului.

Acesta o primi cu amabilitate pe văduvă, arătându-şi simpatia şi înţelegerea. Să i se aducă vitele; o să se descurce el cu tăiatul şi jupuitul a doua zi. Mai rămânea de stabilit preţul.

— O să vedem. E la greutate, spuse măcelarul.

Louise aprobă din cap şi cum acesta nu adăugă nimic, insistă:

— Cât îmi oferiţi pe kilogramul brut?

Tresări la auzul cifrei derizorii.

— Glumiţi, nu-i aşa?

Măcelarul îi atrase atenţia plin de demnitate că vacile erau bolnave.

— Una singură e atinsă, protestă Louise, şi încă n-a avut timp să slăbească. Veterinarul dă certificat de tăiere pentru consum. Şi garantează că pentru moment calitatea e neschimbată.

— Dumneavoastră vreţi să iau trei vite de azi pe mâine. Cine ştie cât o să pot vinde imediat? Va trebui să pun la fum, la sare, să aştept toată iarna ca să-mi recuperez banii.

— Bine, spuse Louise. O să vină cineva mâine cu

răspunsul.

277

Înainte de a o lua înapoi pe drumul spre Riex, făcu un ocol la Morettes. Jean era unul din puţinii podgoreni încă mobilizaţi. Susţinea că gradul lui de ofiţer îi cerea acest sacrificiu, dar Louise se întreba dacă nu cumva era mai mulţumit la armată decât acasă. Fernande îşi întâmpină cumnata cu o figură bosumflată. Doamna

Madeleine era plecată.

— Ce spui, unde s-a dus? întrebă Louise surprinsă.

Prietenele mamei ei locuiau prin vecini: va da uşor de ea.

— Poate crezi că-mi spune unde se duce, răspunse

Fernande pe un ton urâcios.

Era clar că, cu toate progresele micului Jean-Edmond care alergase să se arunce în braţele mătuşii sale

Louise, relaţiile celor două femei nu se îmbunătăţeau şi nu ştiai pe care s-o plângi mai tare. Nu era prea fericită, Fernande, asta se vedea de la o poştă. Louise era cu atât mai uimită cu cât fratele ei se căsătorise, aşa cum se spune, din dragoste: „singurele căsătorii înţelepte”, spusese Mary altă dată. Dar poate greşea ea, căci ce explicaţie să dai la urma urmelor faptului că ne împăcăm cu părinţii şi cu copiii noştri – nutrind pentru ei „sentimente durabile – în timp ce atâţia oameni nu-şi suportă propriul consort pe care poţi să-l alegi?

Fernande fusese o tânără domnişoară plină de viaţă.

Astăzi, cu părul strâns adunat la spate, număra rufăria ca mătuşa Hélène pe vremuri. Casa strălucea de curăţenie, dar ar fi fost de preferat să găseşti „gunoaie”.

pe sub paturi decât o faţă mereu posomorâtă. Nu era de mirare că Jean lipsea mult. Louise scrise câteva rânduri pentru mama sa şi se grăbi să se întoarcă la Croises.

Marthe se uita în calea ei şi îi spuse că un vizitator o aşteaptă în salon. Cu un gest, deschise uşa: Jules

Rapin se ridică, numai zâmbet, cu mustaţa mai seducătoare ca niciodată, lată unul care nu-şi pierde timpul.

La vârsta lui era scutit de serviciul militar. Umbla prin satele din jur, adulmecând momentul când banii lui deveneau indispensabili. Louise îl interpelă, cu capul ţeapăn şi bărbia ridicată:

— Domnul?

Acesta se apropiase, cu mâinile întinse:

— Dragă verişoară, nu am vrut să trec prin faţa casei dumitale fără să îţi prezint omagiile mele.

278

Îi făcu semn să ia loc, neîncrezătoare: cu siguranţă că a aflat deja ceva despre vitele ce trebuiau sacrificate. Se interesă plin de bunăvoinţă despre copii şi despre recoltă. În legătură cu asta, dacă Louise căuta un cumpărător, ar lua el cu plăcere un butoi sau două.

Pronunţă chiar un pref atât de favorabil încât, renunţând să mai fie prevăzătoare, Louise adoptă din nou legile ospitalităţii:

— Cu ce vă pot servi?

— O ceaşcă de ceai, cu cea mai mare plăcere dacă nu deranjez prea mult.

Încă o dovadă de tact, deoarece afacerile se încheiau între bărbaţi/ în pivniţa de vinuri. Tot asigurând-o că nu a băut niciodată ceva mai bun decât ceaiul servit de

Martha, Rapin intra pe terenul Louisei. Copiii, căutând-o pe mama lor, îşi băgară unul după altul nasul în salon. Vizitatorul lăudă drăgălăşenia şi aerul lor sănătos. Se lăsa seara. Jules îşi luă rămas-bun, apoi, când ajunse deja la uşă:

— Ştii că mă străduiesc să fiu folositor* ocupându-mă de aprovizionarea armatei. Dacă într-o zi vei avea nişte vite de care vrei să te scapi…

— De ce nu? spuse Louise, păstrându-şi sângele rece.

Depinde de ocazie. Cât e carnea de vită la ora asta?

Spuse o cifră, apoi, adăugă pe un ton confidenţial:

— Crede-mă, o să scadă.

Abia dacă era ceva mai mult decât îi oferise măcelarul:

— Se pare că aveţi un profit frumos!

El protestă:

— Plătesc pe loc, cumpăr şi vând cu ridicata; şi mai ales nu vreau să profit de greutăţile prin care trece ţara mea.

— Şi nici de greutăţile fermierilor.

Se făcu că nu înţelege şi trecu pragul, politicos, preocupat să nu piardă din terenul câştigat:

— Îmi permiţi să mai trec pe aici zilele următoare?

Am deseori treburi prin părţile astea. Oricum, ştii cum să dai de mine.

O zi proastă: nicio clipă de răgaz, şi odată cu seara să vezi că nu ţi-ai făcut treburile zilnice şi mai eşti şi nehotărâtă. Copiii o chemau: cu atât mai bine.

Să ştii să-i asculţi, să rî zi cu ei şi pentru ei.

279

„Vorbele lui Robert deunăzi: „Mama, eşti aşa trista. Aş vrea să fii întotdeauna mulţumită”. Le sugeră să repete cântecele de Crăciun:

— Bunico, avem nevoie de ajutor.

Ritualul: patru lumânări înfipte în sfeşnicele bătrânului pian şi aprinse înainte de a se da tonul.

— Fii atentă, Justine, încearcă să fii alto.

Doamna Madeleine deschise uşa salonului:

— Frumos! Mă pui să urc în fugă de parcă ar fi luat casa foc şi voi cântafi!

Exclamaţiile şi sărutările copiilor o răsplătiră pentru osteneala de a fi urcat. Louise o luă în camera ei unde puteau să stea de vorbă:

— Febră aftoasă, asta mai lipsea! repetă Madeleine.

Cu soldafii ăştia care străbat fără-n un9 Ş ” n’a + r nu mai eşti la adăpost de nimic. Dar eşti sigură că Pierre schimbă destul de des paiele la vite? Ştiu eu! Toţi profită de o femeie singură.

— Lasă, mamă, de ce să bănuieşti mereu pe cineva!

— Bine, bfne. O să vezi şi tu.

În timp ce Louise îi povestea discuţia ei cu măcelarul din Cully şi vizita lui Jules Rapin, chipul tulburat al

Madeleinei, plin de riduri fine, se lumină:

— Lasă-i în pace pe ăştia doi: o să-l chemi pe ovrei.

— Pe ovre»?

— Aşa i se spune la Mézières. De fapt îl cheamă, stai: ceva cu Lévi. De fiecare dată când era o vită de vânzare prin împrejurimi, oamenii îl chemau pe el. Când eu eram copil, era taică-său. Abram mi-a spus că fiul îi seamănă. Un om care-şi cunoaşte interesele, dar cinstit, care merge drept la fintă şi n-o să-ţi vândă gogoşi.

Apoi adaugă pe un ton confidenfial:

— Şi închipuieşte-ţi că nu pune gura pe un strop de rachiu. Dacă toţi bărbaţii de pe la noi ar face ca el…

Încheie Madeleine cu un oftat plin de înţelesuri.

Deoarece aveau din nou cal de când se întorsese

Pierre, François putea să urce imediat la Mézières:

Îl va căuta pe ovrei, va înnopta la Abram Thévoz, şi se va întoarce cu negustorul de îndată ce îl va fi găsit.

Femeile mai, merseră o dată în grajd. Vaca bolnavă şi cele două suspecte au fost izolate într-un şopron.

280

Când François intră cu Domnul Lévi în bucătărie unde pregătea masa, Louise se gândi că, aşa cum era, cu fularul său şi cu haina albastră de pânză groasă, acesta

nu părea mai evreu decât ei. Mulţi ţărani din Jorat aveau pielea tuciurie, părul negru şi creţ ca el. Îi servi pe cei doi cu cafea, puse pe masă pâinea şi brânza, dar vizitatorul nu avea timp de pierdut. Îşi bău ceaşca dintr-o sorbitură, fără să se aşeze:

— Să mergem să vedem vitele, propuse el.

Le examina cu grijă pe cele trei condamnate:

— Se vede că au fost bine îngrijite, aprobă el. Iată ce vă propun: o sacrific pe asta imediat şi o vindem mâine în piaţă, cui dă mai mult; pe celelalte două le iau cu mine mâine seară. Sacrificarea şi vânzarea vor fi la Chardonne. O să-mi daţi calul şi o căruţă pentru transport, căci nu vreau să fie istovită; unul din oamenii dumneavoastră o să vină cu mine.

Domnul Lévi spuse cât ia pentru treaba pe care o făcea şi cât procentaj la vânzare. Louise va câştiga de trei sau patru ori preţul oferit de Jules Rapin. Îi râdea inima de mulţumire.

Aproape imediat începu o agitaţie ca de sărbătoare.

Pentru sacrificare şi jupuire, care urmau să aibă loc într-una din curţile satului unde în fiecare an răsuna guiţatul porcilor tăiaţi, se lăsă pe mâna negustorului şi se ocupă pe data de o cu totul altă treabă. Dubaşul satului locuia pe deal. Se hotărî să-l găsească înainte ca acesta să se înfunde în cârciumă. Un bătrân văduv, fără copii, care şi-a băut până la ultimul butuc de vie şi care câştiga câteva parale bătând toba şi strigând cu vocea lui dogită/Memoria nu-l mai ajuta. Mai bine să-i dea anunţul scris. Louise scrise cu litere mari de tipar foarte citeţ:

1 CARNE DE VITĂ PROASPĂTĂ

MÂINE, ÎNCEPÂND DE. LA ORA ZECE, în PIAŢA DIN RIEX

SE TAIE O VITĂ ÎNTREAGĂ

CEL MAI BUN PREŢ ŞI CEA MAI BUNĂ CALITATE

Nu peste multă vreme urma să se vorbească despre tăria de caracter a tinerei văduve Croisier. Cei care o cunoscuseră pe Louise fată tânăra, cu probleme de sănătate, plină de bunăvoinţă, fără îndoială, dar fără iniţiativă.

281

cocoloşită de o mamă ambiţioasa, aveau de ce se mira.

Lunga perioadă de nelinişte trăită în timpul bolii lui

Michel a făcut-o mai rezistentă. Atâta timp cât se crezuse singură implicată, cedase. Răspunzătoare acum de copii, foarte hotărâtă să-i lase moştenitorii iluziilor ei pierdute şi redobândite, exigenţelor sale, voinţei şi bucuriei ei de a trăi, a ştiut să facă faţă şi să aleagă.

— Asta e, Domnule Pasche. Începeţi chiar acum. E

Încă lumină, o să vă fie mai uşor. Să le citiţi de trei ori în sat, de şase la Epesses şi cel puţin de şase la

Cully. Întoarceţi-vă prin Cheneau şi apucaţi-o pe drumul vechi de la Grandvaux.

— Ce spuneţi! În aceeaşi zi? Cum credeţi! Picioarele mele au îmbătrânit şi vocea mi-e răguşită.

— Da, astăzi, imediat, şi cel mai bine arv şi să nu vă opriţi. La întoarcere, veniţi şi mâncaţi la noi. Nişte cârnat cu varză, merge? Vă promit şi o bucată de file adevărat şi vă dau dublu decât am promis dacă se vinde toată carnea la preţ bun.

Ce noroc că nu stă să plouă. Au pus sub tei nişte mese mari de brad pe care, în ultimul moment, Louise le-a

acoperit cu nişte cearşafuri imaculate. Zece fără zece, totul era gata ca la teatru înainte de ridicarea cortinei: mesele în unghi, cântarul, butucul, cuţitele mari ascuţite bine, toporişca. Pielea şi pulpele animalului prinse în nişte agăţători improvizate, celelalte bucăţi, direct pe pânza albă. Carne proaspătă, fără doar şi poate, care se putea păstra până la Anul Nou, iar dacă frigul va ţine, până în prima duminică de după. Tot satul se îngrămădea să vadă. Căruţele urcau de la Cully, altele coborau dinspre Grandvaux, pline de voie bună şi încurcând circulaţia.

Îngâmfată, tânăra doamnă Croisier, aşa se spusese?

Trebuia s-o fi văzut mişcându-se în sus şi-n jos cu nişte şuviţe de păr jucăuşe în jurul feţei, cu obrajii roşii de agitaţie. Acum că era sigură de succesul vânzării, se bucura alături de aceşti podgoreni economi care mâncau tot anul carne de porc afumată sau sărată şi care, două duminici la rând, vor cunoaşte luxul cărnii de vită proaspătă.

Când, întorcându-se de la Chardonne, Domnul Lévi se prezentă să încheie socotelile, de-abia îi veni Louisei

282

să creadă ce afacere frumoasă a făcut. Doamna Madeleine comentă evenimentul în repetate rânduri:

— Ţi trebuia o lecţie acestui zgârie-brânză de măcelar. Închipuieşte-ţi că nu mai îndrăznesc să trec prin faţa uşii lui: când îi simt privirea ce mi-o aruncă, mii de ace îmi intră în spate. Dar cârciumarul din Riex trebuie că e mulţumit. Niciodată n-a avut el atâţia clienţi într-o singură zi.

Pizmaş cum era, o fi deocheat-o măcelarul pe Madeleine? Pe când ieşeau de la biserică, la două lunj de la întâmplarea asta, şi când orice pericol de epidemie părea înlăturat, Doamna Madeleine, îngrijorată şi cu faţa

pământie, o luă pe fiica sa deoparte ca să n-audă copiii:

— Nu ştii ce-am păţit!

În gingiile sale moi ca buretele, toţi dinţii începuseră să se clatine. Un dentist din Lausanne o sfătui să şi-i scoată pe rând. Chiar dacă nu mai eşti la vârsta cuceririlor, ideea unei proteze te îmbătrâneşte cu o sută de ani.

— Ai răbdare puţin, o îmbărbăta Louise. Poate nu-i decât o inflamaţie trecătoare. Să văd… Dar e febră aftoasă! exclamă ea* văzând în gura mamei sale nişte băşicuţe albicioase.

— Febră aftoasă? Ce tot spui? protestă Madeleine jignită. Niciodată, sunt sigură, niciodată, nici la

Mézières nu am auzit spunându-se că un om…

— O să-ţi aduc o sticlă din cel mai bun rachiu.

Dacă-ţi clăteşti gura cu el în fiecare oră…

— Rachiu, crezi? întrebă Madeleine umilită. Promite-mi că n-ai să spui la nimeni. Nu aş vrea ca Fernande sau cineva din oraş… şi nu mai pot să mănânc nimic.

— O să spunem că ai gripă şi vrei să stai în pat.

— În pat? De când te-ai născut tu, nu-mi amintesc să mai fi stat în pat ca bătrânii sau copiii!

Coborând în fiecare zi la Morettes cu un piure de legume gata făcut, cu ultimul desen al lui Robert, sau o scrisoare de la Justine, Louise îşi spunea că e mai greu să îngrijeşti o mamă decât un copil. În ziua în care Doamna Madeleine reuşi să înghită prima felie de pâine, găsi în sfârşit curajul să zâmbească de păţania ei:

283

— Doar nu sunt vacă! Eşti sigură că nimeni nu bănuieşte nimic?

Abram Thévoz muri în februarie 1915 – ba nu, 1916, pentru ca două. luni după aceea gemenii începeau să stâicească primele cuvinte în germană la liceul din

Cully. Anii aceştia de război atât de agitaţi şi de plini de evenimente lasă, odată cu trecerea timpului, puţine amintiri precise, tot aşa cum vremea rea de pe lac ascunde malul şi fixează orizontul la câţiva metri de ceaţa deasă.

O uşurare, moartea lui Abram. Nimeni nu ar fi crezut ca viaţa se va agăţa de ei atâta timp. Nu mai mânca de luni de zile: patruzeci de kilograme, când altă dată avusese optzeci şi mai bine. De fiecare dată când se ducea la Mézières în ultimii doi ani, Doamna Madeleine se gândea că-l vede pentru ultima oară, iar când a fost cu adevărat ultima oară, la 2 ianuarie 1916, se obişnuise atât de mult să-l găsească încă în viaţă, încât plecă sigură că îl va vedea din nou pe la Paşti.

Bătrâna Adèle Thévoz nu mai cobora de mult din pat, dar cu uşa de la camera ei deschisă, auzi cuvintele de consolare pe care le spuse pastorul în faţa sicriului aflat la etajul de jos. Încă limpede la minte, îi spuse

Domnului că rândul ei venise de mult. De ce să mai prelungească o viaţă care nu mai e bună de nimic? De câţi ani degetele ei înţepenite nu mai puteau să ţină acul şi ciuperca de cârpit, şi nici măcar cuţitul?

Suferinţa, treacă meargă, fiindcă nu era ea femeia să se plângă, doar atâţia alţii îndurară chinuri mai mari.

Dar ce povară pe nora ei care trebuia să îngrijească o bătrâna neputincioasă ca ea.

Trebui totuşi să mai rabde până în noiembrie ca să câştige dreptul de a dormi în cimitir la câţiva metri de

Abram. Pentru Louise şi pentru copii, moartea bunicii

Adèle însemna că nu vor mai avea de ce anume să meargă la Mézières. Se vor opri la fermă dacă vreo treabă îi ducea pe-acolo, dar numai cât să întrebe de una de alta şi să bea un pahar de sirop sau o ceaşcă de cafea.

Familiile Croisier şi Thévoz, deşi îşi aminteau de

legătura lor de rudenie, se îndepărtau încet, încet una de alta. Multă vreme crezi că stai pe loc, când de fapt

284

curentul vieţii te poarta cu el. Cei care erau mai ieri alături nu se mai întâlnesc şi nimeni nu ştie dacă distanţa care îi desparte va dispărea într-o bună zi.

Zilele acelea, Louise tocmai primise din Londra o scrisoare de la Mary, scrisoare căreia îi trebuise mai mult de o lună să treacă peste frontieră. Pentru a-i distra pe Doamna Elisa şi pe copii, citi cu voce tare mai multe pasaje în timpul cinei. O scrisoare plină de viaţă şi la obiect ca întotdeauna, povestind mai mult despre atmosfera capitalei decât despre preocupările lor. Mary ar fi preferat să rămână în ţara ei până la sfârşitul războiului, dar lui David nu-i pria clima.

David-Edouard, care nu se mai întorsese să-şi facă serviciul militar în Elveţia, aşa cum propusese Doamna

Madeleine, se alăturase forţelor aliate. Scrisoare dinadins senină, aşa cum obişnuia să scrie Mary, care se interesa de şcoala şi de sănătatea copiilor.

Michel-Louis şi Georges tocmai se certau pe timbrele de pe plic, când o funcţionară de la poştă veni în fugă de la Cully cu o telegramă anunţând decesul lui David cu două zile mai devreme.

Victor vru să plece imediat. Medic-şef al unui spital, nu obţinu permisiunea de a pleca din ţară. Răspunzând la scrisorile lor pline de tristeţe, Mary îi anunţă doar că va aduce corpul lui David la Cully de îndată ce i-o va permite situaţia internaţională. Până atunci, va face ce va putea pentru victoria aliaţilor.

Victorie care venea cu viteza melcului, cu tot ajutorul Americii. Copiii primeau veştile mai uşor decât adulţii. Când Louise suspina „Nu se mai termină odată!”, Michel-

Louis, ocrotitor, îi amintea că întotdeauna au fost războaie şi că unele dintre ele au durat o sută de ani. Într-o zi când, cu ochii în lacrimi, privea trecând un convoi lung care-i ducea pe gazaţi la spitalele de la munte, tot Michel-Louis o privi mirat:

— Aş prefera să mor în război decât de o boală ca tata.

În sat, toate fetiţele tricotau pentru soldaţi sau pentru prizonieri. Foarte serioase şi totodată puse pe treabă pregăteau feşe pentru pansamente, de parcă răniţii făceau parte din familia păpuşilor lor. Georges se antrena ca să poată îndura setea, foamea, oboseala;

285

Îşi fixa tot felul de probe ciudate ca să reziste în faţa duşmanului. Robert se hotărâse să se facă medic iar

Justine infirmieră. Michel-Louis explica plin de gravitate:

— Cel mai important e să asiguri spatele frontului.

Pierre, tânărul văcar, plecă în noiembrie 1917, în momentul în care bolşevicii triumfau în Rusia. Maurice îi urmă exemplul după şase luni. Îşi pierduseră orice chef de lucru şi Louise nu ştia dacă de vină era propaganda ruşilor sau viaţa inactivă şi supusă din lunile de mobilizare. Sentimentală, pentru că altă dată îl văzuse pe Pierre mulţumit de soarta lui, iar acum, dintr-odată, vedea că munceşte de mântuială, grăbit să-şi întâlnească tovarăşii, la cârciumă, se gândi că poate e nefericit în dragoste:

— Ce e Pierre? Pot să te ajut? Ai venit atât de târziu noaptea trecută, mai bine zis azi-dimineaţă: o să-ţi distrugi sănătatea.

Dar el spuse cu arţag, de parcă Louise l-ar fi provocat:

— De-asta vreau să-mi schimb meseria, ca să nu mai

mă scol cu două ore mai devreme decât orice gospodar.

Doamnă Louise, am să aştept ca să găsiţi pe altcineva în locul meu, dar numai până la Paşti.

François era indignat: niciodată n-au fost pe la noi nici rege, nici împărat, nici ţar, la ce bun atunci o revoluţie?

Pierre susţinea:

— Voi lucra în uzină, am să fiu în sfârşit liber; o să mă înscriu în sindicat.

François scuipa scârbit:

— Uzina? Sindicatul? Mă faci să râd! O să te mişti la comandă, ai să fii sclavul unei maşini: asta ţi-e demnitatea? Zeci de indivizi vor face ce faci şi tu:

nu ştiam că gândeşti ca oile.

— François, bietul de tine, nu-ţi dai seama că te laşi exploatat de ani de zile?

Bătrânul argat vedea roşu în faţa ochilor.

— Asta e mândria mea, să lucrez acolo unde sunt de folos.

Louise suferea mai mult de neînţelegerea dintre cei doi bărbaţi decât de ideile noi, pe care nu le înţelegea

286

fiindcă, la urma urmei, nu lucra şi ea tot atât cât oamenii ei? Nu era ea întotdeauna gata să fină seama de dorinţele şi de sfaturile lor? Oare Pierre, pe care de atâtea ori îl auzise fluierând când schimba paiele la vite, se revolta ca un adolescent nerăbdător să zboare cu propriile lui aripi? Publică anunţuri în ziarele din zonă. În vremea aceea, doar bătrânii căutau de lucru, iar printre ei, doar cei care nu rămâneau niciodată mult în acelaşi loc. Câţiva ani de atunci înainte, în afară de François, argaţii se schimbaseră la Croises la trei sau la şase luni. Louise, amintindu-şi de Daniel şi sperând că următorul venit va

bea mai puţin, îi lăsa să plece fără regrete.

Timp de patru ani, condamnând nebunia popoarelor din jur, satul aşteptase pacea ca pe un nou paradis terestru în care oamenii vor uita de necazuri. La 11 noiembrie

1918, chiar în ziua în care Germania accepta condiţiile armistiflului, socialiştii elveţieni reuniţi la Olfen hotărâră o grevă generală. Soldaţii în permisie au fost rechemaţi în mare grabă. Armata ocupă uzinele; se vorbea despre război civil. François înţelesese bine:

exemplul bolşevicilor sucise capul băieţilor care, sub arme, prinseseră gustul trăncănelii şi trândăviei.

Louise, neîncrezătoare şi fără nicio putere, se gândea că trebuie să fii nebun ca să începi grevele într-un moment când lumea trebuia pusă din nou pe picioare.

Senină, Doamna Elisa constata că niciodată lucrurile nu vor mai fi ce-au fost odată; Doamna Madeleine, cu ziarul sub braţ, urcă la Croises aproape în fugă:

— Ai văzut? Patruzeci şi opt de ore! Cer patruzeci şi opt de ore de lucru şi nicio secundă în plus. Tinerii ca şi bătrânii, fără nicio umbră de deosebire. Dar dacă şi mamele lor ar fi numărat orele când ei erau mici? Dacă şi ele i-ar fi lăsat să dârdâie în scutecele ude de vineri seara, pentru că făcuseră deja, mai degrabă şaizeci decât patruzeci şi opt de ore. Să stai cu mâinile în sân când eşti sănătos, ce ruşine! Băieţi mari şi zdraveni care stau cu mâinile în sân şi vor să-şi impună condiţiile tocmai când ai nevoie de ei!

Dar Madeleine uită curând de grevă în faţa unei nenorociri independente de voinţa oamenilor şi care o lovi mult mai greu: gripa, năpustindu-se asupra ţării, o paraliza în câteva zile. Era oare gripă? Numele părea

287

01

prea blând pentru o epidemie care te trimitea cu gândul la plăgile Egiptului căci îşi alegea victimele, lăsându-i în viaţă pe bătrâni, femei şi copii, doborându-i pe bărbaţii cei mai în putere. Luată prin surprindere, şi pentru a reduce riscurile de contaminare, armata a găsit de cuviinţă să-i lase pe bolnavi la casele lor.

Cea mai mică deplasare se dovedi fatală. În faţa dezastrului, s-a lansat un apel către civili pentru a pune la dispoziţia trupelor toate paturile disponibile. Patru bărbaţi au delirat astfel în camerele ocupate altă dată de Marthe şi Blanche Croisier. Doamna Elisa, teafără, în colţul sobei, depăna amintiri deloc încurajatoare:

— Soţul meu nu fusese niciodată răcit. Trei zile de pneumonie au fost destul ca să-l doboare.

Copiii, ale căror şcoli fuseseră închise, nu aveau decât dureri de cap şi o lipsă de poftă de mâncare.

Louise, la rândul ei, căzu la pat, cu febră. În răstimp de câteva ore află de întoarcerea lui Jean la Morettes, apoi de moartea lui. A fost, pentru ea, cea mai mare pierdere din timpul războiului.

A ŞASEA V/AŢA

DOAMNA LOUISE

JEAN, MARTORUL COPILĂRIEI MELE, cum să mi-l închipui al Hei decât viu? Primul lui pantofior de piele, acoperit cu un strat de bronz şi aşezat pe şemineul din salon, ne amintea că fusese un drac de copil, vesel şi neastâmpărat. Disperarea mută a mamei mele şi năuceala ei m-au făcut să-mi înăbuş propria durere. Ce se va alege din Moretiés? Mama avea puteri depline asupra proprietăţii până la majoratul lui Jean-Edmond.

Băieţelul frumos de şase ani şi jumătate semăna cu tatăl său şi nu vedea cu ochi buni pe cei care erau de partea bunicii. Ea care vorbea cu florile aşa cum vorbeşti

cu nişte prietene, nu se prea pricepea la noile tratamente care se făceau viţei de vie. Oamenii învăţaseră să stropească cu sulf şi cu sulfaţi împotriva manei, a ciupercii cenuşii şi a păianjenului roşu; pe de altă parte, vinul din pivniţe trebuia mereu controlat. Servitorii de încredere erau pe-atunci aproape de negăsit.

Victor luă din nou obiceiul să vină la Morettes în fiecare duminică. Ultimul Moraz din generaţia lui, unchiul celibatar devenise capul familiei şi se simţea răspunzător de Jean-Edmond. Fu de părere să se dea în arendă din pământ, acareturi şi pivniţe. Nu se prezentă nicio ofertă, aşa că au trebuit să se mulţumească cu sezonierii din Valais şi Savoia, care uneori rămâneau mai mult de câteva luni. Vremea când mergeam după

289

Îmbărbătare şi sfaturi la Morettes trecuse de mult.

François mă ajuta să supraveghez lucrările; mă ocupam şi de vânzarea vinurilor Moraz şi de vânzarea vinurilor

Croisier; când era nehotărâtă, mama devenea sigură pe ea spunând, ca şi cum ar fi vorbit de administratorul ei:

— O să discut cu Doamna Louise.

Degeaba am încercat să-i stârnesc Fernandei interesul pentru treburile fermei. Această fată de mic negustor visa să locuiască la Lausanne şi să facă din băiatul ei un funcţionar de bancă cu mâinile îngrijite. Fără bunuri proprii şi fără meserie, nu putea însă decât să rămână la Morettes unde toată ziua „nu făcea altceva decât să calce şi să coasă, intrând în bucătărie doar ca să-şi facă câte ceva de mâncare pentru că nu suporta nici slănina, nici untura, nici varza, nici prazul, nici ouăle, nici brânza, nici…

— Dar ia spune-mi, ce suportă Doamna! răbufni

mama într-o zi când am găsit-o lustruindu-şi maşina de gătit, cu fata roşie ca arama capacelor.

Iar când, câteva clipe mai târziu, Fernande suspină pentru a suta oară plângându-şi soarta de văduvă:

— Să rămâi singură, la nici treizeci de ani, cu un copil de crescut, ce poţi să mai speri de la viaţa?

Mama izbucni:

— Aveai ca sof pe cel mai drăguţ băiat din lume şi suspinai încă de pe când trăia el! Ţi-a rămas un nume, o casă, un fiu. E o ruşine să te plângi când atâţia alţii nu au nimic.

De-atunci, de fiecare dată când mama intra într-o cameră, cumnata mea ieşea aproape imediat cu un aer de demnitate jignită. Încet, încet, uitând dezamăgirile căsătoriei, îşi recrea mitul marii iubiri şi remodela portretul lui Jean după placul inimii. Mama, pe de altă parte, îşi idealiza fiul şi nu mai vorbea de el decât plină de evlavie. Jean-Edmond creştea la umbra acestei duble imagini a unui tată pe care nu şi-l mai amintea aproape deloc.

Cu câteva luni mai devreme – oare a fost înainte sau după asasinarea ţarului Nicolae şi a familiei sale – primisem o scrisoare de la mătuşa Esther. De la moartea unchiului Constant, nu o mai vedeam decât de Crăciun, încorsetată în mătase verde sau violet şi cu părul de un

290

roşu la fel de aprins. Scrisul mare şi cu litere ascuţite care acoperea două pagini de hârtie cenuşie spunea:

Dragă nepoată.

Ca şi alţii, am aflat şi eu că soţul tău a fost destul de neîndemânatic în afaceri. În cazul unui plasament nechibzuit, o femeie singură nu va afla niciodată în timp util de pericolele ce o pândesc, de aceea aş fi surprinsă ca

bancherul tău să fi convertit în valori sigure obligaţiile căilor ferate de pe Volga. În ziua în care le vei primi înapoi nu le arunca la coş ca să le foloseşti la aprins focul. Probabil că sunt destule ca să tapetezi cu ele toaleta, unde combinaţia celor două nuanţe de verde vor produce un frumos efect. Copiii vor primi în felul acesta o lecţie zilnică de prudenţă şi se vor familiariza în acelaşi timp cu alfabetul chirilic.

Singura scrisoare pe care am primit-o vreodată de la mătuşa Esther. Cu siguranţă că şi ea investise în fondurile ruseşti. Necazurile mele financiare o făceau probabil să uite de ale ei. Peste câteva zile, ţineam în mână câteva teancuri de hârtii de valoare din care fiecare era echivalentă cu 500 franci aur cu patru ani mai devreme: tot ceea ce rămânea din vânzarea fermei Praz-Lovaz. N-am fi făcut mai bine dacă am fi oferit pur şi simplu această fermă lui Pierre Jordan? Dar oare ar fi avut el aceeaşi grijă de ea dacă n-ar fi dobândit-o atât de greu? Citeam şi reciteam garanţia absolută a guvernului IMPERIAL al Rusiei, mă uitam la semnăturile care se găseau sub numele prestigios de Petersburg: câte familii de prin părţile noastre nu-şi convertiseră economiile, ca şi Michel, în acţiunile Volga-Bugulma? Cu toate acestea, în faţa Europei devastate, pierderile lor păreau suportabile. Ne rămâneau viile.

Fusese norocul ţinutului nostru deoarece, în nordul cantonului, două treimi din podgorii dispăruseră. Între

Lausanne şi Geneva, grâul şi cartoful înlocuiseră în mare parte vinul. După zece ani de pierderi serioase, tocmai avusesem o recoltă bunicică şi aveam motive să sperăm că următorii vor fi şi mai buni: Într-adevăr, tot dealul fusese replantât cu butuci americani altoiţi după toate regulile, în afară de câteva terenuri plantate cu puiefi

direct producători de strugure roşu în

291

stare să reziste la filoxeră. De la an la an, staţiunile experimentele recomandau tratamente tot mai eficiente împotriva paraziţilor. Peste un an sau doi, Michel-Louis va fi destul de mare ca să lucreze alături de François.

În sfârşit, Mary a putut să traverseze Canalul Mânecii şi frontierele şi să aducă, aşa cum ne promisese, corpul unchiului David într-o ladă mare de plumb. David-Edouard venise şi el: părul la fel de blond, ochii albaştri cu pupila mare care, după cum bătea lumina, îi făcea să pară negri, buzele cărnoase, gesturile hotărâte, vocea gravă, mai înalt cu jumătate de cap decât Victor şi

Alexandre. După ce depuseseră rămăşiţele lui David la loc sigur, în pământul gras şi primitor din Lavaux, toţi cei ce moşteniseră sau dobândiseră numele de Moraz o luară pe drumul spre casa bătrânească. Toţi? Urmaşii răposatului Colonel, bunicul meu, se cam răriseră. Victor, cel de-al doilea fiu şi singurul în viaţă, era înconjurat de văduvele celor trei fraţi ai săi. Mary îi atrase atenţia cât de neobişnuită era situaţia lui:

— Ai făcut cât se poate de bine, Victor, că nu te-ai căsătorit; de parcă toate femeile sunt ca acele insecte care-şi devorează perechea.

Generaţia următoare confirma această ipoteză deoarece doi celibatari, Alexandre, fiul lui Constant şi David-Edouard, fiul lui David, o reprezentau alături de cele două văduve: Fernande şi cu mine. Era ca şi cum aveai de ales între viitor şi prezent. Victor nu va avea urmaşi. Oare Alexandre îi va urma exemplul? Acesta era principalul subiect de conversaţie între mătuşa Esther şi mama, ori de câte ori se întâlneau. Medic, cu o situaţie de invidiat, bucurându-se de renumitul farmec al unor vlăstari

norocoşi ai familiei Moraz, Alexandre avea uşile deschise în cele mai bune familii. Îl speriau oare femeile? Le căuta totuşi compania şi avusese câteva preferinţe succesive dar, în momentul oficializării relaţiilor, se eschiva. Au mai fost, bineînţeles, şi alte cazuri în familie: nu numai unchiul Victor, devotat, plin de tact, ce soţ bun ar fi fost, dar şi un frate al Colonelului înrolat în Legiunea străină. Şi apoi, cu Alexandre mai erau speranţe.

— Măcar de mi-ar face un nepot! suspina cu vocea ei uscată mătuşa Esther, făcând comică dorinţa ei firească.

Doar în jurul mesei mari din sufrageria de la Morettes am observat, pentru prima dată, că Alexandre avea pleoa

292

pele mai puţin netede, bărbia mai lăsată, părul mai rar ca altă dată, adică la vârsta lui David-Edouard. Alături de ei, unchiul Victor pe care-l crezusem neschimbat, părea dintr-odată slăbit, chelit, numai piele şi oase.

În schimb, casa era aceeaşi. Poate doar perdelele s-au decolorat puţin. Intacte, plăcile de faianţă albastre ale sobei încadrau uşiţa de alamă. Prin fereastra întredeschisă, zgomotul de la cişmea se amesteca cu vocile, noastre. <.

— Poate sunt vremuri când bărbaţii trebuie să moară, reluă Mary care, aşa cum îi era obiceiul, trăgea concluzii generale dintr-o situaţie particulară. Războiul a ocolit Elveţia, şi totuşi Jean şi Michel au murit la vârsta francezilor care au luptat.

— Oricum, e mai bine ca bărbatul să se ducă primul, spuse mama.

Nu o contrazise nimeni: acest adevăr era foarte răspândit pe la noi. Voiau oare să zică prin asta că o femeie era mai chibzuită sau că suporta mai uşor singurătatea?

Când vedeam o pereche, un gest plin de tandreţe sau auzeam vorbele lor calde, îmi aminteam că o întreagă parte a vieţii îmi fusese furată.

Mary rămase la Morettes o săptămână. De la ea am aflat că dincolo de frontiere nu se întindea doar lumea pustiită de sărăcie şi război, aşa cum o descriau ziarele noastre, ci şi oraşe cu faţa spre viitor, fremătând de idei noi. Deşi pentru mine o zi la Lausanne rămânea o corvoadă, mi-ar fi plăcut să locuiesc într-o capitală, să mă număr printre cei care inovează.

Şcoala era doar la trei minute de Morettes. Băieţii mei profitau de pauza de labra zece, mai lungă decât celelalte, ca să vină să-l găsească pe David-Edouard încă în pijama antrenându-se plin de seriozitate. Le explica cum funcţionează cinematograful.

— Noi nu văzusem niciodată o proiecţie.

— Sunt de-ajuns o lampă, un set de lentile, un ecran şi, bineînţeles, un film „spunea David. Nu peste multă vreme, cei mai buni actori din lume vor juca pentru voi în sala comunală din Cully.

În timp ce dinspre Moraz, fălnilia se împuţina treptat, dinspre Croisier, prin căsătorii în lanţ, ea devenea tot mai întinsă. După ce atâta vreme nu s-a vorbit decât despre boli, moarte şi moştenire, acum nu se mai discuta

293

decât de legături mai mult sau mai puţin potrivite, despre logodne nedorite, aşteptate sau ratate. În sfârşit, Blanche, fiica cea mare a micului Michel, ne anunţă căsătoria ei pentru începutul lui iulie. Lăstaritul va fi atunci terminat, iar Justine va purta cu această ocazie prima ei rochie lungă.

Ca fizic, fata mea nu îmi semăna. Este adevărat că, în general, nu mai ştiu cum arătam la cincisprezece ani, iar

eu nu aveam nicio fotografie de la vârsta aceea.

Mama pretindea că nu aveam comun decât ghinionul de a ne fi aflat şi una şi alta împotriva curentului modei: eu suferisem de faptul că fusesem slabă într-o vreme în care avea căutare femeia împlinită; după război, Justine avea formele pronunţate. Mioapă ca tatăl său, ba chiar mai mult, ochelarii o urâfeau. Am insistat să şi-i scoată la masă, pe stradă, ori de câte ori putea să se descurce fără ei. Lipsită de această comunicare pe care o oferă, dincolo de cuvinte, expresia unui chip sau schimbul de priviri, conversaţia cu noi o lăsa indiferentă. O găseam câteva momente mai târziu, cu ochelarii pe nas şi cartea pe genunchi, retrase pe scara care ducea la pod.

— Îţi strâmbi spatele, îţi strici ochii.

Ridica atunci spre mine o privire pierdută, îngustată de lentilele groase şi închidea cartea în lumea căreia continua să rămână. Îmi făceam griji când o auzeam cântând la pian, reluând la nesfârşit acelaşi pasaj, fără să se asculte, cu gândul aiurea. Şi totuşi, cu pălăria cu boruri mari care-i încadra faţa, cu buclele castanii pline de reflexe aurii care-i cădeau pe umeri, cu rochia ei lungă înficfra-a, Justine avea aerul unei domnişoare liniştite şi pline de farmec, aşa încât în ziua nunfii înfruntam lumea plesnind de orgoliu matern.

Trăsurica fusese atât de bine spălată, calul fesălat atât de zdravăn, încât parcă întineriseră. Tunşi, cu părul lins, pieptănat de zeci de ori, cu urechile şi gâtul înroşite; de atâta frecat, în cămăşi albastre şi lavaliere la gât, cei trei băieţi ai mei coborâră scara, bosumflaţi la gândul că merg să se închidă în biserică într-o sâmbătă în care n-aveau nici şcoală. Michel-Louis, bine făcut, cu statura lui care, după spusele

Doamnei Elisa, o amintea pe cea a bunicului, Albert

Croisier, avea deja o voce bărbătească. Gemenii, încă în

294

pantaloni scurţi, păreau şi mai diferiţi: Robert cu nişte beţe de chibrituri în chip de picioare, Georges cu ceafa lui de tăuraş. În rochie de dantelă neagră şi şal alb, cu broşa bunicii mele Justine înfiptă în jaboul de dantelă, eram fidelă pălăriei cu boruri largi, împodobita cu o pană de struţ. În afara pălăriei prinse sub bărbie cu nişte panglicufe, toaleta Doamnei Elisa era aproape identică. Justine se aşezase în faţa mea şi Ţi vedeam ochii frumoşi, de un verde auriu, cam ficşi şi absenţi. La rădăcina nasului, ochelarii lăsaseră patru semne roşii care dispăreau cu greu. Cum să te pui în locul ei, să-ţi imaginezi că peisajul şi chiar feţele noastre, atât de apropiate, îi apăreau fără contur, colorate; şi vagi? O luai de mână; a zâmbit stânjenită, iar Georges bombăni că rochia surorii lui, atingându-i genunchiul, îi provoca mâncărimi. Dispoziţia cam îndoită a copiilor nu reuşea să-mi întunece plăcerea, legănată de trapul calului, plăcerea de a coborî dealul sub un cer strălucitor, înconjurată de aceşti copii pe care-i ţinusem, parcă a fost ieri, în braţe, iar acum iată-i măricei, încât abia mai încăpeam în trăsurică.

Biserica plină de flori, orga cea mare, fotografiile sub portal, alaiul până la Hôtel des Trois Couronnes:

ceremonii, ritualuri sau simple convenţii, totul se termină cu bine, ba chiar mai bine decât se întâmpla de obicei. Copiii se uitau neîncrezători la alţi copii pe care nu-i cunoşteau, cei de vârsta mea îşi revedeau cu plăcere prietenii de-o viaţă şi veri pe care nu i-au mai întâlnit cu anii. Jules Rapin – prieten al mirelui sau verişorul Juliettei? – elegant, întinerit, îmi sărută mâna şi îi făcu un compliment Justinei. Curiozitatea şi uimirea răzbăteau

printre zâmbete căci timpul trecuse peste fiecare altfel, înflorindu-i pe unii, tocindu-i pe alţii. Chiar şi copiii, care creşteau de la an la an, dădeau la iveală transformări neaşteptate. Satisfăcută de longevitatea ei, Doamna Elisa număra puţinii supravieţuitori de aceeaşi vârstă.

Cei care şopteau între ei că această nuntă a unei fete de pastor era mai fastuoasă decât se cădea, nu” ştiau ce mândră era Juliette, femeie deosebit de cumpătată, că a ales pentru fata ei cel mai bun restaurant şi cel mai bun meniu. Mâncărurile fine şi vinurile de soi ne încântau stomacul, nedeprins cu aşa bunătăţi, sărbătorind în felul acesta întoarcerea păcii. Orchestra inter

295

preta dansuri noi. Justine, cam roşie în obraji şi cu părul desfăcut, se lăsa antrenată cu o vioiciune pe care nu o arăta decât rareori. Plină de ifose, cu spatele feapăn, cu talia trasă printr-un inel şi privirea strălucind de maliţie, Doamna Elisa nu dezaprobă bostonul.

A doua zi, în timp ce copiii, cu stomacul deranjat, rămăseseră în pat, soacra mea comenta fără nicio umbră de oboseală gesturile şi cuvintele fiecăruia.

— Cu amărâtele alea de mustăţi trântite sub nas ca găinaţul de porumbel, bărbaţii şi-au pierdut o parte din farmecul de odinioară. Şi în plus, nici nu mai ştiu să facă curte ca altă dată.

— Vai, bunico…

— Cavalerii cu care ai dansat ţi-au spus că ai o pieptănătură divină, că dansezi ca o zână, că… şi femeile greşesc că nu mai poartă corset; fără corset nu ai ţinută. Louise, sper că porţi tot timpul corset.

Nu era greu să o liniştesc: până-n ultima zi a vieţii mele voi lega şireturile unei asemenea platoşe de pânză tare cu balene, din care aveam din belşug în trusoul meu.

— Ştii, reluă*Doamna Elisa coborând vocea, că tinerele de azi poartă sutien? Crezi că se cade?

N-o mai ascultam decât distrat, gândindu-mă că dacă voiam să-l trimit pe Michel-Louis în Elveţia alemanică era deja timpul să scriu la adresa pe care mi-a dat-o un pastor din Berna. Pe Justine am s-o ţin lângă mine vara asta; la toamnă, ar putea să urmeze un curs de dans…

— …exact ca tine, draga mea.

— Ce spui, bunico?

— Juliette părea mai mulţumită de această căsătorie decât fata ei. În timpul slujbei, Blanche era palidă, îngrijorată, absentă, ca tine în ziua în care te-ai căsătorit cu Michel.

— Eram atât de obosită, după atâtea pregătiri…

— Fii sigură că în ziua nunţii mele, nu eram nici plictisită, nici neliniştită, încheie soacra mea, cu un zâmbet triumfător.

Sunt bătrâni care nu fac toată ziua decât să se văicărească. Mânată de instinctul fericirii, Doamna Elisa îşi cultiva amintirile cele mai frumoase.

Anne-Marie, care se însănătoşise, închiriase un apartament la Lausanne. Cum copiii nu mai aveau nevoie de ea, o vedeam rar. Mergea la concerte, expoziţii, iar eu mă închideam în caisă cu caietele de socoteli. Îl ţineam la curent pe Michel-Louis cu toate hotărârile mele în legătură cu pământul, crezând că se bucură că-i vorbesc de viitorul nu prea îndepărtat când îmi va lua locul;

mă lăsa să vorbesc.

Într-o seară. când am intrat în camera lui, închipuindu-mi că e prins cu pregătirea examenelor, am văzut, deschis în faţa lui, albumul în care pusesem puţinele noastre fotografii de familie…

M-am aplecat să mă uit: era Michel ţinând-o pe

Justine, care avea abia un an, pe genunchi. În aceeaşi clipă, am avut sentimentul că-i întâlnesc privirea puţin fixă, absentă şi tandră rând pe rând, privirea pe care o avea acum Justine, în timp ce vocea lui atât de deosebită de celelalte, numai a lui, pe care n-aş putea s-o descriu… M-a izbit atunci, drept în inimă, această altă voce, aproape identică”.

— R înainte de a mă naşte eu, tata era deja un bătrân.

— Ce tot spui? Tatăl tău nu avea nici patruzeci de ani!

Privirea fiului meu rămase aţintită pe clişeul neclar, făcut în grădină, într-o duminică cu soare, de Juliette care nu venea niciodată în vizită la noi fără să ne fotografieze. El nu putea să vadă decât o pălărie de pai, o faţă neclară, puţin greoaie, tăiată de o mustaţă din alte vremuri, gestul unei fetiţe care încerca să scape din braţele lui.

— Uită-te la biata Justine, uită-te la gemeni, insista

Michel-Louis care acum măsura camera în sus şi-n jos;

niciodată tata n-ar fi trebuit să se căsătorească, toţi suntem nişte rataţi.

Uşa se deschise brusc şi Robert mă anunţă că Doamna

Elisa mă chema la ea. Privirea mea se plimba de la băieţelul firav şi surâzător la tânărul posomorât cu mărul lui Adam ieşit în afară, i-am spus că o să mă întorc după ce ceilalţi se vor culca. Pe scări, Robert, măcinat deja de gelozie, mă întrebă:

— Ce ai vorbit cu Michel-Louis?

Şi acest alt copil care era Doamna Elisa, ghicindu-mi nerăbdarea, găsi tot soiul de pretexte ca să mai stau cu ea. În timp ce-i pregăteam ceaiul, mă întrebam dacă

Justine gândea şi ea acelaşi lucru ca Michel-Louis:
297
„Nimeni nu ma iubeşte, nimeni n-o să mă iubească niciodată…” pentru că, bineînţeles, dragostea unei mame nu intră la socoteală. De-acum înainte altcineva… Michel-Louis care visează să se elibereze şi a cărui inimă nu a fost niciodată aşa de dependentă. La vârsta la care ne cunoaştem atât de puţin propriile noastre nevoi şi când nu ştim ce nume să dăm dorinţelor noastre, verbul a iubi redă o aspiraţie ameţitoare spre întâlnirea cu cea sau cu cel care ne va dezvălui cea mai bună parte din noi.

Băiatul meu cel mare mă aştepta pregătit să se apere.

Fără să-mi pierd firea şi presimţind că axioma Doamnei

Madeleine: „Eşti destul de frumos când eşti bun” nu mai avea trecere, l-am târât pe nenorocitul vlăstar al unor părinţi degeneraţi în camera mea şi, după ce am aprins toate lămpile, l-am pus în faţa oglinzii de la şifonier:

Ratat, prost făcut, asta-i tot ce ai găsit!

Şi cum el încerca să se întoarcă, suprins de vehementa mea, neliniştit poate să se confrunte cu propria-i imagine, am insistat:

— Uită-te la tine! Umerii? Mai curând solizi pentru un băiat de vârsta ta. Şi picioarele? Ai mai văzut vreodată picioare aşa de drepte?

Cu braţele atârnând, cu privirea nehotărâtă şi gura întredeschisă, privea imaginea unui băiat mare atât de derutat încât cu greu îl recunoşteam. În sfârşit, murmură:

— Nasul…

— Asta era: ai prefera un cartof în mijlocul fefei.

O clipă, privirea lui se încrucişa cu a mea în fundul oglinzii. Schiţă un surâs. Am profitat ca să continui:

— Urechile mari sunt un semn de înţelepciune. Şi destul de depărtate ca să anunţe un spirit întreprinzător. Sprâncenele orizontale ca la familia Thévoz, buzele fine de la familia Croisier; fruntea, bărbia, mâinile fine vin probabil de la regina Berthe, iar unghiile murdare de la Heiveţi.

Când se întoarse, m-am văzut atât de mică lângă el. Se aplecă să mă sărute:

— Iartă-mă, mamă, n-am vrut să te necăjesc.

— Să mă necăjească. Nu contează. Ne-am dus în bucătărie, el aşezându-se în faţa vasului plin cu brânză, cu pâinea

şi cârnatul în mână, în timp ce eu puneam într-o ceaşcă pentru ceai frunze de urzicuţe pe care tocmai le smulsesem din grădină. Vedeam din nou în faţa ochilor imaginea din oglindă din care lipsea statura lui Michel dintre noi. În perioada adolescenţei, această absenţă îl lipsea pe Michel-Louis de un model pe care să-l urmeze sau să-l respingă. Oare aşteptările mele îl împovărau deja tot aşa cum făcuse altă dată Doamna Elisa cu fiul ei!

Michel-Louis, viitor stăpân ai pământului. Şi dacă el visa la altceva?

Am deschis fereastra spre o fermecătoare noapte de iunie; Alpii din Savoia, nevăzuţi, muşcau din stele;

câteva lumini marcau malul opus deasupra pânzei strălucitoare a lacului. Un ţinut în care noi ne petrecuserăm.

Michel şi cu mine, aproape toată viaţa, şi pe care fiul nostru cel mare visa poate să-l părăsească. Michel-Louis, încă atât de copil şi deja bărbat. Am spus:

— Tatălui tău îi plăceau cărţile şi poezia.

Am mai spus:

— Tatăl tău a fost cam bolnav, e adevărat, dar a avut şi mult curaj.

Am spus iarăşi:

— Înaintea tatălui tău, au fost bunicii tăi şi părinţii lor şi tot aşa până la începutul lumii.

De cum şi-a luat examenele, Michel-Louis a plecat în

Emmental. Îl însoţisem la o fermă mare, plină de muşcate roşii şi albe la ferestre, înstărită sub acoperişul ei tugüiäi, asemănător celor pe care le au în cantonul nostru locuinţele foştilor judecători ai domeniilor senioriale. Se va familiariza astfel cu schw. yizerdütsch şi cu muncile câmpului, luând şi câteva lecţii de germană adevărată de la învăţător. La începutul lui iulie, gemenii plecaseră la Mézières, Robert la Gilbert

Thévoz, iar Georges într-o fermă vecină, pătrunşi amândoi de importanţa lor căci erau deja la vârsta la care puteau fi de mare folos în timpul secerişului.

G vară a femeilor. Doamna Elisa, Justine şi cu mine, fără s-o mai pun bineînţeles la socoteală pe mama la care mergeam de mai multe ori pe săptămână, iar din când în când pe Anne-Marie, acum veselă şi elegantă, care ne vizita cu noii săi prieteni.

299

— Iată-vă în sfârşit, cu o fată mare, Doamnă Louise, mi se spunea adesea. A sosit, în sfârşit, timpul să vă odihniţi.

Dar mai ales timpul să stau ore în şir cu Justine, ore pline de complicitate şi afecţiune. Mă întorceam veselă din livadă:

— Piersicile sunt coapte şi răscoapte! Nu mai fin nicio zi: m-ajuţi să fac azi după-amiază dulceaţa?

— Da, mamă, ofta fiica mea fără să-şi ridice ochii din carte, măturând astfel dintr-odată toată bucuria care mă

însuflefise.

Justine, ca şi fratele meu altă dată, pe vremea când curăfam curtea de iarbă, se plictisea cu mine. Fetiţa mea acum mare, nu accepta felul nostru de viaţă şi va aştepta să treacă orele, nerăbdătoare să se întoarcă la cărţile ei de istorie. Cum puteai oare să preferi trecutul prezentului? Cu toate astea, în curticica de lângă bucătărie, unde ne-am ascuns de căldura prea mare, Justine făcea un efort să pară veselă. Am pus între noi ligheanul cel mare galben, plin cu apă clocotită, în care pluteau piersicile pe care le luam apoi una câte una, frigându-ne la degete. Făceam atunci o mică tăietură şi pielifa lor pufoasă se desprindea uşor, lăsând să se vadă o carne albă, zemoasă şi parfumată. Tăiate în două, cu sâmburele scos, le admiram alveolele lucrate cu migală în nuanţe de roşu aprins şi grena. Câteva clipe înainte de a se închide la culoare şi de a se muia, fructele străluceau în toată frumuseţea lor tainică.

Fata mea tot aducea apă clocotită, punea zahăr peste fructe şi ridica întruna coşul care nu se mai golea.

Mi-am zis că ne simţim bine amândouă cu treaba asta migăloasă care făcea ca ceasurile să treacă mai încet şi ne punea răbdarea la încercare. Au mai fost oare vreodată atâtea piersici ca anul ăsta? Aveam impresia că n-o să mai terminăm niciodată şi totuşi, înainte să se întunece, mai multe rânduri de borcane se vor alinia frumos pe raftul din cămară. Deodată mi s-a părut că prin gura mea vorbeşte mama, în timp ce eu eram de vârsta Justinei, cu o imensă greutate pe suflet, căreia nu ştiam ce nume să-i dau.

Măcar de-ar fi fata mea fericită, nu-mi datora viaţa cel puţin atât? Nu, viaţa nu-mi datora nimic. Eu trebuia să le dau copiilor mei, zi după zi şi multă vreme

de-aci înainte, încrederea din care îşi vor trage propria lor tărie.

La insistentele mamei mele, Justine acceptă să petreacă cu noi o zi pe lac. Încet, încet, în soarele de dimineaţa, Major Dave/ se îndepărta de mai, iar Riex, sătucul cuibărit între vii, apărea treptat sus pe deal.

Arbuştii cu flori violete ne ascundeau fafada de la

Croises. La dreapta, casele din Epesses se înşirau una lângă alta.

— Grajdul construit de bărbatul tău nu e prea arătos, remarcă mama.

Foarte vizibilă în mijlocul viilor, cu hambarul de ciment deasupra, în care se deschideau şiruri de guri de aerisire grupate câte cinci, desenate cu migală de către

Michel, clădirea se înălţa fără grafie, la o oarecare distanţă de case.

— Mie mi se pare că e foarte bine aşa, i-o tăie Justine care, în orice împrejurare, apăra memoria tatălui ei.

Cully, Riex, Epesses dispăruseră deja în spatele promontoriului Rivaz. După dealuri veni câmpia apoi, după câmpie, pereţi de stâncă pe care nu mai creştea nimic.

Nişte turişti englezi, încântaţi să intre în vorbă cu localnici, m-au întrebat unde am învăţat limba lor.

Hotelul Adelphi, la Liverpool, un nume uitat, care nu le spunea nimic. La rândul meu, şi eu eram uimită că nu am trecut niciodată pragul hotelului din Montreux unde stăteau ei. Am coborât la Castelul Chilien ale cărui ziduri se prelungeau în apa, altfel limpede, mai adânc decât putea ajunge privirea. Villeneuve, Saint-Gingolph marele vas cu zbaturi a întors spre vest, la umbra

Alpilor din Savoia. Scotea câte o trâmbă de fum negru şi puteam să vedem mişcarea enormelor biele, neobosite, dintr-un oţel strălucitor. Mirosul cald de ulei ne

anunţa vremea fericită când, odată hotărâtă, treaba va fi ca şi făcută. Ni s-a servit o masă excelentă când treceam pe lângă Thonon, înainte de a ajunge din nou în dreptul ţinuturilor de pe coasta elveţiană. Mama, fără să-şi ia de la ochi binoclul militar – al tatălui meu sau ai unchiului Constant? – ne spunea numele păsărilor şi localităţilor. Justine intrase din nou în mutismul ei;

Justine pe care o dorisem veselă, surâzătoare, şi care se închidea în ea, inaccesibilă mie şi celorlalţi.

301

Michel-Louis a venit acasă în ultima săptămână din august. O problemă neobişnuită se punea pentru viitorul lui imediat: diploma şi cei cincisprezece ani ai săi nu îi dădeau dreptul nici să stea acasă, nici să intre la gimnaziul cantonai din Lausanne. Pe vremea aceea se accepta o întârziere de doi ani la un copil din Vaud, dar nu un an avans. Şeful Departamentului Instrucţiei publice mi-a propus plin de seriozitate să-l pun să repete clasa pe care o terminase cu succes. Pentru a câta oară, tot unchiul Victor a găsit soluţia: schimbarea cantonului. Fribourg şi Valois, catolice, ieşeau din discuţie. Rămâneau în apropiere Geneva, Neuchitel şi

Berna. Am ales fără nicio ezitare Berna unde toate cursurile erau în germană. Dacă tot pleci de-acasă, măcar să înveţi 9 altă limbă. Micul Michel m-a pus în legătură cu unul din confraţii lui care îşi echilibra bugetul luând copii în gazdă. Nicio clipă nu s-a pus problema ca Justine, elevă mai bună decât fratele ei, să-şi continue studiile, dar şi ea trebuia să înveţe germana şi, de altfel, i-ar prinde bine să plece o vreme de-acasă. Ca şi bunica Justine odinigară, cA Şi Doamna

Elisa la vremea sa, va merge şi ea într-un pension de fete de vârsta şi condiţia ei. Juliette îmi recomandă casa

Gertrud Müller, tot la Berna, unde fuseseră pe rând şi fetele ei. Pian, cursuri de finută, cultură generală, Justine va putea să-şi facă prietene care o vor ajuta să iasă din vârsta ingrată. Doi copii la pension însemnau o mare cheltuială în plus: am hotărât să vând vacile şi să angajez un om mai puţin la treburi.

François a înhămat iarăşi calul la trăsură şi ne-a dus până la Puidoux unde se oprea trenul de Berna.

Pastorul la care urma să-l las pe băiat ne-a invitat pe toţi trei la masa de prânz; Michel-Louis n-o să se plictisească deloc în tovărăşia celor trei băieţi între treisprezece şi optsprezece ani care îşi dădeau şuturi pe sub masă; o să-i fie cald vara, frig iarna în cămăruţa lui de la mansardă, dar era la o vârsta când lipsa de confort nu conta prea mult.

Doar două alte eleve se instalaseră deja în casa cea mare a Domnişoarei Müller, aflată în plin centru. Directoarea a insistat să ne arate scrisorile de la fostele ei eleve şi de la părinţii recunoscători ai aces

302

tora. Justine va merge în fiecare săptămână la teatru sau la concert şi va urma primul ei curs de dans.

Veştile bune care soseau aproape săptămânal mă asigurau că totul era în ordine. Michel-Louis se întoarse acasă la vremea culesului: o recoltă destul de bună în toată regiunea. Odată cu calmul care s-a aşternut.

Anne-Marie mă convinse să-mi petrec cu ea o zi la Lausanne ca să-mi reînnoiesc garderoba. O ascultam vorbindu-mi despre spectacole, concerte, despre Orchestra

Elveţiei Romande pe care o înfiinţase nu demult Domnul

Ernest Ansermet, despre muzica de cameră pe care mergea s-o asculte la Casa Poporului şi despre

cinematograf.

Acum că aveam copii mari, sau aproape, nu aş putea oare să merg cu ea câteodată? Sigur că Anne-Marie avea drepfate să-şi ocupe în felul ăsta fâşiile de viaţă rămase pustii până acum dar, în ce mă priveşte, avusesem întotdeauna atâta lume în jurul meu, încât simţeam mai degrabă nevoia să stau cu mine însămi decât să mă distrez. Râvneam să am câteva ore de singurătate ca să-mi limpezesc gândurile de atâtea evenimente, griji şi treburi care se îngrămădeau de la o zi la alta.

Cutia mea cea mare cu acuarele stătea uitată de mai bine de şaisprezece ani într-un sertar. Într-o zi, după ce mi-am făcut loc, mi-am luat pensulele şi m-am aşezat la biroul lui Michel. În faţa mea pusesem ca model o fotografie cu Castelul Chillon, aşa cum îl văzusem de pe lac în ziua aceea cu Justine. Şi deodată, pe hârtia albă, l-am văzut înălţându-şi zidurile ca pentru a scăpa de valurile care se spărgeau la picioarele lui, iar peretele de stâncă din spate acoperea restul paginii, nelăsând niciun loc pentru cer. Am luat-o de la capăt, brusc cucerită de toate nuanţele de cenuşiu, încălzite de roşu şi ocru, îngheţate de albastru; transparenţa şi lumina acuarelei, care dezvăluie viaţa tainică a pietrei. Nu mai semăna deloc cu Castelul Chillon. Mamei i-a părut rău că nu mai folosesc culorile vii cu care lucram înainte. Cum nu se mai punea nici problema cadourilor de

Crăciun, cu ce drept stăteam eu atâtea ore să pictez când pe Justine o luasem de la cărţile ei? Câte castele au fost? Doctorul Bergier, acum că din cauza vârstei înaintate îşi abandonase pacienţii şi se stafidise de tot încât ajunsese mai mic decât mine, le privea ore în şir la fiecare vizită pe care ne-o făcea, l-am dăruit

mai multe, înţelegând că vede în ele ceea ce nici eu nu descifram.

Gemenii îşi vedeau acum de şcoală fără probleme. Când avea puţin timp şi din pură plăcere, Georges îi dădea o mână de ajutor lui François, în timp ce Robert, ca

Justine, nu lăsa cărţile din mână. Şi unul şi celălalt se puteau descurca de acum înainte fără mine.

Pe la sfârşitul lui noiembrie, totul era gata pentru a intra în iarnă liniştiţi, chiar şi mormintele, la cimitir, dormeau sub covorul lor de merişor. „Doamna Louise lucrează”, spuneau François şi Doamna Elisa inoportunilor, ori de câte ori mă retrăgeam în biroul lui Michel. Mama nu se lăsa trasă pe sfoară. O certam când venea pe neaşteptate să-mi aducă o prăjitură pentru ceai. De la plecarea Justinei era peste măsură de îngăduitoare cu mine:

— De când meritai şi tu să răsufli puţin. Să-ţi văd faţa: ai întinerit cu zece ani.

Veştile de la exilaţii din Berna veneau tot mai rar.

Am pus-o pe seama multelor atracţii şi a noilor prietenii. Până când, într-o bună dimineaţă, recunoscând un plic cu scrisul fin şi uşor aplecat al Justinei, l-am deschis nerăbdătoare şi m-au izbit rândurile strâmbe, înşirate pe toată foaia.

Mămică dragă, iartă-mă că te necăjesc; nu ştiu ce-i cu mine, îmi tremură mâinile şi de-abia mai fin stiloul. De mai multe săptămâni m-am simţit agitată… Nu am vrut să-ţi faci griji… Doctorul… plâng tot timpul… nu cred că mai are rost să rămân la Berna şi să-mi plăteşti pensiunea:

nu mai ies din cameră, nici ca să exersez la pian.

În timp ce deschideam cel de-al doilea plic, pe care mi s-a părut că recunosc scrisul mare şi colţuros al domnului Müller, mâinile îmi tremurau aşa cum

tremuraseră ale Justinei. Mă informa că Justine suferea de tulburări nervoase. Diagnosticul nu a putut fi stabilit.

Reciteam scrisoarea fetiţei mele, încremenită de neputinţă şi teamă când, deodată, întorcându-se de la şcoală, Georges deschise uşa ca o vitejie cu o scrisoare expres pe care tocmai i-o dăduse poştaşul. În câteva rânduri tăioase, pastorul din Berna îmi aducea la cunoş

ţintă faptul că Michel-Louis a fost eliminat din gimnaziu pentru proastă purtare. Eram invitată să vin să-l iau cât mai repede. Am anunţat pe toată lumea că plec, dar nu am vorbit decât de boala Justinei. Michel-Louis, ceva grav? Michel-Louis trişor? Michel-Louis mincinos? Michel-Louis hof? Michel-Louis… având legături vinovate… toate bănuielile astea par atât de străine de flăcăul care m-a sărutat la despărţire, după ce tot timpul culesului fusese sufletul veseliei generale. Mi se pare şi mai ameninfat decât sora lui aşa că, odată ajunsă în capitală, pe la zece dimineaţa, alerg întâi la el. Frau Pfarrer este la piaţă şi soţul ei mă întâmpină cu expresia de compătimire pe care o ai pentru mamele condamnaţilor.

— Acum trei zile aveam o încredere deplină în Michel-Louis.

— Dar ce a făcut?

— O să vă spună chiar el.

Deschizând un sertar, Herr Pfarrer îmi întinde o hârtie:

— Aveţi aici decontul pentru pensiune. Aţi plătit până la Crăciun, dar mă văd nevoit să opresc chiria pentru cameră, pe care nu pot s-o dau altcuiva până după vacanţă. V-am scăzut cheltuielile pentru spălatul rufelor.

Cum nu scot niciun cuvânt, incapabilă să citesc cifrele pe care le am sub ochi, precizează:

— Îmi datoraţi doar patruzeci de franci.

Pun pe birou două monede de aur:

— Conduceţi-mă la fiul meu.

Paşii noştri pe scările de lemn ne-au anunţat venirea.

Michel-Louis ne aştepta în picioare în camera lui de la mansardă. De îndată ce stăpânul casei a ieşit din cameră, băiatul meu mă ia în braţe. Ce mare s-a făcut! E

aproape un bărbat.

— Mamă dragă, nu plânge.

— Eliminat!

— N-am făcut nimic grav.

— Nimic!

— Nu ţi-au spus?

— …pentru proastă purtare.

— Praf de strănutat.

— Nimeni nu este eliminat pentru…

305

— A fost prea de tot, am greşit doza. În timp ce profesorul asculta la istorie. Toată lumea râdea;

plângea, îşi ştergea nasul, a trebuit să ieşim în curte şi profesorul n-a mai vrut să fină lecţii ora următoare.

M-am prăbuşit pe singurul scaun din faţa măsufei la care îşi făcea temele Michel-Louis. Un hohot de râs nestăpânit. Să-mi pierd răsuflarea; ca pe vremuri cu

Alexandre, la vârsta. lui Michel-Louis. Într-un târziu, întâlnesc privirea puţin mirată a fiului meu:

— Înţelegi, mă gândisem la toate…

Arunc o privire la ceas: aveam exact timpul să îl întâlnim pe directorul gimnaziului înainte de ora mesei.

Michel-Louis se strâmbă la gândul că va trebui să treacă prin curtea şcolii sub escorta maternă» Dar nu am timp să-i menajez orgoliul. O zărim pe Frau Pfarrer şi îi spunem în grabă că vom trimite după valiză şi sărim în

primul tramvai.

În biroul său, Herr Direktor ne poate primi imediat. O

şansa, l-o retez când vrea să mă consoleze: nu am venit să cer o favoare pentru fiul meu ci un certificat de bună purtare. Are doar cincisprezece ani şi de la o zi la alta trebuie să-i găsesc o altă şcoală. Profesorii săi au fost mulţumiţi de el? Dacă da, vreau să mi se dea o atesfare scrisă împreună cu motivul eliminării lui. Bucuros că nu trebuie să revină asupra propriei sale hotărâri, directorul scrie câteva rânduri şi îmi întinde hârtia. În germană, bineînfeles. Îi fac un semn lui Michel-Louis să citească odată cu mine. Îmi traduce.

Un cuvânt mă izbeşte: „Eliminat pentru lipsă de respect”. E mult prea vag. Praful de strănutat trebuie menţionat fără echivoc. Bărbatul mă priveşte cu atenţie, ezită, surâde: partida e câştigată. Rosteşte numele unui, orăşel la douăzeci de kilometri de capitală, unde există un gimnaziy excelent. Ne despărţim cu cordialitate, iar urările pentru Michel-Louis sunt aproape călduroase. Cât să luăm un sandviş şi suntem deja în trenul de Berthoud.

Berthoud-Burgdorf, o gară mică ca atâtea altele, cu numele în franceză şi în germană alăturate. Începe să ningă, străzile capătă un aer de sărbătoare. Ajungem curând la poarta liceului. Aşteptăm puţin. Îmi trebuie puţin timp ca să pricep că acest uriaş foarte tânăr care se uită la noi cu un aer protector şi surprins este

306

chiar directorul. Citeşte atestarea de la gimnaziul din

Berna, izbucneşte într-un râs răsunător, pune mâna pe umărul fiului meu:

— Vino, am să te prezint noilor tăi colegi.

Îl opresc cu un gest; trebuie mai întâi să găsesc o familie unde să stea. Soneria care anunţă începerea orelor

se amestecă cu paşi grăbiţi pe culoare. Uriaşul îmi întinde mâna:

— Michel-Louis poate dormi la mine în seara asta.

Dacă-i place, dacă soţia mea este de acord, poate rămâne. Dacă nu, o să-i căutăm o gazdă în altă parte.

Ninsoarea se înteţeşte şi se topeşte pe caldarâmul oraşului federal. Fără ajutorul lui Michel-Louis, mă orientez cu greu. Din fericire, pensiunea Gertrud

Müller e aproape de gară. Lumea se înghesuie sub arcadele clădirilor. Sun la poarta mare cu două canaturi:

apare o secretară, nemulţumită; Fräulein Müller nu se întoarce înainte de ora şase. N-are importanţă? Fiica mea… O găsesc pe Justine în pat. Îmbrăţişând-o după atâta timp, resimt la început doar bucuria de a fi din nou una lângă alta. Mirosul copilului meu, căldura sa, părul său. Se hotărăşte să se îmbrace. Ce stângace e:

şi s-a mai îngrăşat.

— Bineînfeles că te iau acasă. Dar nu putem pleca aşa, ca nişte hoţi.

A urcat şi Domnişoara Müller. În camera pe care

Justine o împărţea cu o colegă mai e un pat. Voi putea rămâne aici peste noapte, în aşa fel încât să fiu de faţă la vizita meDiculuia două zi dimineaţă, iată-ne la masa de oaspeţi din sufragerie, unde germana cultivată – „Hochdeutch” – este limba de conversaţie. Auzind cântece şi văzând costumele de bal mascat înţeleg că pregătesc un spectacol pentru Crăciun. Fiica mea nu va lua parte la serbare. A înghiţit pe nerăsuflate tot ce i s-a pus în farfurie, deşi susţine că nu are poftă de mâncare. Apoi, plângându-se de dureri de cap, vrea să urce în camera ei. Stau de vorbă cu profesoarele, pun întrebări colegelor ei: pentru toţi, Justine era eleva cuminte, silitoare şi serviabilă, uneori îngrijorată, fără prea multă fantezie. De

multă vreme părea obosită, spun unele; semnele de nervozitate au apărut brusc, mă asigură celelalte. Există oare un secret? Ca să-i câştig încrederea, în timp ce-i perii părul lung, încep

307

să-i vorbesc despre Liverpool, despre Dick cu care am dansat atunci şi pe care l-am aşteptat, şi cum aş fi vrut să mor…

Nu pare să mă audă. Oare am vorbit mai mult pentru mine decât pentru ea? Sunt uluită când îmi dau seama că acele săptămâni sfâşietoare de după dispariţia lui Dick îmi sunt încă în inimă ca o bucată de jăratec a cărei flăcăruie, readusă la viaţă, luminează acum încăperea, în timp ce atâtea zile fericite nu mai sunt decât cenuşă în vânt. Vocea îngrijorată a fetei mele:

— Te asigur mamă, nu s-a întâmplat nimic, la mine nu e acelaşi lucru.

Degetele mele dau peste cicatricea ascunsă în spatele urechii:

— De-atâta timp nu am mai dormit împreună, de când ai avut mastoidită, îţi aminteşti?

Dar ea nu a ştiut niciodată nimic despre acea noapte de veghe şi rugă, poate doar – şi reproşul îi înăspreşte vocea – că era după ce a murit tatăl ei şi că o lăsasem singură la spital. Această nervozitate, aceste lacrimi fără motiv, aproape toate adolescentele trec prin asta înaintea primului ciclu… Justine şi-a pus una din cele mai drăguţe cămăşi de noapte pe care le are, cu feston alb. Număr cele douăzeci de picături prescrise, îi aranjez plapuma, mă simt aproape veselă din dorinţa de a-i da această senzaţie, îl dau deoparte părul care îi acoperă jumătate din fruntea înaltă şi bombată, îi mângâi tâmplele, apoi pleoapele pentru a evita neliniştea greu de suportat din privirea ei.

Este adevărat că nu eram la spital în ziua când a fost operată de mastoidită, dar au fost unchiul Victor şi mama. Astăzi o veghez doar eu, pândindu-i respiraţia, şi nu mă voi culca decât după ce voi fi sigură că a adormit.

Cine vorbeşte? Cine strigă? Cine se vairă? Nu-mi dau seama imediat nici unde mă aflu, nici de ce. Caut întrerupătorul fără să-l găsesc şi întind mâna pe dibuite după Justine. O găsesc întinsă cuminte, cu capul pe pernă. Îi ating părul, se întoarce brusc, strigă, se zbate.

— Eu sunt, Justine, visezi.

Mă respinge fără să se trezească, geme, apoi se linişteşte. Nu mai îndrăznesc să închid ochii până dimineaţa.

308

Doctorul îşi strânge la loc stetoscopul: ies cu el pe culoar:

— A avut o noapte plină de coşmaruri.

— De ce anume a suferit tatăl ei? Fiica dumneavoastră mi-a vorbit despre o boală lungă.

Întrebarea mă îngheaţă. Să fie oare o predispoziţie ereditară…?

— Nu în mod obligatoriu, mă asigură medicul, dar o

sensibilitate excesivă, poate o imposibilitate de adaptare la realitate. Când vă întoarceţi acasă, să o vadă doctorul familiei.

Adun ultimele lucruri ale Justinei. Una din profesoarele de la pension ne însoţeşte la gară. Şi iată-ne faţă în faţă în compartiment, de-o parte şi de alta a ferestrei. Această spaimă subită în privirea fiicei mele…

Aş vrea să-i spun: „la o carte, pune-ţi ochelarii”. Dar ar crede că e un capriciu. Îmi scot paltonul şi mă aşez lângă ea. Îmi strecor braţul sub braţul ei şi îi simt căldura corpului. Se lasă uşor spre mine. O femeie şi un băieţel se

aşază în faţa noastră. Copilul, încântat de peisajul înzăpezit, îşi lipeşte nasul de geam şi spune numele a tot ce îi trece prin faţa ochilor. Justine intră în jocul lui: „O casă, doi cai, trei copaci, un deal…”

Îmi sprijin capul de bancheta de lemn. Lipit de mine, corpul Justinei se lasă legănat de mersul trenului.

— Ce are doamna?

Mă trezesc brusc. Am trecut deja de Fribourg? Despre mine trebuie să fie vorba. Doar” dacă Justine nu… S-a depărtat uşor de mine şi stă dreaptă, cu privirea aţintită deasupra copilului care repetă cam speriat:

— Ce are?

Mă aplec şi văd: mâna Justinei apucă un mâner imaginar, răsuceşte brusc încheietura mâinii, încearcă să deschidă, o uşă probabil? Braţul întins, nemişcat o clipă, apoi degetele umblând cu grijă pe un perete în gol, şi din nou răsucirea încheieturii… După o vreme şi cu un efort imens, reuşesc să-i apuc mâna şi să o ţin în mâinile mele. Cu o voce pierdută şi de foarte departe, Justine mă întreabă:

— Tu eşti, mamă?

Femeia a deschis o carte cu poze. I-o arată copilului.

Dincolo de géam, zăpada s-a transformat în ploaie, peisajul e cenuşiu.

*

309

Lausanne. Aş vrea să alerg la unchiul Victor, dar

Justine arde de nerăbdare să se întoarcă acasă. Urcă în fugă scările de la Croises. Georges şi Robert se înghesuie în jurul ei, în timp ce pisica tărcată i se încurcă printre picioare. Sora cea mare, mai scundă acum decât fraţii săi, are pentru ei prestigiul scurtului ei exil.

Justine mimează reverenţa afectată a tinerilor din

Berna când o invitau la dans, Justine, cu pălăria pe cap, imită înfumurarea Domnişoarei Müller. Bonomia şi severitatea străzilor oraşului federal şi sălile sale de spectacol pătrund în bucătăria noastră. Studiez veselia fetei mele: am oare în faţa mea o bolnavă închipuită?

Justine a luat locul Doamnei Elisa la pian şi zdrăngăne la nesfârşit o mazurca. Consultat, succesorul doctorului

Bergier nu a descoperit decât o uşoară anemie. Acest faimos dor de ţinuturile natale, cântat de toate coralele, să fi rămas oare după război o adevărată maladie?

Domnişoara mea coboară în fugă pe la Four pentru a-i da mamei o mână de ajutor la pregătirea prăjiturelelor, pune în pachete cadourile de Crăciun, decorează casa, împodobeşte bradul.

Michel-Louis s-a întors de sărbători, şi mai înalt, vorbind cu afectare „Bemdütsch” de fiecare dată când întâlneşte un confederat de dincolo de Sarine. Cântă umflând un acordeon de dragul gemenilor care vor mereu să audă refrenul. Doamna Elisa îşi aminteşte, suspinând, ce frumos cânta la vioara fratele ei. Îmi vin în minte duminicile de la Morettes: cât timp a trecut oare de când unchiul Victor şi mama n-au mai cântat?

În luna ianuarie Justine s-a întors la cărţile ei, pe care le lăsa suspinând plină de resemnare de fiecare dată când aveam nevoie de ea. Îşi pune acum patru bucăţi de zahăr în ceai: e prea mult, e absurd, se îngraşă văzând cu ochii, aproape fără să se atingă de mâncare la masa, dar ronţăind toată ziua pe furiş. E momentul să fie stimulată, să se ciocnească de o lume mai cuprinzătoare, îi sugerez să caut în sudul Germaniei sau în

Anglia o pensiune în care s-ar simţi mai bine decât la Domnişoara Müller.

— Dar mă simţeam bine şi la Berna.

Îi propun să o însoţească pe Anne-Marie care urmează să plece în Sudul Franţei, sau să meargă să se

310.

Întâlnească cu Mary la Paris. David-Edouard îşi face aici, cu mare entuziasm, primii paşi în cinematograful sonor.

— Vorbesc serios, draga mea, nu ai vrea să…

Dau cu mâna şi răstorn ceaşca. Simt ceaiul fierbinte pe genunchi. Din nou acel gest, ca în tren, mâna Justinei plimbându-se pe un perete invizibil, mânerul unei uşi, încercarea de a deschide, privirea aceea fixă…

A doua zi, Justine s-a trezit cu o anginã urâtă care s-a complicat după o săptămână cu o criză de reumatism acut. Trupul fetiţei mele, torturat noapte şi zi, unchiul Victor care nu ştia dacă o să-şi mai revină, şi nici în ce fel; inima ei, acea inimă pe care o ascultam cu înfrigurare, se poticnea în căutarea propriului ei ritm, aşa” cum se străduise ani la rând şi inima lui

Michel. În cazul lui Michel, acceptasem; pentru Justine, era imposibil, refuzam. Mă opinteam, împingând cu mâinile goale un zid de gheaţă care venea spre noi. Trei săptămâni care trecuseră ca o zi sau ca o sută de ani.

Apoi Victor spuse că e salvată. O ţineam de încheietură, pândind sub degetele mele cursa neregulată a sângelui.

Victor ne asigură că se putea supravieţui cu o inimă atinsă, Justine, da, poate, trebuie să sperăm, va putea chiar deveni mamă într-o zi. Dar va fi un alt fel de viaţă, bineînţeles, niciodată nu va mai fi ca înainte.

O instalasem pe Justine în patul meu şi aşezasem în cameră un alt pat mai mic, unde puteam să stau s-o veghez. Uneori, lăsând uşa deschisă, atentă la cel mai mic

semn, mă aşezam în biroul căruia continuam să-i spun biroul lui «-Michel. Îi recitisem jurnalul, poemele preferate, într-o noapte, am luat în mână bibiia cea mare pe care o primisem la biserică în ziua cununiei noastre.

Mi-am plimbat îndelung degetele pe asperităţile coperţii din piele neagră, apoi pe muchia roşie, fără să o deschid. Pe vremea lecţiilor de catehism, citisem fragmentele care corespundeau fiecare* zile. Mai apoi, mă mulţumisem să ascult pasajele din predica de duminică.

Pentru mine, Biblia însemna poveşti ştiute pe de rost, precum şi alte fapte, destul de ciudate, pe care nimeni nu le putea explica; mai aflam în ea şi vorbe neaşteptate, închise în acei imens cristal de stâncă din care nimic nu putea fi eliminat. Într-o noapte, atunci când, cu toate puterile chemasem în ajutorul copilului meu

311

alte puteri, deodată, asemeni unui câmp pustiit, părăsit, ce se acoperă de toate florile primăverii, cuvintele au prins viaţă. Mi se întâmpla să întorc mai multe pagini fără să înţeleg, ca apoi să fiu invadată de o încredere deplină. Acea poveste a lui Iov, care mă scandalizase în copilărie, îmi aducea liniştea şi încrederea. Dumnezeu era mai presus de orice ne puteam închipui. Mai presus şi totuşi aproape, familiar, tainic. Mă vedeam din nou la braţul lui Michel: În ciuda bolii, a dorinţei de a avea o altă viaţa, copiii se născuseră. Nu te teme, repetau vocile profefilor şi îngerilor. În timp ce cu toată fiinţa mea imploram vindecarea fetei mele, un val de pace învălui încăperea. Am stat aşa rugându-mă, fără dorinţe şi fără cuvinte, captând şoapte de o nesfârşită blândefe. Nu te teme, repeta în grădină noaptea de iarnă. Cu câteva ceasuri mai devreme mă răzvrătisem: la ce bun suferinţa copilului meu? Acum ea mi se arăta ca o cupă, dintr-un

amestec prefios, ce-mi era dată pentru o vreme, şi în care cel mai curat vin al iubirii putea în sfârşit să curgă.

Când Justine a avut din nou o viaţă aproape normală, nici pentru mine nu mai era ca înainte. Mă ocupam de casă, de grădină şi de vii cu tot atâta şi poate chiar mai multă încredere, încăpăfânare şi voioşie ca altă dată. Dar între mine şi aceste lucruri se instalase o anume distanţă, ca o desprindere: totul fusese dat, totul putea fi luat înapoi.

Progresele medicinei o vor ajuta, poate, într-o zi pe

Justine să-şi recapete sănătatea, dar chiar dacă va rămâne cu această inimă bolnavă care, la fiecare bătaie, producea tulburări până şi la cel mai mic vas de sânge, chiar dacă va avea acest ten de fildeş, acest surâs din altă lume, această fisură – suferinţa originară? – în voce, viaţa o aştepta, şi mai de pref din cauza fragilităţii ei.

De cum s-a întors de la Cannes, Anne-Marie a venit să ne povestească despre mare, despre talazurile de mimoze în care mistralul intra cu înverşunare, despre întâlniri le şi amiciţiile de o vară. De data aceasta ea învăţase engleza şi ne arăta acuarelele făcute. În timp ce o ascultam vorbind, mă gândeam că naşterea copiilor, bolile lor, moartea lui Michel şi a fratelui meu mă ajutaseră să descopăr tărâmuri necunoscute şi mi-au ţinut loc de călătorii.

312

I

Cred că unchiul Victor era mai aproape de şaptezeci de ani decât de şaizeci când îşi cumpăra un automobil pe care îl conducea cu delicateţe şi siguranţă. Semnalul claxonului îi anunţa sosirea la intrarea în sat, unde o pancartă mare limita viteza ta cincisprezece kilometri pe oră. O minunată Talbot parcată în faţa porţii noastre îi

umplea de admiraţie pe toţi vecinii. Georges ne spunea că peste douăzeci de ani ne vom putea lipsi de cai. Începând să-şi reducă activitatea, unchiul sosea deseori pe neaşteptate, o lua pe Justine la plimbare, trecea cu plăcere pe la ferma familiei Thévoz. Doamna

Elisa dezaproba acest automobil Moraz în care a refuzat să urce vreodată, sub pretextul că maşinăriile astea puteau oricând exploda. Era de altfel singura care nu avea încredere în progresele industriei şi tehnicii.

Nici chiar Michel-Louis, preferatul ei, nu reuşea s-o convingă că într-o bună zi vom lua avionul aşa cum luăm astăzi trenul. Trecuseră deja câţiva ani de când tânăra mea ajutoare din Elvefia alemanică nu mai trebuia să cureţe în fiecare sâmbătă lămpile cu gaz şi Doamna Elisa tot nu avea încredere în întrerupătoarele electrice – ce pe-atunci erau cu pivot. Le învârtea de mai multe ori ca pe nişte şuruburi sau robinete. Neliniştită că nu întâmpină nicio rezistenţă care să-i confirme că au

„Ajuns la capăt, deschidea pe furiş uşa camerei din care tocmai ieşise pentru a verifica dacă becul nu se aprinsese cumva din nou, răutăcios, de îndată ce nu mai era ea de faţă.

Justine, care trebuia să evite orice efort fizic, se vedea deseori cu Anne-Marie la Lausanne şi rămânea peste noapte la ea când mergeau împreună la concert. Odată cu toamna, m-a rugat să o înscriu la gimnaziul Vinet pe care: Îl frecventase pe vremuri prietena mea. Lua trenul dimineaţa şi Seara, alteori dormea la Anne-Marie; tulburările nervoase dispăruseră complet. N-am mai adus vorba despre plecarea ei de-acasă.

Au trecut doi ani fără niciun accident. Justine şi-a dat ultimele examene în momentul când gemenii terminau liceul, iar Michel-Louis îşi lua bacalaureatul. Băiatul meu

cel mare părea mai degrabă preocupat decât bucuros.

La un moment dat, după o perioadă de ezitare, mi-a dezvăluit dorinţa lui de a-şi continua studiile la şcoala politehnică din Zürich. Se gândise îndeajuns de bine? Era cel mai mare şi pământurile îi reveneau de drept.

— Ştiu, va fi o cheltuiala mare pentru tine, iar eu nu îmi voi putea câştiga singur viaţa decât peste câţiva ani.

Şi o cheltuială mare, bineînfeles, dar nu din cauza asta îi ceream să se gândească bine. Oriunde va fi, greutăfi va întâmpina întotdeauna. Şi atunci, tocmai din cauza acestor greutăfi, acestor obstacole, a eşecurilor parţiale care riscau să-l ducă la un adevărat eşec care să-l descurajeze, i-am cerut să-şi pună cu onestitate următoarea întrebare: dorea el într-adevăr aceste studii mai presus de orice şi îşi dădea seama la ce îl vor duce?

Dar el îmi şi dăduse răspunsul: inginer, cea mai frumoasă meserie, acum când sunt atâtea de construit şi atâtea de inventat.

Eram cu toţii în jurul mesei din sufragerie, era şi mama care venise la cină. Georges se va ocupa, bineînfeles, cu mare entuziasm de vie. l-am propus să facă o pregătire în cantonul Thurgovie. Un prilej şi pentru ei să învefe germana. Robert îşi va continua şcoala la gimnaziul cantonai din Lausanne. Mama, încântată la gândul că va avea un nepot inginer şi constatând că gemenii erau fiecare pe drumul său, că

Justine era aproape complet refăcută, spuse că asta e dovada cea mai bună că lucrurile sfârşesc întotdeauna prin a se aranja. Mama, ea care, pe vremea când aveam vârsta lui Michel-Louis, nu simţise nevoia să discute cu mine despre dorinţa mea cea mai mare pentru a i se opune din toate puterile şi cu toată viclenia de care a fost în stare… până în ziua de azi, niciodată nu am îndrăznit să-i port

pică… Şi iată că acum, în tâmpe, ce vorbea: „De ce să fii îngrijorată, Louise, copiii tăi sunt chiar la vârsta potrivită să-şi ia zborul. E firesc ca femeile să rămână singure, aşa e normal”. Un resentiment copleşitor mă sufocă, împiedicându-mă aproape să respir. M-am uitat la Justine: nu era oare mama răspunzătoare de fragilitatea ei? Dar cum să mă gândesc că aş fi putut avea afli copii de la un alt tată într-o altă viaţă?

De câte ori m-am bucurat că-mi văd, în sfârşit, copiii mari, tot mai puţin dependenţi. Fiecare dintre băieţi.

314

acum că eram despărţifi, avea tot mai multe iniţiative, asemeni copacilor care au nevoie de spaţiu pentru a se putea dezvolta în voie. Şi atunci, de unde acest soi de neastâmpăr mohorât. Avem şi noi anotimpurile noastre, îmi spusese Mary cândva. Timp de aproape douăzeci de ani, grija mea de căpătâi a fost să veghez asupra viitorului. Acum împlinisem această datorie, cel puţin pentru o viaţă de om. A luat oare sfârşit menirea mea? De ce să alung odihna care, în sfârşit, mă ispitea? Acceptasem cu nepăsare primele riduri şi iată că acum priveam fără să cred primele semne care anunţau bătrânefea.

Jsiu-mi plăceau pungile de sub ochi, nici – micile cute verticale care-mi modificau conturul buzelor. Gura, ochii alteia. Într-o vară, mi s-au umflat deodată picioarele şi a trebuit să-mi pun lipitori. În iarna următoare, reumatismul îmi deforma – deja – încheieturile degetelor mari. Migrenele erau tot mai dese, Justine avea grijă de mine:

— Mi-e silă de bătrânele văicărefe.

— Haide, mamă, tu nu eşti o bătrână văicăreaţă.

Doamna Elisa mă oprea uneori:

— Draga mea, de ce nu-i scrii Julieftei să vină pe la

noi? Adu-i aminte că sunt mama ei şi că nu mai am mult de trăit.

Supusă, îi scriam şi, supusă, Juliette venea la

Croises în săptămână următoare. Sculându-se în mare grabă de la pian, soacra mea îşi afişa un aer de martir.

Mă retrăgeam aproape imediat ca să le las să stea de vorbă în voie.

— Rămâi cu noi, Louise, protesta Doamna Elisa. Nu am nimic să-i spun Julieftei, ce tu nu poţi auzi.

Pretextam că trebuie să pregătesc ceaiul şi, deşi închideam cu grijă uşile, făceam zgomot cu ceştile şi vasele, bătrâna doamnă se străduia să rostească tare, într-un moment când ştia că vorbele ei ajungeau până la mine:

— Îmbătrânesc, ce pot să-mi doresc mai mult la vârsta mea, decât să fiu sănătoasă. Biata Louise, mă îngrijorează. O oră sau două, aşa în trecere, nu poţi să-ţi dai seama de nimic. E tot mai nervoasa, rea, bănuitoare. O

cicăleşte toată ziua pe Justine. De ce l-a trimis pe

Michel-Louis la Zürich? Ei seamănă cu tatăl sau şi el ar trebui să preia pământul.

315

— Georges se simte legat de vii şi se va ocupa de ele foarte bine, o asigura Juliette.

— Georges este un Moraz.

Juliette îi propunea apoi să vină să-l petreacă câteva zile la ea.

— Ştii că nu-mi place la Vevey.

— De unde ştii? N-ai mai fost pe acolo de atâţia ani.

— Nu cunosc pe nimeni acolo.

— Aici cunoşti pe toată lumea şi nu ieşi niciodată.

— Dacă merg la Vevey, Louise n-o să mă mai ia înapoi…

În clipa în care aşezam tava de ceai între ele, Doamna

Elisa, cu un glas afectat de fetiţă prefăcută, mă invita:

— Haide, Louise, chiar nu vrei să stai cu noi?

Înainte să plece, Juliette venea la mine în cameră:

trebuia să înţelegem că mama ei nu mai era în toate minţile. Mă grăbeam să o întreb ce mai fac fetele ei ca să nu las să se vadă sentimentele de pică fără rost care mă năpădeau.

Ca s-o pedepsesc pe Doamna Elisa, în zilele următoare o evitam, dar ea mă pândea şi mă acuza cu un ton plângăreţ şi victorios deopotrivă:

— Louise, ştii bine că nu eşti rea. N-am să mai fac, îţi promit că n-am să mai fac.

— Bunico, mai bine m-ai dojeni pe faţă decât să te plângi pe la spate.

— Dar eşti desăvârşită, draga mea, desăvârşită.

Aceeaşi scenă şi aceleaşi vorbe se repetau când venea în vizită cea de-a doua fiică a ei, Judith. De când începuse soacra mea să se furişeze la cuibar să şterpelească ouăle încă calde? De când ascundea în poalele rochiei cele mai frumoase fructe din livadă, când noi am fi fost fericiţi să o vedem că le mănâncă în faţa noastră? Când veneam cu coşul de cusut să mă aşez lângă ea, ştiind că odată cu vârsta avea nevoie mai mare de companie, mă compătimea pe un ton jucăuş:

— Tot cu treabă, Louise, fără altă răsplată decât grijile. Copiii sunt toţi nişte ingraţi. Fetelor mele le-ar trece măcar prin cap să se ocupe de mine?

Georges se întoarse de tot la Croises: un adevărat

Moraz, cum îl etichetase Doamna Elisa, din viţa rezistentă şi îndesată care îl călăuzise pe tatăl şi pe

unchiul meu, dar şi cu gustul pentru viaţa îmbelşugata, pentru petreceri şi prietenie, moştenită de la bunicul său colonelul. În răgazul pe care îl oferea iarna, punea în scenă comedii la marea sală Davel din Cully, compunea cântece, lua la rând balurile din satele vecine; şi cu toate astea era în picioare înaintea celorlalţi şi biruia cu voioşie toate treburile. François se uita la el cu mândrie:

— Zău, Doamnă Louise, nu voiam să vă spun, dar nu mai sunt deloc tânăr şi începuseră să mă ia grijile. De multă vreme trebuiau refăcute zidurile de la Cousseboux.

O să ne putem apuca de treabă iarna viitoare.

Robert îşi luase primele examene la medicină. Michel-Louis, cu două luni înainte de a-şi lua diploma de inginer, mă anunţă că ceruse post în Argentina: vapoarele erau mai rapide decât înainte, aşa că voi putea probabil veni la el împreună cu Justine. Am încuviinfat, recunoscând „în el gustul familiei Moraz pentru aventură.

— Trebuie să fiţi tare mândră de copiii dumneavoastră.

Doamnă Louise, nu oricine se poate lăuda că are trei băieţi, fiecare cu rostul lui. Mai aveţi doar să vă mărita} i fata.

Justine măritată? E încă atât de fragilă. Nu e oare destul de prinsă cu cele două bunici şi cu cei care trăiesc solitari prin finutul nostru? Poate peste un an sau doi; ea va hotărî.

Cum nimeni şi nimic nu mă chema în ajutor, mi-am permis o gripă după ce trecuse anotimpul. rece, iar săptămânile următoare am rămas fără vlagă. Slăbisem, tuşeam. Convinsă că aveam tuberculoză, o boală totuşi rară în finutul nostru plin de reumatici, m-am programat la un specialist din Lausanne, fără ştirea unchiului

Victor care mi-ar fi ascuns gravitatea stării în care mă aflam. Dezbrăcată, tremurând în faţa ecranului pentru radioscopie, eram pregătită să primesc verdictul care urma să mă trimită într-un sanatoriu.

Aveţi nişte bronhii splendide. Puteţi să-l liniştiţi pe unchiul dumneavoastră.

Unchiul meu? De unde ştie? Când am dat să plec m-a rugat să-i transmit cele mai bune urări din partea lui profesorului Moraz. M-am trezit în stradă, nemulfumită că l-am necăjit pe unchiul Victor cu secretele mele şi

317

am intrat în farmacie cu rejeta pentru sirop de tuse şi un întăritor.

Mai întâi la farmacie, apoi în Strada Saint-François, la bijutierul familiei. Mă opresc la un pahar de argint pe care pun să fie gravat numele Bernadette, cea de-a doua fiică a lui Blanche. Ar fi trebuit să profit de venirea mea la oraş ca să fac şi alte cumpărături.

Mergeam pe străzi cu un sentiment de irealitate printre acele străine în haine fără talie, şi mai scurte decât anul trecut, pe cap cu nişte pălării clopot foarte ciudate care le veneau până la ochi. Am ajuns şi eu ca

Doamna Elisa care pretinde că femeile nu mai ştiu să se îmbrace. Cu toate sfaturile pe care mi le dădeau Anne-Marie şi Justine, rămăsesem credincioasă fustelor lungi, strânse pe corp şi pălăriei mele cu boruri mari, împodobită cu aceeaşi pană de struţ. Niciodată n-am să accept să-mi pun pe umeri acele perniţe din vată groase de trei degete care făceau un jandarm din cea mai gingaşă făptură. De-abia intrasem în bazarul din piaţa Saint-François că am şi ieşit. Deodată mi-a venit gândul că era una din putineie daţi când mă aflam singură la

Lausanne, din ziua aceea din copilărie când plecasem

să-l caut pe unchiul Victor pentru că David îi ceruse lui tata să ipotecheze ferma de la Morettes. Prezentul, care mă acaparase întotdeauna atât, îşi slăbea acum strânsoarea, aşa încât am deschis uşa celei mai mari cafenele din centru cu sentimentul că-mi calc pe propriile urme. Nimic nu se schimbase înăuntru din ziua în care, însărcinată cu Justine şi la braţul lui Michel, venisem să cumpăr cadouri pentru nepoţii mei. De-abia am găsit o masa liberă. Am comandat ceai. Mă revedeam urcând pe strada Bourg printre vitrinele de Crăciun şi cum îl întâlnisem pe Jacques şi cum mă luase cu ameţeală. Când nu mai suferi, înseamnă, oare, că într-un fel ai şi murit? Îmi zăresc chipul undeva foarte departe, în oglinda din fundul sălii, puţin neobişnuit cu pălăria mea cea mare. Nu mă atrage gândul să merg să revăd Londra sau Liverpool; mi-e teamă să mă întâlnesc cu Mary activă, ca întotdeauna, ocupându-se de difuzarea filmelor lui David-Edouard la Paris. Mi se învârte capul deşi abia am primit un certificat că sunt perfect sănătoasă. Să cobor până la gară mi se pare peste puterile mele. Simt o privire insistentă şi întorc capul:

318

un necunoscut face plata, ezită, se apropie. Nu vreau să mă uit.

— Îmi daţi voie?

În faţa mea, Jacques; Jacques Follonier. Certitudine şi, deopotrivă, descoperirea unui străin; cum să accept deopotrivă uitarea şi pecetea celor douăzeci de ani? De ce Jacques, aici, astăzi, când mă simt străină de propria mea viaţă, vulnerabilă, urâtă, îmbătrânită? Aş fi vrut să păstreze despre mine imaginea unei fete vesele pe malul apei. Aş vrea să dispar; vocea lui îmi ajunge la urechi de foarte departe, atenuată:

— Iartă-mă, te deranjez; nu vin niciodată în această cafenea.

Îmi aud glasul:

— Nici eu, niciodată.

Şi el continuă, probabil mai mult pentru el decât pentru mine, ca să-şi dovedească că nu visează.

— Stau în Geneva, aveam o treabă aici. Trec rar prin

Lausanne. Sofia mea e din Valois ca şi mine. Avem un băiat şi o fată.

— Soţul meu a murit acum doisprezece ani. Am o fată şi trei băieţi, mari deja.

Ne uităm cu aceeaşi privire la zidul care ne desparte.

Adaug, foarte încet:

— Când ai plecat la Zürich, nu ştiam că mama… Am fost bolnavă… Alexandre ţi-a spus?

Comandă o cafea, verigheta de aur de pe mâna stângă sclipeşte şi mă doare. Îşi ridică privirea, surâde:

— Nu te-ai schimbat.

Schimbat I în fiecare zi sunt uimită să descopăr o nouă pată pe dosul mâinii, încă un rid pe obrazul care nu le mai fine socoteala. Iar inima, mai degrabă amorfită decât schimbată, în refuzul ei de a suferi şi în durerea de a nu putea. iubi atât cât ar vrea. În tăcerea care se lasă, ceva blând şi uşor, ca un văl de încredere mi se aşază pe umeri: ce nu s-a schimbat e această putere pe care o avem unul pentru altul, unul prin altul. Mi-am uitat oboseala şi chipul, îl ascult pe

Jacques care, fără grabă, povesteşte: copiii, Sofia lui, mezina, grijile de fiecare zi. Din când în când se opreşte:

— Şi tu, spune?

319

Dar nu i-am vorbit oare deja despre miezul primei mele revolte, al bătăliilor mele zilnice, iar apoi golul

ultimelor luni? Această durere secretă pe care copiii mei nu trebuie să o cunoască niciodată. Dar dacă au şi ghicit-o? Brusc, viaţa mea întreagă sub privirea lui

Jacques, asemeni unui imu + nesfârşit bătut de ploi, a cărui frumuseţe fi se arată dintr-odată. Câte anotimpuri pregătiseră această clipă? Mâna lui Jacques pe masă, degetele lungi şi fine, puternice, pe care nu le-am uitat. În mijlocul sălii zgomotoase, un spaţiu vibrând de tăcere s-a ţesut în jurul nostru. Câteva clipe, câteva secole nemişcafi, aşteptând pătimaşi, fără privire şi fără voce, tremurători, uluiţi: sunt oare lumină în miezul făcliei, cântec în inima clopotelor?

Apoi Jacques îşi lasă mâna pe mâna mea. În jurul nostru chelnerii aranjează deja mesele pentru cină. La gara din

Cully, François e fără îndoială mirat că nu mă vede coborând din tren. Jacques propune:

— Riex este în drumul meu; te conduc.

Merge la tatăl său, rămas singur în casa părintească.

E un om în vârsta care nu se prea obişnuieşte cu necazurile bătrânefii, dar e destul ca fiul lui să-l consulte şi prinde din nou viaţă.

Să merg cu automobilul rămâne pentru mine un eveniment, înaintam foarte încet de-a lungul lacului, pe acelaşi drum pe care o luasem pe jos după o noapte de bal într-o altă viaţă în care mă numeam Louise Moraz. Acelaşi regret de atunci, dar fără melancolie, când ajungem în dreptul primelor case din Riex.

— Aş fi vrut să te conduc mult mai departe, îl poftesc înăuntru.

— Altă dată. O să-mi permifi să mă opresc din când în când, în trecere.

Justine scoate capul pe fereastră.

— De unde vii? Începusem să ne facem griji. Georges voia să plece din nou la gară.

Urc scările aproape în fugă.

— Nu eşti prea obosită? se îngrijorează fata mea.

— Obosită? Dimpotrivă…

— Ce ai cumpărat?

— Un pahar pentru Bernadette.

— Şi altceva?

— Nimic.

320

Când ne aşezam la masa din sufragerie, arunc o privire critică înspre perdelele mohorâte şi prost puse. Tapiseria, lustra, catifeaua roşie a canapelei, acum că copiii sunt mari, ar fi momentul să împrospătăm această încăpere şi salonul.

— Justine, vrei să vii cu mine la Lausanne săptămâna viitoare? O să luăm nişte mostre.

— Credeam că urăşti Lausanne-ul. Iar azi, de-abia te-ai întors şi te şi gândeşti să mergi din nou.

— Suntem prea legate de casă. Când te vei mărita, nu o să te mai văd.

— Nu toate femeile se căsătoresc.

— Aş vrea să fiu bunică.

Justine mă sărută:

— Mamă, ce-i cu tine în seara asta? Eşti aşa veselă.

Câteva clipe mai târziu, cuprinsă de o nevoie subită de ordine şi neştiind ce să fac cu această energie nouă, mă apuc şi scot tot talmeş-balmeşul din dulapul cel mare de pe coridor: perniţe, pălării de pai, umbrele, praf… Fără să-mi dau seama, îngân o melodie. Doamna

Elisa trece pe culoarul de la etaj cu pasul ei de pisică:

— Ia te uită, draga mea, de ani de zile nu te-am mai auzit cântând.

Privirea lui Jacques asupra vieţii mele i-a redat contururile şi culorile. Mă distram împreună cu copiii încercând să prindem primele unde fără fir care ne asurzeau cu paraziţii lor. În ziua în care Robert mi-a spus că se înscrisese deja ca pasager al primului avion care, luându-şi zborul de la Lausanne, va trece peste

Jura şi va ateriza la Paris, m-am hotărât în sfârşit să accept invitaţia pe care mi-o făcuse Mary. Plecând cu trenul cu două zile mai devreme, Justine şi cu mine nu aveam decât să-l aşteptăm la Paris.

Dar vremea a fost potrivnică şi Robert nu a ajuns decât la sfârşitul şederii noastre o telegramă mă prevenise să nu ne neliniştim – exact la timp pentru a vizita împreună cu noi studiourile de la marginea Parisului unde David-Edouard îşi realiza filmele. Justine formula critici temeinice folosind un limbaj pe care nu-l ştiam; David-Edouard se arătă încântat.

321

— Nu e rău! Am să vin să torn un film la Morettes. O să mă ajüfi.

— De ce nu ai dat-o pe Justine să-şi continue studiile? m-a întrebat Mary spre seară.

Un gând care nici nu mi-a trecut prin minte. La Lausanne, doar străinele mergeau la universitate şi nouă ni se păreau cam excentrice. Justine nu va fi nicicând prea sănătoasă. De altminteri, în curând îi va veni vremea să se mărite. În trenul cu care ne întorceam la Lausanne, îmi vine în minte felul în care Mary a ridicat din sprâncene. Tăcerea ei a fost mai grăitoare decât un discurs: femeile au la fel de multă minte ca bărbaţii, puteau acum în sfârşit s-o dovedească. Dar ce voia oare

Justine, ce gândea ea? Oricum, în cazul ei vremea studiilor trecuse. O voi lăsa liberă, nu aveam de gând să

intervin în viaţa ei cum făcuse mama cu mine. Dar oare nu ar fi trebuit şi ea să facă ceva?

Michel-Louis se întorsese să stea cu noi trei săptămâni înainte de a pleca în Argentina. Primi cu plăcere mai multe invitaţii la balurile studenţilor.

— Justine, helo, Justine, la ce te gândeşti? Nu vrei să mergi cu fratele tău? Rochia te aşteaptă.

— Nu, de ce? Michel-Louis n-are nevoie de mine.

— Ai să te distrezi, ai să cunoşti oameni drăguţi.

— Cunosc şi aşa prea multă lume.

Eram conştientă că devin puţin ridicolă, ca mătuşa

Esther când îi căuta soţie lui Alexandre – de-atunci, renunţase – dar fără să vreau, mă trezeam deseori întrebând hodoronc-tronc: „Nu ştiţi cumva un băiat bun care…” Ba lăsam chiar să se înţeleagă, fără jenă, că fiica mea va avea ceva zestre.

Justine mă repezea:

— Pe cine iubesc copiii tăi, îl întrebi pe Michel-Louis, îi întrebi pe gemeni, de parcă nu te gândeşti decât la asta.

Într-o zi, mă întrebă din senin.

— De ce bunica Madeleine nu te-a lăsat să te căsătoreşti cu Domnul Follonier?”

Întrebarea ei m-a făcut să mă gândesc la o alta, pentru că Jacques a venit de mai multe ori, şi a rămas cu noi pe terasă sau, în funcţie de anotimp, am intrat în salonaşul învelit în draperiile cele noi. Între două vizite nu scria nimic, dar nu mă nelinişteam. Justine ne

322

servea ceaiul. Jacques îi oferea cărţi. Întotdeauna l-a primit cu voioşie. Ce a aflat, a ghicit sau şi-a imaginat în legătură cu acel trecut despre care nu vorbeam niciodată?

Stânjenită, am întrebat:

— De unde ştii?

— Cred că am ştiut dintotdeauna.

Apoi cu o drăgălăşenie protectoare:

— Mamă dragă, vezi, a fost greu şi pentru tine, dar e greu şi pentru mine, fată de măritat fără pretendenţi.

M-am gândit la mătuşa Hélène, la cele două mătuşi ale lui Michel care au avut şi ele într-o zi vârsta pe care o avea Justine. Mi-era ciudă uneori pe inteligenţa şi luciditatea fetei mele, care o făceau aşa de pretenţioasă.

Pentru mama, fiul pe care-l va putea avea într-o zi

Justine va însemna mult mai puţin décât cel pe care trebuia să-l aibă Jean-Edmond pentru a perpetua neamul aproape stins al Morazilor. În aşteptarea căsătoriei nepotului ei, îşi pregătea un apartament separat la etajul doi al fermei. Iar eu îi voi veghea bătrâneţile, cu sau fără Justine.

— Mă pregătesc să ies la pensie, spunea mama, amuzându-se de acest cuvânt care începea să fie la modă şi care era pentru ea un fel de toană. Căci ea avea de gând să ne fie de folos până la ultima suflare, păzind ferma, prin simpla e [prezentă, de greşelile tinereţii. Sunt situaţii când cuvântul potrivit la momentul potrivit poate evita o ipotecare ce ne-ar sufoca cu dobânzi, sau când, un ochi atent pe terasă, poate salva un copil gafa să cadă în bazin. Va croşeta cămăşufe, va tivi scutece, vom descoperi împreună plăcerile unei vieţi între femeile de acelaşi sânge, viaţă pe care mama şi-o închipuia ca pe un paradis al îngăduinţei şi libertăţii.

— Ai să vezi, o să fim atât de liniştite, îmi spunea ea cu o expresie lacomă, ai să poţi picta toată ziua, iar Justine va fi liberă să citească după pofta inimii.

Eu am să vă răsfăţ cu mâncărurile care vă plac. O să stăm în grădină.

Să stai toată ziulica într-un fotoliu de răchită sub

pomul din Judeea, aşa cum făcuse odinioară bunica iustina – era însăşi promisiunea unei odihne apropiate şi

323

meritate la care mama, veşnic hărţuită de treburi urgente, visa fără să o cunoască.

TI lăsasem pe Michel-Louis să plece în Argentina fără griji şi fără regrete. Aventurile lui vor fi şi ale noastre.

Timp de cinci ani, avusesem timp să mă obişnuiesc cu lipsa lui de-acasă, întreruptă de vacanţe mai mult sau mai puţin lungi. Încet, încet, însă şi datorită încetinelii şi dezordinii cu care soseau scrisorile, m-am trezit că pândeam poştaşul şi număram lunile care mă despărţeau de întoarcerea lui. Căci Michel-Louis nu ne chema la el, iar viaţa pe care o ducea îmi părea, cu toată grija lui de a ne linişti, plină de primejdii.

Aveam oare să ajung şi eu ca bunica Justine, să port de grijă celui plecat mai mult decât tuturor celor din jurul meu? Neaşteptata logodnă a fiicei mele îmi risipi neliniştea.

În primul rând, cum aş fi putut să-mi închipui că

Justine nu se va căsători? Părea că-l ştie pe André dintotdeauna, n-aş fi îndrăznit să sper că voi avea un ginere mai bun. Medic, ca Victor şi Alexandre, cu cinci ani mai mare decât ea, dintr-o familie din ţinutul nostru. Justine, frumoasă şi sigură pe ea, Justine îndrăgostită. A fost de-ajuns o după-amiază de duminică când trei din prietenii lui Robert au venit împreună cu şeful clinicii lor, André Descombes. Eram supărată că

Robert îi reţinuse la cină, fiindcă eram în ajunul culesului şi aveam destule de făcut cu găzduirea lucrătorilor veniţi ca în fiecare an să mă ajute. Domnul

Descombes s-a întors singur într-o seară din aceeaşi săptămâna, sub pretext că nu văzuse niciodată un teasc ia

lucru. Vizitele, mai mult sau mai puţin nimerite, s-au înmulţit în timpul culesului. Prea frântă, ca să mai fac un efort în plus, îi lăsam pe copii să-l primească. Duminica următoare, pe când ne aşezam la masă, am felicitat-o pe Justine pentru coafura ei.

— Vezi, când îţi dai puţin silinţa; ai un profil aşa frumos.

M-am dus să mă întind puţin, imediat după ce au servit cafeaua, şi am adormit, trezindu-mă doar la lăsarea serii. Din salon ajungea până la mine zgomot de voci.

324

Nemulfumită, n-am avut încotro şi mi-am aranjat cocul.

Robert a întredeschis uşa:

— Vino mamă, te aşteptăm.

În salon, am găsit-o doar pe Justine sau, mai bine zis, pe noua Justine, devenită ca prin minune frumoasă în rochia ei de catifea verde închis care îi stătea atât de bine, împreună cu acel Domn Descombes pe care nu-l văzusem decât o dată în grabă. Când acesta mă întrebă, pe un ton ceremonios, dacă putea s-o invite pe fiica mea la un restaurant de pe malul lacului, m-am uitat la ea neîncrezătoare în timp ce, calmă şi zâmbitoare, Justine mă asigură:

— Nu-ţi fie teamă, mamă, n-o să ne întoarcem târziu, iar André conduce foarte bine.

Justine mi-a povestit că încă din prima zi, nu chiar imediat ce i-a fost prezentat ci după ce acesta a plecat, s-a gândit aproape prosteşte, fiindcă abia îl cunoştea de câteva ore: „Am să mă căsătoresc cu acest şef de clinică al lui Robert”. Nici André nu pare să fi ezitat mai mult. Când i-am vorbit despre sănătatea fragilă, despre inima ei mereu în alertă şi despre boala care l-a doborât pe Michel, avea

deja o idee mai clară decât mine în legătură cu toate acestea.

— Fiţi fără grijă, voi şti să am grijă de ea.

Deci se poate să iubeşti o singură dată în viaţă şi să te căsătoreşti cu cel care a ştiut să-ţi răpească inima? „Ce fericită sunteţi Doamnă Louise, vă văd mereu de braţ cu fiica dumneavoastră”. Trusoul e gata şi au găsit un apartament aproape de spital, patru camere care trebuie mobilat. André nu prea are timp să alerge prin magazine, de altfel gustul lui e îngrozitor, nu poţi să ai toate calităţile, aşa că e mai bine să mă ocup eu, chiar dacă Justine socoteşte că profit un pic de autoritatea mea. Peste două luni, nimeni nu-i va da sfaturi şi poate îi va părea rău.

— Şi tu, mamă, perdelele astea galbene, nu crezi că…

— Perdelele galbene o să înlocuiască soarele pe timp de ploaie şi ceaţă.

Să nu uiţi nimic: ibricul, răzătoarea de brânză, maşina de gătit, cratifele. Justine se ţine distrată după mine, nerăbdătoare să vină ora când se va întâlni cu logodnicul ei. Trebuie să alegem rochia de mireasă, să comandăm scrisorile de invitaţie la nuntă, să scriem

325

adresele tuturor verişorilor şi prietenilor. Justine va trece pragul bisericii din Cully la braţul unchiului

Victor, iar masa de nuntă va avea loc la hotelul cel mare din Chexbres, ca şi la mine cu un sfert de secol mai înainte. Acelaşi decor, dar automobilele vor lua locul trăsurilor şi cupeurilor, mult mai practice în luna februarie, căci André a putut obţine câteva zile de concediu şi am renunţat să-l mai aşteptăm pe Michel-Louis. Se va întoarce de Crăciun şi poate la botez.

— Păstrăvi de lac sau somon de Rhin? Păstrăvi de lac, nu-i aşa? Oh, dar ce ai mamă?

Tulburată, emoţionată, îmi şterg pe ascuns o lacrimă ajunsă pe listele de bucate, căci am avut senzaţia că simt la piept, pe obraji şi în palme căldura înţepătoare a copilaşului fetei mele.

A ŞAPTEA VIAŢA

LOUISE

ŞI IARNA ŞI VARA se trezea înainte de a se crăpa de ziuă, iar câteodată, ca acum, vântul ce venea în rafale dinspre dealurile apropiate o trezea şi mai devreme. Susurul apei de la cişmea în ’noapte îi amintea că este în camera ei de la Morettes, în timp ce pietrele rotunde din curte, trunchiurile masive ale plantanilor şi poarta verde afipită în balamalele scârfâitoare îi ocroteau somnul. Înaintea chemării primei mierle care va străbate drept unghiurile de lumină ale jaluzelelor, un ceas binecuvântat, ocrotit, generos; momentul să-i primeşti în sufletul tău, unul câte unul, pe cei care de la un Crăciun la altul se adunau acasă.

Căsătoriile şi naşterile umpluseră golurile lăsate de moarte; de câţiva ani buni, masa din sufragerie cu cele patru prelungitoare întinse, devenise neîncăpătoare, iar cei tineri petreceau în camera alăturată. Din Riex, satul din vecini, din Lausanne, dar şi din Geneva.

Londra, Hamburg, Paris, acelaşi pelerinaj îi aduna în jurul străbunicii lor şi a bradului. Un an atât de lung sau atât de scurt pentru Laurent, de optsprezece luni, două treimi din viaţa lui. Pentru Louise, firul tot mai subţire al unei vieţi aproape la capătul ei.

Foarte atentă la transformările celor apropiaţi, mai îngrijorată de ridurile din inima oamenilor decât de

327

cele de pe chipul lor, minunându-se de un surâs sau de un cuvânt nou al unuia din strănepoţii săi, Louise

remarca fără să-i vină să creadă chelia lui Robert sau mersul artritic al lui Georges. Cu obrajii brăzdaţi şi cu părul alb, Michel-Louis era un domn respectabil şi seducător. „Cum e posibil? Acei copilaşi pe care-i ţineam în braţe, deveniţi mai mari şi mai puternici decât mine şi ajunşi acum în pragul bătrânefii…” Suferind când îşi vedea ruinată temeinica realizare a vieţii ei, ca un copil al cărui castel de nisip se năruie încet, încet, Louise se străduia să-şi ferească fiii de multele necazuri ale vârstei pe care ea le acceptase cu voie bună.

În fiecare zi, chiar dacă nu mai primise de mult veşti de la ei, simţea cine avea nevoie de ea: Geneviève, fata Justinei sau, mai mult decât Dominique, părinţii ei, Robert şi Olga; îi întâlnea în gând, alungându-le temerile cu toată puterea încrederii ei de nezdruncinat, iar apoi îi pomenea cu recunoştinţă pe cei a căror inimă creştea, în armonie cu inima lumii: miracol al acestei călduri şi al acestei însufleţiri, vestitori ai luminii, ai acestei bucurii, fruct al vârstei, mai limpede şi mai vie pe măsură ce scădea numărul lunilor şi săptămânilor ce îi rămăseseră de trăit, toate îi apăreau ca un dar nemeritat.

Masa şi scaunul prindeau contur. Apele oglinzii de la şifonier anunţau o zi mohorâtă. Louise se aşează fără greutate, trase sertarul noptierei, apucă pieptenul de os. Se îngrijorase toamna trecută când părul începu să-i cadă în smocuri mari, dar acum şuviţe mlădioase îi creşteau deja deasupra frunţii, iar cele trei bucle îngrijite din care îşi făcea cocul de un alb strălucitor nu păreau mai puţin bogate decât în urmă cu douăzeci de ani. Sprâncenele îngroşate – adevărate sprâncene de general, susţineau nepoţii ei – ascundeau o privire ageră şi albastră ce nu avusese niciodată nevoie de ochelari. Louise descifra cu uşurinţă cele mai mici caractere din Gazetă, cele realizate

cu noul linotip şi de care se plângeau foştii abonaţi. Profilul străbunicii, cu fruntea înaltă, cu nasul acvilin şi bărbia hotărâtă, îşi păstrase armonia în timp ce ridurile clare şi adânci îi brăzdau pielea cu miros de violete. Ruşinată de obrazul fără prospeţime pe care-l întindea celor dragi, Louise protesta uneori când aceştia o sărutau.

328

— Ce plăcere veţi fi având să săruti o femeie bătrână ca mine?

Şi totuşi, atât cei mari cât şi cei mici, în căutare de alinare şi căldură, îşi lăsau fericiţi capul pe umărul ei, fără să mai aibă nevoie de prea multe cuvinte.

Stând aşa pe marginea patului cu braţele ridicate, cu o mână ajutând-o pe cealaltă, Louise înfipse ultima agrafă cu un gest sigur. Niciodată nu se uita în oglindă când se pieptăna. Oare era mai îndemânatică sau părul se arăta mai ascultător în unele zile? Câteodată cele trei bucle se aranjau parcă de la sine; alteori, cu degetele nerăbdătoare, abia le venea de hac. Şi totuşi, nimeni, niciodată, în oraş, în sat, în bucătărie sau în grădină, nu a văzut-o nepieptănată. Nu se obişnuia deloc cu claia de păr a nepoatelor ei: părul suplu şi bine îngrijit îţi fac mintea şi ideile limpezi.

Mâneca era ridicată până la cot şi lăsa să se vadă un braţ înnegrit de soare; subţire, nervos, neaşteptat de musculos pentru o femeie de vârsta ei. Era una din ultimele cămăşi din trusou, din pânză albă răcoroasă, cu mânecile şi gulerul brodate. Când a fost nevoită să stea la pat cu o bronşită la fiul ei Robert, Sofia lui, Olga, care era întotdeauna atât de atentă cu ea, îi oferise două splendide cămăşi de jerse de mătase roz. Deşi erau atât de plăcute la purtat, Louise nu se simţea bine în ele când le îmbrăca, aşa că nu le purta decât ca să-i facă plăcere.

Îşi coborî picioarele afară din pat; picioare zdravene, în stare să bată drumul ore în şir dar cu întinse varice violacee şi albastre care-i jucau de multe ori feste. Odată cu terminarea lăstăritului şi înainte de căldurile de vară, ar face bine să-şi pună nişte lipitori. Cămaşă de pânză, corset cu şireturi şi pantalon asortat, totul provenind din inepuizabilul trusou pregătit de Doamna Madeleine acum mai bine de şaizeci de ani, doar cu un jupon din jerse după moda cea nouă pentru ca rochia pe care o îmbrăca dimineaţa să nu facă cute. Ciorapi gri răcoroşi şi pantofi cu un calapod foarte comod; tinerele de azi nu mai ştiu să se încalţe; când roboteşti toată ziua, pantofii trebuie să fie comozi.

Louise împinse obloanele, se aplecă să le înţepenească la perete. Nimic mai enervant decât nişte obloane care scârfâie în bătaia vântului. Peste o oră, cerul auriu

329

lăptos va fi vânăt; la fiecare rafală lacul se înfiora prelung, dealul de la Treytorrens îşi întindea coama sub un covor verde palid. O vreme uscată, bună pentru vie, dar care punea seminţele la grea încercare. O luă cu pas uşor de-a lungul coridorului, deschise uşa de la bucătărie, puse pe reşoul cu gaz ibricul galben de alamă. Tot o idee de-a Olgăi, acest reşou cu gaz, un cadou pe care îl acceptase cu mari reţineri. „Dacă am putut fără aşa ceva până acum. Pentru cei doi sau trei ani pe care-i mai am… Cu o mână de surcele, aprind soba cât ai clipi”.

Dar te înveţi repede cu confortul. Louise folosea reşoul vara, când nu avea nevoie să încălzească bucătăria. O deranja totuşi un miros pe care doar ea îl simţea:

— Miroase a gaz la mine, spunea de fiecare dată când venea funcţionarul de la companie să citească

contoarul.

— Vi se pare, doamnă, oricum, fumul de la sobă v-ar deranja mai mult.

Or, Louise nu se sinchisea niciodată de zilele de ploaie când tirajul era prost, în timp ce mirosurile aduse de progresul tehnic o urmăreau în toate cotloanele uriaşei bucătării. A pus să fie verificate garniturile de la robinetele de siguranţă; la îndemnul ei, nepoţii adulmecaseră orice urmă în jurul reşoului, dar nu descoperiră decât un miros îmbietor de friptură şi de plăcintă cu mere. Obişnuiţi cu miasmele împrăştiate de motociclete, de maşini şi de dezodorizante, aceştia ajunseseră incapabili să mai perceapă câteva molecule de gaz difuz. Şi astfel, pornind de la lucruri mici.

Louise, deşi mândră de meseria de inginer a băiatului ei cel mare şi uluită de invenţiile noi pe care nu prea le folosea întotdeauna, îşi dădea seama că aparţinea altei lumi.

În schimb, mirosul cafelei de dimineaţă îi dădea puteri noi, iar treburile zilei se rânduiau cu uşurinţă.

Mai întâi grădina. Va profita de o oră sau două de libertate când nimeni nu va veni să o surprindă în flagrant delict de nesăbuinţă, cu capul în jos, mânuind ţăruşul sau săpăligă. Cu câte o stropitoare în fiecare mână va urca sprintenă scările ce duc de la cişmea la răzoarele ei. De ce se temeau ai ei în fiece clipă să n-o vadă frângându-se? Când ea ar fi avut motive să-şi facă griji: Pascal, fiul lui Michel-Louis, douăzeci şi

330

cinci de ani, peste măsură de distrat, biolog şi viitor savant, după câte se spunea, muncea nopţi în şir, apoi lua avionul, ateriza la patru mii de metri, cobora pe schiuri adevăraţi gheţari, sărind peste crevase.

— Nu e periculos deloc, spunea el sărutând-o.

Ea se prefăcea că îl crede ca să nu-i strice plăcerea.

Robert, care se apropia de şaizeci de ani, nu părea nici el mai rezonabil când accepta să conducă nenumăratele comisii şi îşi petrecea concediul din congres în congres. La ce bun să dai sfaturi? Fiecare trebuie să-şi descopere propriile limite asumându-şi toate riscurile.

Cu toate acestea, solicitudinea crescândă de care se bucura o agasa. Mai bine s-o lase să-şi folosească mâinile şi picioarele aşa cum credea ea. Clipa în care o vor lăsa puterile nu e prea departe. De trei ori a fost la un pas de moarte şi niciodată nu va mulţumi destul cerului că s-a văzut din nou sănătoasă. După ce a zăcut mai multe săptămâni într-un pat de spital din care nu era sigură că va mai pleca, faptul că acum putea, ca astăzi, să se scoale, să-şi pregătească cafeaua, să coboare în grădină, o umplea de o mulţumire atât de mare, încât i se punea un nod în gât.

Spitalul? Cu o valiză în mână, nurorile şi nepoatele ei considerau firesc să păşească câteodată în miez de noapte prin poarta automată care se deschidea şi se închidea după ele ca o trapă, să ajungă cu greu până la camera de gardă unde o secretară severă se interesa, după ce nota numele şi adresa, de felul în care urmau să plătească spitalizarea; şi astfel se lăsau în seama mâinilor şi ochilor unor specialişti anonimi pentru a-şi aduce pe lume progeniturile. Iar peste câţiva ani, aceşti copii, născuţi sub lămpile sălilor de operaţii şi crescuţi în scutece sterile, se întorceau la spital cu peria de dinţi şi pijamaua în mână ca să-şi scoată apendicele sau amigdalele.

Deşi s-a bucurat întotdeauna de îngrijiri speciale ca nepoată, mamă şi soacră de doctori, Louise nu era la fel de încrezătoare ca ei. Într-o cameră străină, cu privirea izbindu-se de pereţii nepăsători, părăsită de lucrurile care

nu o mai ascultau şi simţindu-se vinovată că le abandonează îşi pierduse toate puterile, în afara celei de a se revolta: calmantele o agitau, febra creştea în pofida legilor chimiei, iar dacă a scăpat de

331

trei ori la rând, atunci când toată lumea o vedea condamnată, aceasta se datora doar faptului că nu putea să plece din această lume fără consimţământul casei şi grădinii lăsate în grija ei şi de la care nu-şi luase rămas-bun.

Acum treizeci de ani… ba nu, mai mult. Ulcerul ei la stomac, mereu la pândă, a chinuit-o în toată perioada cât Justine a fost bolnavă, şi o hemoragie internă era cât pe-aci să-i fie fatală chiar în ziua înmormântării fiicei sale.

Căci Justine murise.

Chiar în acele clipe, într-un amestec de stupoare şi neacceptare, refuzul de a crede, revolta viscerală, în timp ce buzele rosteau cu disperare „Facă-se voia ta”.

De ce fata mea? De ce atât de tânăra, când şi soţul şi copilul au atâta nevoie de ea? De ce tocmai în momentul în care a descoperit şi ea, în sfârşit, gustul vieţii? Justine primindu-i pe prietenii soţului ei.

Justine mérgând la o conferinţă sau la teatru, Justine atât de veselă de câte ori trecea pe la ea, André şi

Justine, o pereche cum ţi-ar plăcea să vezi peste tot, fiecare găsindu-şi echilibrul şi încrederea în celălalt.

Voiau un copil. În luna septembrie, chiar în anul când s-au căsătorit, Justine a rămas însărcinată. Au început imediat grefurile, ameţelile, crizele de nervi greu de înfrânt. Louise se obişnuise să petreacă, o dată sau de două ori pe săptămâna, toată ziua cu fiica ei. Ajungea dimineaţa pe la nouă, cu un coş sub braţ, iar de sub capacul de răchită ieşea moţul unui buchet de flori abia

culese. Sub flori, o căpăţână de salată, morcovi, ouă abia luate din cuibar şi primii ciorchini de struguri din anul acela, pentru că se apropia vremea culesului.

Louise pregătea masa, se bucura că avusese ideea să pună perdele galbene, se învârtea prin bucătăria minusculă, o scotea pe Justine la plimbare: Îngrijorată când o vedea atât de slăbită la întoarcere, îşi dojenea ginerele:

— Soţia ta e anemică. Ca medic, ar trebui să-ţi dai seama. Pe bună dreptate se spune că cizmarii umblă desculţi. Dă-i fier, oblig-o să mănânce în fiecare zi spanac şi biftecuri în sânge.

Starea proastă a Justinei se agravase peste iarnă.

Trebuia să aibă răbdare deoarece sorocul i se apropia.

Un copil merită sacrificii, încă trei luni, încă două

332

luni, iar dacă copilul se năştea atunci, ar avea mari şanse să trăiască.

Sarcina fusese grea, dar naşterea a fost mult mai uşoară decât se temuseră. O copiliţă zdravănă, Geneviève, trei kilograme două sute, leită taică-său, scoase primul fipăt pe şapte iunie la ora unsprezece dimineaţa. Louise, înduioşată, vedea deja leagănul sub copacul cu flori violete de pe terasa din Riex; apoi, peste câţiva ani, Geneviève cu lopăţica în mână, urcând şi coborând scările de la Croises, mânjită şi plină de făină, Geneviève frământând în bucătărie; Geneviève, mândră cu primul ei ghiozdan… Până atunci, proaspătă şi vioaie, bunicuţă de cincizeci şi trei de ani, Louise le-a propus să aibă ea grijă de fetiţă cât timp vor fi ei în concediu. Şi de data asta, le-a dat o mulţime de sfaturi:

— Mergeţi la munte. În mai puţin de două ore,

scăpaţi de căldură, aveţi aer curat şi sănătos, exact ce vă trebuie ca să vă puneţi pe picioare.

Căci nici André nu arăta mai bine decât Sofia lui.

Puţini oameni duc o viaţă mai nesănătoasă decât medicii, surmenaţi de atmosfera înăbuşitoare din spitale. Ginerele ei râdea, o îmbrăţişa, o necăjea:

— Generale, vă anunţ că ordinele dumneavoastră vor fi încălcate.

Pentru el, vacanfa se petrecea în maşină, în etape de mai multe sute de kilometri, în căutarea unui plus de soare. O modă contrară bunului simţ, socotea Louise; pe timpuri, cei care îşi puteau permite, coborau iarna spre sud şi ocoleau căldura în august. La ce bun atâtea cărţi şi diplome, atâta ştiinţă, dacă nu ştii să-ţi păzeşti sănătatea.

Vilegiaturiştii se opriră la întoarcere la Croises, cu câteva zile mai devreme decât anunţaseră. Justine bronzată, mai blondă, vorbăreaţă, agitată: „N-am nimic, doar oboseala drumului!” Justine surprinsă în faţa leagănului, în care copila, încă trează, îşi mişca picioruşele în cămăşufa cea lungă; Justine luând-o în braţe: momentul când se uită ochi în ochi, apoi îşi apropie obrazul de al ei; mama care o miroase, o adulmecă, îi atinge cu buzele pufuleful din cap şi spune, în sfârşit, pe jumătate veselă, pe jumătate ruşinată:

333

— Cât s-a schimbat! Nu cred că aş mai fi recunosc ut-o!

Louise nemulţumită, severă din cauza îngrijorării:

— Şi acum, ai să te tratezi. Am să şi-o aduc pe Geneviève când te vei simţi mai odihnită.

O săptămână mai târziu, Doamna Louise măsura cu paşi mari apartamentul din Lausanne, satisfăcută de eficienţa ei: peste tot ordine, un buchet pe masa din

sufragerie, un trandafir pe noptiera bolnavei, cumpărăturile făcute, mâncarea fierbând încet pe maşina de gătit în aşteptarea lui André. Sătulă, îmbăiată, abia schimbată, Geneviève zâmbea cu toată guriţa ei ştirbă, iar Justine, sprijinindu-se în perne cu părul pieptănat, Justine îmbărbătată de prezenta mamei ei nu fusese niciodată aşa frumoasă.

— O scoatem noi la capăt. N-ai să cobori din pat până când n-o să-ţi treacă febra.

Doamna Louise pusese la repezeală în valiza copilului şi trusa ei de toaletă şi o cămaşă de noapte, gândindu-se că va mai rămâne câteva zile. A vegheat şase luni la capul fetei sale unde s-au perindat cei mai buni medici din fără. O septicemie, o boală pe-atunci încă fără leac şicare peste câţiva ani va fi uşor de vindecat – prea târziu.

Justine, din ce în ce mai indiferentă, conştientă totuşi că va muri, nemângâiată la gândul că-şi părăseşte soţul şi copilul. Geneviève care tocmai îngâna primele silabe şi spuse „mamă” cu o săptămână înainte ca sicriul să fie adus în apartamentul aranjat cu atâta grijă cu doi ani mai devreme. Louise la spital, şi ea pe marginea prăpastiei care desparte lumea celor vii de lumea celor morfi; fetiţa în grija unora sau altora; întoarcerea la Croises în miezul verii, bătrânii pereţi cu aerul lor familiar şi miracolul unei grădini inundate de flori.

Grădinile: teritoriu rezervat, spaţiu de protecţie al celor mici şi al femeilor foarte bătrâne. Fără ele.

Louise nu s-ar fi încăpăţânat să trăiască. Treizeci şi cinci de ani mai târziu, aplecată deasupra răsadurilor ei, uluită de cât pot creşte într-o noapte – cârciumăresele trebuiau deja răsădite iar guliile rărite – nu-i vine să creadă cât timp a trecut de la cele mai dureroase clipe din viaţa ei. Numele Justinei, rostit la

Crăciun, la aniversări, la nunţi şi botezuri, înseamnă
334
acum mai degrabă fidelitate faţă de morfi decât suferinţă. Când cineva spune „Ce păcat că Justine nu e cu noi!” e un fel de a o simţi alături în momentele de bucurie ale familiei. Fotografiile, aşezate pe şemineul din salon, amintesc cele mai frumoase zile din cei douăzeci şi şapte de ani de viaţă dusă împreună: Justine la cinci ani, cu 6 pisicufă în braţe; Justine pe drumul spre şcoală cu Michel-Louis; Justine în rochia lungă brodată la nunta verişoarei sale; Justine la liceul din Cully, împreună cu colegele ei; Justine elegantă la Paris, în faţă la Arc du Carrousel, la braţul lui David-Edouard; Justine sub o pălărie mare de pai, cu mijlocul subliniat de corsajul strâns pe corp şi de mânecile largi ale costumului din Vaud – trebuie că era în 1923, cu ocazia bicentenarului morţii lui Davel.

Louise avea senzaţia că vede lucind broşa bunicii Justine pe şalul fin de mătase albă pe care îl poartă azi

Geneviève în zilele de sărbătoare. În sfârşit, Justine în rochie şi voal de mireasă, la braţul lui André şi, alături, fotografiile lui Geneviève şi a copiilor ei.

În inima bătrână a Louisei primele cuvinte rostite de fiica şi de nepoata ei se suprapun. Şi totuşi câte amărăciuni se amestecaseră cu bucuriile în viaţa ei ocrotită, într-o ţară aflată la adăpost; cu tot scutul

Alpilor, câte valuri şi furtuni nu se năpustesc asupra unui singur lac!

Georges aşteptase ca mama lui să se întoarcă şi să iasă din convalescenţă pentru a i-o prezenta pe Berthe, logodnica lui: o fată din ţinutul lor ce se trăgea dintr-o familie respectabilă, zdravănă şi deprinsă cu munca, pricepută la vie, viitoarea Doamnă Georges Croisier va aduce în zestrea ei câteva terenuri bine situate. După cules

vor face nunta.

Doamna Madeleine terminase de aranjat apartamentul de la Morettes care avea s-o ferească de duşmănia Fernandei. Era mândră de tot ce alesese: tapetul, faianfa albastră şi albă din coridor, pardoseala de culoarea ţiglei din bucătărie. Şipci de nuc închise la culoare trasau pătrate mari în podeaua strălucitoare de brad. Se va muta fără să mă aştepte căsătoria lui Jean-Edmond şi îi propunea fetei sale să vină să stea împreună.

— Ai stat destul la Croises şi} i-ai făcut cu prisosinţă datoria. Lasă casa pe mâinile nurorii tale şi

335

spune-i ginerelui tău să şi-o dea pe Geneviève. Eşti încă destul de tânăra şi în putere ca s-o creşti. Un bărbat singur nu poate să aibă grijă de un copil. Şi de altfel, să sperăm că André se va recăsători.

Louise ezita gândindu-se la Doamna Elisa. Bătrâna

Doamnă îşi pierduse în parte memoria. Mutată la Juliette cât timp Louise lipsise, implora să fie adusă înapoi la

Riex.

Dar nu pleci dintr-o casă cum era Croises fără să o laşi pe mâini bune. Louise voia să se asigure de vrednicia nurorii ei încă înainte de a lua o hotărâre. O

hotărâre? De câte ori în viaţă nu se crezuse stăpână pe viitorul ei pentru ca apoi să se trezească într-o situaţie neaşteptată, dureroasă, pe care era nevoită să o accepte.

Cu toate acestea, căsătoria lui Georges a fost ca o oază de încredere şi de speranţă regăsite. Michel-Louis, întors din Argentina, se pregătea să plece în Australia.

Robert, după ce-şi va lua ultimele examene, va face un stagiu de şase luni în spitalele din Viena. Fotografiile făcute la ieşirea din biserică o arătau, alături de miri, pe

Doamna Madeleine uşor gârbovită: cu zece ani mai tânăra decât Louise astăzi, mai plină la trup şi la faţă, mamă şi fiică ce privesc lumea cu ochii puţin oblici ai familiei Thévoz.

Răcise, oare, Madeleine în rochia ei de gală? Peste câteva zile s-a declanşat o bronşită, uşoară după spusele lui Alexandre şi Victor veniti amândoi să-i dea curaj bolnavei. N-avea niciun rost să încerce cu ventuze.

Medicina făcuse progrese şi erau medicamente mai eficace. Fernande trebuia doar să aibă grijă ca sobele din apartamentul de sus să duduie zi şi noapte.

Obligată să rămână la Croises până la întoarcerea din

Italia a tinerilor căsătorifi, Louise trecea pe la mama ei de două ori pe zi:

— Chiar nu vrei să vii la Riex să pot avea grijă de tine? O să te ducem cu maşina.

— Ce să caut eu la familia Croisier?

Pe noptieră, două flacoane cu medicamente: zece picături dintr-unul, o pastilă din celălalt din şase în şase ore. Louise pregătea doza pentru seară şi pentru dimineaţă, punea alături un termos cu ceai de muşeţel, dădea argatului dispoziţii în legătură cu încălzitul. În felul acesta, Fernande nu va avea de ce să se plângă că are mai mult de lucru. Nu se putea, din păcate, pune nicio bază pe Jean-Edmond, de-o politeţe înceată şi nepăsătoare, care accepta tot ce i se propunea dar nu se simţea deloc legat de promisiunile pe care le făcea.

Orice complicaţie părea înlăturată; Madeleine era deja mult mai bine când, într-o duminică dimineaţa, în vreme ce Louise se pregătea să coboare la biserică, argatul de la Morettes veni să-i spună că mama ei murise în timpul nopţii.

— Ce spui? Nu se poate! Am plecat de la ea aseară pe

la şapte.

Refuzând, respingând cu toate puterile această veste.

Louise o ia în goană spre Morettes, o strânge pe mama ei în braţe: deja rece, Madeleine, înţepenită, cu faţa crispată de agonia solitară.

— Cum de nu a fi auzit nimic? Cu siguranfă că a gemut simţind că se sufocă. De ce nu m-aţi chemat mai devreme?

Explicaţia plauzibilă pe care o dă Fernande:

— N-am vrut să o trezim. Credeam că doarme.

Louise pune mâna pe ochii care nu vor să se închidă.

„Am lăsat-o veselă în pat. Dacă aş fi simţit că e neliniştită sau că se sufocă, aş fi rămas cu ea peste noapte. Moartă? Mama mai putea să trăiască câţiva ani buni pe picioarele ei, cu mintea plină de planuri şi o inimă de fetişcană, cum spusese Victor cu două zile mai înainte în timp ce o consulta”. Amestecată cu disperarea, bănuiala încolţeşte în sufletul Louisei, căci paharul, carafa şi termosul dispăruseră de pe noptieră, ca şi flacoanele cu medicamente care, până-n ajun, fuseseră pline pe trei sferturi. Nu va exista niciodată vreo dovadă. Numai ideea autopsiei, sugerată de Victor, i se pare un sacrilegiu. Acest trup care a muncit atât, nu are şi el drept la odihnă? Dacă s-ar dovedi că a fost

Fernande, oprobriul ar cădea asupra lui Jean-Edmond şi a întregii familii Moraz, al cărei nume a fost urzurpat de Fernande. Mai bine să facă Dumnezeu dreptate. Dar ce greu e să ierţi! Zece ani mai târziu, Fernande atinsă de cancer căzu la pat. Louise, care locuia atunci la

Morettes, o îngriji plină de devotament şi cu o milă sinceră. Şi totuşi, în ziua când cumnata ei muri, a resimţit o atât de mare şi de neaşteptată uşurare, încât numai gândindu-se la acele momente îi era ruşine.

337

De ce moartea, fără niciun discernământ, le preferase pe Madeleine şi pe Justine Doamnei Elisa? Victimă a extraordinarei ei sănătăţi şi neobositei pofte de mâncare, bătrâna doamnă, pe zi ce trecea tot mai mică, nu avusese o singură răceală cât fusese iarna de lungă.

Dar în timp ce altă dată acceptase nenorocirile din familie cu o uşurinţă vecină cu indiferenţa, acum se prăbuşise într-o tristeţe fără pricină, din care nimic şi nimeni nu reuşea să o scoată.

— E un caz de arterioscleroză pentru care nu există tratament în situaţia actuală a medici noi, constată

Victor.

Odată cu vârsta, renunţase la clientelă, dedicându-se orhideelor şi rămânând cel mai bun sfătuitor al familiei. Le-a propus cu hotărâre ceea ce nimeni nu îndrăznise măcar să sugereze: Judith şi Juliette, care nu mai aveau de crescut copii, să aibă grijă de mama lor în aceşti puţini ani care i-au mai rămas. Berthe era însărcinată, iar Louise, încă slăbită după lunga ei şedere în spital, abia dacă va avea destulă putere s-o crească pe Geneviève.

Şi astfel, Elisa şi pianul ei plecară de la Croises.

Louise păstră multă vreme în minte, ca o remuşcare, imaginea bătrânei doamne urcând şi coborând scările în căutarea unei urechi binevoitoare şi implorând cu vocea ei schimbată în care „s” devenise „f” de când Juliette o dusese la dentist să-i pună proteză:

— Louise, sunt nefericită, sunt tristă. Fă ceva Vezi şi tu că nu pot să rămân aşa. E îngrozitor, Louise, crede-mă. Fă ceva.

Neînţelesul chin al Doamnei Elisa, care mai trăi încă aproape zece ani torturată de amărăciunea ei fără margini. Gândindu-se la toate acestea astăzi, Louise îşi spunea că e

un privilegiu care răsplătea toate suferinţele unei vieţi să-ţi poţi păstra mintea şi trupul întregi până în ultima zi.

Ferma de la Croises nu mai avea nevoie de prezenţa ei, aşa că Louise s-a instalat împreună cu Geneviève la

Morettes, la şase luni după moartea Madeleinei. André trecea deseori, îşi lua fetiţa la plimbare pe malul lacului, pândind, într-un gest sau un zâmbet, cea mai neînsemnată asemănare. Când a venit să-şi ia rămas-bun

338

Înaintea plecării sale în Australia, unde urma să-l întâlnească pe Michel-Louis, Louise se arătă senină.

André se aşezase lângă sobă după ce o culcase şi o învelise pe fetiţă.

— Simt nevoia să fiu util% La Melbourne sunt puţini medici. Geneviève e ataşată de dumneavoastră. Aici o să audă vorbindu-se de mama ei şi de mine.

Louise a înţeles că ginerele ei avea nevoie să înveţe din nou să trăiască şi că va reuşi mai repede într-o ţară nouă. Peste trei ani, într-o scrisoare mai lungă decât de obicei, André îi spunea că pentru un moment mai rămânea de cealaltă parte a globului şi că urma să se căsătorească. Poate că morţii veghează asupra celor pe care continuă să-i iubească: era cea mai bună soluţie pentru că Geneviève, posesivă, temperamentală, ar fi acceptat cu greu o altă mamă. Louise retrăia prin ea grijile pe care i le făcuseră odinioară

Justine şi fraţii ei, dar experienţa pe care o avea era mai degrabă un neajuns decât un avantaj. Copila suferea la cea mai mică aluzie care se făcea la mama ei, de care încerca să se distanţeze, dar cum să nu te gândeşti la

Justine când o creşti pe Geneviève? Pe lângă toate astea, în decurs de o generaţie, lumea şi felul de a trăi se schimbaseră fără ca Louise, mereu prinsă cu treburile de

zi cu zi, să-şi fi dat imediat seama.

Lunga perioadă de doliu şi boli a împiedicat-o să acorde prea mare importanţă crizei din 1929. După turul lumii pe care Victor îl făcuse în secolul trecut, după şederea îndelungată a lui David în California, Michel-Louis putea părăsi Europa atât datorită gustului pentru aventură propriu familiei Moraz cât şi din raţiuni economice. Şomajul din anii treizeci îi păru Louisei semnul unei incompetente generale şi al unei lipse de simţ practic. Ce absurd să stai cu mâinile încrucişate şi să aştepţi alocaţii de la stat! De ce nu i se dădea fiecăruia o bucată de pământ să o cultive? Ea nu ştia destule ca să aprecieze ce se petrecea în alte părţi, dar ştia că la noi o singură boabă de fasole pe arac dădea un coş întreg de păstăi mari la fel de hrănitoare ca un biftec; morcovii semănafi pe lună plină creşteau fără îngrăşăminte; nu ai nevoie de o grădină prea mare ca să hrăneşti o întreagă familie; pădurile din jur erau pline de vreascuri. O bucătărie încălzită, o supă

339

bună, atâta vreme cât eşti sănătos, nu e destul să te facă fericit? Era uimită de cât de nemulţumiţi erau oamenii din jurul ei. Georges o săruta râzând:

— Mamă dragă, trăieşti pe altă lume.

Şi totuşi nimeni nu ştiaca ea să rânduiască treaba şi să folosească mâna de lucru. În fiecare dimineaţă avea în minte câte ceva de făcut pentru cei care voiau în schimb o masă şi un acoperiş. Cei fără lucru care băteau la uşa ei erau tocmiţi, chiar şi numai pentru o oră sau două. În faţa unui orăşean care nu finuse în viaţa lui o sapă în mână, era plină de răbdare, arătându-i ce şi cum. Dar cât se frământa să vadă că la Morettes totul era atât de prost întrefinut de Jean-Edmond! De altfel, era foarte hotărâtă să nu-l lase în voia lui. Căci era o adevărată ruşine să vezi poarta

putrezind cu vopseaua scorojită, iar obloanele aproape în aceeaşi stare. Începu să se fină de capul lui. Observaţiile Fernandei, care o ruga mai în glumă mai în serios să-şi vadă de treburile ei, îi amarau zilele; luă ca martori pe restul familiei şi pe vecini: când în sfârşit tâmplarul din târg luă cu ei poarta s-o repare, sătenii dădură din cap, şi a respect dar şi a dezaprobare: Doamna Louise îşi atingea întotdeauna scopurile, dar nu toţi vedeau în asta o calitate.

— Vajnică femeie, bunica ta! îi spuneau unii şi alţii lui Geneviève care începuse să meargă la şcoală.

Arsuri la stomac şi insomnii, doar Louise ştia cât o costa ca să aibă grijă de familia ei.

Îi părea rău că vânduse vacile de la Croises, dar cum ar fi putut să prevadă că va găsi din nou atât de uşor pe cineva să aibă grijă de ele? – şi îl îndemna pe

Georges să cumpere altele. Însă nici el nici soţia lui nu aveau chef să se încurce cu un argat şi cu o grijă în plus. Refuzul lor o amărî pe Louise aproape la fel de mult ca delăsarea lui Jean-Edmond. De unde venea această febră a călătoriilor, acest gust pentru spectacol şi acest dezgust pentru muncă? Fiii şi nurorile sale, nepoţii ei încă şi mai mult, îşi petreceau o parte din viaţă ţintuiţi şi fără aer în vehicule cu motor, rupţi de lume, pe motiv că umblă s-o descopere şi veşnic obosiţi.

340

În 1933, Michel-Louis a străbătut din nou mările şi s-a stabilit în ţară. La trei luni după întoarcerea lui s-a căsătorit cu o englezoaică pe care o cunoscuse în timpul călătoriei. Robert se căsătorise şi el cu un an înainte. Louise nu a avut niciodată motiv să se plângă de nurorile ei: la fel de deosebite unele de altele ca cei trei fii ai ei, atente, afectuoase, toate trei au adus pe lume copiii din neamul Croisier. În familia lui

Michel-Louis, un fiu, faimosul Pascal, schior acrobat în momentele de răgaz şi o fată stabilită la Londra;

Louise era mândră că avea nepofi ce vorbesc engleza.

Patru fii în familia lui Georges din care trei taţi deja, la rândul lor, după ce au fost nişte băieţi fără probleme, în timp ce Dominique, singura fiică a lui

Robert şi mezina tuturor, continua să alimenteze cronica familiei. Răbufnirile tăcute ale lui Geneviève păreau neînsemnate astăzi faţă de contestafia şi spiritul de independentă ale acestei studente la drept, progresistă. Cuvântul o intriga pe Louise:

— Ce fac tinerele progresiste de vârsta ta? o întreba ea pe Dominique. Te ocupi de o creşă? sau de o casă de bătrâni?

— Sărmana mea bunică, s-a terminat cu doamnele de caritate. Noi nu patronăm o asemenea instituée. Oamenilor nu le place să te amesteci în treburile lor.

— Ah?… nu le place…

— Bineînţeles că nu. Statul trebuie să-şi asume aceste responsabilităţi.

— Şi atunci, tot timpul ăsta cât stafi împreună cu alţi studenţi…

— Discutăm, ne informăm, pregătim manifestaţii.

Louise era descumpănită în faţa acestei lumi noi în care bătrânii şi copiii, cerându-şi cu insistenţă drepturile de la un stat indiferent, se jigneau dacă primeau oarece ajutor de la persoane particulare. Şi, mai mult, ca semn al vârstei şi al faptului că nu mai era în stare să înţeleagă ce se petrece azi, se întreba în faţa acestei fetişcane mereu grăbite care trăia cu atâta indiferentă pentru propria-i sănătate, în faţa acestui chip cu trăsături regulate care făcea totul să se urâţească, îşi punea deci întrebarea dacă

ideile dobândite la universitate constituiau un progres real. Uneori, aerul sfidător al studentei lăsa să se întrevadă o

341

curioasă lipsă de „respect pentru propria ei persoană, dar şi căutarea unei priviri, şi a unui cuvânt hotărât, a unui braţ solid pe care să se sprijine.

Dominique anunţase că va trece pe la Morettes în cursul după-amiezii. Va fi cu siguranfă, ca de obicei, o vizită fulger. Va trage clopoţelul de la intrare între ora cinci şi şase, grăbită şi precisă ca un om de afaceri, refuzând pe un ton fără replică ceaiul, cina, bunătăfile care o aşteptau, căci era atentă cu silueta ei cu aceeaşi înverşunare cu care repeta lozinci politice. Slabă de fi se rupea inima, cu faţa pământie, trăgând din figară zi şi noapte, fremătând mereu de nerăbdare din cauza nervilor şi a temerii că ratează ceva esenţial, după care alerga în zadar.

Cu toate acestea, Louise era de acord că la vârsta nepoatei sale, deja căsătorită şi ostatecă la Croises, nici ea nu afişase o seninătate mai mare. Nepoţica îşi va găsi şi ea locul, va cunoaşte iubirea ca atâtea altele. Până atunci, străbunica se amuza să-şi joace pe lângă ea rolul de bunicuţă destul de ramolită ce pune întrebări naive şi necesare. Degeaba o pufnea râsul pe

Dominique, sigură de superioritatea ei de fată cu carte şi în pas cu lumea, bunul simţ îşi va face loc puţin câte puţin sub chica ei nepieptănată.

În schimb, neîncrederea pe care o avea Louise în progresul tehnic creştea. Fusese una din primele care l-a apreciat, dar entuziasmul ei scăzuse repede. La ce bun toate aceste maşini dacă clipele de răgaz pe care le aduc cu ele îţi lasă sufletul nemulţumit? Spălatul rufelor, spre

exemplu, se făcea acum cât ai bate din palme. Nu trebuia decât să sortezi culorile şi să dozezi detergentul. Şi totuşi niciodată călcatul şi cârpitul nu au fost atât de neglijate şi niciodată o femeie cu doi copii – Sofia lui Lucien, băiatul cel mare al lui Georges şi viitorul stăpân de la Croises – nu s-a plâns atât de des de oboseală. Prea puţini argafi? În primul rând veşnica părere de rău pentru filmele pe care nu ai apucat să le vezi: erau atât de multe, premiate sau recomandate, la televizor sau la cinematografele din oraş, încât nu era cu putinţă să le vezi pe toate. Mai erau şi coaforul, dineurile şi cocteilurile; Lausanne era la un sfert de oră de drum, o oră îţi lua să ajungi la Geneva sau într-o stafiune de munte. Atâtea plăceri

342

erau la îndemâna pungii fiecăruia, încât nu ştiai pe care s-o alegi. Lumea modernă? Un uriaş magazin de jucării, cu cofetărie pe terasă, în care erau abandonaţi şi parcaţi copii ce plângeau de oboseală, de indigestie şi de tot soiul de dorinţe nesatisfăcute.

Să nu mai fi pasul cu lumea însemna să nu mai ai aceleaşi interese cu cei din jurul tău. Indiferenţa

Louisei faţă de ecoul sau catastrofa la ordinea zilei, pe care eroii şi catastrofele de a doua zi le aruncau în uitare, se învecina cu privirea calmă a strănepofilor ei în faţa semnelor de violenţă de la televizor: „

— Cum puteţi să vă uitafi la asemenea atrocităţi?

— Dar bunico, nu e de-adevăratelea.

În ochii nurorilor şi nepoatelor sale, numai o bătrână cam săracă cu duhul putea fi fericită să îngrijească de un petec de grădină aproape invizibil. Şi de bună seamă trebuia, într-adevăr, să ai vârsta ei ca să apreciezi locul pe care-l are în mersul lumii o casă plină de flori.

Apucând cele două stropitoare pline pe trei sferturi, o

luă pe scara din curte, vioaie ca o şcolăriţă. De câte ori nu au insistat băieţii ei să monteze o gură de apă cu un şurub în care s-ar putea fixa un furtun din cauciuc, şi de câte ori a refuzat, ştiind că de cealaltă parte a furtunului, inevitabil, într-o bună zi, un mecanism s-ar învârti şi ar împroşca apă de jur-împrejur fără chibzuinţă, ore în şir. Nu ai nevoie de aşa ceva ca să umpli de apă potecile, să laşi să se ofilească hortensiile sau să apară ciuperca pe frunzele roşii. În perioada de secetă, apa trebuie împărţită fiecăruia după sete: e destul să umpli golul lăsat de băţ lângă salata fragedă; pentru seminţe trebuie să pui stropitoarea pentru ca apa să cadă ca o ploaie fină; în schimb, gropile săpate la baza vinetelor cer o cantitate zdravănă de apă. Şi astfel, buruienile nu vor mai năpădi potecile bătute. Cu grădinile şi cu copiii, totul e o problemă de educaţie, de atenţie, de dragoste

răbdătoare. Dacă nu sunt lăsaţi de capul lor, vei fi răsplătit din belşug pentru efortul pe care l-ai făcut.

De fiecare dată când se afla din nou, după o lungă absenţă în faţa brazdelor sale, Louise se minuna:

— Nu mai înţeleg nimic, mărturisea ea nurorilor sale care o ascultau cu acel amuzament condescendent pe care

343

Îl provoacă cuvintele puţin verosimile ale persoanelor în vârstă, bănuite că nu mai sunt în toate minţile – deşi Louise le dăduse în repetate rânduri tinerilor lecţii în materie de bun simţ şi idei clare –, nu-mi venea să-mi cred ochilor: ajung acasă după şase săptămâni de absenţă, îmi las bagajele la piciorul scării şi mă duc să-mi vizitez grădina. Străbat curtea cu inima strânsă, aşteptându-mă să găsesc doar fân. Dau deci un ocol casei şi îmi vine să plâng de bucurie, o adevărată minune, vă asigur: dălii, nalbe care-mi ajung până la umăr şi chiar şi trandafiri pe

această căldură!

Le-am mulţumit pe rând. Văzându-mă şi auzindu-mă, au înţeles de bună seamă câtă bucurie îmi făceau.

Apartamentul – de sus avea şi avantaje neaşteptate;

străbunica îşi exprima mirarea cu cochetărie:

— Ştiţi că eu niciodată nu trebuie să şterg praful la mine? Chiar şi vara, cu ferestrele deschise şi drumul aproape, în timp ce nurorile mele pun zilnic aspiratorul şi tot aş putea, câteodată, să-mi scriu numele pe mesele lor.

Mulţumirea că iese la socoteală la fel de bine şi poate chiar mai bine decât cele mai tinere în „cele şase camere fără confort”, cum ar califica o agenţie imobiliară apartamentul de la Morettes. Nici încălzire centrală, nici baie, apă rece la chiuveta de ia bucătărie, toaleta pe culoar, cu un frig cumplit iarna. Şi totuşi, când se întorcea de la Lausanne unde familia Genevièvei locuia, după părerea ei, într-un apartament ca iepurii într-o cuşcă, Louise avea senzaţia că locuieşte într-un palat.

Jean-Edmond deschise obloanele când bătu de şapte şi jumătate. Se scula tot mai târziu. Nu era deci de mirare că, în faţa acestui exemplu, argatul său devenise cel mai leneş din orăşel. Louise aşează câteva vrejuri împletite pe plăpândele fire de răsaduri ca să le apere de păsări. După ce închise cu grijă portiţa de la curtea de păsări pe care soţia argatului său le lăsa să circule în voie, se spălă pe mâini la cişmea, apucă bidonul de lapte şi coşul puse lângă scară şi plecă la cumpărături.

Nu avea aproape niciodată timp destul să facă toate treburile pe care le planificase. Nu e mai puţin adevărat că diverşi vizitatori îi schimbau adesea programul, aşa că îşi începea treburile dimineaţa cât mai devreme.

344

Trecu întâi pe la cimitire, şi la Cully şi la Riex, care

erau aşezate faţă în faţă de o parte şi de alta a vechiului drum care lega satul de orăşel. Cu vântul ăsta uscat care bătea întruna, panselufele şi micsandrele se prăpădeau de sete. Stropi mormintele lui David, Victor şi al mamei sale în cimitirul din Cully – iar la cel din

Riex, pe cele ale soţului şi fiicei sale. Niciun semn nu mai arăta locul în care tatăl ei, Louis Moraz, fusese îngropat. El s-ar fi bucurat cel mai mult. Aşa cum spusese deseori – şi poate ar face mai bine să lase în scris, ca ultima ei dorinţă – Louise nu ar vrea să i se cumpere un loc de veci: de ce să rămână o piatră cu un nume gravat pe ea în ziua când nimeni nu va mai face o legătură între acesta şi un chip sau o voce?

Casele lipite unele de altele, străzile înguste care dădeau în piaţa bisericii se schimbaseră tare puţin de o sută de ani încoace. Din loc în loc, vitrina unui negustor era puţin mai mare. Louise cumpără ouă, brânză, pâine pentru vizitatori neprevăzuţi. Trecând prin faţa măcelăriei, se gândi că un biftec cu salată verde din grădină o vor tenta poate pe Dominique. O luă spre casă în pas vioi, nerăbdătoare să continue trierea hârtiilor închise în biroul bunicii sale Justine Moraz. Mama ei.

Madeleine, nu-i permisese niciodată să îl deschidă, iar

Louise nu s-a hotărât s-o facă decât de cu rând. Încă de la primele scrisori, ruşinată de indiscreţia propriilor ei ochi, a luat hotărârea să ardă o mare parte din ele.

Trebuia să ferească de curiozitatea urmaşilor ei aceste pagini păstrate cu pioşenie atâţia ani: scrisori ale

Colonelului către Justine, logodnica lui; sau altele şi mai vechi, scrisori ale lui Frédéric către Rosette, ale lui Abram către Suzanne, aceşti unchi şi mătuşi, despre care nici Louise nu ştia mare lucru, în afară de faptul că îşi

exprimaseră dragostea cu o sinceritate, o stângăcie şi o candoare care i-ar fi făcut pe strănepoţii lor atât de porniţi să demitizeze iubirea să zâmbească cu îngăduinţă.

Va distruge şi jurnalul lui Michel şi, în ziua aceea, va umple soba cu un braţ mare de vrejuri uscate ca să poată arde complet coperta lui groasă de pânză cerată.

Confidentele lui Michel nu erau destinate fiilor săi şi soţiilor acestora. E bine ca amintirea celor morţi să rămână afecţiune luminoasă şi uşoară pentru cei vii.

345

Văzuse atâţia oameni murind de-a lungul vieţii ei! Nu era acesta oare preţul longevităţii sale? În preajma ei, dintre toţi cei care-i umpluseră copilăria nu mai rămăseseră decât Anne-Marie şi Alexandre. Şi unul şi celălalt trăiau singuri, îngrijindu-se de sănătate, călătorind, vizitând-o fiecare în parte. Louise făcea atunci în aşa fel încât să nu fie deranjată şi să le poată consacra în întregime cele câteva ore pe care le petreceau cu ea, căci o acaparau cu aceeaşi gelozie ca propriii săi strănepoţi: aşa că se ocupa de ei ca şi de ceilalţi copii, cu singura deosebire totuşi că ei erau singurii care îi cunoscuseră pe cei ale căror fotografii erau înşirate pe şemineul din salon. Dar nu vorbeau niciodată despre asta, evitând probabil astfel să se gândească că, inevitabil, peste câţiva ani, nu vor mai fi nici ei decât nişte chipuri pe o fotografie.

Alexandre era mereu cu gândul la noi călătorii. Cu avionul, Nisa devenise mai accesibilă decât Parisul.

Anne-Marie prefera verii iarna din cauza pieselor de teatru şi concertelor. Louise îşi fixa programul pentru lunile următoare: În mai, vreo două săptămâni la Londra, la fiica lui Michel-Louis; o promisiune pe care o făcuse cu mulţi ani în urmă şi pe care voia s-o respecte. Apoi

lăstăritul la Croises; când se va întoarce la

Morettes, îi va primi la ea pe fiul cel mic al lui

Georges împreună cu un prieten, dornici de linişte ca să se poată pregăti pentru examene. În august, dacă nimeni nu o va chema în ajutor obligând-o să tragă obloanele pe nepusă masă şi să ascundă cheia în spatele unui borcan cu dulceaţă în bufetul de la etajul întâi, şi unde cei din familie o vor găsi la nevoie, va rămâne la Morettes.

Va fi cu siguranţă cel mai bun moment ca s-o găseşti pentru că îi promisese lui Geneviève să aibă grijă de copiii ei în septembrie.

Deşi nu era în stare să suporte mai mult de cinci minute prezenţa copiilor, Alexandre aştepta cu mare nerăbdare să audă ce pozne au mai făcut. O parte tot mai mare din grijile Louisei se concentra în jurul strănepoţilor pentru că misiunea ei pe lângă case şi pământuri se apropia de sfârşit. Ce se va întâmpla cu Croises?

Dar cu Morettes? Lucien, sau poate fiul lui, va fi oare tentat, aşa cum începuse Jean-Edmond, să-şi vândă viile una câte una? Prefera să nu se gândească la toate astea

346

şi să-şi închipuie că viitorul celor mici va fi liniştit.

O săptămână, cincisprezece zile, poate mai mult, în apartamentul mic şi comod al Genevièvei unde niciodată nu se va simţi pe deplin în largul ei. l-ar plăcea să aibă timp să facă plimbări lungi pe malul lacului, să pună abfibilduri la muiat într-un pahar cu apă, să-i învefe pe copii să amestece culorile şi să cânte.

Aceştia au discurile tuturor cântecelor franţuzeşti trandifionale şi nu sunt în stare să fredoneze nici măcar un refren.

— De ce nu cumpăraţi un pian? întrebase ea într-o zi.

Un pian ar face prea mult zgomot şi ar deranja vecinii. Geneviève şi soţul ei ar suporta cu greu gamele zilnice şi notele false; cu toate astea, zgomotul maşinilor nu părea să-i incomodeze. Louise se gândea la unchiul Victor când se aşeza duminica la pianul de la

Morettes pentru plăcerea lui şi a întregii familii. Era de bună seamă un semn că îmbătrânise, pentru că înţelegea tot mai puţin graba atâtor oameni care se închideau duminicile în cutiile lor umblătoare, depăşeau, erau depăşiţi, legănaţi de muzică, şi care nu cedau ispitei de a se opri în pădurile răcoroase de-a lungul cărora treceau în goană. Nu rămâneau ei oare la marginea adevăratei vieţi? Dacă cineva ar fi întrebat-o ce înţelege prin viaţă adevărată, ar fi ezitat, fără-ndoială, din respect pentru opţiunea fiecăruia. Trebuia în orice caz făcută diferenţa între esenţial şi ceea ce putea fi, cu puţină îndrăzneală, lăsat de-o parte. Viaţa adevărată era un anume fel de a face lucrurile, de a le accepta, de a le iubi, o anumită solicitudine acordată lumii.

Louise ştia că surâsul unui copil, curajul mamei sale, primirea bucuroasă pe care i-o faci străinului care-ţi calcă pragul, toate acestea nu sunt decât paşi pe drumul spre o pace pur interioară. Beneficiind de mai mult timp liber şi mai mult confort decât avusese ea vreodată, cea mai mare parte a oamenilor pe care-i întâlnea erau în mod curios abătuţi, în timp ce viaţa de fiecare zi i se părea că era mult mai uşoară decât era pe vremuri. Te menţineai multă vreme mai tânăr şi mai sănătos; cu ajutorul vaccinurilor şi al noilor medicamente, bolile mortale erau azi ceva benign. Niciodată, bineînţeles, accidentele, nu vor dispărea, dar astăzi

347

puteau fi reparate corpuri care, altă dată, nu ar fi

supravieţuit. Erau apoi casele atât de bine, prea bine încălzite, atâtea alimente exotice şi rafinate, erau vacanfele, erau multe clipe de răgaz ca să priveşti în tine şi în jurul tău, era mai ales această întinsă fâşie de pace.

Pacea în Europa: oare doar cei bătrâni ca Louise, cei care trecuseră prin patru sau opt ani de război, se mai minunau de aceste zile în care bărbaţii puteau să rămână lângă sofiile lor, de aceste săptămâni şi luni de-a lungul cărora aveau fericirea de a-şi vedea copiii crescând, de aceşti ani în care călătoriile, explorările şi sportul potoleau nevoia de risc şi setea de aventură?

În 1920, în momentul în care, la Geneva, a fost creată

Societatea Naţiunilor, o credinţă comună părea că sudează întreaga lume: orice neînţelegeri vor avea, oamenii nu se vor mai ucide unii pe alfii. Era una din ultimele încercări de a crede că, în ciuda erorilor de parcurs, umanitatea progresa. Al doilea război mondial a fost momentul unei rupturi profunde: de atunci, în loc să înainteze spre un viitor mai bun, oamenii se aşteptau la catastrofe atât de groaznice, încât ele puteau anunţa sfârşitul lumii. Cu toate acestea, cel de-al doilea război a afectat-o mai puţin pe ea şi pe familia ei decât primul. Consiliul Federal îl alesese pe generalul

Guisan în fruntea armatei. Faptul că acesta era din Vaud şi deci romand, întărea credinţa că nu va fi nicio înţelegere secretă şi nici măcar vreo simpatie faţă de

Germania nazistă; ameninţată cu invazia, unitatea tării, voinţa ei de a exista se afirmaseră fără ezitare.

Mereu la dispoziţia familiei, mergând de la unii la alţii în funcţie de cel care avea mai mare nevoie de ea.

Louise se trezise că este la fel de îndemânatecă ca

Doamna Madeleine, ceea ce o ajută să-i hrănească şi să-i îmbrace pe cei din familia ei pe nimica toată, sau

aproape. În spatele perdelelor groase şi negre care nu lăsau să iasă niciun firicel de lumină, familia se aduna în singura încăpere încălzită – butuci sau vrejuri, cărbune sau ziare vechi – iar pacea izgonită din lume venea să se aşeze în cameră, sub lampă, în timp ce copiii cei mari toceau la istorie sau la gramatica latină şi femeile tricotau. Grajdul, construit de Mi

348

chel, adăpostea în vremea asta oi, pe care Berthe învăţase să le tundă şi din lâna cărora făceau şosete foarte călduroase dar nerezistente care trebuiau mereu cârpite; era înainte de epoca nailonului.

În timpul războiului şi în ciuda victoriilor Reichului, sau poate tocmai de aceea, prinsese încet viaţă o anume înţelegere pentru cele mai neînsemnate lucruri;

acea solidaritate, acea speranţă care sfidau cele mai întunecate previziuni, o înţelegere ce se înălţa asemeni unui copac uriaş în plin deşert, cu rădăcinile înfipte până la izvoare. Tot în timpul războiului învăţase

Louise să asculte radioul; în cele mai disperate momente, vocea calmă a lui René Payot afirma că orice tiranie poartă în ea germanele propriei sale morfi, şi că Hitler „oricât de mare i-ar fi puterea şi nebunia, va fi în mod cert învins.

Ruptura a avut probabil loc chiar la sfârşitul războiului, în timp ce, noapte de noapte, uruitul bombardierelor aliate amintea că se îndreptau spre Italia, iar apoi că, odată misiunea îndeplinită, se întorceau;

ruptura, încă vizibilă, a fost atunci când sovieticii au eliberat România, Ungaria, Polonia, Germania* cu intenţia ascunsă de a rămâne peste tot; ruptura, pentru locuitorii din Riex şi din Cully, s-a produs în acea splendidă duminică când, cu lacrimile în ochi de neputinţă, văzură urcând pe

celălalt mal al lacului nori de fum de la Saint-Gingolph, incendiat de nemţi. Apoi, una după alta, aşa i se părea Louisei, veniseră armistiţiul şi fotografiile ce dovedeau holocaustul comis în lagărele de exterminare, iar apoi primele bombe atomice. De data asta, nimeni nu mai îndrăznise să afirme că niciodată nu va mai fi război, ci dimpotrivă, fiecare se gândise: „Data viitoare nu vor fi supravieţuitori”.

Niciodată după 1945, oamenii nu au crezut că va fi pace, se gândea Louise. Niciodată de-atunci nu au mai avut cu-adevărat încredere. Douăzeci de ani de când în

Europa nu a fost niciun război, douăzeci de ani de când toţi spuneau că războiul va izbucni mâine, în loc să vadă că azi era, în această parte de lume, o zi de pace.

Cercetările atomice, chimice, bacteriologice şi puterea banului nu au reuşit probabil să zdrobească germenii încă vii ai păcii, cum reuşise vocea orchestrată a ziarelor, a radioului şi a televiziunii. Asurzitoare şi

349

părtinitoare, ea te ţinea fa curent cu toate grozăviile de pe pământ: jafuri, escrocherii, trădări. Ea îţi arăta tortura, ravagiile foametei, cutremure de pământ sau taifunuri şi, prin forfa imaginilor şi fipetelor, făceau invizibile miliardele de gesturi de abnegaţie, de generozitate, de afecţiune pe care totuşi fiecare, sau aproape fiecare, le aveam sub ochii noştri. Era într-un fel, se gândea Louise, ca şi cum n-ai mai fi văzut decât pirul şi volbura care ameninfau să sufoce grădina şi care creşteau neîncetat, ca şi cum ai uita să priveşti florile şi nu ai avea încredere în grădinar. Nu oamenii construiseră lumea, chiar dacă se plimbau în spaţiu, mai orgolioşi decât în vremea când construiau turnul Babel şi atât de nepricepuţi când era vorba să aibă grijă de bucata de pământ de sub

picioarele lor.

Când, într-o zi de iarnă, radioul, ziarele şi televiziunea spuneau, a mia oară că lumea aleargă spre propria-i pierzanie, Louise, în apartamentul bine încălzit din Lausanne, ar fi vrut să-i împărtăşească Genevièvei bucuria de a-l lua pe Bernard pe genunchi, în timp ce fratele lui, aşezat în faţa ei o va asculta cu gura căscată, povestindu-i despre Liverpool, despre David şi

Mary, despre bătrânul doctor Bergier şi despre Doamna

Elisa, despre David-Edouard, care a murit la Paris la sfârşitul războiului şi ale cărui nume şi filme fuseseră deja uitate. Când va* încerca să-l dea jos din braţe pe cel mic, acesta i se va agăfa de guler, nevrând să plece dintr-un loc aşa de bun, iar cel mare va insista:

— Mai spune; spune povestea cu şoarecele şi bufniţa;

spune povestea cu pifigoiul alungat de veveriţă şi cum s-au ciondănit pe nucile lăsate pe marginea ferestrei;

spune – şi de data asta va auzi vocea lui Bernard care voia să audă mai degrabă farse decât poveşti sentimentale – spune-mi. cum a reuşit porcul să scape, cum scotea din pământ sfecla şi cum i-a speriat pe jandarmi.

Le va propune să inventeze o poveste nouă cu toate personajele, chiar şi cele mai ciudate, pe care le vor alege copiii. Imaginaţia Louisei era la fel de vie ca altă dată, dar memoria ei înregistra cu mai puţină fidelitate ceea ce se petrecea în ultima vreme. Or, Bernard îi cerea să-i spună povestea inventată cu şase luni mai înainte, cu toate peripeţiile ei pe care le ştia la fel de bine ca pe cele din „Pielea de Măgar” sau „Motanul încălţat”.

350

— Dar, bunico, îţi aminteşti, insista el sigur pe sine, aşa cum ar descrie o scenă pe care tocmai ar privi-o;

porcul obosit se strecurase sub o grămadă de frunze uscate ca să doarmă. Jandarmul care îl căuta, obosit şi el, s-a aşezat pe grămadă:

— Mai era un jandarm, corecta fratele lui.

— Şi el s-a aşezat lângă celălalt şi au început să vorbească despre porcul pe care l-au găsit iar acesta, dintr-odată, a început să se scuture de râs iar jandarmilor le-a fost aşa de frică, că au luat-o la sănătoasa…

Şi în timp ce va povesti, Bernard se va bâlbâi de bucurie şi o va implora pe Louise să-i mai spună o dată povestea fără să sară nimic. Plăcerea de a o auzi din nou împreună o va spori pe aceea provocată de şiretenia animalului.

Dar nu erau numai poveşti. Louise va juca cu copiii popa-prostu, apoi maroco, domino, învăţându-i să piardă fără să-şi facă sânge rău, până în clipa când Geneviève va veni şi-şi va lăsa capul pe umărul ei, lipicioasă ca o pisicufă, suspinând mulţumită:

— Ce bine e când eşti cu noi. Copiii sunt atât de cuminţi.

— Au nevoie să se ocupe cineva de ei.

— Dar vezi că nu am timp.

Timpul? Era un capital pe care fiecare îi cheltuia după voia lui. Pe vremuri, mătuşa Hélène îşi petrecea timpul numărând cearşafurile şi cârpind şervete, fără să găsească un minut ca să zâmbească. Doamna Elisa broda.

Ce valoare avea opţiunea pe care o făcea Geneviève astăzi? Nu era oare mai necesar să-l ia în braţe pe unul din cei mici şi să-l domolească la pieptul ei decât să citească o carte de psihologie ca să prevadă o comportare pe care nu ştia să o observe? Excesul de atenţie nu o împiedica să răspundă la fiecare telefon şi să întrerupă baia, masa şi chiar şi jocul copiilor.

Telefonul? Louise îşi instalase unul la Morettes, cu aproape douăzeci de ani în urmă. Se temea de soneria stridentă şi prelungită care o chema prin fereastra deschisă când uda în grădină. Nu se putea împiedica să nu alerge, ajungea prea târziu, nu se îndura să plece de lângă el de teamă că va suna iarăşi şi că, cel ce o

căuta, crezând că nu e acasă, va renunţa să mai vină la

351

ea. Contactul nepersonal şi rece cu receptorul îi face pe cei leneşi să scrie mai rar. Scoseseră cutia de bachelită prinsă în peretele din coridor în faţa uşii de la bucătărie; suportul rămăsese: o scândurică de stejar plină de găuri din care ieşeau câteva fire roşii şi verzi, pentru cazul când, din cauza bolii, ar fi silită să-l instaleze din nou.

Louise nu ar fi ştiut să spună de unde îi venea certitudinea că va muri curând. Va mai putea oare veghea asupra celor dragi deşi se vor despărţi în acest fel?

Moartea lui Jacques nu reuşise să ucidă privirea lui de martor atent, şi cu toate acestea trecuseră deja cinci ani de când nu mai venise să petreacă o după-amiază cu ea. Singurul prieten despre care nu vorbea niciodată, nici chiar cu Alexandre, fostul lor confident; singurul a cărui fotografie nu era lângă celelalte pe şemineul din salon; cel care o învăţase să-i iubească pe toţi mai mult.

Nimeni nu ştie când îi vine ziua şi ceasul. Se vedea totuşi fără greutate la Riex la culesul viilor, pregătind sosul de vin cu cartofi şi punând în cuptor tăvi întregi de plăcintă cu prune. Dar în decembrie trecut în timp ce aţâţa focul în sobe, avusese presentimentul că se pregăteşte de Crăciun pentru ultima oară.

Se apucase de treabă cu mai multe zile înainte, aşa încât căldura să poată pătrunde zidurile vechi. Femeile nu

mai ştiu să se îmbrace gros, iar copiii sunt mai sensibili de când cu încălzirea centrală. Tot făcea şi refăcea socoteala invitaţilor pe care-i avea, alesese un cadou pentru fiecare: băieţii şi nurorile ei, opt nepoţi din care cinci căsătoriţi, strănepoţii; vor fi douăzeci şi opt, cu Alexandre şi Anne-Marie cu tot, care în ziua aceea făceau parte din familie dar care se vor retrage devreme, obosiţi de atâta zgomot.

Cu două zile înainte de Crăciun, Louise aranjase mesele cu şi mai multă grijă decât de obicei: cele mai fine feţe de masă, paharele de cristal, argintăria gravată, «şervetele scrobite şi tacâmurile bune. În curând vor fi împărţite între copiii şi nepoţii ei care, la rândul lor, se vor îndepărta treptat unii de alţii.

Ce gânduri ciudate I şi totuşi niciodată nu se simţise mai bine. De la accidentul de maşină pe care îl avusese cu Olga, nu mai avea acele ameţeli care o necăjeau

352

altă dată când lucra mult în grădină, iar migrenele o lăsaseră cu totul de când fusese pentru a doua oară la spital. Tot o păfanie şi asta, din care crezuse că nu mai scapă: o epidemie de gripă; toată familia lui

Georges era la pat şi ea s-a dus să aibă grijă de ei.

N-a fost o infirmieră bună. Avea şi ea gripă? Nici n-a avut timp să-şi ia temperatura, şi s-a şi trezit întinsă pe jos într-unul din acele coridoare înguste, cu ceafa fracturată. Şase luni cu capul mai jos decât picioarele, în extensie, cu o curea trecută pe sub bărbie, familia înmărmurită şoptea că-şi va sfârşi zilele cu o proteză în jurul gâtului; azi putea să râdă de figura distrusă a lui Robert, ea care nici când bătea crivăful nu avusese niciodată nici măcar un junghi.

Comandase pentru ultima dată limbă şi muchi de viţel, ciuperci de Paris, creier pentru umplutura de la vol-auvent, apoi avusese grijă să rumenească cum trebuie

rafele de Bresse care nu fuseseră niciodată atât de suculente. Trei femei din orăşel veniseră ca de obicei să o ajute dar, deşi împlinea optzeci şi şapte de ani.

Louise nu avea încredere să lase pe altcineva să guste mâncarea în locul ei. Trei femei singure, mulţumite că vor sărbători Crăciunul la Morettes, vor ciocni un pahar în jurul cuptorului. Au fost primele cărora Louise le-a mărturisit presentimentul ei, atunci când s-a întors de la Biserică şi după ce le-a spus ce au de făcut în continuare:

— La ultimul meu Crăciun, aş vrea ca totul să fie perfect.

Femeile protestară:

— Nu trebuie să spuneţi aşa ceva, Doamnă Croisier, mai ales într-o zi ca asta. Niciodată nu aţi fost aşa vioaie. Cu sănătatea dumneavoastră poţi atinge o sută de ani.

Nu le-a contrazis dar, mai târziu, în casa plină de vocile tuturor descendenţilor ei, pe când se aflau toţi în cele două camere bine. Încălzite care, cu uşile larg deschise, comunicau între ele, Louise ridicase paharul după toastul rostit de Michel-Louis.

— Vă mulţumesc că aţi venit, dragii mei copii, şi aş vrea să fie cel mai frumos Crăciun al vostru.

Apoi, cu voce scăzută, întorcându-se spre stânga, unde era Robert:

353

— Sunt atât de bucuroasă că nu lipseşte nimeni astăzi, căci nu cred că o să mai pot să vă adun pe toţi la anul.

— E prea multă muncă pentru tine, aprobă el.

Louise protestase:

— Nu e o oboseală, ci o plăcere. Mai ales când pot să mă pregătesc din timp.

Robert înţelese atunci că ea se gândise la moarte.

Mulţi bătrâni fac deseori astfel de aluzii, uneori cu ani de zile înainte. În schimb, mama lui nu vorbise niciodată despre asta, prea ocupată cum a fost să-i ajute şi să aibă grijă de ceilalţi, să se frământe pentru problemele lor, pentru a-i mai păsa de ea. Robert întâmpină cu gravitate acest semn nou şi puse mâna deja îmbătrânită, cu vene mari şi multe, pe mâna pătată şi înnegrită a mamei sale.

În aceeaşi încăpere, la măsuţa de lângă fereastră.

Dominique vorbea repezit cu vocea ei răguşită. O vedeau amândoi din profil, cu părul lung, castaniu şi neîngrijit; îşi puse un cot pe masă, şi-şi sprijini bărbia în degetele cu unghiile roase. Vechiul şi nedespărţitul ei pulover negru îi punea în evidenţă trupul slăbit cu bună ştiinţă. De câţi ani nu mânca fata asta pe săturate, numai ca să nu se îngraşe? Şi cine îşi mai amintea de fetiţa rotofeie şi zâmbitoare, cu părul scurt, de acum zece ani?

Privirea lui Robert o întâlni pe a mamei sale.

— O ştii doar, îmi pare tare rău…

Se referea la pantalonii, şi mai tociţi decât puloverul, tot negri, şi ea se grăbi să-l liniştească:

— Nu contează, bine că e aici.

Dominique, copilul venit târziu în viaţa lui Robert şi a Olgăi, fetiţa care îi încântase cu exuberanţa ei.

Suportaseră cu multă răbdare primele manifestări de violenţă ale adolescentei. Regimul aberant pe care şi-l impusese începuse odată cu apariţia şoldurilor şi sânilor, dar azi părea că n-o să mai poată scăpa niciodată de vârsta ingrată. Louise putea să-şi imagineze scena dinaintea plecării lor fără să audă povestea lui Robert şi a Olgăi, să şi-o închipuie pe Dominique care nu voia să vină cu ei pentru că, susţinea ea, avea oroare de petrecerile de familie. Faptul că erau verişori nu însemna, şi că aveau

ceva să-şi spună. Şi mai puţin înţelegea să serbeze Crăciunul din moment ce nu credea în

Dumnezeu. Niciodată nu va accepta să se înduioşeze în

354

mod ipocrit în faţa lumânărilor aprinse în bradul de

Crăciun, numai ca să le facă plăcere părinţilor ei.

Şi totuşi, ca să le facă plăcere, îi urmase în ultimul moment, o plăcere stricată însă de felul caraghios în care se îmbrăcase, iar acum încerca probabil, prin însufleţirea cu care discuta, să nu se remarce vechiul pulover care făcea notă discordantă cu casa îmbrăcată în haine de sărbătoare.

Michel-Louis tăia friptura de rafă. Bernard şi micufii londonezi, pierzându-şi răbdarea, plecară să exploreze spaţiile de sub masă. Sigur de succesul său, Georges debita la nesfârşit calambururi şi istorioare pe care le ţinea minte ca nimeni altul. Robert o pândea neliniştit pe Dominique.

— Nu-ţi face griji, îi porunci Louise fiului ei. Viaţa nu mai e ce-a fost. Nu poţi să judeci. E o fetiţă bună, ai să vezi. Sunt bucuroasă să văd că nu se plictiseşte cu noi.

Căci nu este oare cel mai mare păcat să te plictiseşti cu ai tăi?

Spre seară, când între Dominique şi vechile ziduri de la Morettes a renăscut o complicitate pierdută, se duse în camera albastră şi deschise cufărul stră-străbunicii ei Justine. Îşi aruncă ţinuta ei de studentă politizată şi se strecură într-o rochie de mireasă din muselină albă. Tânăra mireasă de şaptesprezece ani, soţia viitorului colonel, fusese de o graţie şi o fragilitate ieşite din comun, iar Dominique, încântată de talia ei, a fost prima – şi poate singura – care a putut să-şi prindă cordonul şi să încheie

cei douăzeci de năsturei albi nefolosifi de mai mult de un secol. O

Dominique cu părul ridicat, metamorfozată într-o domnişoară pudică şi dulce din alte timpuri, o Dominique îmblânzită pentru câteva ore, veselă în aprobarea generală, înfrunta privirea neîncrezătoare a tatălui, în timp ce intransigenţa ei revoluţionară părea să se fi cuminţit odată cu coafura. Când Dominique se îmbătrâni cu zece ani punându-şi pe cap una din acele pălării mari, negre, % împodobită cu o pană de struţ, cărora bunica ei le rămăsese fidelă sau când luă umbrela cu măciulie de aur, sub privirea admirativă a celor mici.

Louise se simţi veriga necesară dintr-un lanf de femei care, fără excepţie, crezând că inovează, se supuseseră şi se vor supune modelor şi obiceiurilor vremii lor.

355

N-o mai văzuse de atunci decât o singură dată pe cea mai mică dintre nepoatele ei. Dominique se oprise pe neaşteptate, cu nişte prieteni, într-o zi când se întorcea de la schi. Două fete, şi una şi alta cu părul la fel de neîngrijit şi doi băieţi cu nişte favoriţi lungi până la barbă, ce-i amintiră bătrânei doamne, deşi aceştia erau mult mai neglijenţi, de fizionomia tatălui şi unchilor ei pe vremea când avea ea vreo zece ani.

Era trecut de ora opt. Nu cinaseră, pretindeau că nu le era foame şi au acceptat doar o ceaşcă de cafea.

— Cu puţină pâine şi nişte brânză, a spus Dominique.

În soba din bucătărie, jăratecul mocnea încă. Louise mai avea în dulap încă patru ouă, nişte făină, o bucată de unt. Întinse unuia din băieţi tirbuşonul şi o sticlă de vin cu etichetă Riex. Acesta avu obrăznicia să pretindă că nu bea decât bere şi coca-cola. Asemenea otrăvuri nu vor fi niciodată de găsit la ea, dar dacă aşa stăteau lucrurile, nu-i

nimic, luase înapoi sticla şi n-aveau decât să se mulţumească cu cea mai bună apă din

Lavaux. Cât timp puse pe masă patru farfurii şi patru pahare o trimise pe Dominique să umple carafa la cişmea, pregăti salata şi luă tigaia, omleta era deja gata.

Nişte copii bărboşi şi pletoşi care păreau că n-au mai mâncat de trei zile. Înfulecaseră bucata de unt, toată pâinea, o livră de brânză, un borcan mare de compot de piersici la desert. Cafea? Nu le mai trebuia. Aveau să se întoarcă acasă să se culce, răpuşi de drum, de zăpadă şi soare. Louise, surprinsă, se linişti auzindu-i cum se tachinează ca nişte copii cuminţi. Critica virulentă a societăţii de consum era fără îndoială destinată urechilor vulnerabile ale unor părinţi prea grijulii.

Ipoteza Louisei se confirmă cinci zile mai târziu când

Robert trecuse pe la ea. Nu îl văzuse niciodată cu asemenea pungi la ochi şi atât de palid; el ar fi avut nevoie de recreare şi de soare, dar Robert nu ştia nici să-şi ia concediu, nici să se odihnească atunci când reuşea să scape de treburile lui. Astăzi, părea cu zece ani mai mare decât fratele lui geamăn. Nici nu s-a aşezat bine că a şi rostit numele fiicei sale!

— Dominique şi complicii ei au venit pe-aici zilele trecute, l-ai cucerit pe toţi. Dominique spune că ai mai mult tact şi că eşti mai modernă decât Olga şi mine.

356

Tonul amar. O conversaţie serioasă avea nevoie de un preludiu: Robert, ca şi sus-numiţii complici, primi la rândul lui o omletă zdravănă şi multă salată; dar el nu refuză să deschidă o sticlă de vin şi ceru apoi mai multe cafele foarte tari.

— Nu e bine, dragul meu. N-ai să poţi dormi.

— Cu atât mai bine. Am de lucru în seara asta.

Şi totuşi, sprijinit de sobă, nu părea deloc grăbit să plece.

— Dacă ai şti în ce infern trăim din cauza ei. Ne tot ameninţă că va pleca de-acasă, dar de data asta nici

Olga nici eu nu o s-o împiedicăm.

Louise nu mai avea ce să spună, de multă vreme le spusese părerea ei, o ştiau toţi din familie, dar o luaseră ca pe ceva demodat şi inutil, şi nu mai era cazul să sublinieze faptul că prevăzuse unele din greutăţile pe care le aveau astăzi fiul şi nora sa.

Căci copiii din jurul ei au fost prea răsfăţaţi:

călătorii, şcoli, vacanţe, totul le era servit pe tavă şi nu mai aveau chef de nimic. Louise nu era o femeie cu şcoală, o recunoştea ea prima, dar cu puţin bun simţ puteai să vezi că toate aceste teorii contradictorii urmau să treacă una după alta ca şi modele. Când s-a născut Dominique, se recomanda să laşi copilul în patul lui să plângă şi să ţipe până venea ora de masă. Peste câţiva ani, un sugar nu trebuia să verse o lacrimă de foame sau pentru că nu stăteai cu el: să-i dai să sugă la miezul nopţii dacă avea chef. Olga, excesiv de atentă la sfaturile celor mai autorizaţi psihologi, tremura de teamă că a compromis definitiv viitorul fiicei sale. Şi-aşa au devenit nişte părinţi plini de admiraţie şi de nelinişte, care se învârteau în jurul mofturilor unei

— Adolescente ca nişte patinatori ce executau figuri impuse. N-au făcut astfel decât să încurajeze excesele micului lor călău.

— Aerele astea de martir, spunea Robert, indiferenţa asta, dispreţul ei vizibil pentru tot ce nu ştie şi ne interesează pe noi; dar şi pretenţia de a avea o viaţă confortabilă, figura ei dezgustată în faţa unei mâncări, a unui vizitator sau a unei conversaţii străine de ea;

şi refuzul de a face cel mai mic serviciu. „Nu am timp”.

Robert se ridicase şi măsura cu paşi mari bucătăria; se întoarse şi se aşeză obosit la masa mare de nuc:

357

— Fata mea nu are timp pentru că fumează ţigară de la ţigară şi îşi strică ochii şi sănătatea ca să redacteze broşurele de o violenţă convenţională şi găunoasă. Burghezul dispreţuit ce sunt eu pentru ei e uimit de atâtea pretenţii; iar muncitorii, probabil că se întreabă ce legătură au ei cu aceşti puştani puturoşi şi guralivi.

— A terminat şcoala, nu-i aşa? Când încep examenele?

— Peste o lună. Şi îţi spun eu că dacă o ţine tot» aşa, nu va face o figură prea grozavă. Fiindcă îţi trebuie mai mult curaj ca să înveţi decât să faci pe Don Quijote. Dacă nu-şi ia examenele va face pe victima şi va spune că examinatorii au fost părtinitori. De altfel, puţin îi pasă.

— Eşti sigur?

— Examenele sunt ceva demodat. De ce să te omori muncind? Cum ar putea nişte amărâţi de vârsta mea, care au dat în brânci toată viaţa, să aprecieze valoarea şi personalitatea subtilă a unei Dominique?

— Poate îi e o teamă copilărească de eşec. În locul tău, i-aş da ceva pentru nervi.

Robert se uită la mama lui, uimit că îi arde de glumă, dar întâlnind privirea ei albastră, plină de grijă şi simpatie, se lăsă năpădit de indignarea lui:

— Ştii că nu are voce şi că niciodată nu a interesat-o muzica. Şi totuşi, toată iarna a mers cu regularitate la

concerte simfonice, într-o ţinută provocatoare: cu blugi zdrenţuiţi, cu şal şi părui nespălat; mă întreb cum o lăsau să intre. De cele mai multe ori se întorcea decepţionată şi dispreţuitoare, pretinzând că solistul sau suflătorii lăsau de dorit. Şi toate astea ca să-i epateze pe bărboşii ei.

— Care-şi lasă barbă ca să o epateze.

Privirea albastră lăsa să se vadă o sclipire maliţioasă, dar vocea bătrânei doamne redeveni gravă:

— Niciodată n-a fost prea uşor să fii tânăr. Tu ai avut norocul să-ţi faci şcoala într-o perioadă de optimism ştiinţific şi ai avut toate motivele să crezi că diploma ta de medic îţi va permite să fii util. Astăzi, aproape fiecare student are impresia că lumea se poate lipsi bucuros de el. Şi în timpul ăsta părinţii se străduiesc să-şi pună copiii pe un drum care-i va duce, îşi închipuie ei, la o siguranţă deplină.

358

Louise se vedea la întoarcerea ei de la Liverpool, domnişoară de măritat, repede, onorabil şi fără zestre;

Îşi aminti ce derutată a fost în faţa lipsei de înţelegere, subită şi inexplicabilă, a mamei sale. Oare lumea se schimbase într-atât? Robert şi Olga nu ar fi oare fericiţi să poată anunţa logodna fiicei lor, Dominique, cu un tânăr bine instalat în meseria lui? Se aplecă spre băiatul ei prea îmbătrânit:

— Ar trebui să-i oferi o vacanţă soţiei tale. Şi nu mai fi mereu necăjit din cauza lui Dominique.

Printre cuvintele mamei, sale, Robert auzea vocea subţire şi dureros de tăioasă a fiicei lui:

— Ascultă tată, am încă două luni până îmi termin examenele. Mai suportă-mă astea două luni. N-o să fi-i mai aduc pe prietenii mei acasă. După aceea, cu sau fără diplomă, o să-mi caut de lucru şi n-o să mai trebuiască să-ţi

faci griji din cauza mea.

Iar el, prosteşte:

— Dacă pleci, nu te mai întorci aici.

Şi totuşi, Louise insista:

— Ai încredere în faţa ta. Ai să vezi, o să vă prindă bine să stafi o vreme despărţiţi.

Robert şi Olga trecură pe la Cully înainte de a se îmbarca pentru o croazieră pe Mediterana. Louise ştia deja că Dominique, din fericire, cu examenele luate, avea o slujbă şi o garsonieră în Geneva. S-au ferit să vorbească despre ea. Ilustrata pe care poştaşul o lăsă împreună cu ziarul pe scară – a fost o surpriză pentru ea deoarece nu-i mai văzuse scrisul de ani de zile.

Bunicufo dragă, cum îi merge grădinii tale? Am să vin s-o admir miercurea viitoare…

O ilustrată care a bucurat-o atât de t mult, încât a pus-o în sertarul în care păstra cele mai drăguţe desene ale copiilor şi o parte din scrisorile de familie. Cele de la Justine, din perioada scurtului ei exil la Berna, aşteptau într-un plic să-i fie înmânate Genevièvei.

Vaporul de ora unsprezece aluneca la câţiva metri de chei şi îşi anunţă sosirea la debarcader prin sunetul scurt al sirenei. Deşi bătea soarele, pe pod, din cauza vântului, nu era nimeni. De altfel, drumurile şcolarilor

359

nu încep decât la sfârşitul lui mai. Louise se cufundă din nou în lectura – vechilor scrisori, aproape cu părere de rău că nu acceptase ajutorul nurorilor sale. Îi va povesti lui Dominique că înainte de 1850, cel puţin în finutul lor, nu se folosea plicul. Mai bine nu, pe

Dominique nu o interesau toate astea. Paginile mari şi fine, bleu sau albe, împăturite în şase, aveau întotdeauna înscrisă adresa de-o parte şi de alta, cu litere

subţiri, aplecate, oricare ar fi fost expeditorul. Spirit de economie? Pe multe dintre ele, rândurile se încrucişau în unghi drept, înlănfuire şi urzeală de semne acum aproape ilizibile: Întâlniri trecute şi viitoare, cu nostalgiile şi speranţele lor, păreri de rău în legătură cu distanţa mare care scurta vizitele de duminică şi le transforma în tot atâtea evenimente deosebite; visele îndrăgostitului pe drumul de întoarcere

— Ceasurile de la miezul nopţii până în zori fixau atunci raza cercului în care aveai timp să faci curte iubitei după cum erai călare sau pe jos; anunţuri de căsătorie amănunţite, menţionarea rapidă a unor naşteri, aluzii la cei dispăruţi. Vestea unui deces ajungea mai repede decât celelalte; după înmormântare, nu mai aveai de ce să scrii. În sfârşit, scrisoarea către prietena din copilărie, singura confidentă a tinerei mame copleşite de ce i se întâmpla şi care încearcă să evadeze înşirând treburile zilnice.

Când bătu de amiază, Louise se ridică mai obosită decât dacă ar fi stat toată dimineaţa să-şi lustruiască vasele sau să plivească în grădină. Puse la încălzit legumele şi tocăniţa din ajun, mai bune, ca de obicei, a doua zi şi puţin îi păsa de această modă care, pretextând nevoia organismului de vitamine, te condamnă să mănânci crudităţi. Trebuie să-ţi faci timp să găteşti, tot aşa cum trebuie să mănânci pe îndelete, fără grabă şi să te aşezi o clipă la jumătatea zilei, cu inima şi sufletul împăcate. Bău un pahar de vin alb, ca de obicei, niciodată mai mult, şi tocmai punea ibricul pe foc când clopoţelul de la intrare o făcu să tresară. La început se enervă: ar fi vrut s-o primească pe nepoata ei într-o rochie de după-amiază cu un guler curat şi eventual să-şi aranjeze cocul.

Nu era Dominique ci una din fetele Judithei, cea mică, care fusese altă dată cea mai drăguţă şi devenise azi

o

360

femeie grasă şi fără grafie din cauza delăsării şi a încrederii exagerate pe care o avea în ea însăşi. Cu toate astea, rămăsese cordială şi devotată şi se oprea deseori când făcea drumul de la Vevey la Lausanne, aducând veşti de la o parte a familiei pe care n-o mai vedeau decât rareori. Louise, deşi bucuroasă să-şi bea cafeaua în compania cuiva, răsuflă uşurată văzând că nu avea de gând să rămână mai mult, aşa încât la ora patru, când auzi portiera unei maşini, totul era gata. Louise se aplecă pe fereastră: era Dominique care, mai devreme decât anunţase, intrase în curte. După ce aruncă b privire în cea mai apropiată oglindă, o luă pe culoarul cu dale albastre. Tânăra trase din zbor clopoţelul de la intrare şi urcă scările în fugă. Îi întrezări silueta şi, în secunda următoare, Louise se trezi în îmbrăţişarea ei repezită şi cam neîndemânatică:

— Ai grijă, draga mea, eu nu sunt aşa zdravănă ca tine!

Buzele lacome pe obrajii îmbătrânifi şi moi:

— Nu te-ai schimbat, nu te vei schimba niciodată;

miroşi a violete; mi-era aşa dor să te văd astăzi.

— Chiar aşa, draga mea? Să te văd. Arăţi bine. Dar te-ai parfumat cu mahorcă: ce-ţi lipseşte de fumezi atâta?

Dominique râde, fericită că i se dă atenţie. Cu părul strâns la ceafă, cu pantaloni şi haină de flanelă gri, are un aer nou, mai sobru, dar îi lipseşte – fular sau bluză – o pată de culoare.

— Vrei o ceşcuţă de ceai?

Cât ai clipi, o farfurie plină de săratele e gata.

Oare nu a mâncat nimic de la cafeaua de dimineaţă sau a renunţat să mai fie doar piele şi os? Sătulă, propune:

— Haide să-ţi vedem grădina.

Jurista învaţă din nou numele florilor: cafelufe, gura leului, crăiţe. Maci pitici galben-aurii se pregătesc să înflorească luând locul micsandrelor. Louise taie trei boboci de trandafir, numărând aşa cum trebuie trei noduri în jos:

— L-ai draga mea. O să-i duci cu tine.

În timpul ăsta fata se minunează de abundenţa legumelor. Chiar dacă ar face toată «ziua vizite, mereu pe drumuri, când la unul când la altul, bunica ei nu ar reuşi să împartă roşiile, lăptuca şi ceapa. Louise se

361

amuză de grijile pe care şi le face nepoata ei; o grădină e un izvor nesecat de cadouri: Îi face întotdeauna plăcere să împartă din produsele ei vecinilor. La sfârşit se duc să vadă maşinuţa oprită cu botul în marginea dalelor din curte. Bătrâna doamnă se uită cu neîncredere la caroseria şubredă:

— Şi zi, cu asta ai venit?

— Merge de parcă ar fi nouă. Fostul proprietar a făcut cu ea turul Europei. Vrei să vezi? Confortul asigurat.

Dominique zâmbeşte plină de mândrie, tot aşa cum făcuse cu un minut înainte bunica ei când îi arătase grădina, aşa că Louise nu şovăie o clipă. Nu-i plac drăcoveniile astea care produc zgomot, praf şi accidente, dar nu e oare o ocazie bună să recunoască independenta nepoatei sale şi să-i dovedească că are încredere în ea? Doar să-şi pună pălăria fără care – că e vorba de doi sau douăzeci de cai putere – nu pleacă la drum şi iat-o lângă şoferifă, aşezându-se într-un fotoliu desfundat. E şi asta o modă care o descumpăneşte; preferă scaunele înalte şi tari în care stai drept şi nu ai nevoie de spătar; fotoliile de astăzi nu sunt făcute pentru persoanele de vârsta ei.

Dominique o întreabă:

— Încotro mergem?

— Ia-o în sus.

Drumul e acum mai larg, dar imense tufe mov înveselesc ca şi altă dată pereţii înalţi care-l susţin. De un albastru indigo foi bătaia vântului şi. tot mai intens pe măsură ce urcă, lacul Léman se pierde la orizont înspre

Geneva; Alpii din Savoia muşcă din cer cu vârfurile lor încă pline de zăpadă. Viile din jur, în care frunzele şi cârceii verzi rozalii cresc parcă văzând cu ochii, par o cascadă cu zeci de trepte.

Dominique a încetinit în faţa porţii de la Croises, dar cum nimeni nu apare la fereastră merge mai departe;

Epesses, Chexbres: maşina urcă la pas. În clipa când fata se gândeşte să întoarcă, Louise îi arată un drum lăturalnic până la un pâlc de fagi. Maşina micuţă se strecoară pe aici mai uşor decât o căruţă cu cai: Praz-Lovaz. Teiul credincios apără de soare fafada la ora asta; în faţa porţii, pe peluza împrejmuită, doi copii îşi fac de treabă cu nişte jucării. Louise ştie că nu sunt urmaşii lui Pierre Jordan ai cărui fii au vândut, la rândul lor, pământul. Câmpurile, prost situate, prea

362

mici pentru maşina de treierat, au ajuns azi păşuni.

După ce-a fost modernizată, casa este închiriată cu anul unei familii de orăşeni. Chiar şi iarna, dacă ai pneuri cu cuie şi lanţuri, poţi ajunge fără probleme în fiecare dimineaţă la Lausanne.

Era Louise, oare, cea care, acum aproape şaizeci de ani; veghea în această grădină primii paşi pe care-i făceau Justine şi Michel-Louis?

E răcoare în această după-amiază târzie. Hurducăindu-se, maşina ajunge la drum. În inima Louisei,

flăcăruia amintirilor pâlpâie abia în bătaia rafalelor de vânt. Ea este, oare, cea care coboară azi cu maşina la Praz-Lovaz, alături de fiica lui Robert?

Ultimul vapor apare în dreptul promontoriului de la

Treytorrens în momentul în care maşina ajunge în dreptul coastei şi pe malul lacului. Dominique nu s-a uitat încă la ceas.

— Am un biftec aşa cum îţi place ţie şi salată…

Dând uitării orice teamă de îngrăşare, Dominique curăţă nişte cartofi. Aprinde focul în cea mai mare sobă, cea din sufragerie, care e în peretele dintre cele două camere şi le încălzeşte pe amândouă.

— De ce să faci tot drumul ăsta noaptea? Întreabă

Louise. Ai putea pleca mâine dimineaţă devreme.

Pe chipul fetei apare zâmbetul ei de copil:

— Tocmai voiam să te întreb dacă mă fi peste noapte.

Un săculeţ cu sâmburi de cireşe pentru ceai stă la cald într-o nişă a sobei. Vasele strălucesc ca un ban de aramă; au făcut împreună patul scoţând cearşafuri mari şi groase, ţesute cu frumoasa monogramă brodată – MT, trusoul Madeleinei Thévoz – apoi Dominique îşi bagă nasul în albumele cu fotografii şi vrea să ştie numele fiecărui chip. Munca ei „la Geneva? Interesantă dar trecătoare. Ar dori altceva dar nu spune ce. Poate nici nu ştie; poate nu îndrăzneşte să-şi deschidă sufletul şi Louise îi respectă reţinerea. Preocupările nepoatei sunt atât de diferite de ale ei la aceeaşi» vârsta. Şi totuşi, ezitarea, neliniştea, speranţa, căutarea fericirii, nevoia de a iubi şi de a fi iubită sunt aceleaşi dintotdeauna.

Louise s-a trezit mult mai devreme. Când s-a făcut ora, a pus ibricul de alamă pe foc, apoi a strigat-o:

— Haide, scumpa mea, grăbeşte-te. Ce păcat că a trecut aşa repede! mai vii tu.

Un ultim semn. De la fereastra ei, bătrâna doamnă se uită după maşina cenuşie până când drumul face un cot.

Nu mai bate vântul, cerul e acoperit. În curte, argatul lui Jean-Edmond, mai matinal decât de obicei, pune în funcţiune pompa de la pulverizator; o peliculă subţire de picături rău mirositoare acoperă pietrele rotunde, încastrate în pământ ca1 smalţul unui mozaic. Închizând fereastra pentru ca mirosul de erbicid să nu intre în cameră, Louise se revede fetiţă, ghemuită lângă fratele ei Jean; nesfârşitele ore după ce veneau de la şcoală, în fiecare zi când era vreme bună, până terminau;

buruienile săpate, smulse, scoase una câte una, senzaţia de durere în genunchii de copil, umbra răcoroasă a platanilor ce le oferea adăpost după balta de soare atât de greu de străbătut; amestecată cu murmurul cişmelei, vocea mamei înălţându-se din prag…

Dar ce mai contează că iarba, aşa-zisele buruieni, au crescut la loc în fiecare an şi că azi un argat, cu ajutorul unei pompe, isprăveşte în doi timpi şi trei mişcări o treabă pe care ea o făcuse cu atâta răbdare şi osteneală? Îndreptându-se spre bucătăria unde o aşteaptă vasele de la micul dejun, privirea ei învăluie pământurile cu aceeaşi mândrie de stăpân cu care privea altă dată curtea. Atâta muncă, luată mereu de la capăt, e oare altceva decât respiraţia unei vieţi? Prietenia, chiar şi pentru lucruri, ascunde sâmburele despărţirii;

O simplă jucărie stricată te învaţă acest lucru. Naşterea, fiecare naştere este o promisiune făcută morţii.

Încă sub impresia vocii, a gesturilor şi privirii nepoatei sale, Louise resimte înfrângerea mereu amânată care doarme până şi sub cea mai solidă dintre victoriile sale. Dar pentru moment, cum să spună? acum că vasele curate şi-au luat locul cuminţi pe etajeră şi că dalele din

bucătărie strălucesc sub cârpa care tocmai le spală, pentru ea este o victorie pe care o savurează, una din nenumăratele, mici sau mari, victorii de zi cu zi. Căci nimeni şi nimic nu poate să-i fure bucuria de a alerga de dimineaţa până seara, cât o ţin puterile, şi poate că nici nu mă mai ţin, iar primul care va veni mă va găsi pe jos, răpusă.

364

O viaţă aproape de sfârşitul ei; mai are timp să alerge o dată în ajutorul celorlalţi, dar nu să mai schimbe ceva. Şi totuşi, ce se întâmpla azi? Louise se opreşte din treabă, pradă unei exaltări ciudate: „Atâtea zile şi nopţi, atâta oboseală şi atâtea dureri care mi-au fost date, şi nu le-am primit întotdeauna cu inima deschisă, dar de fiecare1? dată când inima mea a fost slabă, de fiecare dată când am avut îndoieli – trebuie oare să mă încăpăfânez să trăiesc? – un cuvânt, o privire blândă şi caldă, un gest care-ţi dă încrederea au răsărit lângă mine şi mi-au dat puteri noi. Iar eu, atât de prinsă de drumul meu anevoios, nerăbdătoare să-mi trag sufletul, de-abia dacă m-am mirat şi nu am mulţumit”.

Fereastra dublă s-a deschis brusc în bătaia vântului de sud-est care vine dinspre valea Rhonului şi deodată şiruri de valuri înspumate dau năvală dinspre Savoia.

Louise se amuză de lucrarea vântului care, ca şi ea, mătură fără încetare şi o ia de la capăt, de apa care se prăvale, o clipă doar după ce a fost pe creste: are sentimentul că generaţii întregi de femei înaintează spre ea, îi fac semn o clipă, înainte ca ea să dispară în hău în momentul în care Dominique ajunge pe creastă.

De câte ori nu s-a rugat lui Dumnezeu să o ia înainte să n-o lase picioarele şi ochii şi să rămână pe spinarea nurorilor ei! Şi iată că astăzi, da, chiar în clipa asta, îşi

înfruntă semeaţă minuscula felie de viitor care a mai rămas, simţind că puterile sufletului îi vor fi dăruite cât va avea nevoie de ele.

Această plenitudine, această bucurie rotundă şi strălucitoare ca cea a unui copil, care nu mai depinde de împrejurări, şi care aleargă în faţa 9 ta, imponderabilă, da, acesta este ultimul, cel mai mare şi adevăratul dar al vieţii. Merită să-l aştepţi, chiar dacă încheieturile se umflă şi înţepenesc, chiar dacă pofta de mâncare şi somnul dispar şi dacă nu mai vezi ca înainte; merită să rezişti, chiar dacă ai tăi se duc unul câte unul… Pentru ochiul ager al copilului, bătrânefea ţine de o altă specie iar această împuţinare a trupului tot mai ameninfat odată ce ai trecut de jumătatea vieţii nu te sărăceşte decât în aparenţă.

Merită să rezişti, se gândea Louise ceva mai târziu, în timp ce deschidea încă o dată scrinul bunicii

365

Justine, merită să rămâi la postul tău până când atâtea lacrimi, îndoieli şi deziluzii se purifică de orice durere. Trebuie să te înarmezi cu o răbdare fără sfârşit, până când o încredere nouă, fără oprelişti se înalţă la cer, iar între rău şi bine nu mai există granife.

O
I
MULŢUMIRI

DE CÂTEVA LUNI FOLOSEAM, cu mai multă sau mai puţină consecventă, un baston alb, pliabil; mă aruncasem însetată asupra aparatelor de înregistrat şi a punctelor în relief din scrierea Braille. Poticnindu-mă la fiecare literă, la fiecare silabă „la fiecare cuvânt, revenind mereu la acelaşi rând, la aceeaşi pagină, am regăsit vocea îndrăgită

din „Păduricea” de Supervielle:

„Când atâtea rădăcini te legau de pământ cum, oare, deodată, să nu mai exişti?

Mi-a telefonat Lous: „Sunt liberă. Pot să te ajut!”

Am deschis dulapul, am pus cel mai voluminos manuscris pe masă. Lous este din Olanda. Eram surprinsă să o văd pe Louise prinzând din nou contur cu accent neerlandez.

Lous şi Louise s-au plăcut. Întrebau una de alta. Lous citea. Râzând, căscând, protestând sau aprobând, ea ne-a dăruit bunul ei simt, inima, dar şi vederea ei.

Apoi a venit Anne, neobosită şi plină de răbdare. Cu ea am învăţat din nou miile de gesturi zilnice, şi chiar să apuc mânerul schiliftului pentru a coborî panta. S-a vorbit destul despre inteligenta câinilorcălăuze pentru orbi. Dar, credeţi-mă, prietenii-călăuze sunt şi mai şi.

Anne a citit, înregistrat, corectat, recitit, iar urechile mele, tot ascultând, luau dimensiunile încăperii. Fără inteligenta, perseverenta, forja şi umorul ei, aş fi reuşit, oare, să duc la bun sfârşit această povestire?

366

Înconjurată de cele douăzeci de pisici ale ei, Esther a dactilografiat totul din nou.

Jeanne-Françoise, în sihăstria ei din Calvados, a recitit şi ea cu toată perspicacitatea, şi locul fiecărei virgule a dat naştere la nesfârşite discuţii.

Ce muncă de furnică! În urma ei a apărut o carte din care, deocamdată, nu disting niciun cuvinfel.

Dar, oare, ştii tu prietene cititor, că scriitorii, chiar şi cei care văd, îşi cântăresc frazele una câte una, şovăie, elimină, din neobosita dorinţă de a găsi cuvintele potrivite, în stare să transmită ceea ce şi ei simt uneori doar foarte vag? Ştii tu, oare, care e truda editorilor şi desenatorilor,

ezitările lor în faţa formatului, a caracterelor, a hârtiei?

E acum rândul tău, cititorule, să te apleci asupra acestor pagini, nepăsător la timpul care trece. Iar dacă, după ce ai ajuns la capătul lor, vei resimţi mai multă căldură pentru cei din jurul tău şi pentru tine, dacă aceste şapte vieţi te vor împăca cu unele momente din propria ta viaţă, gândeşte-te, încă o dată, la toţi cei care mi-au împrumutat vederea lor şi spune-le odată cu mine:

MULŢUMESC